شبهات تاريخ ماشيالي

16

سبحانه وتعالى وتقدس

شىنجاڭ تارىخ ماتېرىياللىرى

(16)

جۇڭگو خەلق سىياسى مەسلىھەت كېڭىشى ش ئۇ ئا ر
كومىتېتى تارىخ ماتېرىياللار تەتقىقات ھەيئىتى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

شنجاڭ تارىخ ماتېرىياللىرى (16)
جۇڭگو خەلق سىياسى مەسلىھەت كېڭىشى ش ئۇ ئا ر
كومىتېتى تارىخ ماتېرىياللار تەتقىقات ھەيئىتى
*
شنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھەر ئازاتلىق كوچا №306)
شنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شنجاڭ مېدىتسىنا ئىنىستىتۇتى باسما زاۋۇدىدا بېسىلدى
فورماتى: 1092 × 787 مم 1/32، باسما تاۋىغى: 9.125
1985 ـ يىل 1 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
1985 ـ يىل 1 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
كىتاپ نومۇرى: M 11098.157
تىراژى: 1 — 13,500
باھاسى: 0.93 يۈەن
(ئىچكى جەھەتتە تارقىتىلدۇ)

ئەجداتلارنىڭ روھىدىن ئۈگىنىپ، جۇڭخۇا ئېلىنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن تىرىشايلى

ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم شۇجىسى چې گو

ئاپتونوم رايونىمىزدىكى پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيە، ئاممىۋى تەشكىلاتلارنىڭ كادىرلار ۋەكىللىرى، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىغا قاتناشقان پىشقەدەم يولداشلارنىڭ ۋەكىللىرى ۋە ھەر مىللەت، ھەر ساھەدىكى زاتلار بۈگۈن بۇ يەردە سۆھبەت يىغىنى ئۆتكۈزۈپ، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ 40 يىللىغىنى خاتىرىلىمەكتىمىز. مەن ئالدى بىلەن ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە كومىتېتى، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى نامىدىن، بۇ سۆھبەت يىغىنىغا تەكلىپ قىلىنغان ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىغا قاتناشقان پىشقەدەم يولداشلاردىن، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىدا قۇربان بولغان ئىنقىلاۋىي قۇربانلارنىڭ ئائىلە تەۋەلىرىدىن سەمىمى ھال سورايمەن ھەمدە ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ ئاتاقلىق رەھبەرلىرىدىن ئەخمەتجان قاسىمى، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ، ئىسھاقبېك، دەلىلخان سۈگۈربايوپ قاتارلىق ئىنقىلاۋىي قۇربانلارغا ۋە ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىدا قۇربان بولغان بارلىق ئىنقىلاۋىي قۇربانلارغا چوڭقۇر تەزىيە بىلدۈرىمەن.

1944 - يىلى كۈزده، شىنجاڭدىكى ئۇيغۇر، قازاق مىللەتلىرىنى ئاساس قىلغان ئاز سانلىق مىللەتلەردىن بولغان دىخانلار، چارۋىچىلار ۋە باشقا تەبىقە خەلقى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ ۋەھشىيانە ھۆكۈمرانلىقىدىن بىزار بولۇپ، جۈڭگو كومموۇنىستىك پارتىيىسى ۋە رۇسىيە ئۆكتەبىر ئىنقىلاۋىنىڭ تەسىرىنى قوبۇل قىلغان ئىلغارلارنىڭ يېتەكچىلىگىدە شىنجاڭنىڭ ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدە گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە ۋە جاھانگىرلىككە قارشى قوراللىق قوزغىلاڭ كۆتەردى. بىر يىل قانلىق جەڭ قىلىش ئارقىلىق، ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىنى پۈتۈنلەي ئىشغال قىلدى، ئۇلار مۇشۇ جايلارنى بازا قىلىپ ئۇرۇپ، ھەر دەرىجىلىك ھاكىمىيەت ئاپاراتلىرى ۋە قوراللىق قوشۇن قۇرۇپ، قوراللىق كۈرەشنى ئاساسلىق شەكىل قىلىپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى تۇرلۇك كۈرەشلەرنى ئېلىپ بارىدى، ئىنقىلاپ 1949 - يىلى شىنجاڭ تېچ يول بىلەن ئازات بولغانغا قەدەر داۋاملاشتى، بۇ قوراللىق كۈچ جۈڭگو خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسىگە رەسمى كىرگۈزۈلدى. شىنجاڭ تارىخىدىكى بۇ كۈرەش ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى دەپ ئاتالىدى.

ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى شىنجاڭنىڭ يېقىنقى زامان تارىخىدىكى شانلىق سەھىپە، بۇ ئىنقىلاپ جۈڭگو كومموۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىگىدىكى يېڭى دېموكراتىك ئىنقىلاپنىڭ تۈرتكىسى بىلەن، گېرمانىيە فاشىستلىرىغا قارشى كۈرەش پۈتۈن دۇنيادا غەلىبىگە ئېرىشكەن، بولۇپمۇ جۈڭگو كومموۇنىستىك پارتىيىسى رەھبەرلىگىدە ئېلىپ بېرىلغان ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش مەملىكەت بويىچە غەلىبە قازىنىش

ئالدىدا ئۇرۇۋاتقان چوڭ ياخشى ۋەزىيەتنىڭ تەسىرى ئاستىدا پارتلىغان بىر قېتىملىق مىللى دېموكراتىك ئىنقىلاۋى ھەركەت. بۇ ئىنقىلاپ شىنجاڭنىڭ ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدىكى خەلقنىڭ ئازاتلىق، دېموكراتىيە ۋە باراۋەرلىككە ئىگە بولۇش، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە ۋە جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇچۇن باتۇرانە، قەيسەرلىك بىلەن ئېلىپ بارغان بىر قېتىملىق قوراللىق كۈرىشى. بۇ ئىنقىلاپ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ ئەكسىيەتچىل، مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىقىغا ۋە جاھانگىرلارنىڭ شىنجاڭدىكى تاجاۋۇزچى كۈچلىرىگە كۈچلۈك زەربە بەردى، گومىنداڭ ئەكسىيەتچى قوشۇنىنىڭ خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسىگە قارشى قويغان ھەربى كۈچلىرىنى ئىسكەنجىگە ئېلىپ، جۈڭگو كومموۇنىستىك پارتىيىسى رەھبەرلىگىدىكى خەلق ئازاتلىق ئۇرۇشىغا ماسلىشىپ، شىنجاڭنىڭ تېچ يول بىلەن ئازات بولۇشىنى ئىلگىرى سۈرۈشتە ئاكتىپ رول ئويناپ، ئۆز تۆھپىسىنى قوشتى. يولداش ماۋزېدۇڭ، پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ باشقا رەھبەرلىرى بۇ ئىنقىلاۋىي ھەركەتنى مۇنەييەنلەشتۇرگەن. يولداش ماۋزېدۇڭ 1949 - يىل 8 - ئاينىڭ 18 - كۈنى غۇلجا پەۋقۇلئاددە رايونلۇق ھۆكۈمرانلىقنىڭ رەھبىرى يولداش ئەخمەتجانغا يازغان خېتىدە: «سىلەرنىڭ كۆپ يىللاردىن بۇيانقى كۈرىشىڭلار — پۈتۈن جۈڭگو خەلق دېموكراتىك ئىنقىلاۋىي ھەركىتىنىڭ بىر قىسمى، غەربىي شىمال خەلق ئازاتلىق ئۇرۇشىنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، شىنجاڭ پات ئارىدا پۈتۈنلەي ئازات بولىدۇ، سىلەرنىڭ كۈرىشىڭلار ئەڭ ئاخىرقى مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشىدۇ» دېگەن ئىدى.

ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى گەرچە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ بىۋاسىتە رەھبەرلىگىدە پارتىلىغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ تەسىرىگە چوڭقۇر ئۇچرىغان. ئىككىنچى ئىنقىلاۋىي ئۇرۇشنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرىدە، كوممۇنىستلار شىنجاڭدا پائالىيەت ئېلىپ بارغان. 1937 - يىل 5 - ئايدا قىزىل ئارمىيە 4 - يۆنۈلۈش ئارمىيىسىنىڭ غەربىكە يۈرۈش قىلغان قوشۇنىدىكى 400 دىن كۆپرەك قىزىل ئارمىيە جەڭچىسى شىنجاڭغا كەلگەن، ئۇلارنىڭ ئىنقىلاۋىي روھى ۋە قەھرىمانلىق ئوبرازى شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى ئارىسىدا چوڭقۇر سىياسى تەسىر قالدۇرغان. ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش پارتىلىغاندىن كېيىن، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى مىللى بىرلىكسەپ قۇرۇپ، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇشنى ۋە دېموكراتىيىنى تەشۋىق قىلىپ، شىنجاڭنىڭ ئىجتىمائى تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈپ، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنى ئېچ ۋە دېموكراتىك تۇرمۇشقا ئېرىشتۇرۇش ئۈچۈن، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ چىن يۇن، دېڭ فا، چېن تەنچېۋ، ماۋزېمىن قاتارلىق زور بىر تۈركۈم مۇنەۋۋەر رەھبەرلەرنى شىنجاڭغا خىزمەتكە ئەۋەتىپ، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى ئارىسىدا قىزىل ئۇرۇق چاچقان، ماركسىزىم - لېنىنىزىم تەسىرىنى قوبۇل قىلغان بىر تۈركۈم ئاز سانلىق مىللەت زىيالىلىرى تېز يېتىشكەن، مەسىلەن، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ، لۇتپۇللا مۇتەللىپ قاتارلىق كىشىلەر ھەر قايسى جايلاردا ئىلغار مەخپى تەشكىلاتلارنى قۇرۇپ، ماركسىزىم - لېنىنىزىمنى تەشۋىق قىلىپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى كۈرەشنى

باشلىۋەتكەن. كېيىن ئۇلار ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنى داۋاملاندۇرۇپ ئىنقىلابنىڭ تايانچلىرىدىن بولۇپ، مۇھىم رول ئوينىغان.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئازاتلىق ئىشلىرىغا ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلدى ۋە مەدەت بېرىپ كەلدى. 1946 - يىل 11 - ئايدا، يولداش دۇڭ بىۋۇ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ نەنجىڭدە تۇرۇشلۇق ئىش بېجىرىش ئورنىدا ئابدۇكېرىم ئابباسوپ قاتارلىق يولداشلارنى قوبۇل قىلىپ، ئۇلارنىڭ شىنجاڭنىڭ سىياسى، ئىقتىسادىي ئەھۋالى ۋە ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ ئەھۋالى، شۇنداقلا پارتىيىمىزگە بولغان مۇھەببىتى توغرىسىدا بەرگەن دوكلاتلىرىنى ئەستايىدىل ئاڭلىغان؛ يولداش دۇڭ بىۋۇ ئۇنىڭغا ئىچكى - تاشقى ۋەزىيەتنى تەھلىل قىلىپ، پارتىيە-مىزنىڭ سىياسى تەشەببۇسى، تاكتىكىسى ۋە خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسىنىڭ ئارمىيە قۇرۇش پرىنسىپى، ھەربىي ئىستىراتېگىيىسىنى تونۇشتۇرغان ھەمدە ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىللىرىنىڭ تەلىۋىگە ئاساسەن كومپارتىيە ئەزاسى پېتى گوئەننى بىر يۈرۈش تېلېگىراممىلا ئاپاراتى ئېلىپ، ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىللىرى بىلەن بىللە ئۇچ ۋىلايەتكە بېرىپ خىزمەت قىلىشقا ئەۋەتكەن. تېلېگىراممىلا ئاپاراتنىڭ قۇۋۋىتى ئاجىز بولغاچقا، يەنىمۇ بىلەن بىۋاسىتە ئالاقىلاشقىلى بولمىغان بولسىمۇ، لېكىن شىنخۇاشىنىڭ مۇھىم خەۋەرلىرى ۋە ماۋزېدۇڭ قاتارلىق رەھبەرلەرنىڭ ئىنقىلاۋىي بايانلىرى سىمسىز رادىيو ئارقىلىق قوبۇل قىلىنىپ، ئۇچ ۋىلايەتتە چىقىرىلىدىغان گېزىت - ژورناللاردا ئۇزۇلۇكسىز ھالدا ئېلان قىلىنغان. ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىغا تەسىر كۆرسەتكەن. 1949 - يىل 8 - ئاينىڭ 15 - كۈنى جۇڭگو كوم-

مۇنستۇك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى يولداش دېڭ لىچۈن-نى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئالاقچىسى سۈپىتى بى-لەن غۇلجا ئالاھىدە رايونلۇق ھۆكۈمىتىگە ئەۋەتىپ، «لىچۈن» رادىيو ئىستانسىسىنى قۇرۇپ، ئۇچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنى مەركە-زىي كومىتېت بىلەن بىۋاستە ئالاقلىشىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلغان. جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلۇش ھارپىسىدا پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى تېلېگىراممىا يوللاپ، ئۇچ ۋىلا-يەتنىڭ 9 ـ ئايىنىڭ 10 ـ كۈنى بېيجىڭدا چاقىرىلىدىغان مەملە-كەتلىك سىياسى مەسلىھەت كېڭىشى يىغىنىغا قاتنىشىپ، جۇڭ-خۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنى قۇرۇشتىن ئىبارەت چوڭ ئىش ئۈس-تىدە مەسلىھەتلىشىشكە ۋەكىل ئەۋەتىشنى تەكلىپ قىلغان. ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ رەھبەرلىرىدىن ئەخمەتجان قاسىمى، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ، ئىسھاقبېك، دەلىلقان ۋە لوجۇ يولداش-لار شىنجاڭنىڭ ۋەكىلى بولۇپ، 8 ـ ئايىنىڭ 22 ـ كۈنى ئايرۇپىلان بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقى ئارقىلىق بېيپىڭغا قاراپ ماڭغان. لېكىن بەختكە قارشى ئايرۇپىلان ھادىسىسى بولۇپ، بارلىق ۋەكىللەر قازا تاپقان. ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىق يولداشلار «مىللەتنىڭ ئازاتلىق ئىشلىرى ۋە خەلقنىڭ دې-موكراتىك ئىشلىرى» يولىدا شەرەپ بىلەن قۇربان بولغان.

يولداش ئەخمەتجان قاسىمى، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ، ئىس-ھاقبېك، دەلىلقان سۈگۈربايوپلار جۇڭگو خەلقنىڭ مۇنەۋۋەر پەر-زەنتلىرى، ئۇلار جۇڭگو يېڭى دېموكراتىزىمنىڭ شەرەپلىك جەڭچىلىرى بولۇشقا مۇناسىپ، ئۇلارنىڭ ھاياتى ـ شەرەپلىك ھايات، جەڭگىۋار ھايات. ئۇلار گەرچە شىنجاڭدىكى ھەر مىل-لەت خەلقنىڭ ئازاتلىق ئىشلىرى ئۈچۈن، يېڭى جۇڭگونىڭ

غەلىبىلىك دۇنياغا كېلىشىنى كۈتۈۋېلىش يولىدا بەختكە قارشى قۇربان بولغان بولسىمۇ، لېكىن، ئۇلار ئۆزىنى پىدا قىلغان ئىشلار ـ ئۇلۇغ ئىشلار، مەڭگۈ ئۆچمەس ئىشلار! ئۇلارنىڭ ھا-ياتى ۋاقتىدا ئۇچ ۋىلايەتتىكى ئەكسىيەتچىل دىنىي يۇقۇرى قاتلامنىڭ ۋەتەننىڭ بىرلىگىگە بۇزغۇنچىلىق قىلىش، مىللەتـ لەر ئىتتىپاقلىغىغا بۆلگۈنچىلىك سېلىشتەك قىلمىشلىرىغا قارشى قەتئىي كۈرەش ئېلىپ بارغانلىغى، ۋەتەننىڭ بىرلىگىنى قوغداش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغىنى قوغداش ھەققىدە سۆزلە-گەن ھەققانى نۇتۇقلىرى، ئۇلارنىڭ ئىنقىلاۋىي روھى، باتۇرلۇغى، جەڭگە ماھىرلىغى، ئالىجاناپ پەزىلىتى، ئىسىل ئىستىلى ھازىرغا قەدەر ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قەلبىدە ساقلانماقتا. ماۋجۇشى ئۇلارنىڭ بەختكە قارشى قازا تاپقانلىغىنى ئۇققاندىن كېيىن، «شىنجاڭدا تېچلىق، دېموكراتىيىنى قوغداش ئىتتىپا-قى»غا ئەۋەتكەن تەزىيە تېلېگىراممىسىدا: «يولداش ئەخمەت-جان قاسىمى ياشچىلىغىدىكى 5 يولداش ھايات چېغىدا شىن-جاڭ خەلقىنىڭ ئازاتلىق ئىشلىرى ئۈچۈن باتۇرانە كۈرەش قىلغان ئىدى، ئاخىردا جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنى قۇرۇش يولىدا ئۆزىنىڭ ھاياتىنى تەقدىم قىلدى، بۇ پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنىڭ مەڭگۈ خاتىرىلىشىگە ئەرزىيدۇ» دېدى.

ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى ـ «جۇڭگو خەلق دېموكراتىك ئىنقىلاۋىنىڭ بىر قىسمى»، شۇنداقلا شىنجاڭنىڭ يېقىنقى زامان تارىخىدىكى كۆلىمى ئەڭ چوڭ بولغان بىر قېتىملىق ئىنقىلاۋىي ھەرىكەت. لېكىن ئەينى ۋاقتىتكى تارىخىي شارائىتـ-نىڭ چەكلىمىسى تۈپەيلىدىن، بۇ ئىنقىلاپنىڭ دەسلەپكى مەز-گىلىدە بەزى خاتالىقلار يۈز بەرگەن. خۇددى يولداش مەي-

پىدائى ئەزىزىنىڭ «پارلاق ئەتە ئۈچۈن» دېگەن ماقالىسىدا ئېيتىلغاندەك: «ئىنقىلابنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە، ئۇلاۋا - لاتقىلاردىن خالى بولالمىدى، بەزى ئەكسىيەتچىل فېئودال يۇقۇرى تەبىقىدىكىلەر بىر قىسىم رەھبەرلىك ھوقۇقىنى قولغا كىرگۈزۈۋېلىپ، ئاتالمىش شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى بايرىغىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ، پان ئىسلامىزىمنى، پانتۈركىزىمنى تەرغىپ قىلدى، بۇنىڭ بىلەن ئىنقىلاپ بىر مەھەل زىيانغا ئۇچرىدى. بۇ ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئارزۇسىغا خىلاپ بولغاچقا، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتناشقان ئىلغار كۈچلەر ۋە ھەر مىللەت خەلق ئاممىسىنىڭ قەتئى قارشى تۇرۇشىغا ئۇچرىدى». «ئەخمەتجان قاسىمى، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ، ئىسھاقبېك، دەلىلخان قاتارلىق يولداشلارنىڭ ئۆچمەس تۆھپىسى شۇكى، ئۇلار ئەكسىيەتچىل كۈچلەرنىڭ باتۇرلارچە تارمار قىلىپ، ئەكسىيەتچىل ئىدىيىۋى ئېقىملارغا قاتتىق پەشۋا بېرىپ، دۆلەت زىممىسىنىڭ پۈتۈنلۈكىنى ساقلاشتا چىڭ تۇرۇپ، ئىنقىلابنى توغرا يولغا سالدى. بولۇپمۇ مىللى مەسىلە جەھەتتىكى خاتالىقلارنى تۈزىتىش جەھەتتە ئەخمەتجان قاسىمى بىلەن ئابدۇكېرىم ئابباسوپ ئالاھىدە كۈچ چىقاردى.»

شىنجاڭ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ پارتلىغىنىغا توپ - توغرا 40 يىل بولدى. ئۇلۇغ جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى 35 يىللىق شانلىق مۇساپىنى بېسىپ ئۆتتى. جۇڭگو خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسىنىڭ شىنجاڭغا كىلىپ، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ مىللى ئارمىيىسى بىلەن ئۇچرىشىپ، شىنجاڭنى ئازات قىلغىنىغىمۇ 35 يىل بولدى. پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ توغرا رەھبەرلىگى ۋە سەممى غەمخورلۇغىدا، پارتىيە مىللى

سىياسىتىنىڭ پارلاق نۇرى ئاستىدا، شىنجاڭدا خەلق دېموكراتىيىسى دىكتاتۇرلىغىدىكى ھاكىمىيەت قۇرۇلۇپ، دېموكراتىك ئىسلاھات ۋە سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىش، مىللىي تېرىتورىيەلىك ئاپتونومىيىنى يولغا قويۇش، زور بىر تۈركۈم مىللى كادىرلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشى، سوتسىيالىستىك ئىقتىسات ۋە مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى تەرەققى قىلدۇرۇشتىن تارتىپ بۈگۈنكى كۈندىكى سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىغا قەدەر جاھانىنى زىلزىلىگە كەلتۈرىدىغان ئۆزگىرىشلەر بولدى. پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمى يىغىنىدىن بۇيان، بولۇپمۇ يېقىنقى 3 يىلدىن بۇيان، ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە كومىتېتىنىڭ توغرا رەھبەرلىگىدە، ھەر مىللەت خەلقى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئەتراپىغا تېخىمۇ زىچ ئۇيۇشۇپ، بىرلىكتە سوتسىيالىستىك يېڭى شىنجاڭ قۇرۇۋاتىدۇ. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغى زور دەرىجىدە كۈچەيدى، تۈرلۈك ئىشلاردا زور ئىلگىرىلەشلەر بولدى، سانائەت، دېخانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشى يىلدىن - يىلغا ياخشى بولماقتا، شىنجاڭنىڭ چېگرا مۇداپىئەسى تېخىمۇ مۇستەھكەملەندى، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ مادىدى، مەدەنى تۇرمۇش سەۋىيىسى زور دەرىجىدە ئۆستى. ئىلگىرىكى قالاق، نامرات شىنجاڭ گۈزەل، باي، بەختىيار شىنجاڭغا ئايلاندى. ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىدىكى ئىنقىلابىي قۇربانلار ھايات ۋاقتىدا تەلپۈنگەن، ئارزۇ قىلغان ۋە ھاياتىنى ئاتاپ كۈرەش قىلىپ ئېرىشمەكچى بولغان دەۋر جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ دانە رەھبەرلىگىدە، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىتتىپاقلىشىپ كۈرەش قىلىشى ئارقىسىدا رېيالىلىققا ئايلاندى. بۇلار-

دىن ئىنقىلاۋىي قۇربانلارنىڭ روھى جەزمەن خوش بولىدۇ.

يولداشلار، ئېلىمىز يېڭى تارىخىي دەۋرگە قەدەم قويدى. يېقىندا، پارتىيە 12 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمى يىغىنى پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنى يېڭى جەڭگىۋار شوئار چى- قاردى. بىز پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش، ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش داۋامىدا، مەملىكەت بويىچە زور ئىقتىسادىي تەرەققى- ياتنىڭ يېڭى مۇساپىسىگە قەدەم قويدۇق. بۇنداق ۋەزىيەتتە ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنى خاتىرىلەش ئىنتايىن مۇھىم ئەھمى- يەتكە ئىگە. ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنى خاتىرىلىگەندە، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى ۋە ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىق ئىنقىلاۋىي قۇربانلار بىزگە قالدۇرۇپ كەتكەن مەنىۋى بايلىقنى قەدىرلىشى- مىز، تېخىمۇ مۇھىمى، شىنجاڭنىڭ كەلگۈسىنى يارىتىشنى كۆزلىشىمىز كېرەك. ئۇلارنىڭ ۋەتەننىڭ بىرلىگىنى قەتئى قوغداش، مىللى بۆلگۈنچىلىككە قارشى قەتئى كۈرەش قىلىش روھى ئارقىلىق ئۇلۇغ ۋەتەنسىمىزنىڭ بىرلىگىنى ۋە ھەر مىل- لەت خەلقىنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىغىنى قوغدىشىمىز كېرەك؛ ئۇلارنىڭ قەھرىمانلارچە كۈرەش قىلغان، پىداكارلىق بىلەن كۈرەش قىلغان روھى ئارقىلىق جۇڭخۇا ئېلىنى گۈللەندۈرۈش يولىدىكى ئۇلۇغ ئىشلار ئۈچۈن كۈچ چىقىرىشىمىز كېرەك؛ ئۇلارنىڭ ئالىجاناپ پەزىلىتى، ئىسىل ئىستېلى ئارقىلىق ئىنقىلاۋىي ئىرادىمىزنى ئۇرغۇتۇپ، خىزمىتىمىزنى ياخشى ئىش- لىشىمىز كېرەك. ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنى خاتىرىلىگەندە، ئىنقىلاۋىي قۇربانلارنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك روھىنى ئۈگىنىپ، ۋەتەننىڭ بىرلىگىنى كۆز قارچۇغىمىزنى ئاسرىغاندەك ئاسرە- شىمىز، ئىنقىلاۋىي قۇربانلارنىڭ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغىنى

ئاسراش روھىنى ئۈگىنىپ، «خەنزۇلار ئاز سانلىق مىللەتلەر- دىن ئايرىلالمايدۇ، ئاز سانلىق مىللەتلەر خەنزۇلاردىن ئايرى- لالمايدۇ» دېگەن ھەقىقەتنى چوڭقۇر تونۇپ، ماركسىزملىق مىللەت قارىشىدا چىڭ تۇرۇپ، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەل- قىنىڭ ئىتتىپاقلىغىنى قوغدىشىمىز كېرەك. مۇشۇنداق قىلغاند- ىلا، شىنجاڭنىڭ چېگرا مۇداپىئەسى تېخىمۇ مۇستەھكەملىنىدۇ، جەمىيەت تېخىمۇ تىنچ - خاتىرجەم بولىدۇ، شىنجاڭدا سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشنىڭ يېڭى ۋەزىيىتىنى ھەقىقى تۇرده ياراتقىلى بولىدۇ.

يولداشلار، بىزنىڭ شىنجاڭ ۋەتىنىمىزنىڭ غەربىي شى- مال چېگرىسىغا جايلاشقان، ئۇلۇغ ۋەتىنىمىزنىڭ گۈھىرى، ئۇ، دۆلەت مۇداپىئەسى جەھەتتىلا مۇھىم ئىستراتېگىيىلىك ئورۇنغا ئىگە بولۇپ قالماستىن، يەلكى ئىقتىسادىي جەھەتتىمۇ ئىنتايىن مۇھىم ئىستراتېگىيىلىك ئورۇنغا ئىگە. پارتىيە مەر- كىزىي كومىتېتنىڭ «چوڭ غەربىي شىمالنى ئېچىش، شىنجاڭ- نى ئېچىش» توغرىسىدىكى ئىستراتېگىيىلىك ئورۇنلاشتۇرۇشى ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ تۇرلۇك قۇرۇلۇش ئىشلىرى ئۈچۈن تې- خىمۇ ئۇلۇغۋار مەنزىرە كۆرسىتىپ بەردى، شىنجاڭنىڭ ئىستىق- بالى ئىنتايىن پارلاق، بىزنىڭ شىنجاڭدىن ئۈمىت زور! شىن- جاڭدىكى كادىرلار ۋە ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئالدىغا قويۇلغان ۋەزىپە تېخىمۇ شەرەپلىك ۋە مۇشەققەتلىك. شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى شەرەپلىك ئىنقىلاۋىي ۋەزىپىنى ئەمگەك ئىگە، ئەمگەك- چان، باتۇر خەلق، ئۇلار پارتىيىنى، ۋەتەننى ۋە سوتسىيالىزىم- نى قەلغان سۆيىدۇ. شۇڭا بىز پارتىيىنىڭ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمى يىغىنىدىن بۇيانقى لۇشيەن، فاڭجېن، سىياسەتلىرىنى، پارتىيە 12 - قۇرۇلتىيىنىڭ روھىنى،

مەركىزىي كومىتېتنىڭ شىنجاڭ خىزمىتى تۇغرىسىدىكى بىر قاتار مۇھىم يوليورۇقلىرىنى، مەركەزدىكى رەھبەرلىرى يولداشلارنىڭ شىنجاڭ خىزمىتىنى كۆزدىن كەچۈرگەندە قىلغان مۇھىم سۆزلىرىنى، پارتىيە 12 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھىنى داۋاملىق ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئىدىيە، سىياسى جەھەتتە پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن بىردەك بولۇپ، داۋاملىق تۇرده «سول» چىللىقنى، «كونىلىق»نى تۈگىتىپ، ياتۇرلۇق بىلەن ئىسلاھات ئېلىپ بېرىپ، دادىل يېڭىلىق يارىتىدىغان بولساق، شەھەر ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى كۆچىنى مەركەزلەشتۇرۇپ ئوبدان ئېلىپ بېرىپ، ئىككىدە ئىشكىنى سىرتقا ئېچىۋېتىشنى داۋاملىق تىرىشىپ ئوبدان يولغا قويۇپ، پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىشنى چىڭ تۇتۇپ، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى»نى ئۈزۈل ـ كېسىل ئىنكار قىلىپ، «3 خىل ئادەم» لەرنى قەتئى، ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئېنىقلاپ، داۋاملىق تۇرده ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلىك بەنزىلىرىنى تەرتىپكە سېلىپ، رەھبەرلىك ئىستىلىنى ياخشىلىساق، روھىمىزنى ئۇرغۇتۇپ، قەتئى ئىرادىگە كېلىپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغىنى يەنمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا كۆچەيتىپ، ۋەتەننىڭ بىرلىگىنى قوغدىساق، بىزنىڭ چېگرا مۇداپىئەمىز چوقۇم تېخىمۇ مۇستەھكەملىنىدۇ، ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشى چوقۇم تېخىمۇ راۋاجلىنىدۇ، ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە كومىتېتى ۋە خەلق ھۆكۈمىتى قويغان مۇشۇ ئەسىرنىڭ ئاخىرىغىچە سانائەت، يېزا ئىگىلىگىنىڭ ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتىنى ئىككى يېرىم قاتلاشتىن ئىبارەت ئۇلۇغۋار نىشانىنى چوقۇم ئىشقا ئاشۇرالايمىز. ھەر

مىللەت خەلقىنىڭ مادىدى، مەدەنىي تۇرمۇشى چوقۇم زور دەرىجىدە ياخشىلىنىدۇ. يولداشلار، بىز ئىتتىپاقلىشىپ، دادىل ئالغا ئىلگىرىلەپ، پارتىيە 12 ـ قۇرۇلتېيىدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان ئۇلۇغۋار ئىستىراتېگىيىلىك نىشانىنى ئىشقا ئاشۇرۇش، شىنجاڭنى 21 ـ ئەسىردە دۆلىتىمىزنىڭ ئەڭ مۇھىم بازىسى قىلىپ قۇرۇپ چىقىش، تۆتىنى زامانىۋىلاشتۇرۇشنى ئىشقا ئاشۇرۇش، دۆلىتىمىزنى يۈكسەك مەدەنىيەتكە، يۈكسەك دېموكىراتىيىگە ئىگە قۇدرەتلىك سوتسىيالىستىك دۆلەت قىلىپ قۇرۇپ چىقىش يولىدا تىرىشىپ كۈرەش قىلايلى!

ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى ھەققىدە

ياسىن خۇدابەردى

شىنجاڭنىڭ ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي قاتارلىق رايونلىرىدا 1944 - يىلى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى خەلق قوزغىلىڭى كۆتىرىلدى. پۈتۈن شىنجاڭنى زىلزىلىگە كەلتۈرگەن بۇ قوزغىلاڭ — تاريختا «ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى» دەپ ئاتالدى. بۇ ئىنقىلاپنىڭ قوزغالغان ۋاقتىغا ئازغىنە كەم يېرىم ئەسىر بولاي دەپ قالدى.

شىنجاڭنىڭ ئۇچ ۋىلايىتىدە قوزغالغان 40 - يىللاردىكى بۇ ئىنقىلاپنىڭ خاراكتېرى، مەقسىدى ۋە تارىخىي ئەھمىيىتىنى كۆپ كىشىلەر، بولۇپمۇ ياشلار تېخى بىلمەيدۇ. نۇرغۇنلىغان كىشىلەردە ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىغا نىسبەتەن بەزى مۇجمەل قاراشلار، ھەتتا خاتا تونۇشلارمۇ ساقلىنىپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەينى ۋاقىتتا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنى ۋە پۈتۈن شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئىنقىلاۋىنى باستۇرۇشقا قوماندانلىق قىلغان، ئازاتلىققىتىن كېيىن پارتىيەمىزنىڭ كەڭچىلىك سىياسىتىگە ئېرىشىپ ئامان قالغان قايسىدۇر كىشىلەر ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنى قەستەن بۇرمىلاپ تونۇشتۇرۇپ، تېخىمۇ يامان تەسىراتلارنى پەيدا قىلدى. يۇقۇرقىدەك خاتا قاراشلار ھازىرغىچە ئۆزىنىڭ بەلگىلىك تەسىرىنى كۆرسىتىپ كەلمەكتە.

تارىخ ئاللىقاچان خۇلاسە چىقارغان، داھىلىرىمىز، رەھبەرلىرىمىز ئۆز ۋاقتىدا يۇقۇرى باھا بەرگەن «جۇڭگو دېموكراتىك ئىنقىلاۋىنىڭ بىر تەركىبى قىسمى» ھىسابلانغان ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى توغرىسىدا ھېلىمۇ يۇقۇرقىدەك خاتا تونۇشلارنىڭ ساقلىنىپ كېلىۋاتقانلىغى بىزنى ئەپسۇسلاندۇرىدۇ ۋە دىققىتىمىزنى قوزغايدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىغا 40 يىل بولغان بۈگۈنكى كۈندە، ماركسىزمنىڭ تارىخىي قارىشى بويىچە، ئەينى دەۋر تارىخىنى ئوبدان تەتقىق قىلىپ، بۇ ئىنقىلاپنىڭ خاراكتېرى، ماھىيىتى ۋە نەتىجىلىرىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈشىمىز لازىم. شۇ ئارقىلىق بۇ ھەقتىكى خاتا قاراشلارغا خاتىمە بېرىپ تونۇشنى بىرلىككە كەلتۈرۈش ۋە ئەۋلاتلىرىمىزنى ئەينى دەۋر تارىخىدىن ئىبرەت خۇلاسىلىمىز كېرەك. بۇ بىز پىشقەدەملەرنىڭ تارىخ ئالدىدىكى ئۈتەشكە تېگىشلىك زۆرۈر مەجبۇرىيەتلىرىمىزدىن بىرى ھىسابلىنىدۇ.

× × ×

مەن 1944 - يىل 11 - ئايدا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىغا قاتناشتىم. ئۇ چاغدا سۈيدۇك ناھىيىلىك مەدەنىي - ئاقارتىش ئۈيۈشمىسىدا خىزمەت قىلاتتىم. ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى پارتلىغان دەسلەپكى مەزگىللەردە سۈيدۇك شەھىرىدە تەشكىل قىلىنغان پارتىزانلار ئەترىتىدە سىياسى كومىسسار بولىدۇم. سۈيدۇك ناھىيىسى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىدىن ئازات قىلىنغاندىن كېيىن، بېيجىڭدىن تەشكىل قىلىنغان ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ كاتىۋى ھەم ناھىيىلىك ئىنقىلاپچىل ياشلار تەشكىلاتىنىڭ رەئىسى بولۇپ خىزمەت قىلدىم. ياشلار

تەشكىلاتى يېپىلغاندىن كېيىن شىنجاڭدا تېچىلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ ناھىيىلىك كومىتېتىدە رەئىس بولۇپ ئىشلىدىم.

1946 - يىلى قۇرۇلغان يەر ئاستى تەشكىلات «خەلقچىل ئىنقىلاۋىي پارتىيە» سىنىڭ سۈيدۇك ناھىيىلىك ياچېيكىسىدا سېكرېتار بولۇپ ئىشلىدىم. گەرچە مەن ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ پۈتۈن ئەھۋالىنى تولۇق بىلمىسەممۇ، لېكىن ئۇنىڭغا ئالاقىدار بەزى ئەھۋاللارنى، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ قانداق ئىنقىلاپ ئىكەنلىگىنى، ئۇنىڭ ئەينى دەۋردە نېمە قىلغانلىغىنى، بولۇپمۇ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ سۈيدۇكدىكى ئەھۋالىنى بىر قەدەر بىلىمەن. شۇڭا تۆۋەندە ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى ھەققىدىكى ئەسلىمىلىرىمنى ۋە بەزى قاراشلىرىمنى ئورتاغا قويۇپ ئۆتىمەن. مۇڭاپىق بولماي قالغان جايلىرى بولسا، يولداشلارنىڭ تەنقىت قىلىپ تۈزىتىشىنى سورايمەن.

× × ×

يولداش ماۋزېدۇڭ ئۆز ۋاقتىدا «ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى — جۇڭگو دېموكراتىك ئىنقىلاۋىنىڭ بىر قىسمى» دەپ كۆرسەتكەن ئىدى.

ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى نېمە ئۈچۈن جۇڭگو دېموكراتىك ئىنقىلاۋىنىڭ بىر قىسمى بولىدۇ؟ شۇنىڭ ئۈچۈنكى، شىنجاڭ — دۆلىتىمىز جۇڭگونىڭ ئايرىلماس بىر قىسمى. شۇڭا شىنجاڭدا قوزغالغان ئىنقىلاپنىڭ پۈتۈن جۇڭگو بويىچە كۆتۈرىلگەن ئىنقىلاپنىڭ ئايرىلماس تەركىبى قىسمى بولۇشى تەبىئى، ئەلۋەتتە.

پۈتۈن مەملىكەت مىقياسىدىكى ئىنقىلاپ بىلەن ئۇچ

ۋىلايەت ئىنقىلاۋى جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىغىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاشنى مەقسەت قىلىدۇ. شۇڭا ھەر ئىككىلا ئىنقىلاپنىڭ ئورتاق دۈشمىنى جاھانگىرلىك ۋە گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىدىن ئىبارەت.

ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ شىنجاڭدىكى يۈز مىڭ كىشىلىك ئارمىيىسىنى توسۇپ ۋە زەربە بېرىپ، پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئازاتلىق ئۇرۇشىغا زىچ ماسلىشىپ، شىنجاڭنىڭ تېچىلىق بىلەن ئازات بولۇشىنى ئىلگىرى سۈردى.

بىر دۆلەتتە ئەينى زاماندا مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان مۇستەبىت ھاكىمىيەتنىڭ ئىستىبدادلىق تۈزۈمىگە قارشى كۆتىرىلگەن خەلق قوزغىلىڭى مەيلى ئۇنىڭ قايەردە كۆتىرىلگەنلىگىدىن، قوزغىلاڭچىلارنىڭ مىللى تەركىبى قانداق بولۇشىدىن، مىللەت ئاھالىسىنىڭ ئاز - كۆپلىگىدىن، ھاكىمىيەت ئۈستىدىكى ھۆكۈمرانلار گۇرۇھىنىڭ قايسى مىللەت ئىكەنلىگىدىن قەتئىي نەزەر، ئۇنىڭ ئىنقىلاۋىي كۈرەش بولۇپ ھىسابلىنىدىغانلىغى مۇقەررەر.

ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى — جۇڭگونىڭ ئايرىلماس بىر قىسمى بولغان شىنجاڭدا گومىنداڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمىتىنىڭ ئىستىبدادلىق تۈزۈمىگە، مىللى زۇلۇمغا قارشى قوزغالغان ئىنقىلاپ. ئۇ ھەرگىزمۇ بىر مىللەتنىڭ يەنە بىر مىللەتكە، ياكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ خەنزۇ مىللىتىگە قارشى ھەركىتى بولماستىن، بەلكى شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئەينى دەۋردە ھاكىمىيەت ئۈستىدە تۇرغان ئەزگۈچى ھۆكۈمرانلارغا قارشى ئېلىپ بارغان ئىنقىلاۋىي كۈرىشى. شۇڭا ئۇ ھەقلىق رەۋىشتە «جۇڭگو دېموكراتىك ئىنقىلاۋىنىڭ بىر قىسمى»

بولۇشقا تېگىشلىك.

پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە داھىلىرىمىزنىڭ ئۆز ۋاقتىدا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىغا بەرگەن باھاسى — ھەقىقەتنى ئەمىلىيەتتىن ئىزدەش پىرىنسىپى ئاساسىدا بېرىلگەن توغرا باھا.

مېنىڭچە ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنى مۇنداق ئۇچ باسقۇچقا بۆلۈپ تەھلىل قىلىشقا بولىدۇ:

1 ـ باسقۇچ 1944 ـ يىلى 8 ـ ئايدا ئىلغا ناھىيىسىدە خەلق قوزغىلىڭى كۆتىرىلگەن ۋاقىتتىن باشلاپ، 1945 ـ يىلى 10 ـ ئايدا ئۇرۇشنى توختاتقىچە، گومىنداڭ ھۆكۈمىتى بىلەن تەنپەن ئۆتكۈزگەنچە بولغان تارىخىي دەۋرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

بۇ باسقۇچتىكى ئەھۋال خېلىلا مۇرەككەپ بولۇپ، ئىنقىلاۋىي پائالىيەتلەر «ئىستىقلالىيەت ئۇچۇن كۆرەش» شۇئارى ئاستىدا ئېلىپ بېرىلغان ئىدى. ئىنقىلاپقا تۈرلۈك سىنىپ، تۈرلۈك تەبىقىدىكى كىشىلەر قاتناشقانلىغى ئۈچۇن رەھبەرلىك بەنزىسىنىڭ تەركىۋىمۇ مۇرەككەپ ئىدى. ئۇنىڭدا دىخان ـ چارۋىچىلار ۋەكىللىرى، بۇرژۇئازىيىنىڭ، روھانىلار ـ نىڭ ھەم فېئودال ـ پومىشچىكلارنىڭ ۋەكىللىرىمۇ بار ئىدى. شۇنىڭدەك زىيالىلار، ئىلغار پىكىرلىك مارکسىزمچى ياشلار ـ مۇ بار ئىدى.

بۇ باسقۇچ — ئاساسەن ئۇرۇش باسقۇچى بولۇپ، ھەممە پىرونت ئۇچۇن، ئالدىنقى سەپ ئۇچۇن خىزمەت قىلاتتى. ئىنقىلاپ ـ نىڭ بۇ باسقۇچىدا، شۇ چاغدىكى ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت باشلىغى ئېلىخان تۆرە باشچىلىغىدىكى روھانى مۇتەئەسسىپلەر گۇروھى

بىلەن ئەخمەتجان قاسىمى، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ قاتارلىقلار باشچىلىغىدىكى ئىلغار ئىنقىلاۋىي گۇروھ ئوتتۇرىسىدا، ئىنقىلاپنىڭ يۆنۈلۈشى، نىشانى ئۈستىدە كەسكىن كۈرەشلەر بولدى. ئېلىخان تۆرە باشچىلىغىدىكى روھانىلار گۇروھى شىنجاڭدا ئاتالمىش ئىسلام جۇمھۇرىيىتى (ئىسلام دىنىنى دۆلەت دىنى قىلىپ، ھەممە ئىشنى ئىسلام قانىدىسى بويىچە باشقۇرىدىغان، قۇرئاننى ئاساسىقانۇن ۋە جىنايى ئىشلار قانۇنى قىلىدىغان ھۆكۈمەت) قۇرۇشنى تەشەببۇس قىلدى. بۇ بولسا، جاھانگىرلارغا، بولۇپمۇ ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ شىنجاڭنى ئۆز تەسىر دائىرىسىگە كىرگۈزۈۋېلىپ، بۇ يەرنى گۈچەندىگا، كوممۇنىزىمغا، سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى بازىغا ئايلاندۇرۇشتىن ئىبارەت سۇيىقەستىگە پايدىلىق ۋە شۇنىڭغا خىزمەت قىلىدىغان ئەكسىيەتچى تەشەببۇس ئىدى، شىنجاڭنى ۋەتەننىڭ قويىنىدىن ئايرىپ جاھانگىرلارغا تۇتۇپ بېرىدىغان تەشەببۇس ئىدى. شۇڭا ئەخمەتجان قاسىمى باشچىلىغىدىكى ئىلغار ئىنقىلاۋىي گۇروھ بۇنىڭغا قەتئى قارشى تۇردى ۋە بۇ تەشەببۇسنىڭ ئەكسىيەتچى ماھىيىتىنى دەل ۋاقتىدا خەلقى ـ ئالەم ئالدىدا پاش قىلدى ۋە ئۇنىڭغا قاتتىق زەربە بەردى، ئاخىردا (1946 ـ يىلى 5 ـ ئايدا) ئېلىخان تۆرىنى ھاكىمىيەت ئۈستىدىن ئېلىپ تاشلاپ ئىنقىلاپنىڭ مۇۋەپپەقىيىتىنى قوغداپ قالدى ۋە ئىنقىلاپنىڭ توغرا يول بىلەن تەرەققى قىلىشىغا ياخشى ئىمكانىيەت، پايدىلىق شەرت ـ شارائىت ياراتتى.

2 ـ باسقۇچ — ئۇرۇشنى توختاتقىچە، گومىنداڭ بىلەن تەنپەن ئۆتكۈزگەن كۈندىن باشلاپ 1948 ـ يىلى 8 ـ ئايدا. «شىنجاڭدا تېچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى»

قۇرۇلغىچە بولغان دەۋرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

بۇ باسقۇچتا گومىنداڭ بىلەن تەنپەن ئۆتكۈزۈلدى، 11 ماددىلىق بىتىم تۈزۈلدى، بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇلدى.

1945 ـ يىلى 10 ـ ئايدا ئۈچ ۋىلايەت ئۇرۇشنى توختىتىپ، تەنپەن ئۆتكۈزۈشكە كىرىشكەن ۋاقىتتا ماۋجۇشى بىلەن جۇزۇڭلى چۇڭچىڭگە بېرىپ جياڭ جيېشى بىلەن تەنپەن ئۆتكۈزۈش ۋاقتىدا ئىدى، ئىككى تەنپەنىنىڭ مۇنداق بىر ۋاقىتتا بولۇشى ھېنىكچە تەسادىپى توغرا كېلىپ قالغان ئىش ئەمەس. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى جۇڭگو ئىنقىلاۋىنىڭ بىر قىسمى بولغانلىقى ئۈچۈن پىلانلىق، مەقسەتلىك ھالدا شۇنداق ئورۇنلاشتۇرۇلغان ئىش.

بۇ باسقۇچتا تۆۋەندىكى مۇھىم ئىشلار ئىشلەندى:

1) ئۈچ ۋىلايەتتىكى مۇتەئەسسىپلەر گۇرۇھىنىڭ باش ۋەكىلى ئېلىخان تۆرە ئاغدۇرۇلۇپ، ئەخمەتجان قاسىمى باشچىلىغىدىكى ئىلغار گۇرۇھ رەھبەرلىك يادروسىدا ئومۇمى يۈزلۈك ھۆكۈمران ئورۇنغا ئۆتتى ۋە ئۇلارنىڭ رەھبەرلىك ئورنى مۇستەھكەملەندى.

ئۇرۇمچى ۋە باشقا رايونلاردىكى ئىنقىلاۋىي تەشكىلاتلار خەنزۇ ئىنقىلاپچىلىرى ۋە ئۇلارنىڭ سىياسى تەشكىلاتلىرى بىلەن بىرلىشىش ئىشى ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى.

2) جۇڭگو گۇڭچەندائى بىلەن مۇناسىۋەت ئورنىتىلدى. بۇ بولسا تارىخىتىكى ئەڭ مۇھىم ۋەقە بولۇپ، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ يېڭى بىر باسقۇچقا كۆچۈپ، ساغلام تەرەققى قىلىشىدا ئىنتايىن زور رول ئوينىدى.

3) ئىنقىلاپنىڭ 1 ـ باسقۇچىدا ئۆتۈلگەن بەزىبىر

خاتالىقلار تەكشۈرۈلۈپ تۈزىتىلدى. ۋەتەننىڭ بىرلىگى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغى تەرىپىسى يولغا قويۇلدى ۋە كۈچەيتىلدى.

4) گومىنداڭغا قارشى قوراللىق كۈرەش توختىتىلىپ، سىياسى كۈرەش ئەۋج ئالدۇرۇلدى، گومىنداڭنىڭ بىتىمنى بۇزغان جىنايەتلىرى پاش قىلىندى. ئامېرىكا، ئەنگلىيە جاھانگىرلىرى تەرىپىلەپ، ئۆزىنىڭ مەقسىدىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يولىدا شىنجاڭغا ئېلىپ كېلىپ، خەلقنىڭ شىللىسىغا مىندۇرگەن مەسئۇلىيەتسىزلىكى پانتۇركىستلارنىڭ ئەپتى ـ بەشىرىسى ئېچىپ تاشلاندى،

5) ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ تەسىرى بىلەن پۈتۈن ئۆلكە خەلقى ئارىسىدا چوڭ ئويغىنىش مەيدانغا كەلدى، ئىنقىلاپ يالقۇنى يەتتە ۋىلايەتكە تۇتاشتى. شۇنىڭ بىلەن يەتتە ۋىلايەتتىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى كۈرىشى تېخىمۇ يۇقۇرى باسقۇچقا كۆتۈرىلدى.

6) ئوسمان، قالىبېك قاتارلىق باندىتلارنىڭ توپىلاڭلىرىغا ۋە ھەر خىل، ھەر رەڭدىكى ئەكسىيەتچىلەرنىڭ ئەكسىلئىنقىلاۋىي ھەرىكەتلىرىگە قاخشاتقۇچ زەربە بېرىپ، ئۈچ ۋىلايەتتىكى ئىنقىلاۋىي ھاكىمىيەت قوغداپ قېلىندى.

3 ـ باسقۇچ 1948 ـ يىلى 8 ـ ئايدا «شىنجاڭدا تېچلىق ۋە خەلقچىلىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» قۇرۇلغاندىن تارتىپ شىنجاڭ تېچ يول بىلەن ئازات بولغانغا قەدەر بولغان دەۋرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ بۇ باسقۇچى ئىنتايىن مۇھىم باسقۇچ بولۇپ، بۇ دەۋردە ۋەزىيەتتە ناھايىتى چوڭ بۇرۇلۇش

مەيدانغا كەلدى ۋە نۇرغۇن خىزمەتلەر ئىشلەندى. ئۇنىڭ مۇ-
ھىملىرى تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت:

1) ئۇچ ۋىلايەتتىكى ئىنقىلاپچىل ياشلار تەشكىلاتى، خەلقچىل ئىنقىلاۋىي پارتىيە قاتارلىق تەشكىلاتلار ۋە ئۇرۇم-چىدىكى بەزى ئىلغار تەشكىلاتلارنىڭ ھەممىسى بىرلەشتۈرۈلۈپ پۈتۈن ئۆلكە بويىچە ئاممىۋى خاراكتىرگە، يۇقۇرى ئابرويغا ئىگە سىياسى تەشكىلات «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىلىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» تەسىس قىلىندى. بۇنىڭ نەتىجىسىدە شىنجاڭدا گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە ۋە جاھانگىرلىككە قارشى كۈرەشلەرگە بىر تۈتاش رەھبەرلىك قىلىدىغان ھەم ئۇنى تەشكىللەيدىغان نوپۇزلۇق ۋە يۇقۇرى ئىناۋەتكە ئىگە سىياسى كۈچ — مىللى دېموكراتىك بىرلىكسەپ تەشكىلاتى مەيدانغا كەلدى. ئۇنىڭغا خەلقنىڭ ئەڭ ھۆرمەتلىك ۋە سۈيۈملۈك رەھبىرى ئەخمەتجان قاسىمى رەئىس بولۇپ سايلاندى.

بۇ تەشكىلات ئازاتلىققىچە بولغان ئارىلىقتا نۇرغۇن جەڭگىۋار پائالىيەتلەرنى ئېلىپ بېرىپ ئىنقىلاپقا ئۆچمەس تۆھپىلەرنى قوشتى.

«شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىلىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۇنىڭ مەركىزىي تەشكىلى ھەيئىتى مىللى مەسلىگە، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغىغا ئالاھىدە ئېتىۋار بىلەن كۆڭۈل بۆلدى ۋە دىققەت قىلدى، مۇشۇ مەسىلە ئۈستىدە مۇناسىۋەتلىك كىشىلەرنى قاتناشتۇرۇپ كۆپ قېتىم مەجلىس ئۆتكۈزدى.

مەسىلەن: 1949 - يىلى مايدا غۇلجا شەھىرىدىكى مەسئول كادىرلار، ھەر بىر ناھىيىلىك ئىتتىپاقنىڭ مەسئوللىرى

ۋە ئىتتىپاق ئاكتىپلىرىنىڭ چوڭ يىغىنىنى چاقىرىپ، مەخسۇس مىللى مەسىلە ئۈستىدە دوكلات بەردى. ئىنقىلاپنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىدا مىللى مەسىلىدە ئۆتۈلگەن خاتالىقلارنى تەكشۈردى ۋە ئۇنى تۈزىتىشنىڭ چارىلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئىتتىپاق ئەزالىرى خەلق ئاممىسى ئىچىدە مىللى ئىتتىپاقلىق تەربىيەسىنى تېخىمۇ ئىلگىرلىگەن ھالدا قانات يايدۇرۇشنى ئوتتۇرىغا قويدى.

1949 - يىلى ئاۋغۇستتا ئىتتىپاقنىڭ مەركىزىي تەشكىلى ھەيئىتى 30 - سانلىق ھەيئەت يىغىنىنى ئېچىپ، مىللى مەسىلە ۋە مىللى ئىتتىپاقلىق ئۈستىدە مەخسۇس مۇزاكىرە قىلىپ مۇناداق ئۇچ ماددىلىق قارار قوبۇل قىلىندى:

1. مىللى زىددىيەت ئوتتۇرىغا ياققۇچى ئۇنسۇرلارنىڭ ھەرىكىتى، مىللى ئازاتلىق ئىنقىلاۋىمىزنىڭ ئۈتۈقلىرىغا قارشى قارىتىلغان ۋە بىزنىڭ خەلقچىللىق يولىمىزدا پۈتلىكاشاڭ بولىدىغان ئەكسىلئىنقىلاۋىي ھەرىكەت دەپ تونۇلسۇن.

2. باشقا مىللەتنى ھاقارەتلەش، بوزەك قىلىش، مىللىي ئۆرپى - ئادەتلەرنى مەسخىرە قىلىشقا ئوخشاش ھەرىكەتلەر قەتئىي جىنايەت دەپ تونۇلسۇن.

3. مىللى زىددىيەت ئوتتۇرىغا ياققۇچى ئۇنسۇرلارغا قارشى ئەمەلدە، سۆزدە كۈرەش ئېلىپ بېرىش — ئىتتىپاق تەشكىلاتىنىڭ ۋە ھەر بىر ئىتتىپاق ئەزاسىنىڭ ئۈتۈقلارنى قولغا كەلتۈرۈش يولىدىكى ئەڭ مۇھىم مۇقەددەس ۋەزىپىسى ئىكەنلىگىتەكىتلىنىپ، ئۆزىنىڭ بارلىق ئەمىلى ھەرىكىتىدە ناتوغرى ھەرىكەتلەرگە قارشى رەھىمسىز كۈرەش ئېلىپ بېرىش تاپشۇرۇلسۇن..... خەلقنى مىللى دوستلۇق ۋە مىللى باراۋەرلىك روھىدا تەربىيەلەشتە

ئىتتىپاق تەشكىلاتلىرىنىڭ زېرىكمەي ئىشلەشلىرى ۋە تەشۋىق-تەربىيە خىزمىتىنى كۈچەيتىشى ۋە ئۇنى داۋاملىق ئېلىپ بېرىشى تاپشۇرۇلسۇن.

2) پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنە، جۈملىدىن ئۇچ ۋىلايەت خەلقىنە ئىچكى ئۆلكىلەردىكى خەلق ئىنقىلاۋىنىڭ تەرەققىيات ئەھۋالى، خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسىنىڭ شانلىق غەلبىلىرى، گومىنداڭنىڭ مەغلۇبىيىتى كۆپلەپ تەشۋىق قىلىندى. خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسىنىڭ غەلبىلىك ھالدا شىنجاڭغا يېتىپ كېلىشىنى كۈتىۋېلىش ئۈچۈن زۆرۈر تەييارلىق ئىشلىرى ئىشلەندى. پۈتۈن شىنجاڭ ئازات قىلىنغاندىن كېيىن ئىشلىنىدىغان خىزمەتلەرگە پۈختا تەييارلىق قىلىندى.

3) مىللەتچىلىك، پان ئىسلامىزم، پانتۈركىزىم ئىدىيىلىرىگە قارشى كۈرەش تېخىمۇ كۈچەيتىلدى.

4) ئۇچ ۋىلايەت دائىرىسىدە شۇ چاغدىكى ئەھۋالغا مۇۋاپىق ھالدا بەزى ماددى ۋە مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىلدى. بولۇپمۇ مەدەنى ـ مائارىپ، ساقلىقنى ساقلاش جەھەتلەردە كۆزگە كۆرۈنەرلىك خىزمەتلەر ئىشلەندى، بىر تۈركۈم ياش كادىرلار يېتىشتۈرۈلدى.

ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىدا «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى قۇرۇش»، «ئىستىقلالىيەت ئۈچۈن كۈرەش قىلىش» دېگەنلەرگە ئوخشاش مۇستەقىللىق خاراكتېرىدىكى شۇئار ۋە «ئۆلسەك شېھىت، قالساق غازى» دېگەندەك دىنىي تۇس ئالغان كۈرەش شۇئارلىرى ئوتتۇرىغا قويۇلغان ۋە بىر مەزگىل شۇ شۇئارلارنىڭ روھى بويىچە ئىش ئېلىپ

بېرىلغان ئىدى، بۇ تارىخىي ئەھمىيەت. بۈگۈنكى كۈندە «ئۇنداق ئەمەس» دېيىش ئەينى تارىخنى بۇرمىلاپ كۆرسەتكەنلىك بولىدۇ. بۇ ھەقىقى ماركسىزىمچىلارنىڭ پوزىتسىيىسى ئەمەس، شۇ دەۋردىكى تارىخىي رېئاللىق قانداق بولسا ئۇنى شۇ پېتى ئەينەن ئەكس ئەتتۈرۈش كېرەك. شۇنىڭ بىلەن بىللە ئىنقىلاپنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىدىكى مىللى مەسىلىدە ئۆتۈلگەن خاتالىقلارنىمۇ مۇئەييەنلەشتۈرۈش ۋە بۇ خاتالىقلارنىڭ سادىر بولۇشىدىكى سەۋەبلەرنى ئېنىق كۆرسىتىش لازىم. شۇنداق قىلغاندىلا ھازىرقى دەۋرىمىزدىكى كىشىلەرنىڭ ۋە كەلگۈسى ئەۋلادلارنىمىزنىڭ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنى توغرا چۈشىنىلىشىگە ۋە ئۆز ئارا ئوقۇشماسلىقلارنىڭ كېلىپ چىقماسلىغىغا كاپالەتلىك قىلغىلى بولىدۇ ھەمدە تارىخنىكى ساۋاقلارنى ياخشى خۇلاسىلىغىلى بولىدۇ.

مېنىڭچە، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىدا ئىستىقلالىيەت خاراكتېرىدىكى مىللى دىنىي تۇس ئالغان شۇئارلارنىڭ ئوتتۇرىغا قويۇلىشى ـ ھەرگىزمۇ ئىنقىلاپچىلارنىڭ شىنجاڭنى ئۇلۇغ ۋەتىنىمىز جۇڭگونىڭ قوينىدىن ئايرىۋېلىشنى ئىستىگەنلىگىدىن ئەمەس. ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاپچىلىرى ۋە ھەر مىللەت خەلقى ئۇلۇغ ۋەتەن قوينىدىن ئايرىلىپ يەكـكە ـ يىگانە ياشاش نەتىجىسىدە جاھانگىرلارغا يەم بولۇپ كېتىشنى، چەتئەلنىڭ بويۇنتۇرۇقىغا چۈشۈپ كېتىشنى خالىمايدۇ. يۇقۇرقى شۇئارلارنىڭ ئوتتۇرىغا قويۇلۇشىنى ئەينى ۋاقىتتىكى ئىچكى ـ تاشقى ۋەزىيەت، تارىخىي شارائىت بەلگىلىگەن بولۇپ، ئۇ، ئىنقىلاپنىڭ بۇ باسقۇچىدا خەلقنى ھەركەتكە كەلتۈرۈپ ئىنقىلاپنىڭ ئىستراتېگىيىلىك نىشانىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتا

ۋاقىتلىق قوللىنىلغان تاكتىكا ئىدى.

فېئودال - پومېششىكلار ۋە دەللال بۇرژۇئازىيە سىنىپىنىڭ مەنپەئەتىنى ئاساس قىلغان گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىدا ئاستىدا، ئۇزۇن زامانلاردىن بېرى دەھشەتلىك تۇردە ئېزىلگەن، خورلانغان، ئىنسانىي ھوقۇقىدىن تامامەن مەھرۇم قىلىنغان شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى ئىچكى ئۆلكىلەردىكى خەنزۇ خەلقىنى ئاساسىي گەۋدە قىلغان ھەر مىللەت خەلقى جاھانگىر-لارغا، گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىغىغا قارشى خەلق دېموكراتىك ئىنقىلاۋىنى قانات يايدۇرغان بولسا، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى مىللىي دېموكراتىك ئىنقىلاپ يولىغا ماڭدى. مۇشۇ يول بىلەن قوللۇقتىن، مىللىي ۋە سىنىپىي زۇلۇمدىن قۇتۇلۇپ، ئازاتلىق ۋە ئەركىنلىككە ئېرىشمەكچى بولدى.

ھەممىگە مەلۇمكى، ئىچكى ئۆلكىلەردىكى خەلقنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىگىنى خەنزۇ مىللىتى تەشكىل قىلىدۇ. ئۆتمۈشتىكى ھاكىمىيەت ئۇستىدىكى ھۆكۈمران گۇرۇھمۇ ئاساسەن خەنزۇلاردىن تەركىپ تاپقان. شۇڭلاشقا ئىچكى ئۆلكىلەردىكى گومىنداڭنىڭ قارشى قوزغالغان ئىنقىلاپنىڭ خەنزۇلارنى ئاساسىي گەۋدە قىلغان خەلق دېموكراتىك ئىنقىلاۋى بولۇشى تەبىئىي ئىدى. ئىچكى ئۆلكىلەردىكى پورولېتارىيات سىنىپىنىڭ ئاۋانگارت ئەترىتى بولغان كوممۇنىستلار پارتىيىسى ئۇ يەردىكى خەلق ئىنقىلاۋىغا ئاشكارا ياكى يوشۇرۇن ھالدا رەھبەرلىك قى-

لىپ، ئىنقىلابنى توغرا يولغا باشلاپ ماڭدى.

رايونىمىز شىنجاڭ بولسا، بەزى تارىخىي سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، بولۇپمۇ شېڭ شىسەيگە ئوخشاش ئەكسىيەتچىلەرنىڭ مىللەتلەرنى چېتىستىلىق سىياسىتى نەتىجىسىدە، باشقا ئۆلكىلەرگە نىسبەتەن ئالاھىدەرەك رايون بولۇپ قالغان. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئەينى دەۋردە ئىچكى ئۆلكىلەر بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى كېيىنكى يىللاردىكىدەك مۇنداق قويۇق بولۇپ كېتەلمىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە شىنجاڭ مەملىكىتىمىزنىڭ ئەڭ يىراق چېگرىسىغا جايلاشقان، قاتناش ئىشلىرى قولايسىز، ئىقتىسات، مەدەنىيەتتە ئارقىدا قالغان بىر ئۆلكە ئىدى.

ئىككىنچىدىن، شىنجاڭدىكى خەلقنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىگى ئۇيغۇرلارنى ئاساسىي گەۋدە قىلغان قازاق، قىرغىز، موڭغول، خۇيزۇ، تاجىك، ئۆزبېك، تاتار، شۇنداقلا ئاز سانلىق مىللەتلەردىن تەركىپ تاپقان. ئەينى زامانىدا بۇلار ئۆلكە نوپۇسىنىڭ 94 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلاتتى. بۇلارنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىگى ئىسلام دىنىغا ئېتىقات قىلىدىغان خەلقلەر ئىدى. خەنزۇلار بولسا ناھايىتى ئاز بولۇپ، شىنجاڭدىكى ئاھالىنىڭ پەقەت 6 پىرسەنتىنىلا تەشكىل قىلاتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە خەنزۇلارنىڭ كۆپچىلىگى گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ ئەمەلدارلىرى ۋە ئەسكەرلىرىدىن ئىبارەت بولۇپ، پۇقرالار ئىچىدە كۆپ ئەمەس ئىدى. ئۇلارنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى شەھەر رايونلىرىغا جايلاشقان. بەزى رايونلاردا، بولۇپمۇ چارۋىچىلىق رايونلىرىدا خەنزۇ ئاھالىسى يوق دېيەرلىك ئىدى.

دېمەك گومىنداڭ ئەكسىيەتچى ھۆكۈمىتىنىڭ دەھشەتلىك زۇلۇمى ئاستىدا ئېزىلىۋاتقان شىنجاڭدىكى ئاھالىنىڭ مۇتلەق كۆپچىلى-

گى (94 پىرسەنتى) ئۇيغۇرلارنى ئاساسىي گەۋدە قىلغان ئاز سانلىق مىللەتلەر بولغانلىقتىن بۇ يەردىكى ئىنقىلاپنىڭ ئاساسىي قوشۇنى يەرلىك ئاز سانلىق مىللەت خەلقىدىن تەشكىل تېپىشى ھەمدە بۇ ئىنقىلاپنىڭ دەسلەپتە مىللى ۋە دىنىي تۈس ئېلىشى ئەجەپلىنەرلىك ئەمەس. شىنجاڭ ئەينى ۋاقىتتىكى تارىخىي شارائىتتا بىۋاسىتە باشقا بولۇشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

تېخىمۇ مۇھىمى شۇكى، شىنجاڭ رايونىدا ئىنقىلاپقا توغرا نىشان كۆرسىتىپ، ئۇنىڭغا يېتەكچىلىك قىلىدىغان ئىچكى ئۆلكىلەردىكىگە ئوخشاش جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ تەشكىلى يوق ئىدى، 30 ـ يىللارنىڭ ئاخىرىدا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى چېن تەنچىيۇ، ماۋزېمىن قاتارلىق مۇنەۋۋەر كوممۇنىستلارنى شىنجاڭغا ئەۋەتكەن ئىدى. ئۇلار بۇ يەردە ئىنتايىن ئېغىر قىيىنچىلىق شارائىتى ئاستىدا بىر مۇددەت ئىشلەپ، نۇرغۇن ياخشى ئىشلارنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرگەن بولسىمۇ، لېكىن شېك شىسەي ۋە گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ قاتتىق توسقۇنلىقى بىلەن ئۇلارنىڭ شىنجاڭ رايونىدا پارتىيە تەشكىلاتلىرىنى قۇرۇشى، يەرلىك خەلق ئارىسىدا پارتىيە ئەزالىرىنى تەرەققى قىلدۇرۇشى ۋە كەڭ ـ كۆشادە پائالىيەت ئېلىپ بېرىشى مۇمكىن بولمىدى، كۆپ ئۆتمەستىلا مىلىتارىست شېك شىسەي، چېن تەنچىيۇ، ماۋزېمىن قاتارلىق پىشقەدەم مۇنەۋۋەر كوممۇنىستلارنى ۋەھشىلەرچە زىيانكەشلىك قىلىپ يوقىتىۋەتتى.

شىنجاڭ ئىقتىسات ۋە مەدەنىيەتتە ئارقىدا قالغان رايون بولغانلىقى ئۈچۈن بۇ يەردە سانائەت ئىشچىلىرى يوق دېيەرلىك ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە فېئودالىق ۋە دىنىي خۇراپات ئېغىر ئىدى. بۇ خىل ئەھۋالدا ئىنقىلاپتا كوممۇنىزم بايرىغىنى كۆتىرىپ چىقىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى، كوممۇنىستىك پارتىيە تەشكىلاتلىرىنى قۇرۇشنىڭ مۇمكىنچىلىكى يوق ئىدى.

گەرچە ئۇ ۋاقىتدا ئەخمەتجان قاسىمى، ئىسھاقبېك، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ، دەلىلقان، سەيپۇللايوپ، ئەسئەت ئىسھاقوپ، قاسىمجان قەمبىرى، ئابدۇراخمان مۇھىتى، ئىسمايىل ياسىنوپ، ئەنۋەرخان بابا، ئابلىمىت ھاجىيوپ، لوجۇڭ قاتارلىق سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇپ كەلگەن ھەمدە چېن تەنچىيۇ، ماۋزېمىن، لىن جىلۇ قاتارلىق كوممۇنىستلارنىڭ، پىشقەدەم ئىنقىلاپچىلارنىڭ تەربىيىسىنى ئالغان كوممۇنىزىم ئىدىيىسىدىكى بىر تۈركۈم ياشلىرىمىز بولسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ سانى چەكلىك ئىدى.

ئەينى ۋاقىتتا شۇ دەۋرگە نىسبەتەن ئىلغار ئىدىيىنى يېتەكچى قىلغان «ياشلار تەشكىلاتى»، «خەلقچىل ئىنقىلاۋىي پارتىيە» قاتارلىق ئىنقىلاۋىي تەشكىلاتلار قۇرۇلغان بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ گۈڭچەندائىنىڭ ئورنىنى دەسسىيەلىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى، ئەلۋەتتە. شۇڭا خۇددى تارىختا ئىچكى ئۆلكىلەردە كۆتىرىلگەن تەيپىڭ ـ تيەنگو، يىخېتۇەن قاتارلىق خەلق قوزغىلاڭلىرىدىكىگە ئوخشاش بەزى دىنىي شۇئارلارنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشى تەبىئى ئىدى. مەسىلەن: «ھوببۇل ۋەتەن مىنەل بىمان» («ۋەتەننى سۆيۈش ئىماننىڭ جۈملىسىدىندۇر»).

بۇ شۇئارلار ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى جەريانىدا، بولۇپمۇ ئۇنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە ئارمىيە ۋە خەلقنى قەھرىمانلىق، ۋەتەنپەرۋەرلىك، ئىتتىپاقلىق روھى بىلەن تەربىيىلەش ئارقىلىق ئىنقىلاپنىڭ غەلىبىسىنى قولغا كەلتۈرۈشتە بەلگىلىك ئىجابى رول ئويناندى.

مىللى زۇلۇم، سىنىپىي زۇلۇم بىلەن گىرەلىشىپ كەتكەن،

مىللى تەڭسىزلىك ۋە مىللى كەمسىتىش ئىدىئولوگىيىسىنىڭ ئاساسلىق نىشانى شۇكى، ئۇلار مىللى زۇلۇمدىن قۇتۇلۇش ئاساسىي مەسىلە بولۇپ قالغان شارائىتتا مۇشۇنداق ئارقىدا قالغان فېئودالىزم جەمئىيىتىنى مۇستەبىت ھاكىمىيىتىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاپ، خەلق دېموكراتىيىسىنى، سوتسىيالىزىمنى ئوڭۇشلۇق يول ئېچىش ئۈچۈن پائالىيەت بارغان، ۋاقىتلىق بولسىمۇ ئاكتىپ ۋە ئىجابىي رول ئوينىغانلىقىنى ھەر قانداق شۇئارنى ئوتتۇرىغا قويۇش ۋە ئۇنى ئىجرا قىلىش مېنىڭچە خاتا ئەمەس، بەلكى ئىنقىلابنىڭ باسقۇچلۇق نەزەرىيىسى تەلىماتلىرىغا ماركسىزىم-لېنىنىزىم ۋە ماۋزېدۇڭ ئىدىيىسى تەلىماتلىرىغا تامامەن ئۇيغۇن. بۇنىڭدىن 40 يىل بۇرۇنقى ئەھۋالغا بۇگۈنكى دەۋر كۆزى بىلەن قارىساق، مەسىلىنى چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەيمىز ھەم چۈشىنەلمەيمىز.

بۇ يەردە «شەرقىي تۈركىستان» دىگەن ئاتالغۇ ئىشلىتىلىپ ئازىراق توختىلىپ ئۆتەيلى.

بۇگۈنكى كۈندە «شەرقىي تۈركىستان» دىگەن ئاتالغۇنى كۆتۈرۈپ چىقىش ۋە ئۇنى رېئال تۇرمۇشتا قوللىنىشنى تەشەببۇس قىلىش توغرا ئەمەس، بەلكى ئەكسىيەتچىلىك. لېكىن ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىدا بۇ ئاتالغۇنىڭ قوللىنىلغانلىقى، يەنى ئۇچ ۋىلايەت ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتىنىڭ دەسلەپتە «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى» دەپ ئاتالغانلىقى ھەممىگە مەلۇم. شۇنىڭدەك ئۇچ ۋىلايەتتە نەشر قىلىنغان گېزىتلەرنىڭ «ئىنقىلابىي شەرقىي تۈركىستان» ياكى «ئازات شەرقىي تۈركىستان» دىگەن نامدا چىقىرىلغانلىقى، ئۇچ ۋىلايەتتىكى ياشلار تەشكىلاتىنىڭ «شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى» دەپ ئاتالغانلىقى

بۇ ھەممىسى تارىخىي پاكىت. شۇ چاغلاردا نەشر قىلىنغان گېزىت-ژۇرنال، ئالاقە-ھۆججەتلەر ۋە ئەينى ۋاقىتتا قۇرۇلغان تەشكىلاتلارنىڭ پىروگراممىلىرى ئارخىپ ئىداريىسىدا ھېلىمۇ ساقلىنىپ تۇرۇپتۇ، بەزى شەخسلەرنىڭ قولىدىمۇ بار. ئەھۋال شۇنداق ئىكەن، بۇگۈنكى كۈندە ئۇنى يوشۇرۇشنىڭ، ئۆزگەرتمىشنىڭ نېمە زۆرۈرىيىتى بار؟ مۇشۇنداق قىلساق ۋەتەننىڭ بىرلىگىگە، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا دەخلى-تەرۇز يېتەرمۇ؟ مېنىڭچە ھەرگىز ئۇنداق بولمايدۇ. تارىختا بولۇپ ئۆتكەن بەزى ئىشلارنى، ئەينى زامانىدىكى تارىخىي شارائىت بويىچە ۋاقىتلىق قوللىنىلغان بەزى ئاتالغۇلارنى بۇگۈنكى كۈندە تىلغا ئالساق ۋەتەننىڭ بىرلىگىگە زىيان يېتىدۇ، دەپ قاراش-مېنىڭچە بۇ بالىلارچە قاراش، ئۆتۈپ كەتكەن بىمەنىلىك، خەلققە ئىشەنمەسلىك.

بۇگۈنكى كۈندە بىزنىڭ ۋەتىنىمىزنىڭ بىرلىگى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بەزىلەر ئويلىغاندەك ئۇنداق ئاجىز ئەمەس، خەلقىمىز ئۇنداق نادان ئەمەس، ئازات بولۇپ 35 يىل ئۆتكەن بۇگۈنكى كۈندە ئاپتونوم رايونىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلقى پارتىيىمىزنىڭ توغرا رەھبەرلىگىدە ئەڭلىك-بارا-ۋەرلىك، بەخت-سائادەتلىك يېڭى ھاياتقا ئېرىشكەن، زۇرغۇن ئىسسىق-سوغاقنى، بوران-چاپقۇنلارنى بېشىدىن ئۆتكۈزۈپ ھەر جەھەتتىن چىنىققان، پارتىيە تەربىيىسىدە ۋە ئەملىيەت جەريانىدا نۇرغۇن تەجرىبە-ساۋاقلارغا ئىگە بولغان، توغرا بىلەن خاتانى، ئاق بىلەن قارىنى، ھەق بىلەن ناھەقنى پەرق قىلالايدىغان بولۇپ قالغان بۇگۈنكى كۈندە، تارىختا بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى كىشىلەر توغرا چۈشىنەلەيدۇ. مەن بۇ گەپنى قىلىۋاتقاندا

قاندا مۇتلەق كۆپ ساندىكى خەلق ئاممىسىنى نەزەردە تۇتماي ۋاتقىنىمىز، ئەلۋەتتە. دەرۋەقە، ئىنتايىن ئاز ساندىكى كىشىلەرنىڭ بۇنى ياماق غەرەز بىلەن كۆتىرىپ چىقىشى ئېھتىمالىمۇ يوق ئەمەس. بۇ تەرەپكىمۇ دىققەت قىلىشىمىز كېرەك، ئەلۋەتتە. لېكىن 30 نەچچە يىللىق تەجرىبىدە، جۇڭگو كوممۇنىستلىك پارتىيىسى رەھبەرلىكىدىكى تېرىتورىيىلىك ئاپتونومىيەلا، ئۆزلىرىنىڭ دەردىگە دەرمان، رەنجىگە شىپا بولۇپ توغرا يولغا سوتسىيالىزىمغا باشلاپ بارىدىغانلىقىنى، ئۇنىڭدىن باشقا يولنىڭ خەتەرلىك ئىكەنلىگىنى بىلگەن ۋە ئۇنىڭ سەۋەبىنى ئوبدان چۈشەنگەن خەلق ئاممىسى ئۇنداق خاتا يولغا مۇتلەق ماڭمايدۇ ۋە ئۇنىڭغا يول قويمايدۇ. شۇڭا بىز ھېچقانداق ئىككىلەنمەستىن خەلق ئاممىسىغا ئىشىنىشىمىز كېرەك.

مەن تارىخچى ئەمەسمەن، لېكىن شۇ تارىخنى يازاتقۇچى خەلق ئاممىسىنىڭ ئاددى بىر ئەزاسى ھەم ئۇنىڭ گۈۋاچىسى بولۇش سۈپىتىم بىلەن بۇ مەسىلىگە قارىتا يۇقۇرقى قارىشىمنى ئوتتۇرىغا قويدۇم. مېنىڭ بۇ قارىشىمدا خاتالىق ياكى بىر تەرەپلىمىلىك بولسا يولداشلارنىڭ تەنقىت قىلىپ تۈزىتىشىنى سورايمەن.

بۇ يەردە شۇنى ئالاھىدە كۆرسىتىپ ئۆتۈش كېرەككى، گەرچە ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ دەسلەپكى چاغلىرىدا «ئىستىقلالىيەت ئۇچۇن كۈرەش» شۇئارى ئوتتۇرىغا قويۇلغان بولسىمۇ، لېكىن «خەنزۇلارغا قارشى تۇرۇش» دېگەن مۇنداق شۇئار ئوتتۇرىغا قويۇلغان ئەمەس. ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت قۇرۇلۇش بىلەنلا ئېلان قىلىنغان دېكلاراتسىيەدە، مىللەت ئايرىلمايدۇ، ھەممە مىللەت باراۋەر دەپ ئېنىق جاكالانغان. ھەقىقى ئەھۋالنىڭ

زادى قانداقلىقىنى بىلمىش ئۈچۇن سۈيدۇك (ھازىرقى قورغاس) ناھىيىسىنىڭ گومىنداڭدىن ئازات قىلىنغان ۋاقتىدىكى بەزى ئەھۋاللارنى ئەسلەپ ئۆتەيلى:

سۈيدۇك ناھىيىسى ئىلى ۋىلايىتى بويىچە، بەلكى پۈتۈن شىنجاڭ بويىچە چوڭ ناھىيىلەرنىڭ بىرى بولۇپ، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى ۋاقتىدا ئۇ يەردە تەخمىنەن 50 مىڭغا يېقىن خەلق ياشايتتى. بۇنىڭ ئىچىدە 10 مىڭغا يېقىن خەنزۇ ئاھالىسى بولۇپ، ئۇمۇمى نوپۇسنىڭ 20 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلاتتى.

1944 ـ يىلى ئىلغا خەلقى قوزغىلىپ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قاخشاتقۇچ زەربە بەرگەندىن كېيىن، كۆپ ئۆتمەي سۈيدۇك ناھىيىسىدىكى گومىنداڭنىڭ ھەربىي ـ مەمۇرى ئەمەلدارلىرى خەنزۇلارنىڭ ھەممىسىنى شەھەر سىرتىدىن مەجبۇرى سىپىل ئىچىگە كىرگۈزۈۋېلىپ، شەھەر دەرۋازىسىنى تاقىۋالدى. 10 ـ ئاينىڭ ئاخىرىدا پارتىزانلار ئىلى ۋىلايىتى بويىچە مۇھىم قاتناش تۈگۈنى بولغان ئۇرۇمچىنىڭ يولىدىكى لوسىگۇ رايونىنى ئىشغال قىلدى. لوسىگۇ ئىشغال قىلىنغان چاغدا، رايونلۇق پەيچۇسونىڭ سوجىڭى ۋە بىر نەچچە ساقچى ھەم رايون باشلىغى ھەممىسى بولۇپ 5 ~ 6 كىشى پارتىزانلىرىمىزغا قارشىلىق كۆرسىتىپ تەسلىم بولۇشنى رەت قىلغانلىغى ئۈچۈن ئېتىپ تاشلانغاندىن باشقا بىرمۇ خەنزۇ ئاھالىسى ئۆلتۈرۈلمىدى، زىيانكەشلىككە ئۇچرىمىدى. ۋاھالەنكى لوسىگۇ رايونىي سۈيدۇكىدىكى چوڭ رايونلارنىڭ بىرى بولۇپ، خەنزۇ ئاھالىسى خېلى كۆپ سانلىق تەشكىل قىلاتتى، يەنى مىڭدىن ئارتۇق خەنزۇ ئاھالىسى بار ئىدى. بۇ يەردىكى خەنزۇلار ئۈزۈن زا-

مانلاردىن بېرى ئۇيغۇر، قازاق، خۇيزۇ، روس، تاتار خەلقلىرى بىلەن بىرلىكتە دىخانچىلىق ۋە سودا - تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلگەن ھەم ئۇلار بىلەن ئىناق ئۆتكەن. شۇڭا ئۇرۇش مەزگىللىرىدە بۇ يەردىكى خەنزۇ ئاھالىلىرى ئىنقىلابنى قوللىدى. ئۇلار باشقا مىللەت خەلقلىرىگە ئوخشاشلا پارتىزانلىرىمىزغا ئۆز ئىختىيارى بىلەن ئاشلىق ۋە ئوت - چۆپ يارىدەم قىلدى. شۇڭا ئۇلار ئىنقىلاپ كۈنلىرىدىمۇ خاتىرجەم ھالدا ئۆز كەسپىلىرىنى داۋاملاشتۇرۇۋەردى، زىيان - زەخمەتكە ۋە چەتكە قېقىلىشقا ئۇچرىمىدى.

سۈيدۈك شەھرىنى ئازات قىلىشتا ئىلاجى قىلىپ قان تۆكمەستىن تىنچ يول بىلەن ئازات قىلىشقا ھەركەت قىلىندى.

بۇ چاغدا گومىنداڭنىڭ سۈيدۈك شەھەر ئىچىدىكى ھەربى كۈچى ئانچە كۆپ ئەمەس ئىدى. ساقچىلىرى قوشۇلۇپ 100 گە يەتمەيدىغان ھەربى كۈچى بار ئىدى.

بىزنىڭ ھەربى قورال - ياراقلىرىمىز گەرچە ناھايىتى ئاز بولسىمۇ، لېكىن قىلىچ، نەيزە، كالتەك - چوماقلار بىلەن قوراللانغان پارتىزانلىرىمىزنىڭ سانى بىر قانچە مىڭغا يېتەتتى. شۇڭا شەھەرنى بىرلا ھۇررا بىلەن بىر سائەت ئىچىدە بىر تەرەپ قىلىۋېتىشكە بولاتتى. لېكىن بىز شەھەر ئىچىدە خەنزۇ قېرىنداشلارنىڭ كۆپلىگىنى نەزەردە تۇتۇپ (بۇ يەردە تەخمىنەن 6 مىڭدىن كۆپرەك خەنزۇ ئاھالىسى بار ئىدى) ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە شەھەرنى سوقۇشماستىن تىنچ يول بىلەن ئازات قىلىشقا چارە - تەدبىر ئىزدىدۇق. دۇشمەننى تەنپەن قىلىشقا كۆپ قېتىملاپ دەۋەت قىلدۇق، شەھەر ئىچىگە ئارقا - ئارقىدىن تەشۋىقات ۋەرەقىلىرىنى تارقاتتۇق، گومىنداڭنىڭ ئۇرۇش ۋاقىدىكى زىخۋىبۇسىغا خەت يازدۇق، ئۇچ دۆۋەت تەنپەن ئۆتكۈزۈشكە ۋەكىل ئەۋەتتۇق.

بىرىنچى قېتىم 5 نەپەر ۋەكىل ئەۋەتكەن ئىدۇق. بۇلارنىڭ ئىچىدە لوسىگۇلۇق يۇ تەيشاڭ ئىسىملىك بىر خەنزۇ، سۈيدۈكنىڭ ئۆزىدىن شايىخۇن، سايىت شاڭزۇڭ قاتارلىق يۇرت مۆتىۋەرلىرى بار ئىدى. ۋەكىللىرىمىزنىڭ دۇشمەن تەرەپ شەھەر دەرۋازىسىدىن كىرگۈزمىدى، ئۆزلىرى ۋەكىل چۈشۈرىشقا ئۇنىمىدى. تەنپەن ئۆتكۈزۈشنى قوپاللىق بىلەن رەت قىلىپ، سىپىل ئۈستىدىن ۋەكىللىرىمىزگە قارىتىپ ئوق چىقاردى ۋە بىرەيلەننى ياردار قىلدى.

بىر قانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن مەسئۇم شاڭيو بىلەن ئىككى نەپەر خەنزۇنىڭ يەنە ۋەكىل قىلىپ شەھەر دەرۋازىسى ئالدىغا ئەۋەتتۇق، بۇ قېتىمقى ۋەكىللىرىمىز شەھەر دەرۋازىسى ئالدىغا بېرىشىغىلا ئۇلارنى تۇتۇۋېلىپ، شەھەر ئىچىگە ئېلىپ كىرىپ كەتتى (شەھەر ئىشغال قىلىنغاندىن كېيىن گومىنداڭچىلار مەسئۇم شاڭيونى گومىنداڭ تۇرمىسىدىكى 35 نەپەر مەھبۇس بىلەن بىللە ۋەھشىلەرچە قىيناپ، پۈت - قوللىرىنى باغلاپ، ئاخىرى تامغا باستۇرۇپ، قۇدۇققا، ھاجەتخانىلارغا تاشلىۋەتكەنلىگى مەلۇم بولدى).

ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە بىر نەچچە گومىنداڭچىلارنىڭ تەنپەنگە كېلىشىنى سەۋرچانلىق بىلەن كۈتتۇق، خەت يازدۇق، يەنە تەشۋىق ۋەرەقىلىرىنى تارقاتتۇق. بۇ خىل چارىلىرىمىز ئۈنۈم بەرمىدى. شۇنداق بولسىمۇ 3 - قېتىم 5 كىشىدىن تەركىپ تاپقان يەنە بىر ۋەكىللەر ئۆمىگىنى ئەۋەتتۇق. بۇلار قورغاسلىق جاڭ جىنشەن، لىيۇ جىخى (خەنزۇ)، تۇرسۇن شاڭزۇڭ، لى

خۇيچاك (خەنزۇ)، يەنە بىر شەھەردىن تەشكىل قىلىنغان ئىدى. ئەلچىلىرىمىزنىڭ تەنپەن قىلىش توغرىسىدىكى تەكلىۋىنى گومىنداڭچىلار بۇ قېتىممۇ ئىنتايىن قوپاللىق بىلەن رەت قىلدى. خەۋەر يەتكۈزۈشكە ۋەكىللەردىن پەقەت بىرسىنىلا قويۇۋېتىپ قالغان ۋەكىللىرىمىزنى تۇتۇۋېلىپ قاماپ، ۋەھشىلەرچە قىينىدى. ۋەكىللىرىمىز ئۆلۈم تەھدىدى ئاستىدا قالغاندا گومىنداڭنىڭ سۈيدۈك ناھىيىلىك قورچاق پوچتىخانىسىنىڭ باشلىغى گو مىنلىك ۋە باشقا يۇرت مۇتەۋەرلىرى ئىنسانپەرۋەرلىك روھى بىلەن ھەم كەلگۈسىنى نەزەردە تۇتۇپ، ئۇلارنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇۋالغان، ئۆيىدە باققان. شەھەر ئازات قىلىنغىچە بولغان ئارىلىقتا ۋەكىللىرىمىزگە ئۇلار ئوبدان غەمخورلۇق قىلىپ تۇرغان.

گومىنلىك ھازىر ئاپتونوم رايونلۇق پوچتا ئىدارىسىدا ، ئۇ شۇ چاغدىكى ئەھۋالنى ئەسلەپ مۇنداق دەيدۇ: «1944 - يىلى 10 - ئايلاردا ئوچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ بورىنى بىر مۇنچە يەرلەرنى ئازات قىلىپ سۈيدۈگە يېتىپ كەلگەندە، ئىنقىلاپچىلار خەلقنىڭ ھاياتى ۋە مال - مۈلكىگە زىيان-زەخمەت يېتىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن قورغاس ناھىيىسىدىكى يۇرت مۇتەۋەرلىرىدىن جاك جىنشەن، لىيۇ خۇيجاك، تۇرسۇن شاكۈرۈك، يەنە بىر شۇ ھەۋە بولۇپ 3 مىللەتتىن تەركىپ تاپقان 5 كىشىلىك تەنپەن ۋەكىللەر ئۆمىگى تەشكىللەپ، قورچاق شەنجاك جۇجىنشاك، چېگرا قاراۋۇل دادۇينىڭ دۇيجاڭى لىيۇ ۋىنجىلاردىن تەركىپ تاپقان شەھەرنى قوغداش قوماندانلىق ئىشتاۋى بىلەن تەنپەن ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن شەھەر ئىچىگە كىرگۈزگەن ئىدى، گومىنداڭ تەرەپ تەنپەننى رەت قىلدى. تەنپەن ۋەكىللىرىدىن بىر

كىشىنى خەۋەر يەتكۈزۈش ئۈچۈن قويۇۋەتكەندىن باشقا قالغان 4 كىشىنى تۇتۇپ قېلىپ نەزەربەنت قىلدى. گومىنداڭ تەرەپ ئىدارە باشلىقلىرىنى چاقىرىپ، مۇشۇ مەسىلە ئۈستىدە مەخسۇس يىغىن ئاچتى. تەنپەنگە شەھەرنى قوغداش قوماندانلىق ئىشتاۋىنىڭ باشلىغى لىيۇۋېنجى ھەم ماۋبگۇك ئىككىسى رىياسەتچىلىك قىلدى. يىغىندا ئىنقىلاپچىلارنىڭ ۋەكىللىرىنى ئېتىپ تاشلاش ئارقىلىق ئاخىرغىچە قارشىلىق كۆرسىتىدىغانلىغىنى بىلدۈرۈشنى قارار قىلدى. لېكىن قورچاق پوچتا ئىدارىسى، تېلېگراپ ئىدارىسى، باج ئىدارىسى قاتارلىق ئورۇنلار ھەم بەزى يۇرت مۇتەۋەرلىرى ئىككى تەرەپنىڭ ئورۇش قىلماي مەسىلىنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىشنى - تەسلىم بولماسلىقنى تەقەززا قىلىپ ۋەكىللەرنى قويۇپ بېرىشنى، قويۇپ بەرمىگەن تەقدىردىمۇ ئۆلتۈرۈۋەتمەسلىكنى تەشەببۇس قىلدى. ئەگەر يىغىنىڭ قارارىنى ئىجرا قىلىشتا چىڭ تۇرۇشقا توغرا كەلگەن تەقدىردىمۇ، ھازىر تەگمەي كېيىن بىر تەرەپ قىلىشنى قاتتىق تەلەپ قىلدى، شۇنىڭ بىلەن 4 ۋەكىل ئامان قالدى. ئاسمانغا قارا تۈتەك قاپلىغان شۇ ئېغىر كۈنلەردە ۋەكىللەر ئاچ - يالمىڭاچلىق ۋە سوغاقنىڭ ئازاۋىدىن ھاياتى خەۋپ ئاستىدا قالغان ئىدى. شۇ چاغدا مەن (گومىنلىك) ھاياتىمنىڭ خەۋپىگە قارىماي بۇ ۋەكىللەرگە 2 قوينىڭ گۆشى، بىر خالتا ئۇن، كۆمۈر، قەن قاتارلىق نەرسىلەرنى ھەل قىلىپ يەتكۈزۈپ بەردىم، ۋەكىللەر تاماقنى ئۆزلىرى ئېتىپ يەپ، نۇرغۇن قىيىنچىلىقلارنى بېشىدىن ئوتكۈزۈپ ھاياتىنى ساقلاپ قالدى، 12 - ئاينىڭ 28 - كۈنى سۈيدۈك ئازات بولدى. ئىنقىلاۋىي ئارمىيە ئورۇش ئوتى ئىچىدىن بۇ ۋەكىللەرنى قۇتقۇزۇپ، ئۇلارنىڭ ھاياتىنى ساقلاپ قېلىپ

ئىنقىلابنى زۆرۈر بولمىغان زىيانلاردىن خالى قىلدى».

دىمەك، بىز سۈيدۈك شەھرىنى تېچ يول بىلەن ئازات قىلىش ئۈچۈن، شۇنچە چارە - تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، بارلىق تىرىشچانلىقلارنى كۆرسەتسەك، ئۇزاق مۇددەت شەھەرنى مۇھاسىرە قىلىپ تۇرغان بولساقمۇ، لېكىن گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى ئۆزىنىڭ جاھىللىق مەيدانىدىن قايتمىدى، ئاخىرى 58 كۈنلۈك مۇھاسىرىدىن كېيىن 1944 - يىلى 12 - ئاينىڭ 28 - كۈنى سېپىلنىڭ بىر چېتىنى پارتلىتىپ ھەمدە تەرەپ - تەرەپتىن شوتا بىلەن سېپىلگە چىقىپ، شەھەرگە ھۇجۇم قىلدۇق.

بۇ ۋاقىتتا يەنە قان تۆكۈلۈشتىن، بىگۇنا خەلقنىڭ زىيان - زەخمەت يېتىپ قېلىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن شەھەرنىڭ شەرقىي دەرۋازىسى تەرەپتىكى چوڭ يولنى ئېچىپ قويۇپ، قاچقانلارغا ئوق چىقارماستىن يول بەردۇق. نەتىجىدە دۈشمەن ئەسكەرلىرىدىن بىر قىسمى ۋە ھەربىي، مەمۇرى ئەمەلدارلار قېچىپ كەتتى. گومىنداڭنىڭ تەتۈر تەشۋىقاتىغا ئالدىنىپ قالغان بىر قىسىم خەلقنىڭ ئاھالىلىرىمۇ دۈشمەن ئەسكەرلىرىگە ئەگىشىپ قاچتى. قاچقانلارنىڭ بىر قىسمى كۆرە شەھرىنىڭ سېپىلى ئېچىلغىنى كىرىۋالدى، بىر قىسمى ھەر تەرەپكە پىتىراپ كەتتى.

شەھەر ئازات قىلىنغاندىن كېيىن تەكشۈرۈپ ئېنىقلىشىمىزچە، شەھەر ئىچىدە بىر مۇنچە ئادەم چېقىم بولۇپ، ئوت قويۇپ ۋەيران قىلىنغان ئۆي - ئىمارەت، مال - مۈلۈكلەر ئاز ئەمەس ئىكەن.

دىمەك، سۈيدۈك شەھرىنى ئازات قىلىش ئۇرۇشىدا ۋەيرانچىلىق ۋە ئادەم ئۆلۈش ئىشى نىسبەتەن ئېغىرراق بولغان ئىدى. بۇ پاكىت، بۇنى ئېتىراپ قىلىشىمىز كېرەك. نېمە سەۋەپ-

تىن شۇنداق بولدى؟ بۇنىڭ سەۋەپلىرى تۆۋەندىكىچە:

1) سۈيدۈك شەھەر ئىچى قامال قىلىنغاندىن كېيىن، مۇھاسىرە ئىچىدە قالغان گومىنداڭ ھەربى، مەمۇرلىرى شەھەر خەلقىغە كۆپلەپ قورال تارقاتقان ھەم كۆپلەپ تەتۇر تەشۋىقاتلارنى ئېلىپ بارغان. پارتىزانلىرىمىزغا قەبمە بۆھتانلارنى چاپلاپ، ئۇلارنى خەلقتە يىرتقۇچ ۋەھشى ھايۋان تەرىقىسىدە كۆرسەتكەن. ئۇلارنىڭ تەشۋىقات مەزمۇنى «قىزىل پاچاق ئوغرىلارنىڭ قولىغا تىرىك چۈشۈپ قالماسلىغىمىز لازىم، قولغا چۈشۈپ قالغانلارنى جادۇغا بېسىپ، ئوتقا تاشلاپ ئۆلتۈرىدۇ. كۆيدۈرۈپ كۈل قىلىۋېتىدۇ، شۇڭا تەسلىم بولماي ئاخىرغىچە ئېلىشىشىمىز كېرەك. زادى بولالماي قالغاندا، ئۆي - ئىمارەت، مال - مۈلۈكلىرىمىزنى كۆيدۈرۈپ تاشلاپ، ئۆزىمىزنى ئۆلتۈرۈۋېلىشىمىز، ئوغرىلارنىڭ قولىغا تىرىك چۈشمەسلىگىمىز لازىم» — دېگەنلەردىن ئىبارەت.

گومىنداڭنىڭ بۇ خىل تەتۇر تەشۋىقاتىغا ئالدىنىپ قالغان بىر مۇنچە خەلقنىڭ ئاھالىلىرى، پارتىزانلىرىمىز شەھەرگە ھۇجۇم باشلىغان ۋاقىتتا، ئۆي - ئىمارەتلەرگە ئوت قويۇپ، ئۆزىنى ھەر خىل ئۇسۇللار بىلەن ئۆلتۈرۈۋالغان، (بەزىلىرى ئېسىلىپ ئۆلۈۋالغان. بەزىلىرى ئۆزىنى ئوتقا تاشلاپ ئۆلۈۋالغان). دىمەك بىگۇنا خەلقنىڭ ھاياتىدىن ئايرىلىشىغا ۋە شەھەردىكى ۋەيرانچىلىقلارنىڭ كېلىپ چېقىشىغا ئەكسىيەتچىلەر ئۇستىدىن ئىسيان كۆتەرگەن ئىنقىلابىي خەلق ئەمەس، بەلكى ئالدى بىلەن گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ دەل ئۆزى سەۋەپچى بولغان.

2) بىر - بىرىگە دۈشمەن ئىككى تەرەپ قولىغا قورال

ئېلىپ ئۇرۇش ئاچقاندا ھەر ئىككىلا تەرەپتىن بەلگىلىك نىسبەتتە ئادەمنىڭ چىقىم بولۇشى تەبىئى. ئۇرۇشتا ئادەم ئۆلۈش ئىشىدىن ساقلىنىش مۇمكىن ئەمەس، ئەلۋەتتە. پۈتۈن مەملىكەت مىقياسىدىكى ئازاتلىق ئۇرۇشىنى مىسالغا ئالىدىغان بولساق ئازاتلىق ئۇرۇشتا، بولۇپمۇ بىر مۇنچە چوڭ جەنىيلەردە ئۆلگەن ئادەم سانى خېلى كۆپ بولدى. بۇ خىل ئەھۋال گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ تەسلىم بولۇشنى رەت قىلىپ، جاھىلىق بىلەن ئازاتلىق ئارمىيىمىزگە قارشى تۇرغانلىقىدىن كېلىپ چىققان.

3) سۈيدۇك شەھرى ئازات قىلىنغان چاغلاردا ئۇچ ۋىلايەت ۋاقىتلىق ئىنقىلاۋىي ھۆكۈمىتىنىڭ تېخى رەسمى مۇنتىزىم ئارمىيىسى قۇرۇلمىغان، قوراللىق كۈچىمىزنىڭ ھەممىسى ئۆزلىگىدىن ئۈيۈشۈپ، ئىختىيارى تەشكىللەنگەن، كۆپ قىسمى ئادەتتىكى يەرلىك قوراللار بىلەن قوراللانغان پارتىزانلار ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىنقىلاۋىي سېپىمىزگە، بولۇپمۇ شەھەرنى ئازات قىلىش ئۇرۇشىغا يامان غەرەز بىلەن قاتناشقان يامان ئادەملەرمۇ يوق ئەمەس ئىدى. بۇ خىل ئادەملەر بىر قىسىم خەنزۇ قېرىنداشلارنىڭ ناھەق ئۆلۈپ كېتىشىگە ۋە تۇرمۇشتا ۋەيرانچىلىققا ئۇچرىشىغا سەۋەپچى بولدى.

سۈيدۇك شەھەر ئىچىنى ئازات قىلىش كۆرىشىدە گەرچە يۈقۇرقىدەك سەۋەپلەر تۈپەيلىدىن كۆپرەك ئادەم چىقىم بولۇش، ئۆي - ئىمارەتلەر ۋەيران بولۇش ھادىسىسى كۆرۈلگەن بولسىمۇ، لېكىن كۆرەنى ئازات قىلىش ئىشى تامامەن ئۇنىڭ ئەكسىچە بولدى.

سۈيدۇك ناھىيىسىگە قاراشلىق كۆرە رايونى سۈيدۇكدىن

قالسىلا خەنزۇ ئاھالىسى كۆپرەك جايلاشقان (3 مىڭدىن ئوشۇق) رايون ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە پارتىزانلىرىمىز سۈيدۇك شەھرىگە ھۇجۇم باشلىغان ۋاقىتتا ئۇ يەردىن قېچىپ چىققان ھەم غۇلجا شەھىرىدىن قېچىپ كەلگەن گومىنداڭنىڭ ھەربىي، مەمۇرى ئەمەلدارلىرى ۋە بىر قىسىم پۇقرالار كۆرە سېپىلى ئىچىگە كىرىۋالغان ئىدى. شۇ يەردە ئولتۇرۇشلۇق خەنزۇ ئاھالىلىرى بىلەن قېچىپ كېلىۋالغانلارنى قوشقاندا 5 مىڭدەك خەنزۇ ئاھالىسى بار ئىدى. بۇ يەردە يەنە گومىنداڭنىڭ كۆرە ئاماناتلىقنى ساقلاش 4 - پولكى بولۇپ، ئۇنىڭدا 961 نەپەر ئەسكەر بار ئىدى. بىز بۇ ئەھۋالنى نەزەردە تۇتۇپ، بۇ جايىنى ئازات قىلىش مەسىلىسىنى ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە تېچ يول بىلەن ھەل قىلىش ئۈچۈن تېخىمۇ ئېھتىياتچان پوزىتسىيىدە بولدۇق،

ئىلگىرى خەلقنىڭ قوزغالغانلىقىنى ئاڭلىغان گومىنداڭنىڭ كۆرەدىكى ھەربى - مەمۇرلىرى ئۆز ئىچىدىن قوزغىلاڭ چىقىشتىن قورقۇپ، خەلق ئەسكەرلىرى دەپ ئاتالغان ھەربى قىسىملىرى تەركىۋىدىكى 2 ئۇيغۇر لىيەنىنى قوراللىرىنى تارتىۋېلىپ تارقىتىۋەتكەنلىكتىن ئۇيغۇر ئەسكەرلەر شەھەر ئىچىدە ئىنتايىن قىيىن ئەھۋالدا قالغان، ھەتتا يەيدىغان، ئىچىدىغىنى يوق نەچچە كۈن ئاچ قالغان. ئۇلار بېشىغا چۈشكەن بۇ ئېغىر كۈندىن قۇتۇلۇپ، خەلقنىڭ ئىنقىلاۋىي سېپىگە قوشۇلۇپ كېتىش ئۈچۈن ئۆلۈم خەۋپىدىن قورقماي، گومىنداڭ ئەسكەرلىرىنىڭ قاتتىق نازارىتىگە پىسەنت قىلماي، كېچىلىرى پوستىكى ئەسكەرلەر ئۇخلاپ قالغان ياكى ئۆز ئارا سۆزلىشىپ بېپەرۋالىق بىلەن تورغان پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، سېپىلدىن سېرىلىپ شەھەرنىڭ سىرتىغا چۈشۈپ قېچىپ كېلىپ پارتىزان-

لار ئەتىرىدىگە قوشۇلغان. مەسىلەن: تۇرغانوپ (ھازىر نېفىت باشقۇرۇش ئىدارىسىدا) باشچىلىغىدىكى بىر قىسىم ئۇيغۇر ئەسكەرلەر قوزغىلاڭ كۆتىرىپ قېچىپ كېلىپ پارتىزانلار ئەترىدى ئىشتاۋغا ئۆزلىرىنى مەلۇم قىلغان ۋە پارتىزانلار سېپىگە قوشۇلۇپ، ھەربى جەھەتتە تايانچ كۈچ بولۇپ قالغان. بىز شۇلار ئارقىلىق كۆرە شەھەر ئىچىنىڭ ئەھۋالىنى تېخىمۇ ئىلگىرىلەپ ئىگەللەپ بىلگەندىن كېيىن، گومىنداڭنىڭ كۆرەدىكى ھەربى، مەمۇرى ئەمەلدارلىرىنى ئۇرۇشماي تەسلىم بولۇشقا دەۋەت قىلدۇق، شەھەر ئىچىگە تەشۋىق ۋەرەقىسى تارقاتتۇق، خەت يازدۇق ۋە كاناي بىلەن تەشۋىق قىلدۇق. گومىنداڭ تەرەپ ئۇنى قوبۇل قىلىپ، گومىنداڭنىڭ كۆرەدىكى سىلىڭى گاۋ، كۆرە سودىگەرلەر جەمىيىتىنىڭ باشلىغى گاۋ شىڭۋۇ، 6 - بىرىگادا باشلىغى لیۇ ۋىنبىڭ قاتارلىقلارنى ۋەكىل قىلىپ بەلگىلەپ شەھەر سىرتىغا بىز بىلەن تەنپەن قىلىشقا چىقاردى. تەنپەن ئارقىلىق ئۇلارنى تەسلىم بولۇشقا دەۋەت قىلدۇق. گومىنداڭ ھەربى، مەمۇرلىرى ئالدىنقى تەجرىبە - ساۋاقلىرى ئاساسىدا جەزمەن بېڭىلىدىغانلىغىغا كۆزى يېتىپ بىزگە باش ئەگدى ۋە تەسلىمىنامىغا قول قويۇپ قوراللىرىنى تاپشۇردى. گومىنداڭنىڭ ئەڭ جاھىل ھەربى ئەمەلدارلىرىدىن بىر قانچىسى بىر لېنىنى باشلاپ قېچىشقا ئۇرۇنغان بولسىمۇ، لېكىن ئىمكان تاپالمىدى. كۆرە ئوكۇشلۇق ھالدا تېچلىق بىلەن ئازات قىلىندى. شۇنچە كۆپ خەنزۇ ئاھالىسى بار بۇ جايدا غۇلجىدىن قېچىپ كېلىپ كۆرە شەھەر ئىچىگە كىرىۋالغان قورچاق ۋالى دەك جىلى ھەم ئامانلىقنى ساقلاش بىرىگادىسىنىڭ كوماندىرى چىن زىلياڭ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالغاندىن باشقا ئادەم چىقىم بولۇش ھادىسىسى كۆرۈلمىدى.

يۇقۇرى قوماندانلىق ئورنىنىڭ تاپشۇرۇغى بىلەن بىز ھەيلى سۈيدۇڭ، مەيلى كۆرەنى ئازات قىلىش كۆرىشىدە بولۇشۇن، خەنزۇ ئاھالىسىغا قارىتا ھەم ئەسىرلەرگە قارىتا ئىنسانپەرۋەرلىك بىلەن مۇئامىلە قىلدۇق. ئۇرۇش جەريانىدا قورالنى تاپشۇرۇپ تەسلىم بولغان دۈشمەنلەرنىڭ ھەربى خادىملىرىغا چېقىلمىدۇق، بەلكى ئۇلارنىڭ ئىنسانى ھوقۇقىنى ئەھمىيەت ئېتىراپ قىلدۇق ۋە قوغدىدۇق. كۆرەنى ئازات قىلغان چاغدا سۈيدۇڭدىن ۋە غۇلجىدىن قېچىپ كېلىپ كۆرە سېپىلى ئىچىگە كىرىۋالغان گومىنداڭ ھەربىلىرىدىن ئەسلى كۆرەدە بار ئەسكەرلىرى قوشۇلۇپ 1500 دەك كىشى ئەسىرگە چۈشكەن ئىدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە، يۇقۇرى دەرىجىلىك ھەربى، مەمۇرى ئەمەلدارلارمۇ، مەجرۇھلارمۇ بار ئىدى. بۇلارغا ھىچقانداق زىيان - زەخمەت يەتكۈزۈلمىدى. «كۆرەدىكى مەجرۇھلار ئۆلتۈرۈپ تاشلاندى» دېگەن گەپ پۈتۈنلەي يالغان ئىغۋا. بىز بۇ ئەسىرلەرنى ئاشلىق، سەي بىلەن نورمىسىز تەمىنلەشتىن تاشقىرى ئۆزىمىزنىڭ ئەسكەر ۋە ساقچىلىرىمىزغا بېرىلمىدىغان نورما بويىچە كۈنىگە 200 گىرام گۆش بىلەن تەمىنلىدۇق، ھەممىسىگە بىر قۇردۇن كېيىم بەردۇق، بۇلارنىڭ ھەممىسىنى كېيىن ماناسقا ئېلىپ بېرىپ گومىنداڭ تەرەپكە تاپشۇرۇپ بەردۇق. سۈيدۇڭ شەھرىنى ئىشغال قىلغان ۋاقىتتا بۇ يەردىكى ئۇرۇشقا قوماندانلىق قىلغان بىر مۇنچە ھەربى ۋە مەمۇرى ئەمەلدارلار كۆرەگە قېچىپ كەتكەن ئىدى، يەكى سۈيدۇڭدە قولغا ئېلىنغان ئىدى. گەرچە بۇلارنىڭ بەزىلىرى ئۆلۈمگە بەزىلىرى

مۇددەتلىك قاماققا لايىق بولسىمۇ ئۇلارنى ئۆلتۈرمىدۇق. مەسىلەن: سۈيدۈك ناھىيىسىنىڭ ئەينى ۋاقىتتىكى شەنجاڭي جۇ شاۋياڭ، مۇئاۋدن شەنجاڭى خې جۇڭشىڭ، تېلېگىراپ ئىدارە باشلىغى خۇڭ پىڭچېڭ، بانىكا باشلىغى لى جىن، سودا ئىداربىسىنىڭ باشلىغى لیۇ × × قاتارلىقلار قولغا چۈشكەندىن كېيىن، بىر مەزگىل قاماپ ئاندىن قويۇپ بېرىلدى. بۇلاردىن بەزىلىرى شۇ يەردە تىرىكچىلىك قىلدى، بەزىلىرى بىتەمىدىن كېيىن ئۇرۇمچىگە كەتتى.

خەلق ئەڭ ئۇلۇغ ۋە ئەڭ ئادىل. ئۆزىنىڭ دوستىنىڭ كىملىگىنى، دۈشمىنىنىڭ كىملىگىنى روشەن پەرق ئېتەلەيدۇ. دۈشمىنى ئۇنىڭ قايسى مىللەتتىن بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر يوقتۇرىدۇ، دوستلىرىنى بولسا قوغدايدۇ. بۇ ھال سۈيدۈك ناھىيىسىنى ئازات قىلىش ۋاقتىدا ناھايىتى ئېنىق ئىسپاتلانغان ئىدى.

سۈيدۈك شەھرىگە ئومۇمى يۈزلۈك ھۇجۇم باشلىغان چاغدا بىرمۇنچە ئاق كۆڭۈل كىشىلەر بىگۈنا خەنزۇ ئاھالىلىرىنىڭ زىيان - زەخمەتكە ئۇچراپ، ناھەق ئۆلۈپ كەتمەسلىگى ئۈچۈن، خەنزۇ پۇقرالاردىن خېلى كۆپ كىشىلەرنى شەھەر ئىچىدىن ئېلىپ چىقىپ ئۆز ئۆيىدە باقتى، ئۇلارنىڭ ھاياتى، بىخەتەرلىگىنى قوغدىدى.

مەسىلەن: ھاپىز ئاخۇن دېگەن بىر كىشى خېلى تەيخۇ دېگەن بىر خەنزۇنى شەھەر ئىچىدىن ئېلىپ چىقىپ، شەھەر تېچلانغىچە ئۆيىدە باقتى.

شۇ تەيخۇ ئەسلىدە سۈيدۈكدىكى خەنزۇلار ئارىسىدا خېلى ئابرويغا ئىگە سودىگەر بولۇپ، سۈيدۈك مۇھاسىرىدە قالغان چاغدا، گومىنداڭ ئەكسىيەتچى ھەربىي، مەمۇرلىرىنىڭ «ئىسيانچىلار-

خىلىق قولىغا تىرىك چۈشكىچە ئۆزىمىزنى ئۆلتۈرۈۋالايلى» دېگەن تەشۋىقاتىغا ئالدىنىپ قالغان. شۇڭا ئۇ مال - مۈلكىگە ئوت قويۇپ، بالا - چاقىلىرىنى ئۆز قولى بىلەن ئوتقا تاشلاپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن. ئاخىرى ئۆزىنىمۇ ئوتقا تاشلاش ئالدىدا تۇرغىنىدا ھاپىز ئاخۇن كىرىپ قېلىپ، ئۇنىڭغا ئىنقىلاپچىلارنىڭ خەنزۇ پۇقرالارغا چېقىلمايدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ ئۇنى قۇتۇلدۇرىۋالغان. شۇنىڭ تەيخۇ ھەقىقى ئەھۋالىنى ئۆز ئاغزى بىلەن كۆرۈپ، گومىنداڭنىڭ تەشۋىقاتىغا ئىشىنىش نەتىجىسىدە ئۆز بالا - چاقىلىرىنى ئۆز قولى بىلەن ئۆلتۈرۈۋەتكەنلىگىگە پۇشايمان قىلىپ بىر قانچە كۈنگىچە دۇم يېتىپ يىغلىغان.

مۇللا ھېلىمنىڭ ئوغلى مەمتىلاخۇن شېك شىمسەينىڭ دەسلەپكى دەۋرىدە، سۈيدۈك ناھىيىسىگە شەنجاڭ بولغان ئەن × نىڭ بالا - چاقىلىرىنى ئېلىپ چىقىپ خېلى ۋاقىتلارغىچە ئۆيىدە باققان. ئەن شەنجاڭنىڭ ئوغلى ئەن يەچۈي ئازاتلىقتىن كېيىن ئۇرۇمچىدە شەھەرلىك مائارىپ ئىدارىسىنىڭ باشلىغى ھەم سايۇاغ رايون خەلق ۋەكىللەر قۇرۇلتىيى دائىمى كومىتېتىنىڭ مۇدىرى بولۇپ ئىشلىگەن، ھازىرمۇ ھايات. دەم ئېلىشقا چىقتى. مۇنداق قۇتقۇزۇپ ئېلىنغانلار خېلى كۆپ.

خۇددى شۇ كۈنلەردە، يەنى گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىغىغا قارشى كۈرەش قىلىۋاتقان ئاز سانلىق مىللەت خەلقلىرى خەنزۇ قېرىنداشلىرىنى قوغداۋاتقان شۇ مەزگىللەردە سۈيدۈك ھەم كۆرەدە تۇردى ئاخۇن ئالمىچى، بارات تەمبۇرچى قاتارلىق ئۇيغۇرلار ئېتىپ تاشلاندى. گەرچە ئۇلارنىڭ مىللىتى ئۇيغۇر بولسىمۇ، ئۇلار خەلقنىڭ دۈشمىنى، دۈشمەنلىرىمىزنىڭ دوستى ئىدى، يەنى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ ئىشپىيونى

ئىدى. ئىنقىلاپچىلار ئۇلارنى ھەرگىزمۇ ئۆز مىللىتىمىز دەپ ئاياپ قويمىدى، بەلكى ھەقلىق رەۋىشتە ئۆلۈم جازاسىغا ھۆكۈم قىلدى. ئىنقىلاپنىڭ دەسلەپكى ئۇرۇش باسقۇچلىرىدا ۋە ئۇرۇشتىن كېيىنكى ۋاقىتلاردا، ئىنقىلاۋىي سەپكە سۇقۇنۇپ كىرىۋالغان ئاز ساندىكى يامان ئادەملەرگە ۋە جەمئىيەتتىكى بۇلاڭچى، ئوغرىلارغا ئىنقىلاۋىي تەرتىپنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن قاتتىق چارە كۆرۈلدى. بۇلارنىڭ بىر قىسمى خەنزۇلارنى بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلىش، ئۆلتۈرۈپ قويۇشتەك جىنايەتلەرنى سادىر قىلغانلار ئىدى. مەسىلەن: كۆرەدە خەنزۇلارنى بۇلاپ ـ تالىغان ئىسمائىل ناملىق ئوغرىغا ئۆلۈم جازاسى بېرىلدى. لوسىگو رايونىدا شۆبە ساقچىنىڭ × × × ناملىق ئۇيغۇر كادىرى سا فامىلىلىك بىر خەنزۇنى قورقۇتۇپ مال ـ مۈلۈكىنى تارتىۋالغىنى ئۈچۈن، ئۇنى خىزمەتتىن ئېلىپ تاشلاپ بىر مۇددەت تۈرۈپ تۇرۇش جازاسى بېرىلدى. لوسىگودا يەنە جۇماقان قاتارلىقلار خەنزۇلارنىڭ مال ـ مۈلۈكىنى بۇلاپ ئۇلارغا زىيانكەشلىك قىلغانلىغى ئۈچۈن، ئۇنىڭغا باشلامچىلىق قىلغان جۇماقان ئېتىپ تاشلاندى، قالغانلىرى قولغا ئېلىندى. ساقان ھاجى، مەسۇم ئاخۇن قاتارلىق پومىششىكلار ئۆزلىرىنىڭ يېرىگە خوشنا سارجاڭگۇدە دىگەن خەنزۇنىڭ يېرىنى قوشۇۋالغاندا ئۇ نارازى بولۇپ ھۆكۈمەتكە ئەرز قىلغان. ناھىيىلىك ھۆكۈمەت ۋاقىتىدا تەكشۈرۈپ 200 مو يەرنى ئۆز ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بەرگەن. كۆرەدە بىر ئەسكەر بىر خەنزۇ ئايالىغا باسقۇنچىلىق قىلىپ، مۇل ـ مۈلۈكىنى بۇلۇۋالغانلىغى ئۈچۈن، پۈتۈن ئەسكەر ۋە خەلقنىڭ ئالدىدا ئېتىپ تاشلاندى. ئىنقىلاۋىي تەرتىپنى مۇستەھكەملەش ئارقىلىق خەنزۇ خەلقنىڭ كىشىلىك ھوقۇقى ۋە مال ـ مۈلۈكىگە بولغان ئىگىدارچىلىق ھوقۇقى كاپالەتلەندۈرۈلدى.

ۋاقىتلىق ھۆكۈمەتنىڭ يوليورۇغى بويىچە ئۇرۇش ۋاقتىدا ۋەيرانچىلىققا ئۇچرىغان خەنزۇ ئاھالىلىرىنى تۇرمۇش جەھەتتىن مۇۋاپىق ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتى ئالاھىدە ئېتىۋار بىلەن ئىشلەندى. ئۇرۇشتىن كېيىن كۆپ ئۆتمەي خەنزۇچە مەكتەپلەر ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، خەنزۇ پەرزەنتلىرىنىڭ ئوقۇشىغا كاپالەتلىك قىلىندى. خەنزۇلار ئارىسىدىكى ئىلغار زاتلار ھۆكۈمەت خىزمىتىگە قاتناشتۇرۇلدى. لوسىگودىكى يۇتەيشاڭ، جاۋ قاتارلىق خەنزۇلار ۋاقىتلىق ئىنقىلاۋىي كومىتېتنىڭ تەركىۋىگە كىرگۈزۈلدى. كېيىن رايونلۇق ھۆكۈمەت قۇرۇلغان چاغدا جاۋ × × مۇئاۋىن جۇيجاڭلىققا بەلگىلەندى. كۆرەدىمۇ گاۋ × × قاتارلىق كىشىلەر ھۆكۈمەت خىزمىتىگە قاتناشتۇرۇلدى.

شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر بىلەن ئوخشاشلا گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ دەھشەتلىك زۇلمى ئاستىدا ئېزىلگەن، ئازاتلىققا تەشنا بولغان مۇتلەق كۆپ ساندىكى خەنزۇ خەلقى ئىنقىلاپقا ھىمداشلىق قىلدى ۋە قوللىدى. بۇلارنىڭ ئىچىدە ھەربى سەپكە قاتناشقان ياشلار ۋە شەپقەت ھەمشىرىسى بولغان قىزلارمۇ بار ئىدى. ھەتتا بەزى خەنزۇ قېرىنداشلار گومىنداڭنىڭ مۇھىم ھەربى مەخپىيەتنىي پاش قىلىپ ئىنقىلاپقا زور تۆھپىلەرنى قوشتى. سابىق سۇيدۇك ناھىيىلىك بانكىنىڭ باشلىغى لىن جىن گومىنداڭنىڭ غۇلجىدىكى خەنزۇ بازىرىدا يەر ئاستى رادىئو ئىستانسىسى بارلىغىنى ئىنقىلاۋىي ھۆكۈمەتكە كېلىپ پاش قىلدى ۋە سۇيدۇك ناھىيىلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى موللام ئىبراھىموپ بىلەن بىرلىكتە غۇلجىغا بېرىپ، رادىئو ئىستانسىسى ئورۇنلاشقان جاينى كۆرسىتىپ بەردى.

يۇقۇرقى پاكىتلاردىن ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىدا، شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەت خەلقلىرى بىلەن بىللە خەنزۇ خەلقىنىڭمۇ ئىنقىلابقا ھىسداشلىق قىلغانلىقىنى ۋە قاتناشقانلىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ.

بۇ يەردە شۇنىمۇ ئالاھىدە ئېيتىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇكى، خۇيزۇ قېرىنداشلار باشقا قېرىنداش مىللەت خەلقى بىلەن بىللە مۇرىنى مۇرىگە تىرەپ، قولمۇقا قورال ئېلىپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى كۈرەشكە ئاكتىپ قاتناشتى. ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى ۋاقتىدا، غۇلجا، سۇيدۇڭ قاتارلىق جايلاردىكى خۇيزۇلاردىن مەخسۇس خۇيزۇ باتالىيون، كېيىن خۇيزۇ پولكى تەشكىل قىلىندى. بۇ پولكنىڭ كوماندىرى كېرىم ھاجى (خۇيزۇ)، مۇئاۋىنى مەنسۇر لۇمىيوپ (خۇيزۇ) ئىدى. (بۇ كىشى ھازىر ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىي يادىكارلىقلار تەتقىقات ئورنىدا ئىشلەيدۇ)، ئۇچ ۋىلايەت ۋاقتىلىق ئىنقىلاۋىي ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزالىرى ئىچىدە خۇيزۇلاردىن كېرىم ھاجى، يۈسۈپ ھاجىم، مەخمەمەر ھاجىم قاتارلىق مۆتىۋەر زاتلار بار ئىدى. بۇ كىشىلەر ئىلى ۋىلايىتىدە ئىدارە باشلىغى ۋە مالىيە ئىدارىسىدا باش تەپتىش بولۇپ ئىشلىگەن. سۇيدۇڭ ناھىيىسى ئازات قىلىنىپ ناھىيىلىك ھۆكۈمەت قۇرۇلغان چاغدا، ئىسمائىل ھاجىم دېگەن خۇيزۇمۇ مۇئاۋىن ھاكىملىققا سايلاندى. ناھىيىلىك باج ئىدارىسىغا خۇيزۇلاردىن ھوشۇرا دېگەن كىشى مۇئاۋىن ئىدارە باشلىغى، ئەرلى دېگەن كىشى ساقچى ئىدارە بۆلۈم باشلىغى، خەسەن دېگەن كىشى 2 - رايوننىڭ رايون باشلىغى بولۇپ سايلاندى. بىتىمدىن كېيىنكى سايلامدا مۇسا ئەرلى ھاجى ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن ھاكىملىغىغا سايلاندى، باشقا ناھىيىلىك

ئىدارىلارغىمۇ بىر قانچە خۇيزۇ يولداشلار خىزمەتكە تەينىلەندى. بىتىمدىن كېيىن مۇئاۋىن ھاكىم بولغان مۇسا ئەرلى ھاجى ھازىر قورغاس ناھىيىلىك سىياسى كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولۇپ ئىشلىمەكتە. مۇنىدىن باشقا چىلپەكزە (ھازىر قورغاس ناھىيىسىگە بىرلەشىپ كەتتى) ناھىيىسى قاتارلىق خۇيزۇلار كۆپرەك ئورۇنلاشقان ناھىيىلەرنىڭ ھەممىسىدە خۇيزۇ قېرىنداشلار ھۆكۈمەت خىزمىتىگە قاتناشتى. مىللى ئارمىيە ئىشتابىدىمۇ نۇرغۇن خۇيزۇ يولداشلار خىزمەت قىلدى.

ھازىرقى ئاپتونوم رايونلۇق سىياسى كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى مامىكلىياك ئەينى ۋاقىتتا ئۇچ ۋىلايەت باش ساقچى ئىدارىسىنىڭ سىياسى بۆلۈمىدە مۇھىم خىزمەتلەرنى ئۆتىگەن ئىدى.

دۇرۇس، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى مەزگىلىدە لىۇ بىندى دېگەن خۇيزۇ، غۇلجىدا دۇشمەنگە قارىتىلغان بىرىنچى ئوققا دۇچ كەلگەن ئىدى. بۇنىڭ سەۋەبى ئۇنىڭ خۇيزۇ بولغانلىقىدىن ئەمەس، بەلكى گومىنداڭنىڭ ئۆلكىلىك جەڭۋۇچۇ ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى بولغانلىغى ۋە ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنى باستۇرۇش ئۈچۈن غۇلجىغا كېلىپ ئىنقىلابقا قارشى ھەركەت قىلغانلىغى سەۋەبىدىن ھەقلىق رەۋىشتە ئۆلۈمگە مەھكۇم بولغان ئىدى.

دېمەك ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى بىر مىللەتنىڭ ئىكىنچى بىر مىللەتكە قارشى كۈرىشى بولماستىن، بەلكى ئۇ شىنجاڭدىكى بارلىق ئېزىلگۈچى خەلقلەرنىڭ جاھانگىرلىك ۋە گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى ئېلىپ بارغان مىللى دېموكراتىك ئىنقىلاۋىي كۈرىشى ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇ ھەقلىق رەۋىشتە

«جۇڭگو دېموكراتىك ئىنقىلاۋىنىڭ بىر تەرىكىۋى قىسمى» دەپ ئاتالدى.

ئۇنداق بولسا ئۇيغۇر ئىنقىلاۋى زادى نىمە ئىشلارنى قىلدى؟ ئۇنىڭ نەتىجىلىرى نىمىلەردىن ئىبارەت ئىدى؟

بۇ سوئالغا ئۆز ۋاقتىدا ئېنىق جاۋاپ بېرىلگەن بولسىمۇ، لېكىن كۆپ ساندىكى كىشىلەر ئۇنى ياخشى بىلمەيدۇ. شۇڭا، ئۇيغۇر ئىنقىلابىغا 40 يىل بولغان بۇگۈنكى كۈندە، ئۇنى قايتىدىن قىسقىچە ئەسكە ئېلىپ ئۆتسەك ئارتۇقلۇق قىلماس، بەلكى پايدىسى بار.

ئالدى بىلەن شۇنى كۆرسىتىپ ئۆتۈش كېرەككى، ئۇيغۇر ئىنقىلابىنى ۋەتىنىمىز جۇڭگودىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق دۈشمىنى بولغان گومىنداڭنىڭ شىنجاڭ رايونىدىكى ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىغا قاخشاتقۇچ زەربە بەردى، جۇڭگونىڭ ئەڭ يىراق غەربىي شىمال چېگرا رايونىدىكى ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي قاتارلىق ئىلايەتلەردە ئىنقىلابىي بازا قۇرۇپ، گومىنداڭنىڭ مۇستەبىت ھاكىمىيىتىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاپ، خەلق ھاكىمىيىتىنى قۇردى.

جۇڭگو خەلق ئازاتلىق ئۇرۇشى شىددەت بىلەن راۋاجلىنىۋاتقان ۋاقىتتا، گومىنداڭنىڭ شىنجاڭدا يۈز مىڭغا يېقىن ئەسكىرى ۋە بىر قانچە ئون مىڭ قوراللىق ساقچىلىرى بار ئىدى. ئۇچ ئىلايەت ئىنقىلاۋى ھەم ئۇنىڭ جەڭگىۋار ئارمىيىسى گومىنداڭنىڭ شىنجاڭدىكى ھۆكۈمرانلىق تەختىگە قاتتىق تەھدىت سېلىپ تۇرغانلىقتىن، ئىچكى ئۆلكىلەردىكى ئۇرۇشتا گومىنداڭنىڭ ھەربى كۈچى كەمچىل بولۇۋاتقان شارائىت ئاستىدىمۇ، شىنجاڭدىكى قوراللىق كۈچلىرىنى ئىچكىرىگە يۆتكەشكە ئامالسىز قالدى. ئەكسىنچە شىنجاڭنى خەۋپلىك رايون دەپ ھىساپلاپ، ئىچكىرىدىن قوشۇن يۆتكەپ كېلىپ ھەربى كۈچنى تولۇقلىدى. دىمەك ئۇچ ئىلايەت ئىنقىلاۋى گومىنداڭنىڭ زور بىر تۈركۈم ھەربى كۈچىنى شىنجاڭدا ئىسكەنجىگە ئېلىپ تۇردى ۋە ئۇنىڭغا تېگىشلىك زەربە بەردى، بۇ ئەلۋەتتە ئۇچ ئىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ پۈتۈن مەملىكەت ئىنقىلاۋىغا قوشقان ئەمىلى تۆھپىسى، شۇنىڈەك شىنجاڭنىڭ تېچلىق بىلەن ئازات بولۇشىغا قوشقان ھەسسىسى.

1959 - يىلى 8 - ئايدا ئەخمەتجان قاسىمى باشلىق ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ ئاپاتىغا 10 يىل تولۇش مۇناسىۋىتى بىلەن ئۈرۈمچىدە ئۆتكۈزۈلگەن خاتىرىلەش يىغىنىدا، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ 1 - سېكرېتارى يولداش ۋاڭ ئېنماۋ سۆز قىلىپ، «ئۇچ ئىلايەت ئىنقىلابىنى جاھانگىرلىككە ۋە گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي رايونلىرىدا ئىنقىلابنىڭ بازىسىنى قۇرۇپ، جاھانگىرلارنىڭ ۋە گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ شىنجاڭنى كوممۇنىستىك پارتىيىگە ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى تۇرىدىغان بازىغا ئايلاندۇرۇش يولىدىكى ئۇرۇنۇشلىرىغا زەربە بەردى، بولۇپمۇ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ ھەربى كۈچىنى تەرگىنلەپ، پۈتۈن مەملىكەتتىكى، بولۇپمۇ غەربىي شىمالدىكى ئازاتلىق ئۇرۇشنىڭ غەلىبىسىگە ماسلاشتى، شىنجاڭنىڭ تېچلىق بىلەن ئازات قىلىنىشى ئۈچۈن شەرت - شارائىت ھازىرلىدى» دەپ ئېنىق كۆرسەتكەن ئىدى. يولداش ۋاڭ ئېنماۋنىڭ ئۇچ ئىلايەت ئىنقىلابىغا بەرگەن بۇ باھاسى ئىنتايىن تولىمۇ ئەمىلىيەتكە ئۇيغۇن.

ھەممىگە مەلۇمكى، 1943 - يىلى مىلىتارىست شېك شىسەي ئوچۇق ھالدا خائىنلىق قىلىپ، شىنجاڭنى گومىنداڭغا تاپشۇرۇپ بەردى. ئۇزۇندىن بېرى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتۈپ تۇرغان ئامېرىكا، ئەنگلىيە جاھانگىرلىگى كۆپ ئۆتمەي، شىنجاڭنىڭ جۇغراپىيىلىك ئورنىدىن پايدىلىنىپ، ئۇنى دۇنيا كوممۇنىزم ھەرىكىتىگە ۋە سوۋېتكە قارشى بازا قىلىپ قۇرۇپ چىقىش مەقسىتىدە كەينى - كەينىدىن ئۇرۇمچىگە يېتىپ كېلىشتى. خېلىدىن بۇيان ئۆزلىرى بېقىپ كەلگەن مەسئۇت باشچىلىغىدىكى كوممۇنىزىمغا قارشى ئاگېنتلىرىنى شىنجاڭغا ئېلىپ كېلىپ، خەلقنىڭ شىللىسىغا مىندۇرۇپ، ئۇلار ئارقىلىق ئۆزلىرىنىڭ كوممۇنىزىمغا قارشى ئىستراتېگىيىلىك پىلانىنى ئەمەلگە ئاشۇرماقچى بولۇشتى. ئۇلار شۇ مەقسەت بىلەن شىنجاڭنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا غالجىرلىق بىلەن ئەكسىلئىنقىلاۋىي ھەرىكەت ئېلىپ باردى. بۇلارنىڭ قارا نىيىتىنى ئېچىپ تاشلاش، ئۇلارغا قارشى كۈرەش قىلىش شۇ مەزگىلدە ناھايىتى مۇھىم سىياسى ۋەزىپە بولۇپ قالغان ئىدى. بۇ ۋەزىپىنى ئۈچ ۋىلايەت ۋە شىنجاڭدىكى ئىلغار كۈچلەر ھەم ئۇنىڭ رەھبەرلىرى ئۆز ئۈستىگە ئالدى.

ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىي ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى ۋە ئۇنىڭ رەھبەرلىرى، ھەممە تەشۋىقات ۋاستىلىرىنى ئىشقا سېلىپ، نۇرغۇن ماقالە، نۇتۇقلارنى ئېلان قىلىپ، ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ قارا نىيىتىنى پاش قىلدى، ئۇنىڭ ئىستراتېگىيىلىك پىلانىنى تارمار قىلىپ، بۇ مۇھىم چېگرا رايونىنى جاھانگىرلاردىن ساقلاپ قالدى.

گەرچە ئەينى دەۋردىكى تارىخى ۋە ئىجتىمائى سەۋەپلەر

تۈپەيلىدىن، ئۈچ ۋىلايەت دائىرىسىدە دېموكراتىك ئىسلاھاتلارنى ئېلىپ بېرىشقا مۇمكىن بولمىغان ۋە ئۇلگۈرەلمىگەن بولسىمۇ، لېكىن خۇسۇسى مۇلۇكچىلىك ئاساسىدىكى دېخانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلىرىنى تەرەققى قىلدۇرۇش، خەلق ئۈستىدىكى ئېغىر باج، ئالۋاڭ - ياساقلارنى يېنىكلىتىش، مەدەنىي - مائارىپ، سەھىيە ئىشلىرىنى يۈكسەلدۇرۇش، جەمىيەتتە ئىجتىمائى تەرتىپلەرنى ئورنىتىش جەھەتتە خېلى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئىشلار قىلىندى.

ئالدى بىلەن، دېخانلاردىن ئېلىنغان غەللە - پاراق گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىق قىلغان چاغدىكىدىن 50% ئازايتىلدى. بۇ ئەينى ۋاقىتتىكى نامرات دېخانلارغا نىسبەتەن چوڭ غەمخورلۇق بولۇپ، بۇنىڭدىن دېخانلار ئىنتايىن مەمنۇن بولغان ئىدى.

گومىنداڭ دەۋردە چارۋىچىلاردىن «چۆپ ئۈچى بېجى» دېگەن بىر خىل باج ئېلىناتتى، ئۇنىڭدا چارۋىنىڭ ئاز - كۆپلىگىگە پەرقلەندۈرۈلمەيتتى. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى ۋاقتىدا بۇ خىل نامۇۋاپىق باج تۈزۈمى ئۆزگەرتىلىپ، چارۋا مالنىڭ سانىغا قاراپ ئېشىپ بارىدىغان پىروگرېسسىپ باج تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. بۇ خىل ئۇسۇل بىلەن بولۇپمۇ نامرات ۋە ئورتا ھال چارۋىچىلارنىڭ يۈكى زور دەرىجىدە يەڭگىللەپ، تۇرمۇشى بىر قەدەر ياخشىلاندى. دېخانلار ۋە چارۋىچىلارنىڭ ئۈستىدىكى باجدىن باشقا ھەممە سېلىقلار ئېلىپ تاشلاندى.

سودا - نائائەت، بولۇپمۇ سودا ئىشلىرى كۆرۈنەرلىك دەرىجىدە تەرەققى قىلدۇرۇلدى. بۇ يەردە 1948 - يىلى 7 - ئايدىكى ئۇرۇمچىنىڭ مال باھاسى بىلەن غۇلجىنىڭ مال باھاسىنى ئۆزئارا سېلىشتۇرۇپ كۆرسەكلا، ئوتتۇرىدىكى پەرقنىڭ ناھايىتى چوڭلىغىنى كۆرۈۋالالايمىز.

شۇ چاغدىكى ئۆلكە پۇلى بىلەن ھىسابلىغاندا يۈز جىڭ ئۇنىڭ باھاسى ئۇرۇمچىدە 2.400.000 يۈەن بولغان بولسا، غۇلجىدا 130.000 يۈەن بولۇپ 20 ھەسسە تۆۋەن بولغان. بىر تۈياق قوي ئۇرۇمچىدە 2.000.000 يۈەن بولسا، غۇلجىدا 200.000 يۈەن بولۇپ 10 ھەسسە تۆۋەن بولغان. بىر گەز چىت ئۇرۇمچىدە 200.000 يۈەن بولسا، غۇلجىدا 10.800 يۈەن بولۇپ 18 ھەسسىدىن كۆپرەك ئەرزان بولغان. بىر سەر ئالتۇن ئۇرۇمچىدە 60.000.000 يۈەن بولسا، غۇلجىدا 8.900.000 يۈەن بولۇپ، 30 ھەسسىدىن كۆپرەك ئەرزان بولغان. يۇقۇرقى مىساللاردىن ئەينى دەۋردە ئۆچ ۋىلايەتنىڭ مال باھالىرىنىڭ ئۇرۇمچىگە نىسبەتەن كۆپ تۆۋەنلىگىنى كۆرۈپلا قالماستىن، بەلكى شۇ ئارقىلىق خەلق تۇرمۇشىنىڭ گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىغىدىكى دەۋرگە قارىغاندا ھەم گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىغىدىكى يەتتە ۋىلايەتكە قارىغاندا، خېلى ياخشىلانغانلىغىنى روشەن كۆرۈۋالالايمىز.

ئازاتلىققىچە ئۆچ ۋىلايەتتىكى ئارمىيەمىزنى (12000دەك ئارمىيىنى) ۋە ئىدارىلاردىكى بىر قانچە ئون مىڭ ئىشچى - خىزمەتچىلىرىمىزنى ئۆز ئىقتىسادىمىز بىلەن مۇستەقىل ھالدا بىمالال تەمىنلىدۇق. ئەينى مەزگىلدە ئۆچ ۋىلايەت مالىيە بۇدجېتىنىڭ ئۇچتىن بىر قىسمىنى ئاجرىتىپ، مەدەنىي - مائارىپ، سەھىيە ئىشلىرىغا سەرپ قىلدۇق. نەتىجىدە مەدەنىي - مائارىپ، ساقلىقنى ساقلاش خىزمەتلىرىدە بەلگىلىك يۇكسىلىشلەر بارلىققا كەلدى.

مەسىلەن: غۇلجا شەھرىدە ئوتتۇرا دەرىجىلىك مۇتەخەسسىلەر يېتىشتۇرۇش بىلىم يۇرتى، روس تىلىدا ئوقۇيدىغان

تولۇق ئوتتۇرا، ئايالار ھۈنەر مەكتىۋى قاتارلىق بىلىم يۇرتلىرى قۇرۇلۇشىدىن سىرت، ھەر بىر ناھىيىلەردە ئۇيغۇر، قازاق، قىرغىز، موڭغۇل، خەنزۇ، شۇڭە، تاتار، ئۆزبېك قاتارلىق مىللەتلەر ئۆز تىل - يېزىقىدا نۇرغۇن باشلانغۇچ مەكتەپ قۇرۇپ، ھەر مىللەت ئۆسمۈرلىرىنى ئوقۇش پۈرسىتىگە ئىگە قىلدى. مەسىلەن: ئىلى ۋىلايىتىدە 1948 - 1949 - ئوقۇش يىلى باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ سانى 35079 نەپەر بولۇپ، بۇ ئۆچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ دەسلەپكى ئوقۇش يىلىدىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ سانىدىن 124% كۆپ، تارباغاتاي ۋىلايىتىدە 14594 نەپەر ئوقۇغۇچى بولۇپ، ئۆچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ دەسلەپكى ئوقۇش يىلىدىكىگە قارىغاندا 207% كۆپ، ئالتاي ۋىلايىتىدە بولسا 7896 ئوقۇغۇچى بولۇپ، دەسلەپكى يىلىغا قارىغاندا 238% كۆپ.

48 - 49 - يىللىق ئوقۇش يىلىدىن باشلاپ، ئىلى ۋىلايىتىگە قاراشلىق 9 ناھىيىنىڭ ھەر بىرسىدە بىردىن قازاق، قىرغىز، موڭغۇل چارۋىچى خەلقىنىڭ يۇقۇرى سىنىپ بالىلىرى يىغىلىپ ئوقۇيدىغان ياتاقلىق مەركىزىي مەكتەپ ھەمدە ئۇيغۇر بالىلىرى ئوقۇيدىغان بىردىن تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ قۇرۇلدى. بۇ سانلار گەرچە ئازاتلىقتىن كېيىنكى مائارىپ تەرەققىياتى بىلەن سېلىشتۇرغاندا ناھايىتى ئاز بولسىمۇ، لېكىن گومىنداڭ دەۋرىدىكى بىلەن ھەمدە شۇ چاغدا گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىغىدىكى يەتتە ۋىلايەت بىلەن سېلىشتۇرغاندا خېلى يۇقۇرى.

مەسىلەن: 1948 - 1949 - يىلقى ئوقۇش يىلىدا جەنۇبىي شىنجاڭدىكى 4 ۋىلايەتتە ھۆكۈمەت باشقۇرۇشىدىكى

مەكتەپلەردە ئوقۇيدىغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ سانى ئاران 16 000 بولغان. دېمەك نوپۇسى شۇنچە كۆپ جەنۇبىي شىنجاڭدىكى 4 ۋىلايەت ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئومۇمى سانى يالغۇز بىر ئىلى ۋىلايىتىدىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ (35079 نەپەر) سانىدىن 60% ئاز.

ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىدىن بۇرۇن گومىنداڭ دەۋرىدە ناھىيىلەردە دوختۇرخانا يوق بولغانلىقتىن نۇرغۇن كىشىلەر ئاغرىپ قالسا داۋالىنالماي ۋاقتىسىز ئۆلۈپ كېتەتتى. ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىدىن كېيىن، ئۇچ ۋىلايەتكە قاراشلىق مۇتلەق كۆپ سانىدىكى ناھىيىلەردە دوختۇرخانا، شىپاخانا تەشكىل قىلىنىپ، داۋالاش، ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرى يولغا قويۇلۇپ، ۋاقتىسىز ئۆلۈپ كېتىدىغان ئىشلار نىسبەتەن ئازايدى. ئەملەش ئىشلىرى يولغا قويۇلۇپ، ياش ئۆسمۈرلەر ئۈستىدىكى ئەك چوك ئاپەت — «چىچەك» نىڭ ئالدى ئېلىنىدى.

ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىدىن بۇرۇن، مۇتلەق كۆپ سانىدىكى ناھىيىلەردە كىنوخانا يوق ئىدى، كۆپ سانىدىكى خەلق ئاممىسى كىنو دېگەن نەرسىنى بىلمەيتتى. ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى غەلبە قىلغاندىن كېيىن، ھەر بىر ناھىيىدە بىردىن كىنوخانا قۇرۇلغانلىقى سەرتىدا، سۈيدۇك قاتارلىق ناھىيىلەردە بىردىن - ئىككىدىن سەييارە كىنو ئەترىتى قۇرۇلۇپ، ھەر مىللەت خەلقى ھەتتا يېراق چارۋا رايونىدىكى چارۋىچى خەلقلەرمۇ پات - پات كىنو كۆرۈپ تۇرۇش، دۇنيادىن خەۋەردار بولۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىندى.

ھەر بىر ناھىيە، رايون، يېزىلاردا قىش پەسلىدىكى بوش ۋاقىتتىن پايدىلىنىپ، خەلقنىڭ ساۋات چىقىرىش ئىش-

لىرى ئەملگە قويۇلدى. ھەر بىر باشلانغۇچ مەكتەپتە، ساۋات چىقىرىش كەچكۈرسلىرى ئېچىلدى. پەقەت سۈيدۇك ناھىيىسىدە 47 - 48 - 49 - يىلقى قىش پەسلىدە 100 گە يېقىن ساۋات ئېچىش كۈرسلىرى ئېچىلىپ 5000 كىشىنىڭ ساۋادى چىقىرىلدى. ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى دەۋرىدە، بىر تۈركۈم قابىلىيەتلىك كادىرلار يېتىشىپ چىقتى، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىدا يېتىشىپ چىققان كادىرلار ئۆلكىمىز يېڭى ئازات بولغان چاغلاردا، ھەر خىل ئىجتىمائى ئىسلاھات خىزمەتلىرىنى ئېلىپ بېرىشتا ۋە ھۆكۈمەتنىڭ تۈرلۈك ساھەدىكى خىزمەتلىرىدە، ئىچكى ئۆلكىلەردىن كەلگەن پىشقەدەم خەنزۇ كادىرلارنىڭ يېتەكلىشى ۋە ياردىمى بىلەن خېلى ياخشى روللارنى ئويناندى. ئۆلارنىڭ بىر مۇنچىلىرى ھازىرغىچە پارتىيە، ھۆكۈمەت ۋە ئارمىيە ئورۇنلىرىدا بەلگىلىك رەھبەرلىك خىزمىتىنى ئۆتىمەكتە.

ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ غەلبە قازىنىشىغا سەۋەپ بولغان ئامىللار

يۇقۇرىدا بىز ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىدا قولغا كەلتۈرۈلگەن بەزى مۇۋەپپەقىيەتلەرنى كۆرۈپ ئۆتتۇق، ئەمدى بۇنىڭغا سەۋەپ بولغان ئامىللار توغرىسىدا قىسقىچە توختىلىپ ئۆتەيلى.

«خەلق، پەقەت خەلقلا دۇنيا تارىخىنى يارىتىدىغان ھەركەتلەندۈرگۈچ كۈچ» تۇر، خەلق قوزغىلىپ، كۈرەش قىلمىسا ھەر قانداق ئىنقىلاپ غەلىبىگە ئېرىشەلمەيدۇ. ئۇزۇن زامانىدىن بېرى ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلارنىڭ دەھشەتلىك زۇلمى ئاستىدا قاتتىق ئېزىلگەن شىنجاڭ خەلقى، جۈملىدىن ئۇچ ۋىلايەت خەلقى قوللىغا قورال ئېلىپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە

قارشى قوزغالغانلىغى، خەنزۇ خەلقىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالغان پۈتۈن ئۇلۇغ خەلقىنىڭ ئۇنى قوللاپ - قۇۋۋەتلىگەنلىگى، ئۇلار- نىڭ ئۆز رايونلىرىدا گومىنداڭغا قارشى ھەر خىل شەكىلدىكى كۈرەشلەرنى قانات يايدۇرغانلىغى، مانا بۇلار ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ غەلبە قىلىشىدىكى ئەڭ مۇھىم ئامىللاردۇر.

ئىنقىلاپ قوزغالغان چاغدا، ئۇچ ۋىلايەتتىكى ھەر مىللەت خەلقى ئىنتايىن زور قىزغىنلىق بىلەن ئىنقىلاپنى ھىمايە قىلدى، پۈتۈن كۆچى بىلەن ئىنقىلاپقا ياردەم قىلدى. پۈلى بارلار پۇلىنى، مېلى بارلار مېلىنى، قورالى بارلار قورالىنى چە- قاردى، ھەتتا ياش-قېرى 7 ياشتىن 70 ياشقىچە بولغان ئاددىي خەلق ئاممىسى كۈرەشكە ئاتلاندى، ھەتتا فېئودالىق دىنىي خۇراپات ئىسكەنجىسىدە ئىشكىتىن بېشىنى چىقىرالمايدە- غان، يۈزىدىن پەردىنى ئالالمايدىغان ئاياللارنىڭمۇ بىرمۇنچىسى ئۆزلىگىدىن ھەركەتلىنىپ، تۈرلۈك قىيىنچىلىقلارنى بۆسۈپ ئۆتۈپ ئىنقىلاۋىي كۈرەش سېپىگە قاتناشتى، ئۇچ ۋىلايەتتىن باشقا يەتتە ۋىلايەتتىكى خەلقىمۇ ئۇچ ۋىلايەتتە قوزغالغان ئىنقىلاپقا قىزغىنلىق بىلەن ھىسداشلىق قىلدى ۋە ھەر خىل يوللار بىلەن ئۇنى قوللىدى، ئۆز رايونلىرىدا گومىنداڭغا قارشى ھەر خىل شەكىلدىكى كۈرەشنى قانات يايدۇردى.

ھەر مىللەت خەلقىنىڭ مۇنەۋۋەر پەرزەنتلىرىدىن تەشكىل قىلىنغان، ئازاتلىقتىن كېيىن شەرەپلىك ھالدا خەلق ئازاتـ لىق ئارمىيىسىنىڭ تەركىۋىگە قوشۇلغان ئۇچ ۋىلايەت مىللى ئارمىيىسى قەھرىمان ۋە جەڭگىۋار ئارمىيە ئىدى. ئۇچ ۋىلا- يەتنى گومىنداڭدىن ئازات قىلىشتا، ئۇ يەردە خەلق ھاكە- مىيىتىنى مۇستەھكەملەشتە بۇ ئارمىيە ناھايىتى چوڭ رول ئوينە-

دى. ئۇ گومىنداڭنىڭ زامانىۋى قوراللار بىلەن قورالانغان نەچچە ئون مىڭ كىشىلىك مۇنتىزىم ئارمىيىسىنى تار-مار قىلدى. ئوسمان ۋە قالىپىك قاتارلىق باندىتلارنى يوقىتىپ، ئۇچ ۋىلايەتنى قوغداپ قالدى.

ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ رەھبەرلىرى، بولۇپمۇ ئەخـ مەتجان قاسىمى باشچىلىغىدىكى كوممۇنىزىم ئىدىيىسىنى ئۆزـ لىرىگە پىتەكچى قىلغان رەھبەرلىك يادروسى ئىنقىلاپقا توغرا پىتەكچىلىك قىلدى، شۇنداقلا بۇ ئىنقىلاپنىڭ پۈتۈن مەملـ كەت مىقياسىدىكى ئىنقىلاپقا قوشۇلۇپ كېتىشىگە، ۋەتەننىڭ بىرلىگى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغىغا توسقۇنلۇق قىلغان ھەر خىل شەكىلدىكى دۈشمەنلەرگە قارشى قەتئى ۋە ئۆزلۈكسىز كۈرەش ئېلىپ بېرىپ، ئىنقىلاپنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىدىكى خاتالىقلارنى تۈزىتىپ، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ توغرا يۆنۈلۈش بويىچە تەرەققى قىلىشىغا كاپالەتلىك قىلدى، باشتىن- ئاخىر ۋەتەننىڭ بىرلىگىدە چىڭ تۇردى. ئاخىرىدا 1949 - يىلى 8 - ئايدا ھېيجىڭدە ئېچىلىدىغان 1 - نۆۋەتلىك سىياسى مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ يىغىنىغا قاتنىشىش ئۇچۇن كېتىۋېتىپ، يولدا ئايروپىلان ھادىسىسىگە ئۇچراپ، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيە- تىنى قۇرۇپ، ئۇلۇغ ۋەتىنىمىزنىڭ بۈيۈك بىرلىگىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يولىدا شەرەپلىك ھالدا قۇربان بولدى.

يولداش ئابدۇكېرىم ئابباسوپ، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىي ھۆكۈمىتىگە ۋە پۈتۈن شىنجاڭدىكى ئىلغار كۈچلەرگە ۋاكالىتەن 1946 - يىلى نەنجىڭدە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ ۋەكە- لى يولداش دۇك بۇۋۇ بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۇنىڭغا شىنجاڭدىكى گومىنداڭغا قارشى ئېلىپ بېرىلىۋاتقان ئىنقىلاپنىڭ ئەھۋالىنى

دوكلات قىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ قوللىشى ۋە ياردىمى قولغا كەلتۈرۈلدى. مەركىزىي كومىتېت يولداش پىڭگوئەننى بىر راتسىيە (كىچىك رادىئو ئىستانسىسى) بىلەن بىللە يارەمگە ئەۋەتتى. گېزىتلەردە خەلق ئازاتلىق ئۇرۇشىنىڭ رادىئو خەۋەرلىرى ئۈز ۋاقتىدا ئېلان قىلىنىپ تۇردى.

ئۇندىن باشقا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ غەلىبىسىنى قولغا كەلتۈرۈشتە، ستالىن رەھبەرلىگىدىكى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭ خەلقىغە كۆرسەتكەن خالىسانە ياردىمى مۇھىم رول ئوينىدى. جۇغراپىيەۋى شەرت - شارائىت ۋە ئىچكى - تاشقى ۋەزىيەت تۈپەيلىدىن ئەينى دەۋردە شۇنداق ئىشەنچىلىك يۆلەنچۈككە ئىگە بولۇش، شۇنداق خالىس ياردەمنى قولغا كەلتۈرۈش، جۇڭگو ئىنقىلاۋىنىڭ مەركىزى يەنئەندىن ناھايىتى يىراقتا جايلاشقان شىنجاڭغا نىسبەتەن ئىنتايىن زۆر رول ۋە پايدىلىق ئىدى. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئەينى زامانىدا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىغا كۆرسەتكەن ياردىمى — ئەملىيەتتە پۈتۈن جۇڭگو ئىنقىلاۋىغا قىلغان ياردىمىنىڭ بىر تەركىۋى قىسمى بولۇپ، ئىنقىلابىنى غەلىبىگە ئېرىشتۈرۈشتە خېلى مۇھىم رول ئوينىغان ئىدى.

بىز ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىدا بەزى خاتالىقلارنىڭ يۈز بەرگەنلىگىنىمۇ ئېتىراپ قىلىشىمىز كېرەك.

ئەينى دەۋرنىڭ تارىخىي شارائىتى كەلتۈرۈپ چىقارغان بىر مۇنچە سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، بولۇپمۇ ئىنقىلاپ جەريانىدا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ بىۋاستە رەھبەرلىگىگە ئىگە بولالمىغانلىقتىن ئىبارەت تۈپ سەۋەپ تۈپەيلىدىن، ئۇچ ۋىلا-

يەت ئىنقىلاۋىنىڭ دەسلەپكى باسقۇچلىرىدا مىللىي مەسىلە بەزى ئېغىر خاتالىقلار سادىر بولغان ئىدى. مەرھۇم رەھبىرىمىز ئەخمەتجان قاسىمى ۋە ئابدۇكېرىم ئابباسوپلارمۇ بۇ خاتالىقلارنى ئۆز ۋاقتىدا تونۇپ، ئېتىراپ قىلغان ۋە ئۆزلىرىنى تەكشۈرگەن، شۇنىڭ بىلەن بىللە خاتالىقلارنى تۈزەتكەن ئىدى.

ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ ئاخىرقى مەقسىدى، مېھنەتكەش خەلقىمىزنىڭ ئىنقىلابىنى كۈتكەن ئۈمىدى ھەمدە ئەخمەتجان قاسىمى باشلىق ئىنقىلاۋىي قۇربانلىرىمىزنىڭ غايىسى بۈگۈنكى كۈندە، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ تۇغرا رەھبەرلىگى ۋە ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىتتىپاقلىشىپ كۈرەش قىلىشى نەتىجىسىدىلا تولۇق ئەمەلگە ئاشتى.

مۇشۇنداق ياخشى كۈنلەردە رەھبەرلىرىمىز، ئىنقىلاۋىي قۇربانلىرىمىز بىز بىلەن بىللە بولغان بولسا، ئۆزلىرى ئارزۇ قىلغان ئازات ئەركىن زامانىنى ئۆز كۆزلىرى بىلەن كۆرگەن بولسا، نىمە دېگەن ياخشى بولاتتى - ھە! مۇشۇنداق ياخشى كۈنلەردە بىز ئىنقىلاۋىي قۇربانلىرىمىزنى چىن كۆڭلىمىزدىن ياد ئېتىمىز، خاتىرىلەيمىز. بۇنداق قىلىشتىكى تۈپ مەقسىدىمىز، خەلقىمىزنىڭ قاراڭغۇ زۇلمەتتىن قۇتۇلۇپ، ئازاتلىققا ئېرىشىش يولىدا نۇرغۇن جاپا - مۇشەققەتلەرنى چېكىپ، نۇرغۇنلىغان ئەگرى - توقاي يوللارنى بېسىپ ھىساپسىز قۇربانلارنى بېرىپ، ئاخىرى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ رەھبەرلىگىگە ئېرىشكەندىن كېيىنلا ئۆز مەقسەتلىرىگە تولۇق يەتكەنلىگىنى تېخىمۇ ئىلگىرلەپ چۈشىنىپ، بۈگۈنكى بەختىيار كۈنلەرنىڭ قەدرى - قىممىتىگە تولۇق يېتىش، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئىنقىلاۋىي

قۇربانلىرىمىزنىڭ ئىنقىلاۋىي روھىدىن ئۈگىنىپ، روھىمىزدىكى تېخىمۇ ئۇرغۇتۇپ غەيرەت ـ شىجائىتىمىزنى تېخىمۇ يۇقىرى كۆتىرىشتىن ئىبارەت.

ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ 40 يىللىغىنى ۋە ئەخمەتجان باشلىق رەھبەرلىرىمىز ۋاپاتىنىڭ 35 يىللىغىنى خاتىرلەۋاتقان بۈگۈنكى كۈندە، ئۇلارنىڭ ۋەتەنىنىڭ بىرلىگى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغىدا چىڭ تۇرۇشتەك ئالىجاناپ روھىنىياخشى ئۈگىنىپ، ئۇلۇغ ۋەتىنىمىزنىڭ بۈيۈك بىرلىگىنى تېخىمۇ مۇستەھكەملەپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغىنى تېخىمۇ ئىلگىرى سۈرۈپ، 12 ـ قېتىملىق 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھىنى ياخشى ئىزچىللاشتۇرۇپ، شىنجاڭنى ئېچىش ۋە گۈللەندۈرۈش، سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇشتىن ئىبارەت ئۇلۇغ ئىستراتېگىيىلىك پىلاننى مۇۋەپپەقىيەت بىلەن ئىجرا قىلىش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشىمىز لازىم.

شىنجاڭ 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋىغا ئائىت ئەھۋاللار ھەققىدە ئەسلىمە

ساۋدانوپ زايىر

1944 ـ يىلى 9 ـ ئايدا، شىنجاڭنىڭ ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدىكى گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىغىغا چىداۋىرىشكە تاقەتى قالمىغان ھەر مىللەت دىخانلىرى ۋە چارۋىچىلار ھەمدە باشقا تەبىقىدىكى ھەر مىللەت خەلقى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە ۋە جاھانگىرلىككە قارشى كەڭ كۆلەملىك قوراللىق قوزغىلاڭ كۆتەردى. قوزغىلاڭچىلار بىر يىلغا يېقىن ۋاقىت قوراللىق جەڭ قىلىش ئارقىسىدا، ئىلى، تارباغاتاي، ئالتايدىن ئىبارەت 3 ۋىلايەتنى ئازات قىلدى ھەمدە 3 ۋىلايەتنى تايانچى قىلغان ھالدا ھەر دەرىجىلىك ھاكىمىيەت ئورگانلىرىنى ۋە قوراللىق كۈچ بولغان مىللى ئارمىيە بىلەن پارتىزان ئەترەتلىرىنى قۇرۇپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى قوراللىق كۈرەش ئاساسىي شەكىل قىلىنغان ھەر خىل كۈرەشنى قانات يايدۇرۇۋەتتى، بۇ كۈرەش تاكى 1949 ـ يىل پۈتۈن شىنجاڭ تىنچلىق بىلەن ئازات قىلىنغانغا قەدەر قەتئى داۋاملاشتۇرۇلدى. ئۇ شىنجاڭ تارىخىدا 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋى دەپ ئاتالدى. مەن بۇ ئىنقىلاپقا باشقا نۇرغۇن يولداشلار بىلەن بىللە باشتىن ـ ئاخىر قاتناشتىم. شۇڭا،

تـاريخ تـەتقىقاتچىلىرىنى ۋە باشقا يـولداشلارنى تـاريخي ماتىريال بىلەن تەمىن ئېتىش ئۈچۈن، ئۆزەمنىڭ كەچۈرمىشلىرىمگە ئاساسەن، 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋى ۋە مىللى ئارمىيىگە ئائىت تاريخي ماتىريالالاردىن پايدىلىنىپ، بۇ ئەسلىمىنى يېزىپ چىقتىم. بۇ ئەسلىمە 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋى ۋە مىللى ئارمىيىنىڭ پۈتۈن تاريخي جەريانى بولماستىن، پەقەت ئۇنىڭ بىر قىسمىدىنلا ئىبارەت. تونۇشۇم ۋە كەچۈرمىشلىرىم چەكلىك بولغانلىقتىن بەزى يېتەرسىزلىك ۋە تولۇق بولمىغان جايلار بولۇشى مۇمكىن، كىتابخانلارنىڭ تەنقىت ۋە تولۇقلاش پىكىرلىرىنى بېرىشىنى ئۈمىت قىلىمەن.

3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ پارتلىشى ۋە ئىنقىلابنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىدىكى قوراللىق كۈرەشنىڭ غەلبىسى

شىنجاڭ — ۋەتىنىمىزنىڭ چېگرا رايونىغا جايلاشقان بولۇپ، ئۇنىڭ يېرى كەڭ، بايلىغى مول، ئاھالىسى شالاڭ، ئۇنىڭدا كۆپ مىللەت ئولتۇراقلاشقان. كونا جەمىيەتتە، فېئودال كۈچلەرنىڭ ۋە قارا نىيەت مىلىتارىستلارنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىغى ۋە جاھانگىرلارنىڭ تاجاۋۇز قىلىشى، تالان-تاراج قىلىشى ئارقىسىدا، شىنجاڭنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادى، مەدەنىيىتى ئارقىدا قالغان بولۇپ، ھەر مىللەت خەلقى قاتتىق ئازاپ - ئوقۇبەت ئىچىدە ھايات كۆچۈرەتتى.

1933 - يىلدىكى شىنجاڭ « 12 - ئاپرىل » سىياسى ئۆزگىرىشىدىن كېيىن، قارا نىيەت مىلىتارىست شېڭ شىسەي

« شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ دۇبەن، قوشۇمچە رەئىس» لىك تەختىگە يامىشىپ چىقىۋالدى. ئۇ شىنجاڭغا ھۆكۈمرانلىق قىلغان دەسلەپكى مەزگىللەردە، ئۆزۈن ۋاقىت داۋام قىلغان فېئودالىق ھۆكۈمرانلىق ۋە مىلىتارىستلارنىڭ يېغىلىغى ئاقىۋىتىدە، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تۇرمۇشى ھەددىدىن زىيادە ناھىراتلىشىپ كەتكەن، ئېچىلىقنى، دېموكراتىيىنى ۋە مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىگىنى تەلەپ قىلىش — خەلقنىڭ ئورتاق ساداسى بولۇپ قالغان ئىدى. شېڭ شىسەي بۇ چاغدا، سىياسى ۋەزىيەت مۇقىم بولماسلىقتەك رېئاللىقتا ئاساسەن، ئۆزىنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىغىنى مۇستەھكەملەپ، شىنجاڭنى ئۆزىنىڭ مۇستەقىل كېنەزلىگىگە ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن، بىر تەرەپتىن، ئۇيغۇر ياتلارنى زور كۈچ بىلەن چەتكە قېقىپ، خائىن - ئىشپىيونلارنى توپلاپ، گۇرۇھ ئۈيۇشتۇردى؛ يەنە بىر تەرەپتىن، ئىلغارلىق نىقاۋى ئاستىدا ئۆزىنى كوممۇنىزىمغا قەتئى ئېتىقات قىلغۇچى دەۋالدى ھەمدە شۇ ئارقىلىق ستالىن باشچىلىغىدىكى سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىنىڭ سىياسى جەھەتتىكى ئىشەنچىسىگە ۋە ماددى كۈچ، ئادەم كۈچى، تېخنىكا جەھەتتىكى ياردىمىگە ئېرىشمەكچى بولدى. ئۇ كوممۇنىستلار ئوتتۇرىغا قويغان بىرمۇنچە دېموكراتىك ئىلغار تەشەببۇسلارنى، يەنى جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن دوست بولۇش، تېچلىقنى ساقلاش، خىيانەتچىلىككە قارشى تۇرۇش، شىنجاڭنى ئىسلاھ قىلىش، ھەممە مىللەت ھوقۇقتا باراۋەر بولۇشتىن ئىبارەت 6 بۈيۈك سىياسەتنى قوبۇل قىلدى. ئۇ يەنە جۈڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىدىن شىنجاڭدا خىزمەت ئىشلەشكە ئادەم ئەۋەتىشنى تەلەپ قىلدى. جۈڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى شىنجاڭدا ياپون باسقۇنچىلىرىغا

قارشى كەڭ كۆلەملىك مىللى بىرلىكسەپ قۇرۇپ، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئارقا سەپنى مۇستەھكەملەپ خىزمەتلەرنى قانات يايدۇرۇش ئۈچۈن 1937 - يىلى «7 - ئىيۇن» ۋەقەسىنىڭ ئالدى-كەينىدە ئارقا - ئارقىدىن كومىتېتلارنى ئەۋەتتى. بۇ كومىتېتلارنىڭ ئاكتىپ كۆرەش قىلىشى ۋە ئۆزىنى ئۇنۇتقان ھالدا خىزمەت ئىشلىشى ئارقىسىدا، پارتىيەمىزنىڭ ھەر مىللەت خەلقى ئارىسىدىكى تەسىرى كۈندىن - كۈنگە كېڭەيدى.

ئەمما، شېڭ شىسەي جۇڭگو كومىتېتلىرىنىڭ پارتىيەسىنىڭ شىنجاڭدىكى تەسىرىنىڭ كۈندىن - كۈنگە كېڭىيىۋاتقانلىقىنى، ئىناۋەتنىڭ كۈندىن - كۈنگە ئۆسۈۋاتقانلىقىنى، ھەر مىللەت خەلقى ئىچىدە بىر قۇدرەتلىك دېموكراتىك ئىلغار كۈچلەرنىڭ شەكىللىنىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، بۇ خىل كۈچنىڭ ئۇلۇغۋىيۇپ ئۆزىنىڭ ئىستىبداد ھۆكۈمرانلىقىغا بۇ ۋاستە تەھدىت سېلىشىدىن، ئۆزىنىڭ ئەكسىلئىنقىلاۋىي ئىككى يۈزلىمىلىك ھەقىقى قىياپىتىنىڭ بارا - بارا ئاشكارىلىنىپ قېلىشىدىن قاتتىق چۆچىدى. 1941 - يىلى 6 - ئايدا، گېرمانىيە فاشىستلىرى سوۋېت ئىتتىپاقىغا تاجاۋۇزچىلىق قۇرۇشى قوزغاپ، 9 - 10 - ئايلاردا لېنىنگراتنى قورشىۋالدى ھەمدە موسكۋانى قىستاپ كەلدى. ياپون جاھانگىرلىگى جۇڭگوغا قىلغان تاجاۋۇزچىلىق ئۇرۇشىنى تېخىمۇ كېڭەيتىپ جۇڭگو كومپارتىيەسى رەھبەرلىگىدىكى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئازات رايونلارغا قارىتا «تازىلاش» ۋە «پىلە قۇرۇتمەك يېمىش» نى جىددىلەشتۈرۈۋەتتى، شۇنىڭ بىلەن ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش جىددى ۋە قىيىن ھالەتكە چۈشۈپ قالدى. شېڭ شىسەي بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، ۋەزىيەتنى خاتا مۆلچەرلەپ قاشمىزم

كۈچلىرى غەلىبە قىلىدىغان بولدى دەپ قاراپ دەرھال ئۆزىنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن دوست بولۇش، كومپارتىيە بىلەن بىرلىشىش دېگەن چۈمپەردىسىنى يىرتىپ تاشلاپ، ئۆزىنى جىياڭجېيشىنىڭ قوينىغا ئاتتى. ئۇ ئىچكى - تاشقى فاشىست كۈچلەر بىلەن شېرىكلىشىپ، كومپارتىيەنگە، سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى دولقۇن قوزغاپ، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭ قۇرۇلمىشىغا ياردەم بېرىۋاتقان مۇتەخەسسىسلىرىنى ھەيدەپ چىقاردى، شىنجاڭدا خىزمەت قىلىۋاتقان جۇڭگو كومپارتىيەسىنىڭ ئەزالىرىنى ۋە ھەر مىللەت ئىلغار كىشىلىرىنى ھەدەپ قولغا ئالدى ۋە ئۆلتۈردى، ئاق تېرورلۇق پۈتۈن شىنجاڭنى قاپلاپ كەتتى. شېڭ شىسەي ئۆزىنىڭ جىياڭجېيشىغا بولغان سادىقلىقىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن، شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان چىن تەنچىۋۇ، ماۋزېمىن ۋە لىن جىلۇ قاتارلىق مۇنەۋۋەر كومىتېتلارنى قولغا ئېلىپ ئۆلتۈرۈۋەتتى، ئارقىدىنلا گومىنداڭ ئەكسىيەتچى ھۆكۈمىتى، شىنجاڭدا گومىنداڭ پىرقە بۆلۈملىرىنى قۇرۇپ كۆپلەپ ئەسكەر كىرگۈزۈپ شىنجاڭنى كونترول قىلىشنى جىددىلەشتۈردى. گومىنداڭ خادىملىرى شىنجاڭدا ئارمىيە ۋە ھۆكۈمەتنىڭ ھەر دەرىجىلىك ھوقۇقىنى چاڭگىلىغا كىرگۈزۈۋالدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئامېرىكا، ئەنگلىيە جاھانگىرلىگىنىڭ كۆچلىرىمۇ شىنجاڭغا ئۇسۇپ كىرىپ، ئۇرۇمچى قاتارلىق جايلاردا ئايرىم - ئايرىم ھالدا كونسۇلخانا قۇرۇپ، گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىغىنى يۆلىدى.

گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى شىنجاڭدىكى ھۆكۈمرانلىق ئورنىنى تېخىمۇ مۇستەھكەملەش ئۈچۈن، 1943 - يىلىدىن

1944 ـ يىلىغىچە بولغان ئىككى يىل ئىچىدە، شىنجاڭدىكى ئەسكىرىنى 20 مىڭ كىشىدىن بىراقلا بىر ھەسسە كۆپەيتتى. 1943 ـ يىلى 3 ـ ئايدا، شېڭ شىسەي ئاتلىق قىسىملىرىنى زورايتىش ئۈچۈن، شىنجاڭ بويىچە 10 مىڭ ئات ئىئانە قىلىش بۇيرۇغىنى ئېلان قىلدى ھەمدە ئېتى يوقلارنىڭ شىنجاڭ پۇلىدىن 700 يۈەن تاپشۇرۇشنى بەلگىلىدى. بۇ ئېغىر سىلىق ئاساسىي جەھەتتىن ئىلى، تارباغاتاي، ئالتايدىن ئىبارەت 3 ۋىلايەتتىكى نامرات دېخانلار ۋە چارۋىچىلارنىڭ ئۈستىگە چۈشتى. ئەكسىيەتچى ھۆكۈمەت باج، ئالۋاڭ ـ ياساقلارنى ئۆزلۈكسىز ئاشۇرۇپ، خەلقنى تالان ـ تاراج قىلىشنى جىددىلەشتۈردى. مەسىلەن: 1944 ـ يىلىلا بۇاستە ئېلىنغان ئالۋاڭ ـ ياساقلارنىڭ تۆرى 22 خىلدىن ئېشىپ كەتتى. بۇ خىل باج، ئالۋاڭ ـ ياساقلار ھەر يىلى ھەر بىر دېخان، چارۋىچى بېشىغا 2419 يۈەن شىنجاڭ پۇلىغا تۇغرا كەلدى. پەقەت دېخانلارنىڭ تۆلەيدىغان يەر بېجىلا ئۆزلىرىنىڭ يىللىق دارامىتىنىڭ 50% دىن ئېشىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە يەرلىك مىللەتلەر ئىچىدىكى فېئودالىق ئېكسپىلاتاتسىيە ھەر مىللەت خەلقىنى ئىقتىسادىي جەھەتتە ۋەيران بولۇش گىرداۋىغا ئېلىپ باردى. ئۇ چاغدا، شىنجاڭنىڭ مالىيەسى قۇرۇغدىنىپ قالغان، پۈل ھەددىدىن زىيادە پاخالليشىپ كەتكەن ئىدى. ئىلىنى ئالىدىغان بولساق، مال باھاسى 1943 ـ يىلىغا قارىغاندا 7.5 ھەسسە ئۆرلەپ كەتتى، خەلق تۇرمۇش كۆچۈرەلمەيدىغان ھالغا چۈشۈپ قالدى، جەمىيەت ئىنتايىن پاتپاراقچىلىق ئىچىدە قالدى. سىياسى جەھەتتە گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى يۇرگۈزگەن چوڭ خەنزۇچىلىقتىن

ئىبارەت خاتا مىللى سىياسەت نەتىجىسىدە مىللىي زۇلۇم، مىللىي كەمسىتىش چېكىگە يەتتى. گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى ھەتتا ئۇيغۇر، قازاق قاتارلىق مىللەتلەرنىڭ مىللەت ئىكەنلىگىنىمۇ ئېتىراپ قىلمىدى. ئۇلار يەنە ئىشپىيونلۇق ۋە ساقچى ئورگانلىرىغا تايىنىپ، ئىلگىرى ـ ئاخىر بولۇپ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ نەچچە ئونمىڭلىغان ئىلغار كىشىلىرىنى تۇتقۇن قىلىپ تۇرمىگە تاشلىدى ۋە زىيانكەشلىك بىلەن ئۆلتۈردى. خۇددى ماۋجۇشى 1945 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى كۆرسەتمە ئۆتكەندەك: «گومىنداڭنىڭ خەلققە قارشى گۇرۇھى جۇڭگودا كوپ مىللەت بارلىغىنى ئىنكار قىلىپ، خەنزۇلاردىن باشقا ئاز سانلىق مىللەتلەرنى "نەسىلداش ئۇرۇق" دەپ ئاتىماقتا. ئۇلار پۈتۈنلەي چىڭ خانىدانلىغى، شىمالىي مىلىتارىستلار ھۆكۈمىتىنىڭ ئەكسىيەتچىل سىياسەتلىرىگە ۋارىسلىق قىلىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنى ئېزىش ۋە ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىشتا قىلمىغىنى قالمىدى. 1943 ـ يىلى ئىكىنجاۋ ئايىمۇغىددىكى موڭغۇل خەلقىغە يۇرگۈزۈلگەن قىرغىنچىلىق ۋەقەسى، 1944 ـ يىلىدىن ھازىرغا قەدەر شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر ئۈستىدىن يۇرگۈزۈلۈپ كېلىۋاتقان قورالىق بېسىقتۇرۇش ۋەقەسى ۋەيېقىنقى بىر قانچە يىلىدىن بۇيان گەنسۇ خۇيزۇلىرى ئۈستىدىن يۇرگۈزۈلگەن قىرغىنچىلىق ۋەقەسى مانا بۇنىڭ ئوچۇق دەلىلىدۇر. بۇ ـ چوڭ خەنزۇچىلىققا ئاساسلانغان خاتا مىللى ئىدىيە ۋە مىللى سىياسەتتۇر» ①. گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ دەھشەتلىك سىياسى زۇلمى ۋە فېئودالىق ئېكسپىلاتاتسىيە، ھەر مىللەت

① ماۋزېدۇڭ: « بىرلەشمە ھۆكۈمەت ھەققىدە »

خەلقنى ئېغىرباليى - ئاپەتكە دۇچار قىلىپ، سىنىپىي زىددىيەت ۋە مىللى زىددىيەتنى يەنىمۇ ئۆتكۈرلەشتۈرۈۋەتتى، بۇ ئەھۋال ھەر مىللەت ئەمگەكچى خەلقنىڭ كۆچلۈك قارشىلىغىنى قوزغاپلا قالماستىن، بەلكى ھەر ساھە زىيالىلىرى ۋە مىللى بۇرژۇئازىيىنىڭمۇ زور نارازىلىغىنى قوزغىدى.

1944 - يىلىنىڭ كېيىنكى يېرىمىدا، ئىچكى - تاشقى ۋەزىيەتتە غايەت زور ئۆزگىرىش بولدى. خەلقارا، گېرمانىيە، ئىتالىيە فاشىستلىرى ئەڭ ئاخىرقى ھالاكەتكە يۈزلەندى. مەملىكەت ئىچىدە، جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسى رەھبەرلىگىدىكى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش 7 يىللىق جاپا - مۇشەققەتلىك كۆرەش ئارقىلىق، تىركىشىش باسقۇچىدىن قىسمەن قايتارما ھۇجۇم باسقۇچىغا قەدەم قويىدى. دىمەك غەلىبە كۆز ئالدىمىزغىلا كېلىپ قالغان ئىدى. مەملىكەتنىڭ ئىچى ۋە سىرتىدىكى مۇنداق ئىچكى - تاشقى چوڭ ياخشى ۋەزىيەت شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى كۈرەش ئېلىپ بېرىشىغا ئىنتايىن زور ئىلھام بولدى.

شېڭ شىسەي ھاكىمىيەت بېشىغا چىققان دەسلەپكى مەزگىللەردە سوۋېت ئۆكتەبىر ئىنقىلابىنىڭ تەسىرى ۋە جۇڭگو كومۇنىستلىرىنىڭ شىنجاڭغا كېلىپ خىزمەت ئىشلىشى ئارقىسىدا ماركسىزىم - لېنىنىزىم نەزەريىسى ھەر مىللەت خەلقى، بولۇپمۇ ھەر مىللەت زىيالىلىرىغا چوڭقۇر تەسىر قالدۇرغان ئىدى. بۇ زىيالىلار ھەر قايسى تەبىقىلەردىكى ئىلغار زاتلار بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىغىغا قارشى ئىنقىلابىي پائالىيەتلەر ئېلىپ باردى.

بولۇپمۇ 1944 - يىلى 9 - ئايدا گومىنداڭ ھۆكۈمىتى شېڭ شىسەينى سىياسى سەھنىدىن چۈشۈرۈپ ئۇنىڭ ئورنىغا 8 - ئۇرۇش رايونىنىڭ قوماندانى جۇشياۋلياڭنى شىنجاڭغا ۋاقىتلىق ئۆلكە رەئىسى قىلىپ تەينىلىگەن چاغلاردا مىللى زۇلۇم چېكىدىن ئېشىپ كەتكەنلىكتىن ئوچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي ئىلىدا پارتلاپ چىقتى.

نىلقا ناھىيىسىنىڭ ئۇلاستاي تاغ رايونىدىكى ھەر مىللەت دېخان ۋە چارۋىچىلىرى ئىلى يەر ئاستى ئىنقىلابىي تەشكىلاتىنىڭ بىۋاستە تەسىرى ۋە قوللىشى ئارقىسىدا ئەكبەر، غېنى، پاتمخلارنىڭ باشچىلىغىدا، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىغىغا قارشى تۇرۇش ئۇچۇن، ئالدى بىلەن قوزغىلىپ چىقىپ، پارتىزانلار ئەترىدى قۇرۇپ، قوراللىق قوزغىلاڭ كۆتىرىپ، ئىنقىلابىي كۈرەشنىڭ ئوتنى تۇتاشتۇردى. بۇ خەۋەر تارقالغاندىن كېيىن، ئىلىنىڭ ھەر قايسى ناھىيىلىرىدىكى خەلقلەر قاتتىق ئىلھاملىنىپ، قوزغىلاڭغا ئاۋاز قوشۇپ، ئارقا - ئارقىدىن پارتىزانلار ئەترىتىگە قاتناشتى، ئىنقىلابىي كۈچ تېزدىن زورايدى، كۈرەش يالقۇنى تېخىمۇ ئۇلغايدى.

ئىلى خەلقنىڭ قوراللىق قوزغىلىڭى گومىنداڭ شىنجاڭ دائىرىلىرىنى ئالاقزادە قىلىۋەتتى. ئۇلار قوراللىق قوزغىلاڭنى توسۇش ۋە باستۇرۇش ئۇچۇن، بىر تەرەپتىن ئالدامچىلىق تەشۋىقات ئېلىپ بېرىپ، ئولقاندەك پارتلاپ چىققان ئىلى ئىنقىلابىنى «ئالتە ئوغرىنىڭ غەۋغاسى» دەپ قارىدى. يەنە بىر تەرەپتىن، ئالدىراپ - تېنەپ ئۆلكىلىك جامائەت خەۋپسىزلىگى باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى لیۇ بىندىنى

ئىلىغا ئەۋەتتى. ئۇ ئىلىغا بېرىپلا ھەدەپ كەتكە تۇردە ئاق تېرورلۇق يۈرگۈزۈپ، شۇ جايدىكى ساقچى ئورگىنى ۋە جاسۇس-ئىشپىيونلارغا تايىنىپ، ھەر مىللەت ئاممىسىنى باستۇردى، ئىلغا پارتىزانلىرى بىلەن ئالاقىسى بار دەپ قارالغان خەلق-لەرنى كەتكە كۆلەندە قولغا ئېلىپ تۇرمىگە تاشلىدى، ئۇ كۆن-لەردە، ئىلى ۋىلايىتى ۋە ئۇنىڭ شەھەر رايونىدىكى ساقچىلىرى-رىلىرىنىڭ تۇرمىلىرى بىگۇنا يەرلىك خەلقلەر بىلەن تولۇپ كەتتى. ئۇلار ھەتتا تۇرلۇك فاشىستىك ۋەھشى ئۇسۇللارنى قوللىنىپ، نۇرغۇنلىغان خەلقنى ئۆلتۈردى، بەزى كىشىلەرنى ساقچى ئىدارىسىنىڭ چوڭقۇر كولانغان ھاجەتخانىسىغا قولىنى كەينىگە قىلىپ باغلاپ، تىرىك تاشلىدى، بەزىلىرىنىڭ كۆزىنى ئويۇپ تاشلىدى، بەزىلىرىنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتتى. غۇلجا شەھرى ئازات قىلىنغاندىن كېيىن، ۋىلايەتلىك ساقچى ئىدارىسىدىنلا پاجىئەلىك ھالدا ئۆلتۈرۈلگەن 70 نەچچە كىشىنىڭ جەسىدى تېپىلدى. گومىنداڭ دائىرىلىرى پارتىزانلارنى يوقىتىش ئۈچۈن، زاپاس 7 - دىۋىزىيەسىنىڭ كوماندىرى دۇ دېفۇنى «مۇداپىئە-نى ئورۇنلاشتۇرۇش» ئۈچۈن ئايرۇپلان بىلەن دەرھال غۇلجىغا ئەۋەتتى. 9 - ئاينىڭ 7 - كۈنى، ئۇ ئىلى ۋىلايەتلىك گومىنداڭ ساقچى ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى جاڭ چۈمىڭ باشلىق بىر قانچە ساقچى ئەمەلدارىنى ۋە غۇلجىدا تۇرۇۋاتقان 128 - دىۋىزىيەنىڭ 3 - باتالىيونى، ئاماناتلىق ساقلاش 4 - پولكىنىڭ 3 - لىيەنىنى ئىلىغا يۆتكىدى. گومىنداڭ قوشۇنى ئۇلاستايىنىڭ تاغلىق رايونىغا كىرىش بىلەنلا پارتىزانلىرى-مىزنىڭ قاخشاتقۇچ زەربىسىگە ئۇچرىدى، پارتىزانلار بۇ ئۇرۇشتا نۇرغۇن قورال - ياراق، ئوق - دورىلارنى ئولجا ئالدى.

دۇشمەن ئۆز مەغلۇبىيىتىگە تەن بەرمەي، يەنە ئاماناتلىق ساقلاش 4 - پولكىنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى باشچىلىغىدىكى 300 ئادىمنى ئىلىغا يۆتكەپ، پارتىزانلىرىمىزنى ئۇلاستاي رايونىدا يوقاتماقچى بولدى. پارتىزانلىرىمىز دۇشمەننىڭ سۇيىقەستىنى بىلىۋېلىپ، دەرھال ئىلىغا كىرىش ئېغىزى بولغان مازارغا قوراللىق كۈچلەرنى ئورۇنلاشتۇرۇپ، دۇشمەنگە ئوسۇپ زەربە بەردى. جەڭ ناھايىتى كەسكىن بولدى، ئېكىكى سوتكا داۋام قىلدى، دۇشمەن كۆپ چىقىمغا ئۇچرىدى، ئۇنىڭدىن كېيىن بىر قىسىم پارتىزانلار مازاردا دۇشمەننى ئىسكەنجىگە ئېلىپ تۇردى، قالغان پارتىزانلار 3 ئەترەتكە بۆلۈنۈپ، 10 - ئاينىڭ 5 - كۈنى سەھەردە ئىلىغا ئاھىيىسىگە بىرلا ۋاقىتتا 3 تەرەپتىن ھۇجۇم قىلىپ، شۇ كۈننىڭ ئۆزىدىلا ناھىيىلىك ھۆكۈمەت، باج ئىدارىسى قاتارلىق ئورۇنلارنى ئىشغال قىلدى، ناھىيىلىك ھۆكۈمەتكە قاماللىغان 300 گە يېقىن گۇناسىز ئامما قويۇپ بېرىلدى. بۇ چاغدا ناھىيىدىكى گومىنداڭنىڭ قالدۇق قىسىملىرى ناھىيىلىك ساقچى ئىدارىسىغا كىرىۋېلىپ جاھىللىق بىلەن قارشىلىق كۆرسەتتى، 10 - ئاينىڭ 6 - كۈنى، پارتىزانلار كۈچنى توپلاپ، بىر ھۇجۇم بىلەن ناھىيىلىك ساقچى ئىدارىسىنى ئىشغال قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئىلقا ناھىيىسى تولۇق ئازات قىلىندى. پارتىزانلىرىمىزنىڭ ئىلقا ناھىيىسىنى ئىشغال قىلغانلىق خەۋىرىنى ئاڭلىغان دۇ دېفۇ، 10 - ئاينىڭ 11 - كۈنى ئۇرۇمچىگە قايتىپ، جۇ شياۋلياڭدىن ياردەم تەلەپ قىلدى، 10 - ئاينىڭ 13 - كۈنى جۇ شياۋلياڭ پارتىزان-لار ئەترىتىنى قورشاش ئۈچۈن، ئىلقىغا يەڭ لۇيى كاتتىۋاش-لىغىدىكى زاپاس 7 - دىۋىزىيىنىڭ كۆچەيتىلگەن 19 - پولكىنى

ئەۋەتتى. ئەتسى، جۇ شياۋلياك يەنە زاپاس 7 - دۈۋزىيەنىك ئىشتاپ باشلىغى ساۋ رىلىڭنى ئىلىدا تۈرۈشلۇق ئارمىيەسىنىك باش قوماندانلىغىغا تەيىنلىدى، ساۋ رىلىڭغا يەنە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىك ئىچكى ئىشلار نازىرى دېك شاڭخەينى قوشۇپ ئەۋەتتى، ساۋ رىلىك نىلقا پارتىزانلىرىنى قورشاپ يوقىتىش پىلانىنى تۈزۈش بىلەن بىر ۋاقىتتا، تەرەپ تەرەپتىن ئەسكەر ۋە قوماندان يۆتكەپ، ئىلىدا تۈرۈشلۇق ئارمىيەسىنىك ئاساسىي كۈچىدىن تەخمىنەن 1600 دىن ئارتۇق كىشىنى ئىلگىرى - كېيىن نىلقىغا يۆتكىدى. نىلقا پارتىزانلىرى بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، دۈشمەننىك غۇلجا شەھرىدىكى ھۇداپئەسىنىك ئاجىزلاپ قالغانلىق پۈرسىتىدىن پايدىلىنىپ، 11 - ئاينىك 6 - كۈنى، ئاتلىق پارتىزانلارنى تاغ ئارىسىدىكى يېقىن يول بىلەن غۇلجا شەھرىگە مەخپى يۆتكىدى. 7 - كۈنى ئەتتىگەن سائەت 5 دە، بىر قانچە پارتىزان ئەترەتلىرى غۇلجا شەھرىنىك شەرقى ۋە غەربىدىن بىرلا ۋاقىتتا شەھەرگە ھۇجۇم قىلدى. ئۇ چاغدا ئىلىدا گومىنداڭنىك 128 - دىۋىزىيە 382 - پولكىنىك پولكى 2 - باتالىيونى، ئاۋئانتىمىيە تەلىم - تەربىيە ئەترىدىنىك كۈرسانتلىرى بولۇپ جەمئى 1500 دىن ئارتۇق ئادەمى بار ئىدى، ئۇلار ۋالى مەھكىمىسى، ساقچى ئىدارىسى، ئېلېكتىر ئىستانسىسى، لياڭشاك بۇتخانىسى، ھەربىي ۋە ئايرۇدۇرۇم قاتارلىق جايلارنى ساقلايتتى. پارتىزان ئەترىدىمىز باتۇرلۇق بىلەن جەڭ قىلدى ھەمدە شەھەر ئاممىسىنى قوللىغا قورال ئېلىپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىل ھاكىمىيىتىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاشقا سەپەرۋەر قىلدى. پارتىزانلار

ھەر مىللەت خەلقىنىڭ پائال مەدەت بىرىشى ۋە ئاكتىپ قاتنىشىشى ئارقىسىدا، 4 - 5 كۈن جىددى جەڭ قىلىپ، گومىنداڭنىك غۇلجا شەھرىدە تۈرۈشلۇق زور بىر قىسىم ئەسكىرى كۈچىنى يوقاتتى. پارتىزانلىرىمىز غۇلجا شەھرىگە يۇشۇرۇنچە يۆتكىلىۋالغانلىغى ئۈچۈن، نىلقىغا بارغان دۈشمەنلەر ھېچنەرسىگە ئېرىشەلمەي، ئالدىراپ - تېنەپ غۇلجا شەھرىگە قايتتى، ھىراق يېردىم يولدا پارتىزان ئەترەتلىرىدىمىزنىڭ توساپ زەربە بېرىشىگە ئۇچرىدى. نەتىجىدە دۈشمەن غۇلجا شەھەر رايونىغا كىرەلمەي، ھەرەمباغ، ئايرۇدۇرۇم ۋە لياڭشاك بۇتخانىسى قاتارلىق جايلارغا قېچىپ بېرىپ قالدۇق قىسىملىرىغا قوشۇلۇشقا مەجبۇر بولدى، كېيىن پارتىزان ئەترەتلىرىمىز ئۇلارنىمۇ قاتتىق مۇھاسىرىگە ئالدى. شۇنىڭ بىلەن پارتىزانلىرىمىز پۈتۈن شەھەرنى كونترول قىلدى. 11 - ئاينىك 12 - كۈنى قوزغىلاڭچىلار غۇلجىدا ئىنقىلابىي ۋاقىتلىق ھۆكۈمەتنىك قۇرۇلغانلىغىنى جاكالىدى. ئىلى قوزغىلىڭىنىك غەلىبىسى پۈتۈن ۋىلايەتكە تەسىر كۆرسەتتى ۋە كېڭەيدى. ھەر قايسى ناھىيىدىكى خەلقلەر تەرەپ - تەرەپتىن قوزغىلىپ قوزغىلاڭ كۆتىرىپ، پارتىزان ئەترەتلىرى قۇرۇپ، قوراللىق كۈرەشنى قانات يايدۇرۇۋاتتى. 11 - ئاينىك 19 - كۈنى قورغاس ناھىيىسى ئازات قىلىندى، 25 - كۈنى سۈيدۇك ناھىيىسى ئازات قىلىندى. 31 - كۈنى كۈرەنى ئازات قىلىش ئۇرۇشىدا، كۈرەدىكى دۈشمەنلەرنىنىڭ بىر قىسمى پارتىزانلىرىمىز تەرىپىدىن قورشۇۋېلىنغانلىغى ئۈچۈن، گومىنداڭ تەرەپ ناھايىتى تېزلا تەسلىم بولدى. قورال تاپشۇرۇشقا قارشىلىق كۆرسەتكەن بىر لىەن گومىنداڭ ئەسكىرى كۈرەدىن چاپچىلىغا قېچىپ

بارغاندا، پارتىزانلىرىمىز تەرىپىدىن دەرھال قورشۇۋېلىنىدى ھەمدە ئۇلارمۇ تەسلىم بولدى. ئۇزۇنغا بارمايلا، پۈتۈن ۋىلايەتتىكى باشقا ناھىيىلەرمۇ ئارقا - ئارقىدىن ئازات قىلىندى. كۆپ‌ىشنىڭ جىددى ئېھتىياجىغا ئاساسەن، خەلقنىڭ قوراللىق كۈچلىرىگە بىر تۇتاش رەھبەرلىك قىلىش ئۈچۈن، تارقاق پارتىزان ئەترەتلىرى مەركەزلەشتۈرۈلۈپ قوماندانلىق ئىشتاۋى قۇرۇلدى.

ئىلى قوزغىلىڭىنىڭ غەلىبىسى گومىنداڭ شىنجاڭ دائىرىلىرىنى ئالاقزادە قىلىۋەتتى. ئۇلار ئىلى پارتىزانلىرىنى يوقىتىپ، ئۆزلىرىنىڭ ھەرەمباغ، ئايرۇدۇرۇمدا مۇھاسىرىدە قالغان قىسىملىرىغا ياردەم بېرىش ۋە ئۇلارنى قۇتقۇزۇۋېلىش ئۈچۈن، بىر تەرەپتىن مۇھاسىرىدە قالغان دۇشمەنلەرگە ئايروپىلان ئارقىلىق تەمىنات ۋە ئوق - دورا يەتكۈزۈپ بەرسە، يەنە بىر تەرەپتىن شىخو، جىڭ قاتارلىق جايلاردا تۇرغان قىسىملىرىدىن ئەسكەر يۆتكەپ تەلكە، ئاچال، كۆگەرچىن قاتارلىق تاغ - داۋانلاردىن ئۆتۈپ، غۇلجىدا مۇھاسىرىدە قالغان قوشۇنلىرىغا ياردەم بېرىش پىلانى بىت - چىت بولدى. ئاخىرى دۇشمەنلەر ئاپتوموبىللىرىنى تاشلاپ چېكىندى، بۇ دۇشمەننىڭ بىر قىسمى چۆل - ئېدىرلاردا يوقىتىلدى، قالغانلىرى داخىيەنزىگە قاراپ قاچتى.

دۇشمەننىڭ تەلكە داۋىنى مۇداپىئە لىنىيىسىنى بۆسۈپ ئۆتۈش پىلانى مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىغاندىن كېيىن، جىڭ ناھىيىسىدىكى ئاچال داۋىنى ئۇلار ئۇچۇن ھەرەمباغ قاتارلىق جايلاردىكى مۇھاسىرىدە قالغان قالدۇق دۇشمەنلەرگە ياردەم بېرىشتىكى بىردىن بىر يول بولۇپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن گومىنداڭ شىنجاڭ دائىرىلىرى ئۇرۇش تەجرىبىسىگە ئىگە

دۇشمەننىڭ ھۇجۇم قىلىشىغا ئەپسىز بولغان تەبىئى توسالغۇ ئىدى. 1945 - يىلى 1 - ئايىنىڭ باشلىرىدا گومىنداڭ ئارمىيىسىنىڭ بىر بولىكى تەلكە داۋىنىغا يېتىپ كەلدى، پارتىزان ئەترەتلىرىمىز دۇشمەنگە توساپ زەربە بېرىش ئۈچۈن، مۇشۇ جايدىكى بىر قانچە كۆۋرۈكنى بۇزۇۋەتتى ھەمدە مۇھىم ئېغىزلارغا شاخ - شۇمبىلارنى دۇگىلاپ، ئۇنىڭغا سۇ چېچىپ مۇز تۇڭلاتتىپ، مۇز توساق ھاسىل قىلدى. شۇنىڭ بىلەن دۇشمەن تانكىلىرى مۇز توساق ئالدىدا ئۆز رولىنى جارى قىلدۇرالمىدى، ماشىنىلىرى قېلىن قارغا پېتىپ قېلىپ، ھەركەت قىلىش ئىقتىدارىدىن قالدى، ئەسكەرلىرى ئوزۇق - تۇلۇگى تۈگەپ ئاچ قالدى، كىيىمى يېلىڭ بولغانلىقتىن توڭلاپ كەتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە تاشيولنىڭ ئىككى قاسنىغىدا مۆكۈپ تۇرغان پارتىزان ئەترەتلىرىمىزنىڭ زەربىسىگە بەرداشلىق بېرەلمىدى. شۇنداق قىلىپ ئۇلارنىڭ تەلكە داۋىنىدىن ئۆتۈپ، غۇلجىدا مۇھاسىرىدە قالغان قوشۇنلىرىغا ياردەم بېرىش پىلانى بىت - چىت بولدى. ئاخىرى دۇشمەنلەر ئاپتوموبىللىرىنى تاشلاپ چېكىندى، بۇ دۇشمەننىڭ بىر قىسمى چۆل - ئېدىرلاردا يوقىتىلدى، قالغانلىرى داخىيەنزىگە قاراپ قاچتى.

دۇشمەننىڭ تەلكە داۋىنى مۇداپىئە لىنىيىسىنى بۆسۈپ ئۆتۈش پىلانى مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىغاندىن كېيىن، جىڭ ناھىيىسىدىكى ئاچال داۋىنى ئۇلار ئۇچۇن ھەرەمباغ قاتارلىق جايلاردىكى مۇھاسىرىدە قالغان قالدۇق دۇشمەنلەرگە ياردەم بېرىشتىكى بىردىن بىر يول بولۇپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن گومىنداڭ شىنجاڭ دائىرىلىرى ئۇرۇش تەجرىبىسىگە ئىگە

قوماندانلىرىنى خىللاپ، ئۇلارنى ئىككى پولك (تەخمىنەن 3 ـ 4 مىڭ ئادەم) گە باش قىلىپ، ئىلى قوراللىق پارتىزانلىرىنى يوقىتىشقا ئەۋەتتى. دۇشمەن ئاچال داۋىنىنى بۆسۈپ ئۆتۈپ،غۇلجا ناھىيىسىنىڭ پەنجىم دېگەن يېرىدىگە يېقىنلاپ قالدى، بۇ ۋاقىتقا كەلگەندە ئىلى قوراللىق قوزغىلىڭىنىڭ غەلىبىسىنى ساقلاپ قالغىلى بولامدۇ ـ يوق، دېگەن ئېغىر سىناقتا دۇچ كەلدۇق. بۇ جەددى پەيتتە، غۇلجا پارتىزانلىرى قوماندانلىق ئىشتاۋى غۇلجا شەھىرى ۋە ئىلى ناھىيىسىدىكى خەلق ئاممىسىنى يەنە بىر قېتىم ئومۇمى يۈزلۈك سەپەرۋەر قىلىپ، يېڭى پارتىزان ئەترەتلىرىنى قۇردى ھەمدە ئاچال بىلەن پەنجىم ئارىلىغىدا، دۇشمەننى ئالداپ ئىچكىرى كىرگۈزۈش، ئۇرۇش سېپىنى ئۇزارتىش، پارچىلاش، دۇشمەننىڭ ئالاقىلىشىشىنى ئۈزۈپ تاشلاپ، قوماندانلىغىنى پالەچ ھالغا چۈشۈرۈپ قويۇش، يوشۇرۇنۇپ زەربە بېرىش، دۇشمەن ئارقا سېپىنى قالايمىقانلاشتۇرۇش قاتارلىق پارتىزان ئۇرۇشى تاكتىكىسىنى قوللىنىپ، 10 نەچچە كېچە ـ كۈندۈز جەڭ قىلىپ، ئاخىرى ئاچال بىلەن پەنجىم ئارىلىغىغا بېسىپ كىرگەن دۇشمەننىڭ كۆپ قىسمىنى يوقىتىپ، ئاچال داۋىنىنى قايتۇرۇۋېلىپ، ئىلى قوزغىلىڭىنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك قوغداپ قالدى.

بۇ چاغدا، پارتىزانلىرىمىزنىڭ مۇھاسىرىسىدە تۇرۇۋاتقىنىغا 2 ئاي بولغان ھەربىي دۇشمەن يېتىم ھالەتتە يارەمسىز قېلىپ، قاتمۇ ـ قات قىيىنچىلىقلارغا بوغۇلدى، بۇنىڭ بىلەن ھەربىي قىلىشنىڭ شەرتـ شارائىتى پۈتۈنلەي ئۆزگىرىپ، پارتىزان ئەترىتىمىز دۇشمەنگە قارىتا ئارقا ـ ئارقىدىن ھۇجۇم قوزغىدى.

ھەربىي ـ قايتۇرۇۋېلىش يولىدا ئېلىپ بېرىلغان كۆپ قېتىملىق جەڭدە، نۇرغۇنلىغان ھەر مىللەت باتۇر ئوغۇل ـ قىزلىرى ئۆزىنىڭ قىممەتلىك ھاياتىنى قۇربان قىلدى. بولۇپمۇ پارتىزان ئەترىتىدىكى ئۇيغۇر ھەمشىرە رىزۋانگۈل مەنىدە ئۇنتۇلغۇسىز تەسىر قالدۇردى. 1944 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى رىزۋانگۈل پارتىزان ئەترىتىگە قاتناشقاندىن كېيىن بىر نەچچە قېتىملىق جەڭدە ئۆزىنىڭ ھايات ـ ماماتىغا قارىماي ياردارلارنى قوتقازدى. ئېسىمدە قېلىشچە، 1945 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى سەھەردە، ھاۋا قاتتىق سوغاق ئىدى. ئىلى پارتىزانلىرى ھەربىي ۋە لېگىشاك بۆتخانىسىدىكى مۇھاسىرىدە تۇرغان دۇشمەنگە قارىتا يەنە بىر قېتىم شىددەتلىك ھۇجۇمغا ئۆتتى. دۇشمەن گازارمىنىڭ تام تۇشۇكلىرى ۋە يەر ئۇستى پوتەيلىرىدىن پايدىلىنىپ پارتىزانلارغا قارىتا مىلتىق، پىلىموتلاردىن يامغۇردەك ئوق ياغدۇردى، ھەربىي مەھەللىسىنىڭ شىمالى شاھاجىنىڭ بېغىدىن ھۇجۇمغا ئۆتكەن پارتىزانلاردىن بىر قانچە جەڭچى ئوق تېگىپ يىقىلدى. مانا مۇشۇنداق ھايات ـ ماماتلىق پەيتىدە رىزۋانگۈل يامغۇردەك چۈشۈۋاتقان ئوقتا قارىماي، باغنىڭ تام شورىسىدىن سەكرەپ چىقىپ، ياـ ردارلارنى قوتقۇزۇش ئۈچۈن قەھرىمانلارچە ئۆزىنى ئاتتى. ئۇ ياردىلانغان جەڭچىنى يۆدۈپ كېلىۋاتقاندا دۇشمەننىڭ ئوقى تېگىپ مەرتلەرچە قۇربان بولدى. رىزۋانگۈلنىڭ بۇ قەھرىمانلىق ئىشى ئىزى پۈتۈن پارتىزانلار ئىچىگە كەڭ تارقالدى. جەڭچىلەر رىزۋانگۈلنىڭ قەھرىمانلىغىنى تىللاردا داستان قىلىشتى. 1945 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى، پارتىزانلىرىمىز

هەرەمباغ قاتارلىق جايلارنى ئازات قىلدى. 1945 - يىلى 2 - ئايغا كەلگەندە، ئىلى ۋىلايىتىدىكى ھەر قايسى ناھىيىلەر ۋە ئارشاق، بۆرىتالا قاتارلىق ناھىيىلەرنىڭ ھەممىسى ئازات قىلىندى. تاربـاغاتاي، ئالتايلاردىكى ھەر مىللەت خەلقىمۇ ئىلى قوزغىلىڭىنىڭ غەلىبىسىنىڭ ئىلھامى ۋە تەسىرى ئارقىسىدا، ئارقا - ئارقىدىن پارتىزان ئەترەتلىرىنى تەشكىللەپ ۋە كېڭەيتىپ، دۈشمەنگە تەرەپ - تەرەپتىن زەربە بېرىپ، زور غەلىبىلەرنى قولغا كەلتۈردى.

گومىنداڭ شىنجاڭ دائىرىلىرىنىڭ ئىلى قوزغىلىڭىنىڭ يالقۇنىنى ئۆچۈرمەكچى بولغان خام خىيالىنىڭ بىت - چىت بولغانلىقى جەڭ، شىخودا تۇرۇۋاتقان ئارمىيىسىنىڭ كوماندىر - جەڭچىلىرى ئىچىدە ناھايىتى زور تەسىر قوزغىدى. بەزى ئاساسىي قاتلام كوماندىرلىرى ۋە ئەسكەرلىرىدە تەۋرىنىش بولدى، ئۇلار گـومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ ھەقىقى ماھىيىتىنى بارغانسىرى تونۇپ يەتتى ھەمدە گومىنداڭ ئارمىيىسىدىن يـوشۇرۇن چىكىنىپ چىقىپ، 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋىغا قوشۇلدى. گومىنداڭنىڭ مايتاغدا تۇرۇشلۇق ئالاھىدە خىزمەت 3 - باتالىيونىنىڭ 8 - 9 - لىيەنى (ئاتلىق لىيەن) دىكى 97 ئادەم 1945 - يىل 4 - ئاينىڭ 23 - كۈنى يولداش سوپاخۇن باشچىلىغىدا قورالـلىق قوزغىلاڭ كۆتىرىپ، 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋىي ئارمىيىسىگە قوشۇلىدىغانلىقىنى جاكارلىدى، ئۇلار مايتاغدىن چىقىپ، نەنسەن تېغى ئىچىگە كىرىپ، گومىنداڭنىڭ ئارقىدىن قوغلاپ زەربە بېرىشىگە قارشى نۇرغۇن جەڭلەرنى قىلىپ، شىخونىڭ شىمالىدىكى 5 خـۇرجا ئارقىلىق چېپەيزىدىن بۆسۈپ ئـۆتـۈپ، بۆرىتالا موڭغۇل ئاتلىق باتالىيونىغا قوشۇلدى، كېيىن 1945 - يىلى 5 -

ئاينىڭ بېشىدا غـۇلجىغا كېلىپ، ئىلى 4 - پولك 3 - ئـاتلىق باتالىيونىغا قوشۇلدى. يولداش سوپاخۇن باشچىلىغىدىكى بۇ ئاتلىق لىيەننىڭ شۇ چاغدىكى ئىنقىلاۋىي ھەرىكىتى پۈتۈن 3 ۋىلايەت خەلقىنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا ۋە ماختىشىغا سازاۋەر بولدى ۋە گومىنداڭ قـوشۇنى ئىچىدىمۇ چوڭ تەۋرىنىش پەيدا قىلدى.

ئىلى رايونىنىڭ ئازات قىلىنغانلىقى تېخى دەسلەپكى قەدەمدىكى غەلىبە ئىدى. ئۇ چـاغدا، پـارتىزانلار ئىلى رايونىنى مۇستەھكەم تايانچ بازا قىلىپ گومىنداڭنىڭ ئۆزۈلدۈرمەي قوزغىغان ھۇجۇملىرىنى قاخشاتقۇچ زەربـە بىلەن چېكىنـدۈرۈپ، قولغا كەلتۈرگەن غەلىبىنى مۇستەھكەملەش ۋە راۋاجلاندۇرۇشتىن ئىبارەت جىددى ۋەزىپىنى ئۆتەۋاتاتتى. بۇ مۇشكۈل ۋەزىپىنـى ئورۇنلاش ئۈچۈن، تارقاق ھەركەت قىلىۋاتقان پارتىزان ئەترەتلىرىنىڭ كۆچمىگىلا تايىنىش كۈپايە قىلمايتتى. بىرلىككە كەلگەن مۇنتىزىم قورالـلىق كۈچ تەشكىل قىلىپ، مـۇنتىزىم قىسىملار بىلـەن پارتىزان ئەترەتلىرىنى زىچ ماسلاشتۇرغاندىلا ئاندىن ۋە قورالـلىنىش جەھەتتە ئۈستۈنلۈككە ئىگە بولغـان گـومىنداڭ ئارمىيىسىنىڭ 3 ۋىلايەتكە قىلغان ھـۇجـۇملىرىنـى چېكىندۈرگىلى بولاتتى. ئىنقىلاۋىي كۈرەشنىڭ ئېھتىياجىغا ئۈيغۇنلاشىش ئۈچۈن ئوچ ۋىلايـەت ئىنقىلاۋىي ھۆكۈمىتى مۇنتىزىم مىللـى ئارمىيە قۇرۇشنى قارار قىلدى. مەسىلەن، ۋاقىتلىق ھۆكۈمەتنىڭ 1945 - يىلى 1 - ئاينىڭ 5 - كۈنى ئاچقان 4 - سانلىق يىغىن قارارىنىڭ 7 - ماددىسىدا مۇنتىزىم قوشـۇن تەشكىل قىلىشتىن ئـاۋال ھـەربىي ئىدارە قۇرۇش بـەلگىلەندى. شـۇنىڭ بىلـەن ئىلگىرىدىكى پارتىزانلار ئىشتاۋى ھەربىي ئىداربغا ئۆز-

گەرچە مۇنتەزەم ئارمىيە قۇرۇشنىڭ تەييارلىق خىزمىتىگە كە-
رىشتى. يەنە شۇ يىلى 1 - ئاينىڭ 12 - كۈنى ئېچىلغان ۋاقىتلىق
ھۆكۈمەتنىڭ 6 - سانلىق يىغىنىدا يېڭى قۇرۇلىدىغان مۇنتەزەم
قوشۇنلارنىڭ ھەربىي ئۇنۋان، پاگون تۈرلىرى بەلگىلەندى. كې-
يىن ۋاقىتلىق ھۆكۈمەتنىڭ 2 - ئاينىڭ 2 - كۈنى ئېچىلغان
19 - سانلىق يىغىنىدا ھەربىي سەپكە چاقىرىش قانۇنى ماقۇللا-
نىپ ئېلان قىلىندى. ئۇنىڭدا: ئاھىيە، شەھەرلەردە ھەربىي خىز-
مەت ئىدارىلىرى قۇرۇلىدۇ، يېشى 18 دىن 22 گىچە بولغان
گۇڭمىنلار مىللەت ئايرىمايى ھەربىي سەپكە چاقىرىلىدۇ. ھەربىي
خىزمەت مۇددىتى ئۇچ يىل بولىدۇ دەپ بەلگىلەندى. يەنە شۇ
يىلى 2 - ئاينىڭ 24 - كۈنى ئېچىلغان ۋاقىتلىق ھۆكۈمەتنىڭ
25 - سانلىق يىغىنىدا ئۇرۇش سەپلىرىدە ۋە ئارقا سەپ خىز-
مەتلىرىدە خىزمەت كۆرسەتكەنلەرگە ئوردېن - مېدال بىلەن مۇ-
كاپاتلاش تۈزۈمى قارار قىلىندى. مۇنتەزەم ئارمىيە قۇرۇش-
نىڭ تەييارلىق خىزمەتلىرى ئىشلىنىپ بولغاندىن كېيىن
1945 - يىلى 4 - ئاينىڭ 8 - كۈنى غۇلجا شەھىرىدە مىللى ئار-
مىيىنىڭ قۇرۇلۇش چوڭ يىغىنى ئېچىلىپ ئارمىيە بايرىقى
تەقدىم قىلىش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى ھەمدە ھەربى پارات
بولدى. شۇنىڭ بىلەن 4 - ئاينىڭ 8 - كۈنى مىللى ئارمىيە
قۇرۇلغانلىغىنىڭ خاتىرە كۈنى قىلىپ بەلگىلەندى، بۇ مۇنتە-
زەم ئارمىيە قۇرۇلغان دەسلەپكى چاغدىلا ئۇنىڭدا قوماندانلىق
ئىشتاپ، سىياسى بۆلۈم، ئارقا سەپ ئىشلىرى بۆلۈمى تەسىس
قىلىندى، ئۇنىڭ تارمىغىدا 6 پولك، 3 مۇستەقىل باتالىيونى
بار ئىدى. يەنى ھەرەمباغ، ئاچال ئۇرۇشىغا قاتناشقان پارتە-
زانلار ئىلى 2 - پولكى، تەلىم - تەربىيە 4 - پولكى، تېكەس

1 - ئاتلىق پولكى قىلىپ تەشكىللەندى، سۈيدۇك ئۇرۇشىغا
قاتناشقان پارتىزانلار سۈيدۇك 1 - پولكى قىلىپ تەشكىللەندى،
قورغاس، كەڭسای ئۇرۇشىغا قاتناشقان پارتىزانلار كەڭسای 3 -
ئاتلىق پولكى، خۇيزۇ مۇستەقىل باتالىيونى قىلىپ تەشكىللەن-
دى؛ چاپچال ناھىيىسىدىكى پارتىزانلار شۇڭە مۇستەقىل باتا-
لىيونى قىلىپ تەشكىللەندى، ئارشاڭ ناھىيىسىدىكى پارتىزان-
لار موڭغۇل ئاتلىق مۇستەقىل باتالىيونى قىلىپ تەشكىللەندى.
بۇلاردىن باشقا يەنە توقۇزتارا ئاتلىق پولكى قاتارلىقلار
قۇرۇلدى. ئىلى قوراللىق كۈرىشىنىڭ غەلىبىسى ۋە مىللى ئار-
مىيىنىڭ قۇرۇلغانلىغى — 3 ۋىلايەت ئىنقىلابىي كۈرىشىنى يې-
كى بىر باسقۇچقا كۆتەردى.

ئىلى ئىنقىلابىنىڭ تەسىرى ئارقىسىدا، شىنجاڭنىڭ باش-
قا ۋىلايەتلىرىدىمۇ ئىنقىلاپ ئۈچۈنلىرى يالقىدى. مەسىلەن،
تاشقورغان خەلقى 1945 - يىلى 8 - ئاينىڭ باشلىرىدا پارتە-
زانلارنى تەشكىللەپ گومىنداڭنىڭ تاشقورغانىدىكى ساقچى ئور-
گىنىنى ئىشغال قىلىپ تاشقورغاننى ئازات قىلدى. كېيىن پار-
تىزانلار ئۈزلۈكسىز كېڭىيىپ قاغىلىقنى ئازات قىلىپ، يەكەن،
يېڭىسار ناھىيىلىرىگە بىۋاستە تەھدىت سېلىپ گومىنداڭنىڭ
قەشقەر رايونىدا تۇرۇشلۇق كۈچلىرىگە زەربە بەردى. قۇمۇل قاتارلىق
رايونلارمۇ ئىلگىرى - كېيىن پارتىزانلىق ھەركىتى ئېلىپ بېرىپ
گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىغىغا قارشى كۈرەشنى قا-
نات يايدۇرۇۋەتتى. ئۈرۈمچى، ئاقسۇ، قەشقەر، خوتەن قاتارلىق
رايونلاردىكى بىر قىسىم ئىلغار ياش زىيالىلار ۋە ۋەتەنپەر-
ۋەر زاتلار يەر ئاستى تەشكىلاتلىرىنى قۇرۇپ، ئىنقىلابىي پائا-
لىيەت ئېلىپ بېرىپ، 3 ۋىلايەت ئىنقىلابىنى ئاكتىپ قوللاپ

ۋە ئۇنىڭغا ماسلىشىپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ سۇيىقەست ۋە جىنايەتلىرىنى پاش قىلدى، بولۇپمۇ ئىلغار زىيالىلار ۋە دېموكراتىك زاتلار تەرىپىدىن قۇرۇلغان ئۇرۇمچى يەر ئاستى ئىنقىلاۋىي تەشكىلاتى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى قەتئىي كۈرەش قىلدى.

گومىنداڭ شىنجاڭ دائىرىلىرى ئىلى ئىنقىلاۋىي كۈچلىرىنىڭ باشقا رايونلارغا كېڭىيىپ كېتىشىنى توساش ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ ئۇستۇن ئەسكىرىي كۈچىگە تايىنىپ، شىخو، جىڭ رايونلىرىدىكى مۇداپىئەسىنى كۈچەيتتى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، جۇ شياۋلياڭدىن كېيىن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسى بولغان ۋۇ جۇڭشىن ماچىڭشياڭنىڭ ئاتلىق 5-كورپۇسىنى چىڭخەيدىن يۆتكەپ كېلىپ، ئىلى رايونىدىكى ئىنقىلاۋىي كۈچلەرنى باستۇرۇپ مىللىي ئارمىيىنىڭ شەرقىە يۇرۇش قىلىشىنى توساپ، 7 ۋىلايەتنىڭ ئىنقىلاۋىي كۈرەش يالقۇنىنى ئۆچۈقتۇرۇۋەتمەكچى بولدى. ئەمما، ئاتلىق 5-كورپۇس جياڭ جېپىشىنىڭ ئۆز سىبىتىمىسىدىكى قىسىم بولماستىن، بەلكى يەرلىك گېجۇيلىك مەلىستارىستلار گۇرۇھىغا تەئەللۇق «قۇراشما» ئارمىيە ئىدى. شۇڭا ئۇلار شىنجاڭغا كىرگەندىن كېيىن، نامدا شىنجاڭنىڭ گارنىزون قوماندانلىق ئىشتاۋىنىڭ باشقۇرۇشىدا دېيىلسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭ ئەسكەرلىرىدىن تارتىپ ئەمەلدارلىرىغىچە ھەممىسى ما بۇفاڭنى ئۆزلىرىنىڭ قوماندانى دەپ ھىسابلايتتى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ شىنجاڭدا ئۇزۇن مۇددەت تۇرالمايدىغانلىقى، 3 ۋىلايەت قوزغىلىڭىنىمۇ باستۇرالمايدىغانلىقىنى ھىس قىلغاچقا 3 ۋىلايەت ئارمىيىسى بىلەن بىۋاستە ئۇرۇش قىلمىدى. مىللىي ئارمىيىنىڭ باش قوماندانلىق ئىشتاۋى گومىنداڭ

ئارمىيىسىنىڭ مۇداپىئە لىنىيىسىنى بۆسۈپ تاشلاپ، قوراللىق كۈرەشنى راۋاجلاندۇرۇپ، ئازات رايونلارنى كېڭەيتىش ئۈچۈن دۈشمەن ۋە ئۆزىمىزدىن ئىبارەت ئىككى تەرەپنىڭ ئەھۋالىغا ئاساسەن، جەنۇبىي يۆنۈلۈش، شىمالىي يۆنۈلۈش، ئوتتۇرا يۆنۈلۈشتىن ئىبارەت 3 يۆنۈلۈش بويىچە جەڭ قىلىش پىلانى تۈزۈپ چىقتى. شىمالىي يۆنۈلۈشنىڭ ۋەزىپىسى تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىنى ئازات قىلىش، ئوتتۇرا يۆنۈلۈشنىڭ ۋەزىپىسى جەڭ، شىخودىن ئىبارەت ئىككى ناھىيىنى ئازات قىلغاندىن كېيىن ئۇرۇمچىگە قاراپ ئىلگىرىلەش؛ جەنۇبىي يۆنۈلۈشنىڭ ۋەزىپىسى باي ناھىيىسى بىلەن ئاقسۇ ناھىيىسىنى ئازات قىلىپ، گومىنداڭنىڭ جەنۇبىي شىنجاڭدىكى قىسىملىرىنىڭ ئۇرۇمچى بىلەن بولغان ئالاقىسىنى ئۈزۈپ تاشلاپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ جەنۇبىي شىنجاڭدىن شىمالىي شىنجاڭ قاتارلىق جايلارغا قىسىم يۆتكەپ كېلىشىنى توساش، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، جەنۇبىي شىنجاڭدىكى كەڭ رايونلاردا پارتىزانلىق ھەرىكەتلىرىنى تەشكىللەپ، گومىنداڭنىڭ ئەسكىرىي كۈچىنى ئىسكەنجىگە ئېلىپ، شىمالىي يۆنۈلۈش ۋە ئوتتۇرا يۆنۈلۈشتە بولۇۋاتقان جەڭنىڭ غەلىبىلىك ئېلىپ بېرىلىشىغا كاپالەتلىك قىلىشتىن ئىبارەت بولدى.

3 يۆنۈلۈشتىكى جەڭدە، ئوتتۇرا يۆنۈلۈشتىكى جەڭنىڭ غەلىبىسىنى قولغا كەلتۈرۈش ئەڭ مۇھىم ئىدى، چۈنكى شىخو، جىڭ بولسا ئىلى بىلەن تارباغاتاي، ئالتايلارنى تۇتاشتۇرۇپ تۇرىدىغان قاتناش تۇگۈنى ھەمدە ئۇرۇمچىگە بېرىشتا چوقۇم بېسىپ ئۆتىدىغان يول بولۇپ، ئۇنىڭ ئىستراتېگىيىلىك ئورنى ئىنتايىن مۇھىم ئىدى.

بۇ چاغدا، گومىنداڭ شىنجاڭ دائىرىلىرىمۇ مىللىي ئارمىيە بىلەن شىخودا ھەل قىلغۇچ جەڭ قىلىش مەقسىتىدە ئۆزلىرىنىڭ شىخودىكى ئەسكىرىي كۈچىنى كۈچەيتكەن ئىدى. ئەينى ۋاقىتتا، بىز ئىگەللىگەن ئەھۋاللاردىن قارىغاندا، 1945 - يىل 7 - ئايغا كەلگەندە، گومىنداڭنىڭ شىخودىكى ئەسكىرىي كۈچى: ئىككىنچى كورپۇسنىڭ ئىشتاۋى ۋە ئۇنىڭ قارمىغىدىكى بىر پولك، ئالاھىدە خىزمەت پولكىنىڭ بىر باتالیونى، ئۇرۇش ئاپتوموبىل لىيەنى، ئېغىر پىلىموت لىيەنى، ئاپتوموبىل پولكىنىڭ بىر قىسمى؛ شىخونى ساقلاش ئۇچۇن چېپەيزىگە ئورۇنلاشتۇرغان بىر پولكى، نەنسەن بورتۇگودا ئاتلىق 3 - پولكى، مايتاغ كان رايونىدا تۇرۇۋاتقان ئىككى لىيەن، تۆت ئاغاچ دىگەن يەردە تۇرۇۋاتقان پىلىموت باتالیونى قاتارلىقلاردىن تەبارەت بولۇپ، بۇ رايوندىكى ئەسكىرىي كۈچى 5 مىڭدىن ئاشاتتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئۇلار زىچ پوتەي قۇرۇپ، چوڭقۇر خەندەك قېزىپ ئۇنىڭ ئىچىگە سۇ توشقۇزۇپ، قاتمۇ - قات مۇداپىئە كۆرگەن. مۇھىم كېچىكلەرنى ۋە ئېغىزلارنى مىنالاشتۇرۇۋەتكەن بولۇپ، شىخونى «خەتەرسىز رايون» ۋە «مۇستەھكەم قورغان» دەپ پۇتاقان ئىدى.

شىخو ئۇرۇشىنىڭ غەلبىسىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، مىللىي ئارمىيە تولۇق تەييارلىق كۆردى: بىرىنچىدىن، ئەسكىرىي كۈچىنى تەڭشەپ ئورۇنلاشتۇرۇپ، ئۇرۇش پىلانى تۈزۈلدى، ئاساسىي ھۇجۇم يۆنۈلۈشى بېكىتىلدى. بىز تەرەپنىڭ شىخوغا ھۇجۇم قىلىدىغان ئەسكىرىي كۈچىمىز سۈيدۇك 1 - پولك، تارباغاتاي 6 - پولك، موڭغۇل ئاتلىق باتالیونى ۋە مۇھاپىزەت باتالیونى بولۇپ، جەمى 4 مىڭدىن ئارتۇقراق ئادەم-

گە يەتكۈزۈلدى؛ ئىككىنچىدىن، دۇشمەن ئەھۋالى رازۇيتكا قىلىنىپ، دۇشمەننىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشلىرى ۋە ئاجىز نۇقتىلىرى ئۆز ۋاقتىدا ئىگەللەپ تۈرۈلدى؛ ئۈچىنچىدىن، دۇشمەننىڭ ئارقا سېپىدە پارتىزان ئۇرۇشى كەڭ كۆلەمدە قانات يايدۇرۇلدى. پارتىزانلار ئەتىرىتى چىگىشۇر چوڭ كۆۋرۈگىنى بۇزۇپ تاشلاپ، شىخونىڭ جەڭ بىلەن بولغان ئالاقىسىنى ئۈزۈپ تاشلىدى. شۇنىڭ كەينىدىنلا، يەنە داۋاملىق تۇردە دۇشمەننىڭ ئارقا سېپىگە ئۆتۈپ، يەنسىخەي - ماناس كۆۋرۈگىنى بۇزۇپ تاشلاپ، دۇشمەننىڭ ماشىنا قاتناش ئالاقىسىنى ئۈزۈپ، دۇشمەننى ئۇرۇمچى، ماناسلاردىن شىخوغا يارىدەم بېرىشتە چارىسىز قىلىپ قويدى. پارتىزان ئەتىرىتى ئېرىنقابۇرغا، بۆرتۈگۈ، يەنسىخەي، ساۋمن، ماناس قاتارلىق جايلاردىكى دۇشمەننىڭ ئارقا تەرىپىگە ئۆتۈپ دۇشمەنگە غەرىتىن شەپە بېرىپ قويۇپ، شەرقتىن زەربە بېرىش ئۈسۈلىنى قوللىنىپ، دۇشمەننىڭ قاتناش لىنىيىلىرىنى بۇزۇپ، تېلېفون سىملىرىنى كېسىپ، قاتناش ئىشلىرىنى ۋە خەۋەر ئالاقىسىنى ئۈزۈپ تاشلىدى. پارتىزان ئەتىرىتىمىز يەنە دۇشمەننىڭ 4 ئاپتوموبىلدا ئۇرۇمچىدىن شىخوغا ئېلىپ كېتىۋاتقان قورال - ياراق، ئوق - دورىسىنى ۋە كىيىم - كېچەكلىرىنى قولغا چۈشۈردى ھەمدە ئاپتوموبىللاردىكى دۇشمەننى تولۇق يوقىتىپ، ئاپتوموبىللىرىنى ئوت قويۇپ كۆيدۈرۈۋەتتى. ئارقىدىنلا موڭغۇل ئاتلىق باتالیونى بىلەن مايىلى پارتىزانلىرى ئۇلانبۇلاقتىكى دۇشمەنگە تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىپ، 3 كېچە - كۈندۈز جىددى جەڭ قىلىپ ئۇلانبۇلاقنى ئازات قىلدى. مەغلۇپ بولغان دۇشمەن چېپەيزىگە قېچىپ كېلىۋالدى. شۇ يىلى 8 - ئاينىڭ 30 - كۈنى موڭغۇل ئاتلىق باتالیونى بىلەن تارباغاتاي 6 -

پولكى دۇشمەن ئايرۇپلانلىرىنىڭ بومبارديمان قىلىشىغا قارشى، ئۇلانبۇلاقتىن چېپەيزدىگە قاراپ جەددى يۈرۈش قىلدى.

9 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى چېپەيزىنى شىمال، شەرق، غەرپ بولۇپ 3 تەرەپتىن قورشىدى ۋە جەددى جەڭ قىلدى. دۇشمەن ئۆزىنىڭ مۇستەھكەم مۇداپىئە ئاكوپلىرىدىن پايدىلىنىپ جاھىللىق بىلەن قارشىلىق كۆرسەتتى، بىز ناھايىتى زور چىقىم تارتتۇق.

9 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى سۈيدۇڭ 1 ـ پولكىمىز يېتىپ كەلدى، مۇشۇ پولكنىڭ ئاتلىق باتالیونى چېپەيزىنىڭ غەربىدىن ئايلىنىپ دۇشمەننىڭ ئارقا تەرىپىگە ئۆتۈپ، دۇشمەننىڭ شىخو بىلەن بولغان ئالاقىسىنى ئۈزۈپ تاشلىدى. شۇنىڭ بىلەن دۇشمەنگە قارشى ئىككىنچى قېتىملىق ھۇجۇمنى باشلاپ، جەددى جەڭ قىلدۇق، كېچىدە دۇشمەنلەر بارلىق ئەسكىرىي كۈچىنى توپلاپ جەنۇپ تەرەپتىن مۇھاسىرىنى بۆسۈپ چىقىپ شىخوغا قېچىپ كەتتى.

چېپەيزىنى ئازات قىلغاندىن كېيىن، ئارمىيەمىز دەرھال شىخوغا قاراپ ئىلگىرىلەپ، شىخونى ساقلاپ ياتقان دۇشمەننى قورشۇالدى. 9 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى تاڭ سەھەردە ئارمىيەمىز شىخوغا ئومۇمى ھۇجۇم باشلىدى. سۈيدۇڭ 1 ـ پولكىنىڭ 1 ـ، 2 ـ باتالیونى جەددى جەڭ قىلىش ئارقىلىق دۇشمەننىڭ 1 ـ مۇداپىئە لېنىيەسى ـ شىخو بازىرىنىڭ شىمالىدىكى قارا دۆڭنى ئىشغال قىلدى. دۇشمەن قولدىن كەتكەن يەرلىرىنى قايتۇرۇۋېلىش ئۈچۈن، ئىككى تانكىنىڭ ھىمايىسىدا قايتارما ھۇجۇمغا ئۆتتى. ئارمىيەمىز قەيسەرلىك بىلەن تۇسۇپ زەربە بەردى. دۇشمەننىڭ بىر تانكىسى پاچاقلاپ تاشلاندى، يەنە بىر تانكىسى كەينىگە قايرىلىپ قېچىپ كېتىۋېتىپ ئۆزى قازغان چوڭقۇر

خەندەككە چۈشۈپ پېتىپ قالدى، ئارمىيەمىز بۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ قوغلاپ زەربە بېرىپ، دۇشمەننىڭ قايتارما ھۇجۇمىنى چېكىندۈردى. بۇ چاغدا، دۇشمەن يەنە شىخونىڭ جەنۇبى، شىمالىدا تۇرۇشلۇق قىسىملىرىدىن كۈچ يۆتكەپ كېلىپ، بىزنىڭ سۈيدۇڭ 1 ـ پولكىمىزغا ئىككىنچى ۋە ئۈچىنچى قېتىملىق قايتارما ھۇجۇم قوزغىغان بولسىمۇ، لېكىن ھەممىسىنى زەربە بېرىپ چېكىندۈردۇق. مۇشۇنداق كۆپ قېتىملىق ئېلىشىشلار ئارقىلىق، دۇشمەننىڭ ئەسكىرىي كۈچى ئېغىر چىقىمغا ئۇچرىدى.

ئارمىيەمىز 9 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى دۇشمەننىڭ ئۈچىنچى مۇداپىئە لېنىيەسىنى بۇزۇپ تاشلاپ، شىخو ناھىيە بازىرىغا ھۇجۇم قىلدى، بىر قىسىم دۇشمەن بىز تەرەپتىن ئەسىر ئېلىندى، قالدۇق دۇشمەن ئۇرۇمچىگە قاراپ تىكىۋەتتى. مىللى ئارمىيە ئاتلىق قىسىملىرى ۋە سۈيدۇڭ 1 ـ پىيادە ئەسكەرلەر پولكى شىددەت بىلەن قوغلاپ زەربە بېرىپ، كۈيتۇڭ، شىخو ئايرۇدۇرومى ۋە مايتاغ قاتارلىق جايلارنى ئارقا ـ ئارقىدىن ئىشغال قىلىپ، يەنىسخەيگە قاراپ ئىلگىرىلىدى. موڭغۇل ئاتلىق باتالیونى ۋە تارباغاتاي ئاتلىق 6 ـ پولكىنىڭ بىر قىسمى شىخونىڭ غەربىگە 30 كىلومېتىر كېلىدىغان ئارىلىقتا مۇداپىئە كۈرۈپ، دۇشمەننىڭ جەڭ ئارقىلىق شەرقىگە قاراپ قېچىش يولىنى توسىدى. ساۋەن پارتىزانلىرى شياۋگەي، داگەي ۋە ئالاۋۇسۇن قاتارلىق جايلارنى كونترول قىلدى. شۇنداق قىلىپ گومىنداڭ «مۇستەھكەم قورغان» دەپ ئاتىۋالغان شىخو 9 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى ئارمىيەمىز تەرىپىدىن تامامەن ئىشغال قىلىندى، پۈتۈن شىخو ناھىيىسى ئازات بولدى. بۇ قېتىمقى جەڭدە جەمى 560 دۇشمەن يوقىتىلدى، مىڭدىن ئارتۇق دۇشمەن ئەسىر ئېلىندى.

جەڭ ئۇرۇشى شەرق ئۇرۇشى بىلەن بىر ۋاقىتتا باشلانـ
دى. جەڭ ناھىيىسى — شەخسىنىڭ غەربىدىن 160 كىلومېتىر
يىراقلىقتىكى تاشيول بويىغا جايلاشقان بولۇپ، ئۇنىڭ ئەتراپى
چول، جەنۇبىي تەرىپى تاغلىق، شىمالىدىكى ئاتاغلىق تۆز چەقـ
دىغان رايونلارنىڭ بىرى. يىزىنىڭ ئىگەللىشىمىزچە، ئۇ چاغدا
جەڭدا تۇرۇشلۇق دۇشمەن ئارمىيىسىدە گومىنداڭ 45 - دىۋىزىـ
يىسىنىڭ ئىككى پولكى، زاپاس 7 - دىۋىزىيىسىنىڭ 24 - پول-
كى، تاغ زەمبىرىكى قىسىملىرى بولۇپ جەمى 7 مىڭدىن ئار-
تۇق ئادەمى بار ئىدى. ئۇلار جەڭنى مەركەز قىلىپ، يۇڭجىخۇ،
باجاخۇلارنى تايانچ قىلىپ، قارا تۆمۈشۇق، قۇمبۇلاق، كۆل
ئۆتەك، توغراق چازا قاتارلىق مۇھىم قاتناش تۈگۈنلىرىنى
ساقلايتتى، دۇشمەن 45 - دىۋىزىيىسىنىڭ كوماندىرى گېنېرال
گو چى ئالدىنقى سەپ باش قوماندانى ئىدى. دۇشمەن جەڭدىكى
ئاممىنى كۆچۈپ كېتىشكە مەجبۇر قىلىپ، ئاھالىلارنىڭ ئۆيـ
لىرىنى بۇزۇپ، دەل - دەرەخلىرىنى كېسىپ، ناھايىتى كۆپ
پوتەيلەرنى قۇرغان ھەمدە كۆپلىگەن مۇداپىئە ئەسلىھەلىرىنى
ياسىغان، شۇنداقلا نۇرغۇن خەندەكلەرنى قېزىپ ئۇنىڭغا لېقمۇ -
لىق سۇ توشقازغان ئىدى.

ئۇ چاغدا مىللىي ئارمىيىنىڭ جەڭ ناھىيىسى ئەتراپىدا
تەخمىنەن 4 مىڭدىن ئارتۇق ئەسكىرىي كۈچى بار ئىدى.
ئۇنىڭ ئىچىدىكى ئىلى 2 - پولك، مۇستەقىل زەمبىرەك باتا-
لىيونى داخىيەنزىدە تۇراتتى، تېكەس 1 - پولكى ئاچال داۋانـ
دا تۇراتتى. ئىلى 4 - پولكىنىڭ 2 -، 3 - باتالىيونى زاپاس
ئەترەت قىلىنىپ، سەنتەي ۋە ۋۇتەيلەردە تۇراتتى. ئۇنىڭدىن
باشقا، يەنە خۇيزۇ باتالىيونى ۋە شۇ روتىلىرى بار ئىدى.

خېلى بۇرۇنلا، 1945 - يىلى 7 - ئايدىلا، ئارمىيىمىزنىڭ
65 كىشىدىن تەشكىللەنگەن بىر پارتىزان ئەترىتى شەخسىي جەڭنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى سارغازار دېگەن جايغا يېتىپ كېلىپ،
ئالدى بىلەن شەخسىي، سارغازار ئوتتۇرىسىدىكى جىلغىدا تۇرۇش-
لۇق دۇشمەنگە ۋە سارغازار بىلەن نىلىقا ئوتتۇرىسىدىكى
چاغاراي داۋىنىدىكى دۇشمەنلەگە ئۇششۇقتۇت ھۇجۇم قىلىپ،
ئىككى داۋاننى تېزلىكتە ئىشغال قىلىپ، جەڭدىن شەخسىغىچە
بولغان تېلېفون سىمىنى كېسىپ تاشلاپ، كۆۋرۈكلەرنى كۆيدۈرۈ-
ۋەتكەن، قاتناش قوراللىرىنى بۇزۇپ تاشلاپ جەڭغا ھۇجۇم
قىلىش ئۇچۇن شەرت ھازىرلىغان ئىدى.

جەڭغا ھۇجۇم قىلىش ئالدىدا، ئارمىيىمىز ئالدى بىلەن
يۇجىڭخۇ ۋە باجاخۇنى ئىشغال قىلىشنى قارار قىلدى. چۇنكى
بۇ ئىككى جايدا گومىنداڭنىڭ مۇھىم ئەسكىرىي كۈچى ئورۇن-
لاشتۇرۇلغان ھەمدە نۇرغۇنلىغان پوتەيلەر ياسالغان ۋە كۈچلۈك
ئوت كۈچى ئورۇنلاشتۇرۇلغان بولۇپ، ئۇ يەر جەڭ ناھىيىسىنى
ئازات قىلىشتىكى غايەت زور ئوسالغۇ ھىساپلىناتتى. 9 - ئاينىڭ
3 - كۈنى ئەتتىگەن سائەت 5 تە، ئارمىيىمىز يۇجىڭخۇدىكى
دۇشمەننىڭ مۇداپىئە لىنىيىسىگە ھۇجۇم باشلىدى ۋە كەسكىن
جەڭ قىلىپ، دۇشمەننىڭ مۇداپىئە لىنىيىسىنى بۆسۈپ تاشلىدى.
دۇشمەن ئارمىيىسى ئىستىھكاملىنى تاشلاپ، ئەس - ھۇشىنى
يوقاتقان ھالدا باجاخۇغا قاراپ قاچتى. ئارمىيىمىز يۇجىڭخۇنى
ئىشغال قىلدى. بۇ جەڭدە شۇڭە باتالىيونى دۇشمەن بىلەن قۇ-
چاغلاشما جەڭ قىلدى، نۇرغۇن شۇڭە جەڭچىلىرى شەرەپ بىلەن
قۇربان بولدى. ئۇلارنىڭ باتۇرانە ئىش - ئىزلىرى مىللىي ئار-
مىيىمىزدىكى كوماندىر، جەڭچىلەرگە ئىلھام بولدى. ئۇنىڭدىن

كېيىنلا، باجاخۇنى ئىشغال قىلىشتا، بىرىنىڭ ئىلى 2 - پولكىمىز غەربتىن، خۇيزۇ باتالیونى غەربىي شىمالدىن، شەۋە باتالیونى شىمالدىن كېلىپ باجاخۇنى تېزلىكتە قورشىۋالدى، تېكەس ئاتلىق 1 - پولكى ئالدى بىلەن شەرقتىن ھۇجۇم باشلىدى، زەمبىرەك باتالیونى باجاخۇنى توپقا تۇتتى. جەڭ باشلانغان چاغدا، دۇشمەن تاشيولىنىڭ جەنۇبىغا قۇرۇلغان ئاكوپىلاردىن پايدىلىنىپ، زىچ ئوت كۈچى ئارقىلىق ئارمىيىمىزنىڭ ئىلگىرىلىشىنى توساپ، خېلى زور چىقىمغا ئۇچراتتى، ئىلى 4 - پولكىمىزنىڭ 1 - باتالیونى پارتلاتقۇچىلار گۇرۇپپىسىنى چىقىرىپ، دۇشمەننىڭ يامغۇردەك چۈشۈۋاتقان ئوقلىرىغا قارىماي، دۇشمەن ئاكوبىغا قاراپ باتۇرلۇق بىلەن ئېتىلدى. كۈرەش قەھرىمانى نادىرۇپ زىخرۇللا (ئازاتلىقتىن كېيىن مەملىكەتلىك كۈرەش قەھرىمانلىرى ۋەكىللىرى يىغىنىغا قاتناشقان، كېيىن كېسەل بىلەن ۋاپات بولدى.) باتۇرلۇق بىلەن كۆكرەك كېرىپ چىقىپ، 5 جەڭچى بىلەن بىرلىكتە پارتلىتىش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالدى. ئۇ 1 - پوتەيگە 20 مېتىردەك ئارىلىق قالغان جايغا يېتىپ بارغاندا، دۇشمەن ئوننى سېزىۋېلىپ، پىلىموتتىن يامغۇردەك ئوق ياغدۇردى، چاك - توزاك ئۈنى كۆمۈپ تاشلىدى. بۇ چاغدا، ئۇ دۇشمەنلىك كۆرۈش دائىرىسى چاك - توزاك بىلەن توسۇلۇپ قالغان قىسقىغىنە ۋاقىتتىن پايدىلىنىپ، دەرھال ئورنىدىن سەكرەپ تۇردىدە دۇشمەن پوتىيى ئالدىغا ئېتىلىپ بېرىپ، مىلتىق چىقىرىدىغان تۈشۈكتىن بىر باغلام گىرانىتنى كىرگۈزۈۋېتىپ، بىرىنچى پوتەپنى پارتلىتىۋەتتى، ئارقىدىنلا ئىككىنچى، ئۈچىنچى پوتەيلەرنى پارتلىتىپ، دۇشمەنلىك ئوت

كۈچىنى بېسىقتۇرۇپ، قىسىملىرىمىزنىڭ ئىلگىرىلىشى ئۈچۈن يول ئېچىپ بەردى. ئاندىن ئارمىيىمىز دۇشمەنگە قاردا تا شىددەتلىك ھۇجۇم قوزغىدى، ئاخىرى 9 - ئاينىڭ 7 - كۈنى باجاخۇنى ئىگەللىدى.

باجاخۇ، يۇڭجىخۇ مۇداپىئە لىنىيىسى بۇسۇپ تاشلانغاندىن كېيىن، جەڭدىكى دۇشمەنلەر دەككە - دۈككە ئىنچىدە قالدى. مىللى ئارمىيە قوماندانلىق ئىشتاۋى بۇ پايدىلىق پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇپ، جەڭگا ئومۇمى يۇزلۈك ھۇجۇم قىلىش جېڭىنى ئۈۋەندىكىدەك ئورۇنلاشتۇردى: خۇيزۇ باتالیونى بىلەن شەۋە باتالیونى جەڭنىڭ غەربىي شىمالىدىن ھۇجۇم قىلىش؛ ئىلى 2 - پولكى بىلەن زەمبىرەك باتالیونى ئۈدۈلىدىن ھۇجۇم قىلىش؛ تېكەس ئاتلىق 1 - پولكى جەڭنىڭ شەرقىي تەرىپىگە ئايلىنىپ ئۆتۈپ، دۇشمەننىڭ قېچىش يولىنى كېسىپ تاشلاش. 9 - ئاينىڭ 8 - كۈنى ئەتتىگەنده، مىللى ئارمىيىمىز جەڭگا ئومۇمى يۇزلۈك ھۇجۇم باشلىدى. دۇشمەن جەڭنىڭ غەربىي تەرىپىدىكى 8 پوتەيگە تايىنىپ، جاھىللىق بىلەن قارشىلىق كۆرسەتتى، تېكەس ئاتلىق 1 - پولكىمىز پارتلاتقۇچىلار گۇرۇپپىسىنى چىقىرىپ، دۇشمەننىڭ ئوت توچكىلىرىنى پارتلىتىۋەتتى، دۇشمەن ئۆزىنىڭ مۇستەھكەم پوتىيىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن ئارقىمۇ - ئارقا چېكىندى. قالدۇق دۇشمەن جەڭ كۆۋرۈگىگە ئوت قويۇۋېتىپ، شەرقە قاراپ قاچتى، مىللى ئارمىيىنىڭ ئاتلىق ئەترەتلىرى غەلىبە بىلەن قوغلاپ زەربە بەردى، دۇشمەن قارا تۇمشۇق، قۇمبۇلاقتا قېچىپ بارغاندىن كېيىن، دەرھال مۇداپىئە ئۈيۇشتۇردى، بىراق ئاتلىق قىسىم-

لىرىمىزنىڭ ھۇجۇمى شىددەتلىك بولغاچقا، دۇشمەنلەر ئارقا - ئارقىدىن مەغلۇبىيەتكە ئۇچراپ، بەرداشلىق بەرگىدەك ھالى قالماي، ئۆز جېنىنى قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن پىتراپ كەتتى، بىر قىسىم دۇشمەن تەسلىم بولدى، قالدۇق دۇشمەن تاشيولنى بويلاپ شىخوغا قاراپ قاچتى. مىلتىق ھەتتا كىيىم - كېچەكلىرىنى يول ئۈستىدە تاشلىۋېتىشتى. ئۇلار قېچىپ بۇرتاجىغا بارغاندا، ئارمىيىمىزنىڭ ئالدىن ئورۇنلاشتۇرۇلغان قىسىملىرى تەرىپىدىن توسۇق يوقىتىلدى. دۇشمەننىڭ ئالدىنقى سەپ قوماندانى گېنېرال گوچى قالدۇق ئەسكەرلىرىدىن 200 دىن كۆپرەك ئادىمىنى ئەگەشتۇرۇپ مۇھاسىرىنى بۆسۈپ ئۆتۈپ قاچقاندا، بىزنىڭ قوغلاپ زەربە بەرگۈچى قىسىملىرىمىز كونا شىخو، يەنسىخەي، كۈيتۇڭ ئەتراپلىرىدا توسۇپ زەربە بېرىپ يوقاتتى، گېنېرال گوچى تىرىك ئەسىرگە چۈشتى. جەمئى ئۈرۈشىدا، بىز جەمئى 3 مىڭدىن ئارتۇق دۇشمەننى ئەسىرگە ئالدۇق. ئەسىرلەر ئىچىدە بىر نەپەر گېنېرال، ئىككى نەپەر شائۇشياۋ، 4 نەپەر جۇڭشياۋ، 15 نەپەر مايور، 198 دىن ئارتۇق باشقا ئوفىتسېرلەر بار ئىدى. ئېغىر قوراللاردىن 12 دانە مىنامېيوت، 9 دانە چوڭ زەمبىرەك، 38 دانە پىلىموت ۋە زور مىقداردا ھەربىي ئەشيالار غەنىمەت ئېلىندى.

مىللىي ئارمىيە قوشۇنلىرى پائال تۇردە جەڭ، شىخولارغا ھۇجۇم قىلىش تەييارلىغىنى قىلىۋاتقان چاغدىلا، شىمالىي يۆنۈلۈش قىسىملار كەڭسای 3 - ئاتلىق پولكىنى ئاساس قىلىپ، دۆربىلجىن، چۆچەككە ھۇجۇم قوزغاپ، ئارقا - ئارقىدىن غەلىبە قازاندى، شۇنداق قىلىپ 1945 -

يىلى 7 - ئاينىڭ 24 - كۈنى دۆربىلجىن ئازات قىلىندى.

8 - ئاينىڭ 1 - كۈنى تارباغاتاي ئۆلكىسىنىڭ پۈتۈنلەي ئازات قىلىندى. بۇ جايدىكى دۇشمەننىڭ بىر قىسمى بىزگە ئەسىر چۈشتى، بىر قىسمى سوۋېت ئىتتىپاقى چېگرىسى ئىچىگە قېچىپ كېتىشكە مەجبۇر بولدى (46 - يىلى تېچلىق بىتىم ئىمزالانغاندىن كېيىن، سوۋېت ئىتتىپاقى ئۇلارنى قايتۇرۇپ بەردى، 3 ۋىلايەت تەرەپ ئۇلارنى ئەسىر قاتاردا گومىنداڭغا ئۆتكۈزۈپ بەردى). تارباغاتاي، دۆربىلجىن ئازات قىلىنغاندىن كېيىن، مىللىي ئارمىيە تېزلىكتە ئالتايغا قاراپ يۈرۈش قىلدى. كەڭسای ئاتلىق 3 - پولكىنىڭ ئاساسلىق كۈچى 1945 - يىلى 8 - ئاينىڭ 21 - كۈنى قوبۇقسارنى ئازات قىلدى، 24 - كۈنى قوبۇقساردىن بۇرچىنغا قاراپ ئىلگىرىلىدى. ئالتايدىكى دەلىلقان (ئۇ چاغدا دەلىلقان ئالتاي پارتىزانلار ئەترىتىنىڭ باش قوماندانى ئىدى، كېيىن مىللىي ئارمىيىنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانى بولدى) پارتىزانلىرىنىڭ ماسلىشىشى ئارقىسىدا، 9 - ئاينىڭ 2 - كۈنى بۇرچىننى ئازات قىلدى. 9 - ئاينىڭ 3 - كۈنى بىزنىڭ ئالدىنقى سەپ قىسىملىرىمىز سارسۇمبا يېنىدىكى ئاۋۇتەندە دەلىلقان پارتىزانلىرى بىلەن قوشۇلدى. 9 - ئاينىڭ 6 - كۈنى ئۇلار بىلەن بىرلىكتە سارسۇمبىغا بېرىپ قادالدى، ئالتاي ناھىيىسىنى ئازات قىلدى. ئالتايدىكى گومىنداڭ قىسىملىرى جەنۇبىي يول ئارقىلىق گۈچۈڭغا قېچىپ كېتىش غەرىزىنى ئىشقا ئاشۇرالمىغانلىقتىن، 9 - ئاينىڭ 7 - كۈنى تاشقى مۇڭغۇلغا قېچىپ كېتىش مەقسىدى بىلەن ئالتاينىڭ شىمالى ئارقىلىق ئورمەگاتى داۋىنىغا قاراپ قاچتى. ئارمىيىمىز بۇ ئىشتىن خەۋەر

تاپقاندىن كېيىن قىسىملارنى ئالدىنلا ئورمىگاتى داۋىنىغا مۆكتۈرۈپ قويىدى. دۈشمەن ئورمىگاتى داۋىنىغا يېتىپ كەلگەن چاغدا داۋان ئۈستىدە توسۇپ ياتقان قىسىملىرىمىز دۈشمەنگە ئوق ياغدۇردى. دۈشمەن كۆپ قېتىم قايتارما ھۇجۇمغا ئۆتۈپ باققان بولسىمۇ ئاخىرى يەنىلا مەغلۇپ بولدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ يەرنىڭ ئىككى قاسنىغى ئىگىز تاغ بولغانلىقتىن، دۈشمەن قېچىشقا ئامالسىز قېلىپ، ئاخىرى 9 - ئاينىڭ 9 - كۈنى تەسلىم بولۇش ئۈچۈن ئەلچى ئەۋەتتى. شۇنداق قىلىپ، گومىنداڭ ئالتاي قورچاق ۋالىسى گاۋ بەييۇ بىلەن گومىنداڭ ئالتاي قوشۇنلىرىنىڭ قوماندانى گېنېرال ۋەن لىنيۈڭ تەسلىم بولۇش توختامىغا قول قويىدى. قورچاق ۋالى گاۋ بەييۇ، گېنېرال ۋەن لىنيۈڭ ۋە 8 - پولكنىڭ كوماندىرى پەن جىيۈەن قاتارلىق 152 نەپەر ئوفىتسېر، 1684 نەپەر جەڭچى ئەسىرگە ئېلىنىدى. 1486 تال مىلتىق، 52 دانە ئېغىر - يېنىك پىلىموت، 8 دانە مىنامىيوت، 600 دانە ئات ۋە نۇرغۇن ئوق، گىرانا تالار غەنىمەت ئېلىنىدى. 9 - ئاينىڭ 13 - كۈنى ئالتاي ۋىلايىتى پۈتۈنلەي ئازات قىلىندى.

1945 - يىلى يازدا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى ئابدۇكېرىم ئابباسوپ، قاسىمجان قەمبىرى ۋە سوپا- خۇنلارنىڭ باشلامچىلىغىدا جەنۇبىي شىنجاڭغا پارتىزان ئەترىتى ئەۋەتىپ باي بىلەن ئاقسۇغا چۈشۈرۈپ، دۈشمەن ئارقا سەپىدىن ئاممىنى قوزغاپ پارتىزانلىق ھەرىكىتى ئېلىپ بېرىش ئارقىلىق گومىنداڭنىڭ جەنۇبىي شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ئەسكىرىي كۈچىنى ئىسكەنجىگە ئېلىپ تۇتۇپ تۇرۇشنى قارار قىلدى.

150 دىن ئارتۇق قاۋۇل كىشىلەردىن تەشكىل قىلىنغان

بۇ ئەترەت 1945 - يىلى 7 - ئاينىڭ 18 - كۈنى غۇلجا شەھىرىدىن يولغا چىقتى.

جەنۇبىي شىنجاڭغا يۈرۈش قىلىشتا، ھۇجۇم قىلىش يۆنۈ- لۈشىنى توغرا تاللاش ئەڭ قىيىن بىر مەسىلە ئىدى. ئەسلىدە موڭغۇلكۈرەنىڭ جەنۇبىدىن يولغا چىقىپ شىپالىق داۋىنىدىن ھالقىپ ئۆتۈپ، قورغانغا ئۇدۇل يول ئېلىپ، ئاقسۇغا ھۇجۇم قىلىش پىلانلانغان ئىدى. يولداش ئابدۇكېرىم ئابباسوپ ۋە يولداش سوپاخۇنلار ئىشنى ئېھتىياتچانلىق بىلەن باشلاش ئۈچۈن، پارتىزانلار ئەترىتى غۇلجا شەھىرىدىن يولغا چىقىش بىلەنلا، مۇز داۋانىنىڭ يەر شارائىتى ۋە شۇ جايدا تۇرۇشلۇق دۈشمەن ئەھۋالىنى تېزدىن ئىگەللەپ كېلىشكە تەجرىبىلىك رازۋىتچىك ئەۋەتتى. رازۋىتچىكلار ئارقىلىق گومىنداڭنىڭ مۇز داۋاندا چارا قۇرۇپ قارا ۋۇل ئورۇنلاشتۇرغانلىقىدىن، داۋاننى يىل بويى قاپلاپ تۇرغان قار ۋە مۇزلار ئۈزۈندىن بېرى چېپىلمىغانلىقتىن، ھەر كۈنى دېگىدەك ئىگىزلەپ، ئىنىسى - جىن ئۆتەلمىگىدەك بولۇپ كەتكەنلىگىدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن كەسكىن ھالدا تېكەسىنىڭ شەرقىدىكى ئاقبۇلاق ئارقىلىق تىيانشاندىن ئۆتۈش قارارىغا كەلدى. پارتىزانلار ھەمىشىدىن قورقمايدىغان روھ بىلەن تىيانشاننىڭ جەنۇبىدىكى تاغ باغرىنى بويلاپ ئىلگىرىلىدى. بۇ يول ئىنتايىن جاپالىق بولۇپ، بىر قانچە قارلىق داۋاندىن ئۆتمەي تۇرۇپ، ئاقبۇلاقتىن ئۆتۈش زادى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. يۈزدىن ئارتۇق ئادەم ۋە يۈزدىن ئارتۇق ئات - ئۇلاق بىلەن قارلىق تاغدا ئۇدا بىر نەچچە كۈن يۈرگەچكە، ئوزۇق - تۇلۇق، يەم - خەشەك جەھەتتىكى قىيىنچىلىقلار بارغانسېرى كۆپۈيۈشكە باشلىدى، يوللارمۇ بارغانسېرى

تارلىشىپ قالدى. ئـاق داۋاندىن ئـۆتۈۋاتقاندا، بـەزىلەرنىڭ ئاتلىرى ھاڭغا غۇلاپ كـەتتى. بەھۈدە چىقمىنى ئـازايتىش ۈچ قىسىملارنىڭ جەڭگىۋار كۈچىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن، يۇنۇلۇشىنى ئـۆزگەرتىپ، تېكەسىنىڭ كۆكسۇ بېشىدىكى چوڭ قوشتاي ئارقىلىق باي ناھىيىسىنىڭ شەرقىي شىمالىدىكى قېيىر دېگەن جايغا قاراپ يۇرۇش قىلىش قارار قىلىنىدى. ئۇلار تاغ - ئىدىر - لىقلاردىن ئۆتۈپ، ئەزەلدىن ئىنسان ئىزى باسمىغان يـوللارنى بېسىپ، ھېچقاچان ئادەم چىقىپ باقمىغان چوققىلارغا چىقىپ، 8 - ئاينىڭ 8 - كـۈنى كىشىنى ھـەيران قىلارلىق جـاسارەت بىلـەن قېيىر دېگەن جايدا ئۆزىنى كۆرسەتتى.

پارتىزانـلار ھېرىپ - چـارچىغانلىغىغا قـارىماي، چاقماق تېزلىگىدە تـۈيۇقسىز ھـۇجۇمغا ئۆتۈپ، قېيىرىدىكى دۈشمەنلەرنى ئەس - ھـوشىنى تېپىپ بولغىچە يـوقاتتى. بـۇنىڭدىن كېيىن، پارتىزانـلار غـەرپكە قاراپ يـۈرۈش قىلىپ، 8 - ئاينىڭ 16 - كۈنى باينى مۇھاسىرىگە ئـالدى. ئـەتىسى مـەزكور ناھىيىنى ساقـلاپ ياتقان بىر لىەن دۈشمەنگە 3 تەرەپتىن ھۇجۇم قىلدى. بـۇنىڭ بىلەن بىر مەيدان ھايات - ماماتلىق جېڭى باشلىنىپ كـەتتى. جـەڭ 4 سائەت كـەسكىن داۋام قىلىپ، دۈشمەننىڭ بىر پەي ئەسكىرى ھەقمەتكە قايتقاندىن باشقا، قالغانلىرىنىڭ ھەممىسى يـوقىتىلدى.

بـاينىڭ ئـازات قىلىنغانلىغى ئـاقسۇدىكى دۈشمەنلەرنى ئـالاقزادە قىلىپ ساراسىمگە چۈشۈرۈپ قويدى.

بۇ چاغدا مىللى ئارمىيە قوماندانلىق ئىشتاۋى پارتىزانلارنى بـاشلاپ داۋامـلىق غەرپكە يـۈرۈش قىلىپ، ئىلى بىلەن ئاقسۇ ئـوتتۇرىسىدىكى قاتناش تۈگۈنى ئېغىزىنى قولغا كەلتۈرۈپ،

ئاقسۇ ناھىيىسىگە يۈرۈش قىلدى.

پارتىزانلار ئەتىتى ئىيانشانىنىڭ جەنۇبىدىكى يانتۇ تاغ باغرىلىرىنى بويلاپ غەرپكە يۈرۈش قىلىۋاتقان چاغدا، قېرىنداشقاندەك شاقىراپ يـامغۇر يـاققىلى باشلىدى. ساي - سايلاردىن چىققان كەلكۈن ھـەيۋەتلىك سەل ھـاسىل قىلغان بـولسىمۇ، لېكىن پارتىزانلارنىڭ ئىلگىرىلەش قـەدىمىنى تـوسىيالمىدى. ئۇلار سۇ كېچىپ، تاغ - داۋانلاردىن ئېشىپ، 8 - ئاينىڭ 21 - كۈنى قورغانغا يېتىپ بېرىپ، شۇ كېچىسىلا قورغاننى ساقلاۋاتقان دۈشمەنگە ھۇجۇم قىلدى. پـارتىزانلارنى سېپىل تۈۋىگە يېقىن كەلتۈرمەسلىك ئۈچۈن، دۈشمەن سېپىل ئەتراپىدىكى ئـۆيلەرنى بۇزۇپ، نۇرغۇن ھاشالارنى سېلىپ، قورغان ئـەتراپىدا مۇستەھـكەم ئىستىھكام قۇرۇۋالغان بولغاچقا، گەرچە جەڭ 6 سائەت داۋام قىلغان بولسىمۇ، پارتىزانلار ئانچە ئىلگىرلىيەلمىدى. دەل مۇشۇنداق جىددى پـەيتتە، دۈشمەننىڭ ئـاقسۇ ۋە ئـاقسۇ كـونىشەردىن ئەۋەتكەن بارەمچى قوشۇنى قورغانغا قاراپ يولغا چىقتى دېگەن خەۋەر يېتىپ كەلدى. ئابدۇكېرىم ئابباسوپ بـۇنىڭدىن خەۋەر تېپىش بىلەنلا، دەرھال يەغىن ئېچىپ، ۋەزىيەتنى ئەستايىدىل تەھلىل قىلىپ، قورغانغا ھۇجۇم قىلىشنى ۋاقتىنچە توختۇتۇپ، دۈشمەننى داۋاملىق مـۇھاسىرىگە ئېلىپ تـۇرۇشقا بىر قىسىم ئەسكىرىي كۈچ قالدۇرۇشنى، كۆپ قىسىم ئەسكىرىي كۈچ بىلەن يـارەمگە كېلىۋاتقان دۈشمەننىڭ ئـالدىنى تـوسـۇپ زەربە بېرىشنى قـارار قىلدى. پـارتىزانلار كېچە سـائەت 12 بىلەن يـولغا چىقىپ، ئاقسۇ كونىشەردىن 60 كىلومېتىر يىراقلىقتىكى ئـۆز ئـاۋات دېگەن جـايغا بېرىپ يـۇشۇرۇندى. دۈشمەننىڭ

ياردەمگە كەلگەن قىسىملىرى بۇ جايغا يېتىپ كېلىش بىلەنلا، پارتىزانلىرىمىزنىڭ تۈيۇقسىز زەربە بېرىشىگە ئۇچراپ، بىرمۇنچىسى ياردارلانىدى ۋە ئۆلدى. قالغانلىرى ئۆلۈكلىرىنى تاشلاپ، ئۆلە تىرىلىشىگە قاراماي، كەلگەن جايى ئاقسۇغا قاراپ تىكىۋەتتى.

دۇشمەننىڭ ئاقسۇدىن ياردەم بەرمەكچى بولغان غەربىي مەغ - لۇپ بولغاندىن كېيىن، ئۇلار ئۆز مەغلۇبىيىتىگە تەن بەرمەي قورغانـ دا مۇھاسىرىگە ئېلىنغان ئەسكىرىي كۈچىگە ياردەم بېرىش ئۈچۈن، يەنە كۈچار، ئاقسۇ تەرەپتىن داۋاملىق ئەسكەر يۆتكىدى. گومىنداڭنىڭ كۈچاردا تۇرۇشلۇق 4 - پولكىنىڭ كوماندىرى ما × × باشچىلىغىدىكى بىر قىسىم ئەسكىرىي كۈچى باي ناھىيىسىنى قايتىدىن بېسىۋېلىپ، قاتناش تۈگۈنلىرىنى قامال قىلىۋالدى. مۇشۇنداق ئەھۋال ئاستىدا، پارتىزانلار دەرھال قورغاننى ئېلىپ، ئىلى بىلەن مۇز داۋان ئوتتۇرىسىدىكى قاتناش يولىنى ئېچىپ، ئىلىدىن كېلىدىغان ياردەم كۈچىگە ئىگە بولۇش قارارىغا كەلدى.

8 - ئاينىڭ 24 - كۈنى تاڭ سەھەردە، پارتىزانلار قورغانـ نىڭ غەربىي تەرىپىدىكى ئاقچوقىدىن قورغاننى ساقلاپ ياتقان دۇشمەنگە قارشى 2 - قېتىم ھۇجۇمغا ئۆتتى.

8 - ئاينىڭ 25 - كۈنى سەھەردە، كۈچار، ئاقسۇ تەرەپتىكى دۇشـ مەننىڭ ياردەمچى قىسىملىرى قورغانغا يېقىنلاپ كېلىۋاتقىدۇ دېگەن خەۋەر يېتىپ كەلدى. ۋەزىيەت شۇنداق جىددى ئىدى. بارلىق پار- تىزانلار قىمىنچىلىقلارنى پېڭسىپ، ئۆزىنى پىداقىلىشتىن قورقماي،

يامغۇردەك تۆكۈلىۋاتقان ئوققا پىسەن قىلماي، دۇشمەنگە قارشى باتۇرانە جەڭ قىلىپ، قورغاندىكى ئىگىزلىكنى تېز ئىگەللىۋالدى. بىراق قورغان سېپىلىدىكى دۇشمەنلەر پىلىموت بىلەن غالجىرانە ئوق ياغدۇرۇپ، ئۆتەر يولنى قاتتىق قامال قىلىۋالغانلىغى ئۈچۈن، پارتىزانلارنىڭ ئىلگىرىلىشى ناھايىتى قىيىنغا چۈشتى. پارتىزانلار ئەترىتىدىكى مىجىت، مەھەممەت ھاپىز، مۆمىن تالىپ قاتارلىقلار بۇ خىل ئەھۋالنى كۆرگەندىن كېيىن، كۆكرەك كېرىپ چىقىپ، ئوت كۈچىمىزنىڭ ھىمايىسى ئارقىسىدا، دۇشمەن پوتەيلىرىگە يېقىنلاپ بېرىپ، دۇشمەننىڭ ئوت كۈچى توچكىلىرىنى بىر - بىرلەپ ئۆچۈقتۇرۇۋەتتى. بۇنىڭ بىلەن پارتىزانلار ئومومى يۈزلۈك ئاتاكىغا ئۆتۈپ، پوتەيلەرنى ئىگەللە- ۋالدى. قورغاندىكى جاھىل دۇشمەنلەرنىڭ بىر قىسمى يەر چىشلىگەن بولسا، كۆپ قىسمى ئەسىرگە چۈشتى. دۇشمەن لىيەنجاڭى لى شىجۇن قاتارلىقلار ئۇمىت ئۈزۈپ، ئۆزىنى سۇغا تاشلاپ ئۆلۈۋالدى. شۇ قېتىمقى جەڭدە 17 دانە ئېغىر - يېنىك پىلىموت، 170 تال مىلتىق، 20 دانە تاپانچا، 100 مىڭ تالدىن ئارتۇق ئوق غەنىمەت ئېلىندى. بۇنىڭدىن كېيىن، پارتىزانلار ئەترىتى بىر پەي ئەسكەر كۈچى ئەۋەتىپ، شىپالىق مۇز داۋاندىكى چازىدا تۇرۇشلۇق دۇشمەنلەرنى يوقىتىپ، توسالغۇ- لارنى تازىلاپ، ئىلى بىلەن ئاقسۇ ئوتتۇرىسىدىكى قاتناش يولىنى ئاچتى.

قورغاندىكى جەڭنىڭ غەلىبىسى پارتىزانلارنىڭ كۆرەش ئىرادىسىنى ئىنتايىن زور دەرىجىدە چىڭىتتى. دۇشمەننىڭ كۈچار، ئاقسۇدىكى ياردەمچى قىسىملىرى قورغاننىڭ قولدىن

كەتكەنلىگىنى ئاڭلاپ، جان - پېنى چىقىپ، ئۇگىسىغا قاراپ بەدەر قاچتى.

پارتىزانلار پۇرسەتنى غەنىمەت بىلىپ، ئاقسۇنى ئازات قىلىش ئۈچۈن، ئومۇمى يۇزلۈك تەييارلىق قىلىپ، توغ بەلچى دىگەن جايدا قوشۇننى تولۇق بىر ھەپتە ئەرتىپكە سالدى ۋە دەم ئالدۇردى. ھەر مىللەت ياشلىرى قوشۇنغا قاتنىشىش ئۈچۈن ئۆزىنى كەينى - كەينىدىن تىزىمغا ئالدۇردى، بۇنىڭ بىلەن پارتىزانلار ئەترىتى تېزلىكتە ئەرەقىقى قىلىپ 250 نەچچە ئادەمگە يەتتى. پارتىزانلار ئەترىتىگە ياردەم بېرىش ئۈچۈن مىللى ئارمىيە قوماندانلىق ئىشتاۋى يەنە بىر مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەر روتىسىنى ئەۋەتتى، ئۇلار تېكەس ئارقىلىق تىيانشاندىن ھالقىپ ئۈتۈپ بايغا بېرىپ، دۇشمەن ئىشغال قىلىۋالغان بايىنى بىر ھۇجۇم بىلەن يەنە قايتۇرىۋالدى. مەزكۇر ئاتلىق لەيەننىڭ بىر قىسمى بايدا قالدۇرۇلۇپ، قالغانلىرى ئابدۇكېرىم ئابباسوپ ۋە سوپاخۇن باشچىلىغىدىكى پارتىزانلار ئەترىتىگە قوشۇلدى. ئاقسۇنى ئازات قىلىشقا ماسلىشىش ۋە ئاقسۇدىكى جەڭنىڭ غەلىبىسىگە كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، مىللى ئارمىيە قوماندانلىق ئىشتاۋى يەنە تېكەس 2 - ئاتلىق پولكىنىڭ بىر قىسمىنى كۇچار، قاراشەھەر چېگرىسىغا ئىچكىرىلەپ كىرىپ، كوي كۆز، تەلمەت داۋانلىرىغا كۆچلۈك زاستاپ قۇرۇپ، دۇشمەننىڭ ئاقسۇغا ئەسكەر يۆتكىشىگە تەھلىكە سېلىشقا ئەۋەتتى.

مۇشۇنداق پايدىلىق ۋەزىيەتتە، پارتىزانلار ئۇدۇل ئاقسۇ كونىشەرگە قاراپ يولغا چىقتى. يول ئۇستىدە، گومىنداڭنىڭ

ئاقسۇدا تۇرۇشلۇق قىسمىنىڭ كاتتىۋاشلىرى بىر تەرەپتىن پارتىزانلارنىڭ كۈچىنى سىناش، يەنە بىر تەرەپتىن رەزىل مەقسىدىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن، ئاقسۇ ۋالىسىغا ئىككى نەپەر مۆتىۋەر بەگنى قوشۇپ ئەلچىلىككە ئەۋەتىپ، پارتىزانلارنى تەسلىم بولۇشقا دەۋەت قىلدى. ئابدۇكېرىم ئابباسوپ دۇشمەن ئەۋەتكەن ئەلچىلەر بىلەن ئۆتكۈزۈلگەن سۆھبەتتە، ئوچۇق ۋە كەسكىن ھالدا: «بىزنى قورال - ياراقلارنى تاشلاپ تەسلىم بولىدۇ دەپ ئويلىشىڭلار پۈتۈنلەي خام خىيال، سىلەر زاۋاللىققا يۈز تۇتقان كۈچ، سىلەر تېچلىق بىلەن تەسلىم بولساڭلار بىز قارشى ئالمىمىز، بۇ ھەر مىللەت خەلق ئاممىسىنىڭ ئۈزۈندىن بۇيان كۆزلىگەن سەممى ئۈمىدى. ۋالى جاناپلىرى بىز خېلى ئوبدان تونۇشقۇ دەيمەن، ئۆزىڭىز ئىلىددىن ئاقسۇغا يۆتكەلگەن بولسىڭىزمۇ، لېكىن بالا - چاقىلىرىڭىز ئىلىددىن تېخى يۆتكىلىپ كەتكىنى يوق. بالا - چاقىلىرىڭىز ساق - سالامەت تۇرۇۋاتىدۇ، بۇ ئەھۋالنى يېنىڭىزدىكىلەرگە ۋە ئۆز يېقىنلىرىڭىزغا تەشۋىق قىلىڭ!» دىدى. ئەلچىلەر ئابدۇكېرىم ئابباسوپلارنىڭ قەتئى مەيدانى، پارتىزانلارنىڭ كۈچلۈك ئىرادىسىنى كۆرگەندىن كېيىن، باشلىرىنى ساڭگىلىتىپ، قايتىپ كېتىشكە مەجبۇر بولدى.

9 - ئاينىڭ 6 - كۈنى سەھەردە، پارتىزانلار ئاقسۇ كونىشەرگە يېتىپ بېرىش بىلەنلا، مەزكۇر ناھىيىدە تۇرۇشلۇق دۇشمەنگە ھۇجۇم باشلىدى. جەڭ تۈيۇقسىز باشلىنىپ، تېز ئاياقلاشتى. جەڭدە دۇشمەننىڭ كۆپچىلىگى ئەسىرگە چۈشتى، بۇنىڭ بىلەن ئاقسۇ كونىشەر ئازات قىلىندى. ئابدۇكېرىم ئابباسوپ ئاقسۇ كونىشەر خەلقىغە نۇتۇق سۆزلەپ، گومىنداڭ

ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ خەلقنى دەھشەتلىك ئېكسپىلاتاتسىيە قىلغان قىلمىشلىرىنى ئېچىپ ئاشلاپ، ئىنقىلاپ داۋاللىرىنى تەشۋىق قىلدى ھەمدە دۇشمەنلەرنىڭ غەنىمەت ئېلىنغان ئاشلىقلارنى پۈتۈنلەي خەلقتە تەقسىم قىلىپ بېرىشنى ئېيتتى. ئاشلىققا ئېرىشكەن ھەر مىللەت خەلق ئاممىسى خوشاللىقتىن دوپپىلىرىنى ئاسمانغا ئېتىپ، پارتىزانلار ئەترىتىگە بارىكاللا ئوقىدى، پارتىزانلارنىڭ ھەر مىللەت خەلق ئاممىسىنىڭ ئازاتلىققا ئېرىشىش ئىشلىرى ئۈچۈن ئىشلەيدىغان ئەمەلى ھەرىكىتى، خەلق ئاممىسىنى پارتىزانلار ئەترىتىگە تېخىمۇ ئىشىنىدىغان ۋە ئۇنى تېخىمۇ ھۆرمەتلەيدىغان قىلدى. نۇرغۇنلىغان خەلق ئاممىسى ئۆزلىگىدىن ئات، ئۇلاق، ئوزۇق - تۈلۈك ياردەم قىلدى، بەزى كەمبەغەل دېخان ۋە چارۋىچىلار ئۆز پەرزەنتلىرىنى قوشۇنغا بەردى، قىسقىغىنە ۋاقىت ئىچىدە 100 دىن ئارتۇق دېخان ئەزىمەتلىرى قولىغا قورال ئېلىپ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىغىغا قارشى كۈرەشكە ئاتلاندى.

ئاقسۇنى ئازات قىلىش ئىنتايىن جاپالىق ۋەزىپە ئىدى. قورغان ۋە ئاقسۇ كونىشەھىرىدىكى جەڭلەردە قورقۇپ يۈرىگى قېپىدىن چىققان گومىنداڭنىڭ ئاقسۇ يېڭىشەھەردە تۇرۇشلۇق قوشۇنىنىڭ 5 - پولكى، پارتىزان ئەسكىرىي كۈچىنى شەھەر ئىچىگە توپلىدى ھەمدە ئۆچۈرپاندىكى مۇداپىئە ئەترىتىدىن 300 دىن ئارتۇق ئەسكەر يۆتكەپ كېلىپ قوغدىنىشنى كۈچەيتتى، ئۇلار سېپىل ئەتراپىدىكى پۇقرالارنىڭ ئۆي - ۋاقىللىرىنى پۈتۈنلەي كۆيدۈرۈپ تاشلاپ، چوڭقۇر خەندەك كولاپ، ئۇنىڭغا سۇ تولدۇرۇپ، تۇسالغۇ ئورناتتى ھەمدە ئىستىھكاملارنى

قۇرۇپ، كېچە - كۈندۈزلەپ ساقلىدى، ئۇلار پارتىزانلارنىڭ تۈيۇقسىز زەربە بېرىشىدىن قورقۇپ، كەچلىرى سېپىلغە نۇرغۇن چىراق يېقىپ قوياتتى.

پارتىزانلار ئەترىتى سېپىلغە ھۇجۇم قىلىشنىڭ بىرلىق تەييارلىقلىرىنى پۈختا ئىشلەپ، 50 نەچچە شۇتا تەييارلىدى، 9 - ئاينىڭ 12 - كۈنى، شەرقتىن سۇبھى كۆتىرىلگەندە، ھۇجۇم باشلاندى، پارتىزانلار ئۇياقتىن شەپە بېرىپ قويۇپ، بۇياقتىن زەربە بېرىپ ئالدى بىلەن بىر قىسىم ئەسكىرىي كۈچى بىلەن سېپىلغە شىمالدىن ھۇجۇم قىلىپ، دۇشمەن قوشۇنىنىڭ ئوت توچكىسىنى بۇرىدى، جەڭ باشلانغاندىن كېيىن، سېپىل ئىچىدىكى دۇشمەنلەر پاي - پىتەك بولۇپ كەتكەن پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ يەنە بىر قىسىم ئەسكىرىي كۈچىمىز سېپىلنىڭ غەربى تەرىپىدىن ھۇجۇمغا ئۆتتى. 3 نەپەر پارتىزانىمىز ئالدى بىلەن سېپىل يېنىغا بېرىپ، شۇتا قويۇپ باتۇرلۇق بىلەن سېپىل ئۈستىگە چىقتى، ئۇلارنى دۇشمەن سېزىپ قالغانلىغى ئۈچۈن، ئوق تېگىپ شەرەپ بىلەن قۇربان بولدى. ۋەھشى دۇشمەنلەر بۇ 3 نەپەر پارتىزاننىڭ بېشىنى كېسىۋېلىپ، سېپىلنىڭ بۇرجەكلىرىگە ئېسىپ قويدى. بۇ پاجىئەلىك ۋەقە بارلىق پارتىزانلارنىڭ غەزىۋىنى قوزغىۋەتتى. ئۇلارنىڭ قىساس ئېلىش ئۆچمەنلىگى تېخىمۇ ئاشتى، ئابدۇكېرىم ئاببباسوپ بۇ ئەھۋالنى كۆرگەندىن كېيىن، تېخىمۇ دەرغەزەپكە كېلىپ، پارتىزانلارغا قاراپ: «يولداشلار، جاللاتلار مۇشۇ يول بىلەن بىزنى تىز پۈكتۈرمەكچى بولىۋاتىدۇ، بۇ ئۇلارنىڭ خام خىيالى، بىز دۇشمەننى ئۆزۈل - كېسىل يوقىتىپ، قۇربانلار ئۈچۈن ئىنتىقام ئېلىشىمىز كېرەك» دەپ تۇۋلىدى. ئابدۇكېرىم ئاببباسوپنىڭ

جەڭ مەيدانىدىكى سەپەرۋەرلىگى، پارتىزانلارنى تېخىمۇ باتۇر ۋە قەيسەر قىلدى، ئۇلار دۇشمەنگە قارشى قايتا - قايتا ئاتاكا- غا ئۆتتى، ئاتاكىنىڭ ئەڭ ئالدىدا ماڭغان پارتىزان جەڭچى قولىدىكى پىلىموت ئارقىلىق سېپىل ئۈستىدىكى دۇشمەنگە قارىتىپ غەزەپ ئوقلىرىنى ياغدۇردى، بۇنىڭ بىلەن دۇشمەن پىلىموتىنىڭ زۇۋانى تۇتۇلدى. دۇشمەننىڭ بىر نەچچە ئەسكىرى سېپىلدىن موللاق ئېتىپ چۈشتى..... بىر نەچچە كۈنلۈك جەڭدە، دۇشمەن جەسەتلىرى هەممىلا يەرنى قاپلىدى. بەزى پارتىزانلىرىمىز گەرچە يارىلانغان بولسىمۇ، جەڭ مەيدانىدىن قايتماي، يارىلىرىنى تېڭىۋېلىپ، جەڭنى داۋاملاشتۇردى. ئۇلار پەقەت دۇشمەننى كۆپلەپ يوقاتىشىلا ئويلايتتى..... .

شۇ كۈنلەردە، سېپىلدىكى دۇشمەنلەر تېخىمۇ غالجىرلاشتى. ئۇلار هۆكۈمەت بىلەن قارشىلاشتى، پارتىزانلار بىلەن ئالاقىسى يار دېگەننى بىلەن قىلىپ، ئىنقىلاۋىي ياش، ئىلغار زات ۋە بىگۇنا ئاممىنى ئۆز مەيلىچە تۇتتى ۋە ئۇلارغا زىيانكەشلىك قىلدى. 9 - ئاينىڭ 18 - كۈنى، گومىنداڭنىڭ ئاقسۇ ۋالى مەھكىمىسى ساقچى ئىدارىسى ئېتىش، چېپىش ۋە تىرىك كۆمۈشتەك قەبىھ ئۇسۇللارنى قوللىنىپ، 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنى قەتئى هىمايە قىلىپ، ئىنقىلاۋىي پائالىيەتلەر بىلەن ئاكتىپ شۇغۇللانغان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ياخشى ئوغلانى، مۇنەۋۋەر ۋەتەنپەرۋەر شائىر لۇتپۇللا مۇتەللىپ باشچىلىغىدىكى «ئۇچقۇنلار ئىتتىپاقى» نىڭ 28 نەپەر ئەزاسىنى ئۆلتۈرۈۋەتتى.

پارتىزانلار بۇنىڭدىن خەۋەر تېپىپ قاتتىق قايغۇردى هەمدە ئاقسۇنى ئىشغال قىلىپ، قۇربان بولغانلار ئۈچۈن ئىنتىقام ئېلىش ئىرادىسىنى چىڭىتتى. پارتىزانلار بەزىدە ئۇيۇقسىز

ھۇجۇم قىلىش، بەزىدە جەڭنى توختىتىپ قويۇشتەك ئۇسۇللارنى قوللىنىپ، دۇشمەننى دەككە - دۈككە ئىچىدە قالدۇرۇپ، مۇھاسىرىگە ئېلىش جېڭىنى 10 - ئاينىڭ 8 - كۈنىگىچە داۋام قىلدى.

10 - ئاينىڭ 11 - كۈنى، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ، قاسىمجان ۋە سوپاخۇنلار مىللى ئارمىيە قوماندانلىق ئىشتاۋىنىڭ ئۇقتۇرۇشىنى تاپشۇرۇۋالدى. ئۇقتۇرۇشتا: « 3 ۋىلايەت گومىنداڭ مەركىزىي ۋەكىللىرى بىلەن ئۇرۇمچىدە تىنچلىق سۆھبىتى ئېلىپ بارىدۇ، ئىككى تەرەپ ئۇرۇشنى توختىتىدۇ، شۇڭا سىلەر قىسىملارنى ئېلىپ ئىلىغا قايتىپ كېلىڭلار» دېيىلگەن. بۇ ئىش نۇرغۇنلىغان جەڭچىلەرنىڭ ئىدىيىسىدىن ئۆتمىگەن جۇلىسىمۇ ئىشتاپ رەھبەرلىگى نۇرغۇن تەربىيە خىزمىتى ئىشلەپ، ئۇلاردىن بۇيرۇقنى قەتئى ئىجرا قىلمىشنى تەلەپ قىلدى. ئۇزۇن ئۆتمەيلا، پارتىزانلار ئەترىتى ئىلىغا قايتىپ كەلدى. پارتىزانلار قايتقانىدىن كېيىن، گومىنداڭنىڭ ئاقسۇدا تۇرۇشلۇق قوشۇنى ئۇرۇشنى توختىتىش بۇيرۇغىغا خىلاپلىق قىلىپ، پارتىزانلار چېكىنىپ چىققان جايلارنى يېڭىۋاشتىن ئىشغال قىلىۋېلىپ، ئۆزىنىڭ دەھشەتلىك ھۆكۈمرانلىغىنى يۈرگۈزدى، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ ئۆز ۋەدىسىگە ئەمەل قىلمايدىغان رەزىل ئەپتى بەشىرىسى يەنە بىر قېتىم خەلق ئالەم ئالدىدا ئاشكارىلاندى.

گومىنداڭ ئارمىيىسى 3 ۋىلايەت ۋە جەنۇبىي شىنجاڭدا ئۇدا پاجىئەلىك مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىغانلىقتىن، ئۇلارنىڭ ئوفىتسېر - جەڭچىلىرىنىڭ روھى ئىنتايىن چۈشكۈنلىشىپ كەتتى، هەتتا مانانسىنى ساقلاۋاتقان دۇشمەنلەرمۇ ئۇرۇمچىگە

قېچىشقا باشلىدى. ئىچكى قىسىمدا ئىدىيە جەھەتتە تېخىمۇ قالايمىقانلىشىپ كەتتى. ئۇرۇمچىدىكى گومىنداڭ ئەمەلدارلىرىنىڭ بىر قىسمى ئائىلە تەۋەلىرىنى ئارقا - ئارقىدىن ئىچكىرىدىگە ماڭغۇزدى. مىللى ئارمىيىنىڭ قوغلاپ زەربە بەرگۈچى قىسىملىرىنىڭ ئاۋانگارتى — ئاتلىق قىسىم باتۇرلۇق بىلەن شىددەتلىك يۇرۇش قىلىپ، ماناس دەرياسى بويىغا يېتىپ كېلىپ، شىنجاڭنىڭ مەركىزى — ئۇرۇمچىنىڭ بىۋاستە تەھدىت سالدى. بۇ چاغدا، 3 ۋىلايەت ۋەكىللىرى گومىنداڭنىڭ مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋەكىلى بىلەن ئۇرۇش توختىتىش تېچلىق سۆھبىتى ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن تەييارلىق قىلىۋاتقانلىقتىن، مىللى ئارمىيە قوماندانلىق ئىشتاۋى تەرىپىدىن ئالدىنقى قىسىملارغا قارىتا شەرقتە قاراپ ئىلگىرىلەشنى توختۇتۇش ھەققىدە بۇيرۇق چۈشۈرۈلدى. گومىنداڭ دائىرىلىرى بۇ پۇرسەتنى غەنىمەت بىلىپ، ماناسقا ھەدەپ ئەسكەر يۆتكىدى، ئىككى تەرەپ ماناس لېنىسىدە تىركىشىش ۋەزىيىتى شەكىللەندى. ئۇ چاغدا، ماناستا گومىنداڭ ئىككىنچى كورپۇسىنىڭ ئىشتاۋى ۋە ئۇنىڭغا بىۋاسىتە قاراشلىق پەۋقۇلئاددە خىزمەت باتالیونى، 11 - دىۋىزىيىسىنىڭ 31 - 32 - پولكلىرى، زاپاس دىۋىزىيىسىنىڭ 3 باتالیونى قاتارلىق قىسىملىرى بار ئىدى. ئىش بۇ يەرگە يەتكەندە، گومىنداڭ ئارمىيىسى ئىستراتېگىيىلىك ھۇجۇمدىن ئىستىراتېگىيىلىك مۇداپىئەگە ئۆتتى. بۇ ۋاقىتتا، مىللى ئارمىيە قىسىملىرىدىن: سۈيدۇڭ 1 - پولكى، ئىلى 2 - پولكى، مۇستەقىل ئاتلىق بىرىگادا (بۇرۇنقى كەڭسايى 3 - ئاتلىق پولك كېيىن بىرىگادا قىلىپ ئۆزگەرتىلگەن ئىدى)، تارباغاتاي ئاتلىق 5 - پولكى، توققۇزئارا ئاتلىق پولكى، ئىلى زاپاس 4 - پولكى،

مۇستەقىل زەمبىرەك باتالیونى، موڭغۇل باتالیونى، خۇيزۇ باتالیونى، شۇە باتالیونى، مۇھاپىزەت باتالیونى قاتارلىقلار بار ئىدى. ئارمىيىمىز ماناس دەرياسىنى بويلاپ 55 كىلومېتىر كەڭلىكتە، 60 كىلومېتىر ئۇزۇنلۇقتا (ساۋەن، يەنسىخەيلەرگىچە) ئۇرۇش تەييارلىغى ئېلىپ بېرىۋاتاتتى. گومىنداڭ قىسىملىرى ماناس دەرياسىنىڭ شەرقىغە توپلۇنۇپ، بىز بىلەن تىركىشىش ۋەزىيىتىنى ھاسىل قىلىغان ئىدى. ماناس دەريىاسى ئىككى تەرەپنىڭ چېگرا سىزىغى بولۇپ قالغان ئىدى. شۇنىڭدىن باشلاپ 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ ۋە مىللى ئارمىيىنىڭ 3 ۋىلايەتتىكى قوراللىق كۈرىشىنىڭ غەلبىسى مۇستەھكەملەندى.

3 ۋىلايەت ۋەكىللىرىنىڭ گومىنداڭ مەركىزىي ۋەكىلى بىلەن تېچلىق بىتىمى ئىمزالىشى ۋە گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ بۇزۇشى

1945 - يىلى 9 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا، دۇنيا ۋەزىيىتىدە غايەت زور ئۆزگىرىش بولدى. فاشىزىمغا قارشى كۈرەش ھەل قىلغۇچ غەلبىلەرگە ئېرىشتى. مەملىكىتىمىز ئىچىدە، جۈملىدىن كومۇنىستىك پارتىيىسى رەھبەرلىك قىلغان ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش ئاخىرقى غەلبىگە ئېرىشتى. ئىچكى ئۇرۇشتىن ساقلىنىش، مەملىكەت ئىچىدە تېچلىق - دېموكراتىيىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، رەئىس ماۋزېدۇڭ شەخسەن ئۆزى چۈڭغا بېرىپ جياڭجيېشى بىلەن بىر ئايدىن كۆپرەك ۋاقىت سۆھبەت ئۆتكۈزۈش ئارقىلىق، ئىچكى ئۇرۇشتىن ساقلىنىپ، مۇستەقىل، ئەركىن، باي ھەم قۇدرەت-

لىك يېڭى جۇڭگو قۇرۇش توغرىسىدا «10 ـ ئۆكتەبىر كېلىشىمى» نى ئىمزالىدى. بۇ خىل ۋەزىيەتنىڭ تەسىرى ئارقىسىدا گومىنداڭ شىنجاڭ دائىرىلىرى شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىغە قارىتا داۋاملىق قوراللىق باستۇرۇش سىياسىتى يۈرگۈزۈلسە، 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋىي ھەرىكىتىنىڭ يالقۇنىنى ئۆچۈرۈش مۇمكىن بولمايدىغانلىقىنى ئېنىق كۆرۈپ يەتتى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ شىنجاڭدىكى ھۆكۈمرانلىقىنى داۋاملىق ساقلاپ قېلىشنى مەقسەت قىلىپ، 3 ۋىلايەت مەسىلىسىنى تېچ يول بىلەن ھەل قىلىشنى ئوتتۇرىغا قويىدى، 3 ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ئىچكى ـ تاشقى يېڭى ۋەزىيەتكە ۋە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ مەملىكەت ئىچىدە تېچلىق ۋە دېموكراتىيىنى قولغا كەلتۈرۈش ھەققىدىكى سىياسى تەشەببۇسىغا ئاساسەن، گومىنداڭ بىلەن مەسىلىنى تېچ يول بىلەن ھەل قىلىشقا قوشۇلدى. 1945 ـ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى ئىككى تەرەپ قوراللىق كۈرەشنى توختىتىپ، 3 ۋىلايەت ۋەكىللىرى بىلەن گومىنداڭ مەركىزىنىڭ ۋەكىلى ئۇرۇمچىدە سۆھبەت ئۆتكۈزۈش قارار قىلىندى. 3 ۋىلايەت ۋەكىللىرى گومىنداڭ بىلەن تېچلىق سۆھبىتى ئۆتكۈزۈش داۋامىدا، ئەينى چاغدىكى سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىنىڭ ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇق كونسۇلى ۋە ئىلىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلى ئىككى تەرەپنىڭ ئۆچرىشىشىنى ئاكتىپ ئىلگىرى سۈرۈش رولىنى ئويناندى.

1945 ـ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى، 3 ۋىلايەت ۋەكىللىرى رەخمەجان سابىرھاجى، ئوبۇلخەيرى تۆرە، ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىقلار غۇلجىدىن ئۇرۇمچىگە كەلدى. گومىنداڭ مەركىزى ۋەكىلى جاڭ جۆجۇڭ ئەپەندى 10 ـ ئاينىڭ 14 ـ

كۈنى چۆڭچىڭدىن ئايرۇپىلانغا ئولتۇرۇپ ئۇرۇمچىگە كەلدى. شۇنىڭ بىلەن ئىككىتەرەپ ئۇرۇمچىدە رەسمى سۆھبەت باشلىدى.

سۆھبەت باشلانغان چاغدا، جاڭ جۆجۇڭ ئەپەندى ئەڭ ئالدى بىلەن گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتىدىن ئېلىپ كەلگەن 12 ماددا، 5 تارماقنى ئۆز ئىچىگە ئالغان لايىھىسىنى ئوتتۇرىغا قويىدى، ئۇنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى: شىنجاڭ خەلقىنىڭ سىياسى، ئىقتىسادى، مەدەنىيەت ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا ياردەم بېرىش، خەلقنىڭ كىشىلىك ئەركىنلىگى، مال ـ مۈلكىگە ئىگە دارچىلىق ھوقۇقىغا ھۆرمەت قىلىش، سۆز ـ ھەرىكەت، ئولتۇراقلىشىش، نەشر قىلىش، يىغىلىش، ناماىيىش قىلىش ئەركىنلىگىگە كاپالەتلىك قىلىش دېگەنلەردىن ئىبارەت ئىدى. ئۇنىڭدىن باشقا، يەنە بىر ئاي ئىچىدە ۋەقە يۈز بەرگەن رايون (3 ۋىلايەتنى دېمەكچى) نىڭ تەرتىۋىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، يېزا ـ بازارلاردا باۋجىيا (نوپۇس) تەۋزۇمىنى ئورنىتىش، ناھىيىلىك كېڭەشلەرنى قۇرۇش، ۋەقەگە قاتناشقان قوراللىق قىسىملارنى (3 ۋىلايەت مىللى ئارمىيىسىنى دېمەكچى) تارقىتىۋېتىش، 3 ۋىلايەتنىڭ قانۇنسىز ھۆكۈمىتىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش دېگەنگە ئوخشاش مەزمۇنلارمۇ بار ئىدى.

جاڭ جۆجۇڭ ئەپەندى يۇقۇرىدا ئېيتىلغان لايىھىلەرنى ئوتتۇرىغا قويغاندىن كېيىن، 3 ۋىلايەت ۋەكىللىرى 2 ماددا، 12 تارماقلىق بىر لايىھىنى تۈزۈپ چىقىپ، 10 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنىدىكى ئىككىنچى قېتىملىق سۆھبەتتە ئوتتۇرىغا قويىدى. بۇ ئىككى لايىھىدە تۆپلۈك ئىختىلاپلار بولدى، بۇ ئىختىلاپلار ئاساسەن، يەرلىك مۇختارىيەت، سايلام ئۆتكۈزۈش، مىللى قىسىم قۇرۇش قاتارلىق مەسىلىلەردە ئىپادىلەندى، بۇنىڭغا قارىتا

گومىنداڭ تەرەپ تۆۋەندىكىلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى:

مىللى ئارمىيە ھەققىدە: مىللى ئارمىيە قۇرۇشتا مىللى شەكىلنى ساقلاش؛ ئارمىيىنىڭ سانىنى كۆپەيتمەسلىك؛ ئاماللىق ساقلاش پولكى تەشكىللەشنى جايلارنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ بېكىتىش؛ بۇ قىسىملارنىڭ كەم سانىنى يەرلىك مىللەتلەردىن تولۇقلاش؛ تەلىم-تەربىيە ۋە بۇيرۇق، كوماندىلار شۇ جايدىكى مىللەتنىڭ تىلىدا بېرىلىشنى پىرىنسىپ قىلىش؛ ئوفىتسېرلەر مەكتىۋىگە ئوفىتسېرلەر ئەۋەتىپ تەربىيىلەش؛ بۇ قىسىملار ھۆكۈمەتنىڭ ھەربىي قۇتقۇچىلىرىنىڭ يارىدەملىشىپ تەلىم ئېلىپ بېرىشىنى قوبۇل قىلىش؛ دۆلەت ئارمىيىسى (گومىنداڭنىڭ مۇنتىزىم ئارمىيىسى) قىلىپ ئۆزگەرتىلگەندىن كېيىن، بۇيرۇققا ھەر ۋاقىت بويسۇنۇش، يېڭىدىن تەشكىل قىلىنغان مىللى ئارمىيىنىڭ ئادەم، ئات، قورال-ياراق سانى، مىللەت تەركىبى، قىسىملارنىڭ شىتاتى، يىغىلىش ۋاقتى، تۇرىدىغان ئورنى، كېيىنكى تەمىناتى قاتارلىق مەسىلىلەر توغرىسىدا 3 ۋىلايەت ۋەكىللىرى كونكرېت پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويسا بولىدۇ دېگەنلەردىن ئىبارەت بولدى.

ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ تەشكىللىنىشى توغرىسىدا:

ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ھەيئەتلىرى 25 نەپەر بولىدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە 10 نەپىرى مەركەزدىن تەيىنلىنىدۇ، بۇ ئۆلكە رەئىسى، نازىر، باشقارما باشلىقلىرى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، قالغان ھەيئەتلەردىن 6 نەپىرىنى 3 ۋىلايەت كۆرسىتىدۇ، قالغان 7 ۋىلايەت 9 نەپىرىنى كۆرسىتىدۇ، بولارنىڭ ھەممىسى سايلام ئارقىلىق ۋۇجۇتقا چىقىدۇ، مەركەز تەستىقلىغاندىن كېيىن، ئايرىم-ئايرىم ھالدا نازىر، باشقارما باشلىغى قاتارلىق

ۋەزىپىلەرگە تەيىنلىنىدۇ دېگەندىن ئىبارەت بولدى.

3 ۋىلايەت ۋەكىللىرى 11-ئاينىڭ 27-كۈنى غۇلجىغا قايتىپ بېرىپ، بۇ لايىھىنى 3 ۋىلايەت ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتىنىڭ مۇزاكىرە قىلىشىغا سۇندى. 12-ئاينىڭ 25-كۈنى 3 ۋىلايەت ۋەكىللىرى ئۈرۈمچىگە ئۇچىنچى قېتىم كېلىپ، 14 ماددىلىق لايىھىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئۇنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى: ئۆلكە رەئىسى يەرلىك مىللەتلەردىن سايلىنىشى، شىنجاڭدىكى ھەر قايسى ۋىلايەتلەرنىڭ ھەممىسىدە مىللى قىسىم تەسىس قىلىنىشى؛ گومىنداڭنىڭ سىياسى ساقچىلىرى بىكار قىلىنىشى؛ 1944-يىلىدىن بۇيان شىنجاڭغا كىرگەن گومىنداڭ قىسىملىرى شىنجاڭدىن چېقىپ كېتىشى لازىم، دېگەندىن ئىبارەت ئىدى.

بۇ قېتىمدا ئىختىلاپ ناھايىتى زور بولدى. تالاش-تارتىشنىڭ گىرەلەشكەن نۇقتىسى، «ئەركىنلىك»، «دېموكراتىيە» ۋە «تېچلىق»، «بىرلىك» مەسىلىسىدىن ئىبارەت بولدى. گومىنداڭنىڭ مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋەكىلى ئالدى بىلەن «تېچلىق بىلەن بىرلىككە كېلىش»، ئاندىن كېيىن «ئەركىنلىك، دېموكراتىيە» ئۇستىدە سۆزلىشىش كېرەكلىگىنى چىڭ تۇردى. ئۇنىڭ مەقسىدى ئالدى بىلەن ئۇرۇش توختىتىش، قوزغىلاڭچىلارنى قورالسىزلاندۇرۇش، مىللى ئارمىيىنى تارقىتىۋېتىش، 3 ۋىلايەت خەلقىنىڭ ھاكىمىيەت تەشكىلىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش، «ئەركىنلىك، دېموكراتىيە» ئۇستىدە مۇشۇ شەرتلەر ئاستىدا سۆزلىشىشنى تەكىتلەشتىن ئىبارەت ئىدى، ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىقلار سۆھبەت جەريانىدا گومىنداڭنىڭ بۇ سۆيىقەستىنى ئۆزلۈكسىز تۇردە ئېچىپ تاشلىدى، ئەمما شىنجاڭدىكى ھەرمىللەت خەلقىنىڭ تېچلىقنى تەلەپ قىلىش ئارزۇسى

نى ئەملگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن 3 ۋىلايەت تەرەپ گومىتاتىغا يەنىلا بىر مۇنچە مەسىلىلەردە يول قويدى، شۇنىڭ بىلەن كېلىشىم ئاخىر ئىمزالاندى ھەمدە 1946 - يىلى 1 - ئاينىڭ 2 - كۈنى قوراللىق كۈرەشنى توختىتىپ شىنجاڭ مەسىلىسىنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش مەزمۇن قىلىنغان 11 ماددىلىق تىنچلىق بىتىم ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسىنىڭ 1 - سى ئىمزالاندى، ئەمما قوشۇمچىنىڭ 2 - سىدە ئارمىيە مەسىلىسىدىكى ئىختىلاپ ناھايىتى زور بولۇپ بىرلىككە كېلىنمىگەنلىكتىن، 11 ماددىلىق بىتىم ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسىنىڭ 1 - سىمۇ ۋاقتىنچە ئېلان قىلىنمىدى.

1946 - يىلى 1 - ئاينىڭ 30 - كۈنى، جاڭ جۇجۇڭ ئەپەندى چۆچىكىغا قايتىپ كەتتى. 2 - ئاينىڭ 10 - كۈنى، 3 ۋىلايەت ۋەكىللىرىمۇ غۇلجىغا قايتىپ كەتتى. شۇنداق قىلىپ سۆھبەت بىر مەزگىل ئۈزۈلۈپ قالدى.

شۇ يىلى 3 - ئاينىڭ 25 - كۈنى، 3 ۋىلايەت ۋەكىللىرى 4 - قېتىم ئۇرۇمچىگە كەلدى، جاڭ جۇجۇڭ ئەپەندىمۇ بىرلا ۋاقىتتا يېتىپ كەلدى. 4 - ئاينىڭ 26 - كۈنى سۆھبەت داۋاملىق ئۆتكۈزۈلدى. بۇ قېتىم 3 ۋىلايەت ۋەكىللىرى مىللى ئارمىيە توغرىسىدا تۆۋەندىكى لايىھىنى ئوتتۇرىغا قويدى:

1. مىللى قىسىملارنى 13 پولك قىلىپ تەشكىللەش، ئۇلار 3 ۋىلايەتتە تۇرغاندىن تاشقىرى، يەنە ئۇرۇمچى، كۇچار، ئاقسۇ، قەشقەر قاتارلىق جايلاردا دۆلەت ئارمىيىسى بىلەن بىرلىكتە تۇرۇشى، ئۇرۇمچىدە مىللى ئارمىيە قوماندانلىق ئىشتاۋى تەسىس قىلىنىشى، ئۇنىڭ قوماندانى 3 ۋىلايەت ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت تەرىپىدىن تەيىنلىنىشى، بۇ قوماندان شىنجاڭدا تۇرۇش-

لۇق دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانلىغىنى ئۈز ئۈستىگە ئېلىشى لازىم،

2. 1944 - يىلىدىن بۇيان شىنجاڭغا كىرگەن گومىتاڭ ئارمىيىسى قايتۇرۇپ كېتىلىشى شەرت ھەمدە ئىشپىيونلۇق ئۇرغانلىرى بىكار قىلىنىشى، شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق دۆلەت ئارمىيىسى شېڭ شىسەي شىنجاڭدىن ئايرىلىشتىن ئىلگىرىكى ساقلىغا چۈشۈرۈلىشى (ئىككى پىيادە ئەسكەرلەر دىۋىزىيىسى، 3 ئاتلىق پولك) يەنى 22 مىڭغا قىسقارتىلىشى لازىم،

ئىككىنچى تەرەپ كەسكىن كۆرەشلەر ئارقىلىق ئاخىرى 1946 - يىلى 6 - ئاينىڭ 6 - كۈنى بىتىمنىڭ قوشۇمچە ھۆججىتىنىڭ 2 - سىنى ئىمزالىدى.

11 ماددىلىق بىتىم تۆۋەندىكىچە:

1. ھۆكۈمەت شىنجاڭ خەلقىغە ئۇلارنىڭ ئىشەنگەن يولى ئارقىلىق خەلقتىن مەمۇرىيەت خادىملىرى سايلاش ھوقۇقىنى بېرىدۇ.

بۇ ھوقۇقنى ئەملگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن، تۆۋەندىكى تەرتىپ بەلگىلىنىدۇ: ۋەقە ھەل بولغاندىن كېيىن، 3 ئاي ئىچىدە ھەر بىر ناھىيىلەردىكى خەلقلەر ناھىيىلىك كېڭەش ئەزالىرىنى سايلاپ، ناھىيىلىك كېڭەش ھەيئەتلىرى تەشكىل قىلىدۇ، ناھىيىلىك كېڭەش ھەيئەتلىرى ھاكىم (ناھىيە باشلىغى) ۋە ھاكىم مۇئاۋىنلىرىنى سايلايدۇ، قالغان ناھىيە ئىدارىسىنىڭ بۆلۈم باشلىقلىرىدىن يۇقۇرى خىزمەتچىلىرى ھاكىم تەرىپىدىن تەيىنلىنىدۇ، سايلام ئۆتكۈزۈلگەن دەۋرگە قەدەر ۋەقە رايونى، ۋىلايەت ۋە ناھىيىلەردە ئۇ يەردىكى بار بولغان مەمۇرىيەتلەر ساقلىنىدۇ،

ۋىلايەتلىك ۋەكىللەر (ۋاللار) ۋە ئۇلارنىڭ مۇئاۋىنلىرى يەرلىك خەلق تەرىپىدىن كۆتىرىلىپ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەرىپىدىن تەستىقلىنىدۇ، ۋىلايەت دائىرىدىكى ۋەزىپىلەرگە خىزمەتچىلەر ۋىلايەتلىك ۋەكىل (ۋالى) تامانىدىن تەيىنلىنىدۇ، ھەر بىر ناھىيىلىك كېڭەش ھەيئىتى تەشكىل بولغاندىن كېيىن، ئۇلار قانۇنغا ئاساسەن، ئۆلكىلىك كېڭەش ھەيئىتى سايلايدۇ، ئۆلكىلىك كېڭەش ھەيئىتى رايىنى تەلەپپۇز ئېتىش بىلەن بىللە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەركىتىنى تەكشۈرىدۇ، ياردەملىشىدۇ، ئاساسىي قانۇن ئېلان قىلىنىپ ئومۇمى دائىمى سايلام ئۆتكۈزۈلگەنگە قەدەر ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى قايتىدىن قۇرۇپ چىقىش چارىلىرى 9 - ماددا بويىچە بەلگىلىنىدۇ.

2. ھۆكۈمەت دىنى سەنئىلارغا يول قويماي، خەلقە، دىنگە تولۇق ئازاتلىق بېرىدۇ.

3. دۆلەت ئىدارىلىرىنىڭ، مەمۇرى ئىدارىلارنىڭ ۋە سوت ئىدارىلىرىنىڭ ھۆججەتلىرى دۆلەت تىلى ۋە مۇسۇلمان تىللىرىدا تۈزۈلىدۇ،

ھۆكۈمەت ئىدارىلىرىگە مۇراجەت قىلىدىغان خەلق ھۆججەتلىرى شۇل خەلقنىڭ ئۆز ئانا تىلىدا تۈزۈلۈشكە ئىجازەت بېرىلىدۇ.

4. باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇش ھەر مىللەتنىڭ ئۆز تىلىدا بولىدۇ، لېكىن ئوتتۇرا مەكتەپتە دۆلەت تىلى مەجبۇرى دەرس بولۇپ كىرىدۇ، ئالى مەكتەپلەردە دەرس ئېھتىياجىغا قاراپ دۆلەت ياكى مۇسۇلمان تىلىدا يۈرگۈزۈلىدۇ،

5. ھۆكۈمەت مىللى مەدەنىيەت ۋە مىللى سەنئەتنىڭ

ھۆرلۈك بىلەن تەرەققى ئېتىشىنى تەمىن قىلىدۇ.

6. ھۆكۈمەت مەتبۇئاتتا، مەجلىسلەردە، نۇتۇق - سۆزلەردە ھۆرلۈكنى تەمىن قىلىدۇ.

7. ھۆكۈمەت ھەقىقى ئىشلەپچىقىرىش ئوبېكتلىرىنى ۋە خەلقنىڭ قۇۋۋىتىنى ھىساپقا ئېلىپ، كۈچ - قۇۋۋەتكە قاراپ خىراج بەلگىلەيدۇ، خەلقلەر ھۆكۈمەتكە ئىقتىسادىي ياردەم قىلىشنىڭ لازىملىغىنى ئۈچۈن، بۇ ياردەمنى بېرىشى لازىم دەپ ھىساپلايدۇ ۋە لېكىن ياردەمنىڭ مىقتارى خەلقلەرنىڭ تۇرمۇشىغا ۋە ئىقتىسادى يۈكسىلىشىگە دەخلى يەتكۈزمەسلىك دەرىجىدە بولۇشنى شەرت قىلىدۇ،

8. ھۆكۈمەت سودىگەرلەرگە داخىلى، خارجى ۋە سودا ھۆرلىگى بېرىدۇ، لېكىن، مەركىزىي ھۆكۈمىتى خارجى دۆلەتلەر بىلەن تۈزۈلگەن سىرتقى سودا قائىدىلىرىگە سودىگەرلەر رىئايە قىلىشى كېرەك بولىدۇ.

9. شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ تەركىۋى مەركىزىي ھۆكۈمەت تاماندىن 25 ئەزاغا قەدەر كۆپەيتىلىدۇ، 25 ھۆكۈمەت ئەزاسى ئىچىدىن مەركىزىي ھۆكۈمەت 10 ئەزا تەيىنلەيدۇ، قالغان 15 ھۆكۈمەت ئەزاسى ھەر بىر ۋىلايەت خەلق ۋەكىللىرى تامانىدىن كۆتىرىلىپ مەركىزىي ھۆكۈمەت تەرىپىدىن تەستىقلىنىدۇ، مەركىزىي ھۆكۈمەت تەرىپىدىن تەيىن قىلىنغان 10 ئەزا ئىچىگە ھۆكۈمەت رەئىسى، باش كاتىپ، ئىچكى ئىشلار نازارىتىنىڭ باشلىغى، مالىيە نازارىتىنىڭ باشلىغى، جەمئىيەت ئىدارە باشلىغى، مائارىپ نازارەت باشلىغىنىڭ مۇئاۋىنى، تەمىرات نازارەت باشلىغىنىڭ مۇئاۋىنى، سەھىيە ئىدارە باشلىغى مۇئاۋىنى، ئىككى ھۆكۈمەت ئەزاسى كىرىدۇ. ھەر بىر

ۋىلايەت خەلق ۋەكىللىرى تاماندىن كۆتەرىلىپ، مەركەزنى ھۆكۈمەت تەرىپىدىن تەستىقلىنىدىغان 15 ھۆكۈمەت ئەزالىرى ئىچىگە: ئىككى ھۆكۈمەت رەئىسى مۇئاۋىنى، ئىككى باش كاتىپ مۇئاۋىنى، ئىچكى ئىشلار نازارىتىنىڭ مۇئاۋىنى، مائارىپ نازىرى، تەمىرات ئىشلار نازىرى، سەھىيە ئىشلار باشلىغى، مالىيە نازارىتىنىڭ مۇئاۋىنى، جەمىيەت ئىشلار باشلىغىنىڭ مۇئاۋىنى ۋە 5 ھۆكۈمەت ئەزاسى كىرىدۇ. (قالغىنى قوشۇمچە-نىڭ 1 - سىنى كۆرسىتىلدى).

10. مىللى ھەربىي قىسىملار تەشكىل قىلمىغىدۇ. بۇ قىسىملارنىڭ تولدۇرۇلۇشى دائىرىۋى بەلگە بىلەن مۇسۇلمان خەلقلىرىدىن بولىشى شەرت. بۇ مىللىي قىسىملار ئىختىلالچى ھەربى قىسىملارنى قايتىدىن دۆلەت ئەسكىرى تەرتىۋىگە مۇۋاپىق قۇرۇش يولى بىلەن تەشكىل قىلىنىدۇ. ئەسكەرلەرنى ئوقۇتۇش ۋە قوماندا بېرىش ئىشلىرى ئۇيغۇر، قازاق تىللىرىدا بولىدۇ.

بۇ قىسىمنىڭ قوماندانلىرى ئۆز ۋەزىپە ۋە ئۇنۋانلىرىنى ساقلايدۇ ھەم ئۆز دەرىجىسى بىلەن ۋەزىپىنى ساقلاپ تۇرۇپ، بەلگىلىك مۇددەتلەردە ھەربى مەكتەپكە تەلىم - تەربىيە ئېلىش ئۈچۈن ئەۋەتىلىدۇ.

بۇ قىسىملارغا ھۆكۈمەت تەرىپىدىن تەلىم - تەربىيە بېرىش ئۈچۈن كىشى ئەۋەتىپ، تەلىم بېرىش ئىشلىرىغا ياردەملىشىدۇ.

مەركەزنىڭ شىنجاڭدا تۇرغۇچى ئەسكىرى مىللى ھەربىي تۇرغان رايونلارغا ئورۇنلاشتۇرۇلمايدۇ. مەركەزنىڭ ئەسكەرلىرى ۋە مىللى ھەربى قىسىملىرى ئۆز ئارا دوستلۇق مۇناسىۋەتلىرىنى ساقلاشلىرى ھەمدە ئۆز ئارا بىر - بىرىگە قارشى ھېچقانداق دۈشمەنلىك ھەرىكەتلەر قىلماسلىقلىرى شەرت.

بۇ ئەسكىرى قىسىملارنىڭ سانى، مىقدارى تۇغرىلىق تۈرىدىغان ئورۇنلىرى ھەققىدە ئايرىم مۇزاكىرە قىلىپ ئايرىم قوشۇمچە تۈزۈلۈپ، ئىمزا قىلىنغاندىن كېيىن كۈچكە ئىگە بولىدۇ. قالغىنى قوشۇمچىنىڭ 2 - سىدە كۆرسىتىلدى.

11. ھازىرقى ۋەقەگە ئالاقىدار ھەر ئىككى تەرەپتىن ھەپسىگە ئېلىنغانلار مەسىلە ھەل بولغاندىن كېيىن، 10 كۈن ئىچىدە ئىككى تەرەپ باراۋەر ھەپسىدىن بوشىتىدۇ ۋە كېلەچەكتە ئۇلارنىڭ ھېچقانداق سەۋەبلەر بىلەن سىقىلماسلىغىنى ئىككىلا تەرەپ (گىرانت) كېپىللەندۈرىدۇ.

مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋەكىلى:

جاڭ جۈجۇڭ

خەلق ۋەكىللىرى:

رەخمەجان سابىرھاجى

ئوبۇلخەيرى تۆرە رابات

ئەخمەتجان قاسىمى

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 35 - (1946) يىلى 2 - يانۋار كۈنى شەھرى ئۈرۈمچى.

قوشۇمچە بەرگىچى:

مەركىزىي جۇڭگو ھۆكۈمىتى ھەم شىنجاڭدىكى ئىختىلال قىلغان جايلارنى ئىشغال قىلغان خەلق ۋەكىللىرى ئوتتۇرىسىدا قورالسىزلىق جاڭجال مەسىلىسىنى تېچلىق يولى بىلەن ھەل قىلىش توغرىلىق تۈزۈلگەن بىتىمنىڭ 9 - ماددىسىدىكى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ تەركىۋى ھەققىدە ھەر ئىككى تەرەپ را-

زىلىق بىلدۇرگەن قوشۇمچە توختاملىرى تۆۋەندىكىچە:

ھەر ۋىلايەت خەلق ۋەكىللىرى تاماندىن كۆتىرىلىپ مەركىزىي ھۆكۈمەت تەرىپىدىن تەستىقلىنىدىغان 15 ھۆكۈمەت ئەزاسى ئىچىدىن ۋەقە رايونى، يەنى 3 رايوندىن 6 ھۆكۈمەت ئەزاسى كۆرسىتىلىپ بېرىلىدۇ.

2. يۇقۇرىدا كۆرسىتىلگەن 6 ھۆكۈمەت ئەزالار ئىچىگە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت رەئىسى مۇئاۋىنى، ماۋارىپ نازىرى ياكى تەمىرات (ئىسلاھات) ئىشلار نازىرى، ئىچكى ئىشلار نازىرىنىڭ مۇئاۋىنى، باش كاتىپ مۇئاۋىنى، مالىيە نازىرىنىڭ مۇئاۋىنى، سەھىيە ئىدارە باشلىغى ياكى جەمىيەت ئىشلار ئىدارە باشلىغىنىڭ مۇئاۋىنى، بىر ھۆكۈمەت ئەزا كىرىدۇ.

3. باشقا 7 ۋىلايەتتىن جەمى كۆتىرىلىپ بېرىدىغان 9 ھۆكۈمەت ئەزالار ئىچىگە: ھۆكۈمەت رەئىس مۇئاۋىنى، مەركەزىي ھۆكۈمەت تەرىپىدىن بەۋاستە بەلگىلىنىدىغان ۋە يۇقۇرىدا كۆرسىتىلگەن 3 رايوندىن كۆتىرىپ بېرىشتىن تاشقىرى باشقا قالغان تىگجاڭ (نازىر)، باشلىق (ئىدارە باشلىغى) ۋە مۇئاۋىن نازىر، مۇئاۋىن باشلىق ھەمدە باش كاتىپ مۇئاۋىنى، 4 ھۆكۈمەت ئەزالار كىرىدۇ.

مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋەكىلى:

جاڭ جۈجۇڭ

خەلق ۋەكىللىرى:

رەخمەجان سابىرھاجى

ئوبۇلخەيرى تۆرە رابات

ئەخمەتجان قاسىمى

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 35 ـ (1946) يىلى

ئۈرۈمچى شەھرى

قوشۇمچىنىڭ ئىككىنچىسى:

مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋەكىلى ۋە شىنجاڭنىڭ قوزغىلاڭ كۆتەرگەن رايونلارنى ئىشغال قىلغان خەلق ۋەكىللىرى ئۆتتۈرىسىدا بۇ يىل 2 ـ غېنۋار كۈنى «تېچلىق يول بىلەن قوراللىق توقۇنۇشنى ھەل قىلىش» توغرىلىق تۈزۈلگەن بىتىمنىڭ 10 ـ ماددىسىغا بىنائەن ۋەقە رايونى ئىچىدىكى قوزغىلاڭغا قاتناشقان قىسىملارنى قايتا قۇرۇپ چىقىش مەسىلىسى ھەققىدە ئىككىلا تەرەپ رازىلىق بىلەن تۆۋەندىكى توختامنامىغا كەلدۇق:

1. قوزغىلاڭ ھەركىتى بىلەن ئىشغال قىلغان رايونلارىدىكى مىللى ھەربىي قىسىملار دۆلەت ئەسكىرى تەرتىۋى بىلەن ئۇمۇمى 11 ـ 12 مىڭ كىشىدىن ئىبارەت 3 ئاتلىق پولك ۋە پىيادە پولك قىلىنىپ قايتىدىن قۇرۇلىدۇ.

شۇنىڭ بىلەن بىللە كۆرسىتىلگەن 6 پولكتىن 2 ئاتلىق ۋە 1 پىيادە پولك دۆلەت ئەسكىرى ۋە يەنە 2 پىيادە ۋە بىر ئاتلىق پولك ئۆلكىلىك تېچلىقنى قوغداش ئەسكىرى بولىدۇ.

2. قوزغىلاڭچىلار رەھبەرلىگىنىڭ كۆرسىتىشى (تەۋسىيىسى) بىلەن ھۆكۈمەت يەرلىك مۇسۇلمان خەلقلىرىدىن ئىلى، تارباغاتاي ۋە ئالتاي 3 ۋىلايەت ئەسكەرلىرىنىڭ ھەربى قوماندانلىقنى تەيىنلەيدۇ. بۇ قوماندان يۇقۇرىدا كۆرسىتىلگەن 6 پولكنى ئىدارە قىلىدۇ ۋە غەربىي شىمال ئىشتات تاماندا تەستىقلىنىپ قۇرۇلۇشى تۈزۈمىگە ئاساسەن ئۆزىنىڭ ئىشتاۋنى تەشكىل قىلىدۇ.

بۇ قوماندان شىنجاڭ ئەسكەرلەر باش قوماندانى ۋە پۈتۈن ئۆلكىلىك تېچىلىقنى قوغداش ئەسكەرلەر قوماندانىغا ئىتتائەت قىلىدۇ ۋە ھەم ئەينى بىر ۋاقىتتا ئېچىلغان بۇ قوماندانلىق ھۆكۈمەت پۈتۈن ئۆلكىلىك تېچىلىقنى قوغداش ئەسكەرلەر قوماندانلىقى مۇئاۋىنى قىلىپ تەيىنلەيدۇ.

3. يۇقۇرىدا كۆرسىتىلگەن 6 مىللى پولك ئەسكەرلەر ئىلى، تارباغاتاي ۋە ئالتاي 3 ئۆلايەتتە ئورۇنلاشتۇرۇلىدۇ. ھۆكۈمەت شۇ 3 ئۆلايەتلىك تېچىلىشنى ۋە تەرتىپىنى تەمىن ئېتىش ئىشلىرىنى پەقەتلا يۇقۇرىدىكى قوماندانلىقنىڭ قول ئاستىدىكى 6 پولك ئەسكەرلەرگە تاپشۇرىدۇ. دۆلەت چېگرىسىنى ساقلاش ئىشلىرى مەركىزىي ھۆكۈمەتلىك چېگرا ساقلاش ئەسكەرلىرى تامانىدىن ئىلگىرىكى ئەھۋاللارغا ئاساسەن بېجىرىلىدۇ.

4. ئىلى، تارباغاتاي ۋە ئالتاي ئۆلايەتلەر ئەسكەرلىرىنىڭ قوماندانى بەلگىلەنگەندىن كېيىن، ھۆكۈمەت ئۇنىڭ قاتناشىشى بىلەن بىللە تېزدىن ئاقسۇ، قەشقەر ئۆلايەتلىرىدىكى تېچىلىقنى قوغداش قىسىملىرىنى تولۇق قايتىدىن قۇرۇپ چىقىدۇ.

بۇ ئىككى ئۆلايەتتىكى تېچىلىقنى قوغداش قىسىملىرىنىڭ تولىدۇرۇلۇشى يەرلىك مۇسۇلمان خەلقلىرىدىن بولىدۇ.

5. يۇقۇرىدا كۆرسىتىلگەن مىللى ھەربىي قىسىملارنىڭ بېقىلىشى، تەمىناتى ۋە كەلگۈسىدىكى قوراللاندۇرۇلۇش ئىشلىرى 3 پولك دۆلەت ئەسكەرلەرنىڭكى شىنجاڭدا تۇرغۇچى دۆلەت ئەسكەرلەر نىزامى ۋە نورمىسىغا ئاساسەن مەركەز ھىساۋىدىن بولىدۇ. 3 پولك تېچىلىقنى قوغداش ئەسكەرلىرىنىڭكى ئۆلكىلىك تېچىلىقنى قوغداش ئەسكەرلەر نىزامى ۋە نورمىسىغا ئاساسەن باۋۇزەن سىلىگىۋ (تېچىلىقنى قوغداش ئەسكەرلەر ئىشتاۋى) ئارقىلىق ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتتىن بېرىلىدۇ.

6. قوزغىلاڭغا قاتناشقان مىللى ھەربىي قىسىملارنى قايتىدىن قۇرۇش ئىشلىرىغا يۇقۇرىدىكى قوماندان ھۆكۈمەت ئالدىدا مەسئۇلدۇر. بۇ قىسىملارنى 6 پولك قىلىپ قۇرغاندىن كېيىنكى ئورۇنلاشتۇرۇلغان جايلارنى شىنجاڭ ئەسكەرلىرى باش قوماندانى ۋە پۈتۈن ئۆلكىلىك تېچىلىقنى ساقلاش ئەسكەرلەر قوماندانلىقىغا تەستىق ئۈچۈن مەلۇم قىلىدۇ. يۇقۇرىدىكى 6 پولكنىڭ ئەسكەرلەر سانى، ئات ۋە قوراللارنىڭ ھەقىقى سانى توغرىلىق مەلۇماتلارنى شىنجاڭ ئەسكەرلەر باش قوماندانى ۋە پۈتۈن ئۆلكىلىك تېچىلىقنى قوغداش ئەسكەرلەر قوماندانلىقىغا بېرىدۇ.

مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋەكىلى:
جاڭ جۈجۇڭ
خەلق ۋەكىللىرى:
رەخمىجان سابىرھاجى
ئوبۇلخەيرى تۆرە رابات
ئەخمەتجان قاسىمى

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 35 (1946) - يىلى 6 - ئىيۇن كۈنى شەھرى ئۈرۈمچى

(«شىنجاڭ گېزىتى» نىڭ 1946 - يىل 6 - ئاينىڭ 20 - كۈنىدىكى 1003 - سانىدىن ئېلىندى)

11 ماددىلىق بىتىم بىلەن ئۇنىڭ ئىككى قوشۇمچىسى ئىمزالانغاندىن كېيىن، ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت 7 - ئاينىڭ 1 - كۈنى رەسمى قۇرۇلدى. بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسلىگىگە

جاك جڑجۇك، مۇئاۋىن رەئىسلىككە ئەخمەتجان قاسىمى، بۇرھان شەھىدى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىك مۇئاۋىن باش كاتىپلىغىغا ئابدۇكېرىم ئابباسوپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت مائارىپ نازارىتىنىك نازىرلىغىغا سەيپىدىن ئەزىزى، ئىچكى ئىشلار نازارىتىنىك مۇئاۋىن نازىرلىغىغا رەخمىجان سابىرھاجىيوپ، سەھىيە باشقارمىسىنىك باشلىقلىغىغا دەلىلقانلار تەيىنلەندى.

11 ماددىلىق بىتىمنىك ئىمزالىنىشى—3 ئۆلايەت خەلقلىنىك گومىنداك ئەكسىيەتچىلىرى بىلەن سىياسى، ھەربى جەھەتتە كۆرەش قىلغانلىغىنىك دەسلەپكى غەلىبىسى. ئۇ گومىنداك دائىرىلىرىنى ھەر مىللەت خەلقىنىك سىياسى، دېموكراتىيە، باراۋەرلىكتىن ئىبارەت تۈرلۈك ھوقۇقلىرىنى ئېتىراپ قىلىشقا مەجبۇر قىلدى، خەلق ۋەكىللىرى قاتناشتۇرۇلغان ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇلدى؛ بىتىمنىك بەلگىلىمىسى بويىچە ھەر قايسى ناھىيىلەردىمۇ يېڭى سايلام قانۇنىغا بىنائەن ئاساسىي جەھەتتىن ئومۇمى سايلام ئۆتكۈزۈلدى، مەھبۇسلار قويۇپ بېرىلدى، 3 ئۆلايەت خەلقى بىلەن 7 ئۆلايەت خەلقى ئوتتۇرىسىدا سىياسى، ئىقتىسادىي بېرىپ - كېلىشلەر راۋانلىشىپ، 3 ئۆلايەت ئىنقىلاۋىنىك پۈتۈن شىنجاڭ خەلقى ئىچىدىكى تەسىرى كېڭىيىپ، پۈتۈن شىنجاڭ خەلقىنىك گومىنداك ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى كۈرىشىگە ئىنتايىن زور ئىلھام بەردى.

1. 3 ئۆلايەت تەرەپنىك ئىككى تەرەپ ئىمزالىغان تېچلىق بىتىمنى ئىجرا قىلىش ئەھۋالى

3 ئۆلايەت تەرەپ بىتىمگە ئەمەل قىلىپ، ئالدى بىلەن ئۆز قىسىملىرىنى ماناس دەريالى بويىدىكى تىركىشىپ تۈر-

غان جايدىن بىر قانچە كىلومېتىر چېكىندۈردى. كېيىن، مىللى ئارمىيە بىتىم بويىچە قىسىملىرىنى تەدرىجى ھالدا ئىلى، ئالتاي، تارباغاتاي رايونلىرىغا قايتۇرۇپ كەتتى ھەمدە ئۇ جايلاردا تەرتىپكە سېلىش ۋە زور تۈركۈمدە ھەربى سېپتىن بوشىتىش، تارقىتىش خىزمىتىنى ئېلىپ بېرىپ، قىسىملارنى ئەسلىدىكى 30 مىڭدىن ئارتۇق ئادەمدىن كېلىشىمدە بەلگىلەنگەن 13 مىڭغا قىسقارتتى. 1946 - يىل 6 - ئاينىك ئاخىرىدا، ھەر قايسى قىسىملار بەلگىلەنگەن ئورۇنلارغا بېرىپ ئورۇنلاشتى. مىللى ئارمىيە يەنە كېلىشىمنىك قوشۇمچە ھۆججىتىنىك بەلگىلىمىسى بويىچە 3 پولكنى گومىنداك ئارمىيىسىنىك ئىشتاتى بويىچە ئۆزگەرتىپ تەشكىللىدى.

كېلىشىم بويىچە 3 ئۆلايەت تەرەپ ئۇرۇشتا ئەسىرگە چۈشكەن گومىنداڭنىك بارلىق ئوفىتسىر، جەڭچىلىرى (3 نەپەر گېنېرال، 1 نەپەر ۋالىنى ئۆز ئىچىگە ئالمىدۇ) گە يېڭى كىيىم - كېچەك تارقىتىپ، گومىنداڭغا قايتۇرۇپ بەردى. لېكىن مىللى ئارمىيىدىن گومىنداك قولىغا چۈشۈپ قالغان خادىملارنىك ھەممىسى ئاللىقاچان ئۆلتۈرۈۋېتىلگەن بولۇپ، بىرىمۇ تىرىك قايتۇرۇلمىدى. 3 ئۆلايەت ۋەكىللىرى سۆھبەت داۋامىدا سىياسى جىنايەتچىلەرنى قويۇپ بېرىشنى، شېك شىمىي تەرىپىدىن قامالغان جۇڭگو كومۇنىستلىرىنى قويۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى، 3 ئۆلايەت ۋەكىللىرىنىك تەلىۋى ئارقىسىدا، بولۇپمۇ پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىك تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى، رەئىس ماۋزېدۇك، مۇئاۋىن رەئىس جۇئېنلەي، دېك يېڭچاۋ قاتارلىق يولداشلارنىك جاك جڑجۇك ئەپەندىگە يۇزمۇ - يۈز تۇرۇپ تاپشۇرۇشى ئارقىسىدا، جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسىنىك 134 نەپەر

ئەزاسى ۋە ئائىلە تاۋابات، بالىلار 6 - ئايدا تولۇق قويۇپ بېرىلدى ھەمدە جاك جۇجۇك ئەپەندى ئادەم قوشۇپ ئۇلارنى يەنئەنگە يەتكۈزۈپ قويدى.

بىتىم ئىمزالانغاندىن كېيىن، شىنجاڭدىكى قالغان 7 ۋىلايەت خەلقىمۇ بىتىمنى ئىجرا قىلىشنى تەلەپ قىلدى. لېكىن گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى 7 ۋىلايەت خەلقىنى بىتىمدە بەلگىلەنگەن ھەر قانداق دېموكراتىك ھوقۇقنى بەرمەيلا قالماستىن، ئەكسىنچە ئۇلارنى تېخىمۇ دەھشەتلىك باستۇردى. شۇڭا 7 ۋىلايەت خەلقى بىتىمدە بەلگىلەنگەن ھەر قانداق مەنپەئەتتىن بەھرىمەن بولالمىدى.

2. گومىنداڭ تەرەپنىڭ ئىككى تەرەپ ئىمزالىغان تېچلىق بىتىمنى بۇزغانلىقىغا دائىر ئاساسىي پاكىتلار

1946 - يىلى 7 - ئايدا، گومىنداڭ جياڭ جېيشى «10 - ئۆكتەبىر كېلىشىمىسى» نى ئوچۇقتىن ئوچۇق يىرتىپ تاشلاپ، ئوتتۇرا تۈزلەڭلىك ئازات رايونلىرىدىكى خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسىنى مۇھاسىرىگە ئېلىپ، ئازات رايونلارغا ئومۇمى يۇزلۈك ھۇجۇم قوزغاپ، كەڭ كۆلەملىك ئىچكى ئۇرۇشنى يەنە قوزغىدى. گومىنداڭ شىنجاڭ دائىرىلىرى جياڭ جېيشىنىڭ ئازات رايونلارغا ئومۇمى يۇزلۈك ھۇجۇم قوزغاشتىن ئىبارەت سۇيىقەستىگە ماسلىشىش ئۈچۈن، 3 ۋىلايەت بىلەن ئىمزالىغان «11 ماددىلىق تېچلىق بىتىم» نى ئاشكارە ياكى خۇپىيانە يىرتىپ تاشلاپ، 3 ۋىلايەتكە قارىتا بۇزغۇنچىلىق، ئاغدۇرمىچىلىق ھەرىكەتلىرى

نى ئېلىپ باردى. ئۇلارنىڭ ۋاستىسى مۇنۇلاردىن ئىبارەت بولدى:

بىرىنچى، باشتىت ئوسمانىنى سېتىۋېلىپ، 3 ۋىلايەتكە قارىتا قوراللىق ئاغدۇرمىچىلىق ھەرىكىتى ئېلىپ باردى. گومىنداڭنىڭ باشتىت ئوسمانىنى سېتىۋېلىپ، 3 ۋىلايەتكە قارىتا پائال تۇردە ئاغدۇرمىچىلىق ھەرىكىتىنى ئېلىپ بېرىشى شۇ جايدىكى گومىنداڭ شىنجاڭ گارنىزون قوماندانلىقى ئىشتاۋىنىڭ بىۋاستە قوماندانلىقىغا ۋە ئۇيۇشتۇرۇشى بىلەن ئېلىپ بېرىلغان ئىدى. ئامېرىكىنىڭ ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇق كونسۇلى ماكنانىمۇ شۇ چاغدىكى بۇ جىنايى ھەرىكەتنىڭ پەردە ئارقىسىدىكى پىلانلىغۇچىلىرىدىن ۋە بىۋاستە ئىشتىراكچىلىرىدىن بىرى ئىدى. گومىنداڭ دائىرىلىرى ئوسمانىنى زور كۈچ بىلەن قورالاندۇرۇپ، ئۇنى بىرىنچى سەپكە ئىتتىرىپ، 3 ۋىلايەتنىڭ ئىچكى قىسمىدا زىددىيەت پەيدا قىلىپ، ھەر مىللەت خەلقىنى بىر - بىرىنى دەھشەتلىك قىرىشقا قۇتراتتۇرۇپ، ئۆزلىرى تاغ توپىسىدە ئولتۇرۇپ يولۇاسنىڭ ئېلىشىشىنى تاماشا قىلدى.

1946 - يىلى 2 - ئايدا، ئىككى تەرەپ تېچلىق سۆھبىتى ئۆتكۈزۈۋاتقان چاغدىلا، گومىنداڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمىتى مالىيە نازارىتىنىڭ مەسئۇللىرى ئۆز يېقىنلىرى ئارقىلىق ئوسمانغا ئەۋەتكەن خېتىدە مۇنداق دېيىلگەن: «ئەگەر سىز 3 ۋىلايەتكە قارشى تۇرۇشقا بەل باغلىغان بولسىڭىز، ئىمكان قەدەر ۋەكىل ئەۋەتكەيسىز، مەن سىلەرگە خىزمەت قىلىمەن». شۇندىن ئېتىۋارەن ئوسمان 3 ۋىلايەتكە ئاسىلىق قىلىپ گومىنداڭنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئاتتى. ئۇزۇن ئۆتمەيلا، فۇكاڭنىڭ جۇلۇڭگەي تەتراپىدا سۇنجاڭ (كەنت باشلىغى) داشىر ئارقىلىق گومىنداڭنىڭ ئۆلكىلىك مالىيە نازارىتى -

نىڭ مەسئۇللىرى بىلەن ئالاقە باغلىدى. كېيىن ئوسمان داشىرنى كۆكتوقايغا چاقىرتتى ھەمدە ئۆزىنىڭ يېقىنلىرىنى ئۇنىڭغا قوشۇپ ئۇلارنى بىرلىكتە ئۇرۇمچىگە ئەۋەتىپ، شىنجاڭ گارنىزون قوماندانلىق ئىشتاۋىنىڭ مەسئۇلى بىلەن ئۇچراشتۇردى. شۇ قېتىمدا ئۇلار ئوسمانغا نۇرغۇن سوغا تەقدىم قىلىپ، ئوسمانغا بولغان ئىقتىسادىي ۋە ھەربى ياردەمنى كۆچەيتتى. 1946 ـ يىلى 3 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى، باندىت باشلىغى ئوسمان سارىئۆمىدىن (ھازىرقى ئالتاي ناھىيىسىنىڭ ئورنى، ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ مەركىزى) كۆكتوقاي تاغلىرى ئىچىگە كىرىۋېلىپ، 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋىغا قارشى توپىلاڭ قوزغىدى. 1947 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى، ئوسمانىنىڭ ۋەكىللىرى گومىنداڭ گارنىزون قوماندانلىق ئىشتاۋىنىڭ مەسئولى بىلەن كۆرۈشتى، مەزكۇر ۋەكىللەر ئۇنىڭغا ئوسماننىڭ خېتىنى تاپشۇردى، خەتتە ئوسمان قورال ـ ياراق، ئوق ـ دورا بىلەن تەمىنلەشنى تەلەپ قىلغان ئىدى.

1947 ـ يىلى 2 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى، باندىت باشلىغى ئوسمان ئالتايدا بىر قىسىم ئاممىنى قايمۇقتۇرۇپ 600 دىن ئارتۇق ئادەمنى باشلاپ، مىللى ئارمىيە ئاتلىق 3 ـ پولكىنىڭ ئارقاق ئورۇئاتقان 2 لىينىگە رەسمى ھۇجۇم قوزغىدى. ئۇنىڭدىن كېيىن، باندىتلار يەنە ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ كۆكتوقاي، چىڭگىل، بۇرۇلتوقاي قاتارلىق ناھىيىلىرىدە مىللى ئارمىيىمىزگە ھۇجۇم قوزغىدى. ئەمما ئوسماننىڭ بۇ قېتىمقى ھۇجۇمى ئالتايدىكى ئاتلىق 3 ـ پولك بىلەن كۆكتوقايدىكى ئاتلىق 2 ـ پولكنىڭ كۈچلۈك قايتۇرما زەربە بېرىشىگە ئۇچرىدى، باندىتلارنىڭ ۋەتۋەرىگى چىقىپ كەتتى، ئۇلارنىڭ مۇھىم باشلىقلىرىنى

ئۆز ئىچىگە ئالغان 127 ئادەمى قولغا چۈشتى، ئۇلار تەرىپىدىن بۇلاپ كېتىلگەن 30 مىڭ تۇياقنا يېقىن ئاممىنىڭ مېلى قايتۇرۇۋېلىندى. ئۇرۇشتا بىزدىن 17 نەپەر جەڭچى قۇربان بولدى، 20 نەپەر جەڭچى يارىدار بولدى. دۈشمەنىنىڭ قولغا چۈشۈپ قالغان مۇقان دۈشمەننىڭ قىيىن ـ قىستاق لىرىغا پىسەن قىلماي، باتۇرلۇق بىلەن كۆرەش قىلىپ، شەرەپلىك ھالدا قۇربان بولدى.

شۇنىڭدىن كېيىن، شىنجاڭنىڭ گارنىزون قوماندانى سۇڭ شىلىيەن ئوسمانغا لىيەنجاڭ ماتىيەنفۇ ئارقىلىق 200 دانە مىلتىق، 40 مىڭ پاي ئوق ۋە يېتەرلىك ئاشلىق، يەم ـ خەشەك يەتكۈزۈپ بەردى. 3 ـ ئاينىڭ باشلىرىدا، ئوسماننىڭ يەنە كۆكتوقاي رايونىدا بۇلاڭچىلىق قىلمىشىنى قوللىدى. مىللى ئارمىيىنىڭ باش قوماندانلىق ئىشتاۋى ئالتايدىكى ئاتلىق 3 ـ پولكقا ئوسمان باندىتلىرىغا يەنە بىر قېتىم قايتۇرما زەربە بېرىش تەۋرىسىدا بۇيرۇق بەردى. مەزكۇر قىسىم 3 ـ ئاينىڭ باشلىرىدىن 4 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنىگىچە باندىتلار بىلەن بىر ئايدىن كۆپرەك جىددى جەڭ قىلىش ئارقىلىق ئۇنىڭ ئاساسىي كۈچىنى تارمار قىلىپ، باندىتلاردىن 800 دىن ئارتۇق ئادەمنى ئەسىر ئالدى، 10 مىڭدىن ئارتۇق ئاممىنى قۇتقۇزۇۋالدى، ئۇلار بۇلاپ كەتكەن 40 مىڭدىن ئارتۇق قوي، 9 مىڭ تۇياقتىن ئارتۇق باشقا چارۋىنى قايتۇرۇۋالدى. 3 ـ پولكنىڭ سىياسى كومىسسارى يۈسۈپجان مايور قاتارلىق 18 نەپەر كوماندىر ـ جەڭچىمىز دۈشمەن قولغا چۈشۈپ قالدى، يۈسۈپجان مايور دۈشمەنلەر تەرىپىدىن ۋەھشىلەرچە قىيناپ ئۆلتۈرۈلدى. كېيىن ئوسمان باندىتلىرى

چۈگمل ناهىيىسىنىڭ بۇرۇنغا دېگەن جايىغا ھۇجۇم قىلغاندا دەلىلگەن رەھبەرلىگىدىكى مىللى قىسىملارنىڭ قاتتىق زەربە بېرىشىگە ئۇچرىدى. بۇ ۋاقىتتا ئوسمانلىنىڭ باندىتلىق ھەرىكىتىگە قوماندانلىق قىلمۇاتقان گومىنداڭ دائىرىلىرى ئەھۋالىنىڭ ياماناللىشىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئوسمانغا ئالدىراپ - تېنەپ تېلېگىراممىا يوللاپ، «دەرھال بەيتىككە چېكىنىڭلار» دېدى. ئوسمان بۇيرۇققا ئەمەل قىلىپ بەيتىككە چېكىندى ھەمدە ئوسمان پۈرسەت كۈتۈپ 3 ۋىلايەتكە ھۇجۇم قىلىش ئۈچۈن، ئۇرۇمچىگە يەنە ۋەكىل ئەۋەتىپ، يەنە بىر قېتىم قورال - ياراق، ئوق - دورا بىلەن تەمىنلىشنى تەلەپ قىلدى.

ئىكىكىنچى، 7 ۋىلايەتتە بىرىنچى بويىچە دېموكراتىك سايلام ئېلىپ بېرىشقا بۇزغۇنچىلىق قىلدى.

بىرىنچى بويىچە بولغاندا 3 ئاي ئىچىدە پۈتۈن ئۆلكە بويىچە دېموكراتىك سايلام ئېلىپ بېرىپ، سايلام ئارقىلىق پۈتۈن شىنجاڭدا دېموكراتىك تۈزۈمنى يولغا قويۇش كېرەك ئىدى. بىراق گومىنداڭ دائىرىلىرى ئۆزلىرىنىڭ مۇستەبىت بىيۇروكىرات ھۆكۈمرانلىق ئورنىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن، بارلىق بۇزغۇنچىلىق ۋاستىلىرىدىن پايدىلاندى، ھەتتا ئارمىيىنى ئىشقا سېلىپ سايلامنى باستۇردى.

گومىنداڭ دائىرىلىرى سايلامغا نازارەت قىلىش بانىسى بىلەن، 3 ۋىلايەتكە ئادەم ئەۋەتىپ ئوچۇقتىن ئوچۇق تەتۇر تەشۋىق ئېلىپ بېرىپ، سايلامنىڭ ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىلىشىغا بۇزغۇنچىلىق قىلدى. مەسىلەن: ئالتايغا سايلامنى نازارەت قىلىشقا بارغان گومىنداڭ ۋەكىلى تۇركىستان قاتارلىق

كىشىلەر دۆربىلجىنگە بارغىچە يولبويى ئامىمغا بىتەمگە بۇزغۇنچىلىق قىلدىغان تەشۋىق ۋەرەقىلىرىنى تارقىتىپ بارغان، تېلېفون سىملىرىنى كەسكەن، قاتناشقا بۇزغۇنچىلىق سالغان. دۆربىلجىندە يەنە كىنو كۆرۈۋاتقان مىڭدىن ئوشۇق ئاممىغا مۇشۇ خىلدىكى تەشۋىق ۋەرەقىلىرىنى تارقاتقان، شۇنىڭ بىلەن غەزەپلەنگەن ئامما ئۆز ۋاقتىدىلا ئۇلارنىڭ ئوبدان جازاسىنى بەرگەن.

سايلام داۋامىدا خوتەندىن نۇربەك (خې دېڭباڭ) قاتارلىقلار ئوچۇقتىن ئوچۇق: «سىلەر قىزىل پاچاقلارنىڭ گېپىنى ئاڭلىماڭلار (ئۇلار 3 ۋىلايەتنى كومموئىستلار، قىزىل پاچاقلار دەپ ئاتايتتى)، ئۇلارنىڭ كۆنى ئۆزۈنغا بارمايدۇ، سىلەر يەنە بىز بىلەن قالىسىلەر» دەپ ئاممىغا بېسىم ئىشلەتتى. گومىنداڭ ئىشغالىيىتىدىكى ھەر قايسى ۋىلايەت، ناھىيىلەردە بىتەمنى ئىجرا قىلىشنى تەلەپ قىلغانلىكى ئادەم بولسا، «قىزىل پاچاق»، «ئىلىنى ھىمايە قىلغۇچى» دېگەن يوقىلاڭ جىنايەتلەر بىلەن ئۆلتۈرۈلدى، قامالدى، ھەتتا سايلامغا قاتناشقان ئاممىنى ئوچۇقتىن - ئوچۇق ئوقما تۇتتى. كۇچاردىكى ھورۇنباغدا ئۆتكۈزۈلگەن سايلام يىغىندا، گومىنداڭ دائىرىلىرى 4 مىڭدىن ئارتۇق ئاممىغا قارىتىپ ئوق چىقىرىپ، ئۈچ ئادەمنى ئېتىپ ئۆلتۈردى، 4 كىشىنى يارىلاندۇردى، 17 كىشىنى قولغا ئالدى. خوتەنلىك چىرىيە ناھىيىسىندىمۇ سايلام ئاھالىسى ئوقما تۇتۇلۇپ، 4 ئادەم ئۆلۈپ، 7 ئادەم يارىدار بولدى. گومىنداڭ ئاممىنى قورال بىلەن باستۇرۇپ، ئاقسۇدىكى توختامىش، قەشقەردىكى سوپىنبەك، خوتەندىكى نۇربەك، كۇچاردىكى سەيىت ئەخمەت، قۇمۇلدىكى يولۋاس،

ئۇرۇمچىدىكى خادىۋاك، جانىمقان قاتارلىقلارنى يۆلەپ، ئۇلارغا
ھەر دەرىجىلىك ھاكىمىيەت ھوقۇقىنى تۇتقازدى. 7 ۋىلايەتنىڭ
چوڭ ھوقۇقى پۈتۈنلەي گومىنداڭچى فېئودال مىلىتارىستلار-
نىڭ قولىغا چۈشۈپ قالدى، 7 ۋىلايەتنى پۈتۈنلەي ئاق تەرور-
لۇق قاپلاپ كەتتى.

1947 - يىلى 2 - ئاينىڭ ئاخىرىدا، ئۆلكىلىك بىرلەشمە
ھۆكۈمەت بىر قانچە كۈن ئۈدا ئۇمۇمى ھەيئەتلەر يىغىنى ئاچتى،
يىغىندا ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىق 3 ۋىلايەت ۋەكىللىرى
گومىنداڭنىڭ 11 ماددىلىق بىتىمنى خالىغانچە بۇزغان
قىلمىشلىرىغا قارشى قەتئى كۈرەش ئېلىپ بارىدى.

1947 - يىلى 2 - ئاينىڭ 22 - كۈنى، ئۇرۇمچىدە ئامما نامە-
يىش ئۆتكۈزۈپ، تېچلىق بىتىمىدىكى بەلگىلىمىلەرنى ئۇمۇمى
يۈزلۈك ئىجرا قىلىش توغرىسىدا بىر قانچە تەلەپ قويدى
ھەمدە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتتىن 72 سائەت ئىچىدە جاۋاپ
بېرىشنى تەلەپ قىلدى، بۇ قېتىمقى نامايىشنىڭ كۈلەمى
ناھايىتى زور بولۇپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە نىسبەتەن
قاتتىق زەربە بولدى ۋە ئۇلارنى ئالاقزادە قىلىۋەتتى.

ئەمما، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى بۇنىڭ بىلەن توختاپ
قالمىدى. ئۇلار ئۆچ ئېلىش ۋە 3 ۋىلايەت ۋەكىللىرىگە بېسىم
ئىشلىتىپ، مىللى ئىتتىپاقلىققا بۆلگۈنچىلىك سېلىپ، بىر قىسىم
ئاممىنى قايمۇقتۇرۇپ، 2 - ئاينىڭ 24 - كۈنى 22 - كۈنىدىكىگە
قارىمۇ - قارشى بىر نامايىش ئۇيۇشتۇردى. نامايىشچىلار
ھەر خىل رەڭدىكى 3 بۇرجەك بايراقچىنى كۆتىرىۋېلىپ:
«يوقالسۇن ئەخمەتجان» دېگەندەك شۇئارلارنى توۋلىدى ھەمدە

ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى بىناسىنىڭ ئالدىغا كەلدى. دەل مۇشۇ
چاغدا ئۇرۇمچىدىكى قازاق ئىلغار زىيالىلىرىمۇ قازاق
ئۇيۇشمىسىدا يىغىن ئۆتكۈزدى. يىغىندا «جانىمقان قاتارلىقلار
گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ ۋەكىلى، ئۇلار قازاق خەلقىغە
ۋەكىللىك قىلالمايدۇ» دەپ جاكارلىدى. شۇنىڭ بىلەن نامايىش
كۆزلەنگەن مەقسىدىگە يېتەلمىدى.

ئۇچىنچى، «25 - فېۋرال قانلىق ۋەقەسى»نى پەيدا قىلدى.
گومىنداڭ شىنجاڭ دائىرىلىرى ئۆزلىرى ئۇيۇشتۇرغان نامايىشى
مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن، دەرغەزەپكە كېلىپ، 3 ۋىلايەت ۋەكىل-
لىرىگە داۋاملىق بېسىم ئىشلەتتى ھەمدە غەرەزلىك ھالدا
مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدا ئۆز ئارا قىرغىنچىلىق قىلىش يېغىلىق
ۋەقەسىنى پىلانلىدى، 2 - ئاينىڭ 25 - كۈنى، گومىنداڭ گارنىزون
قوماندانلىق ئىشتاۋى بارلىق ئىشپىيون ۋە بەزى ھەربىي
خادىملىرىنى ئىشقا سېلىپ، ئۇلارنى پۈقراچە كىيىندۇرۇپ
ھەمدە نۇرغۇن لۇكچەكلەرنى يالليۇبلىپ، ئۇلار يېنىغا قورال،
قول بومبىسى يوشۇرغان، قوللىرىدا كالتەك كۆتەرگەن ھالدا
كوچىغا چىقىپ نامايىش قىلىپ، ۋاقىراپ - جاقىراپ داۋراڭ
سالدى. ئاتالمىش «نامايىشچى» لار ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ
ئالدىدا نامايىش ئۆتكۈزۈپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئىچىدە
مەجلىس ئېچىۋاتقان 3 ۋىلايەت ۋەكىللىرىنى چىقىپ سۆئاللە-
رىغا جاۋاپ بېرىشكە قىستىدى ھەمدە ئوق چىقىرىپ 3 ۋىلا-
يەت ۋەكىللىرىگە تەھدىت سالدى. مۇشۇ ۋاقىتتا بۇرھان
ئەپەندىنىڭ شوپىرى مۇنۇپ ئاخۇن ۋە ئىككى نەپەر ئۇيغۇر
مۇھاپىزەتچىنى ئېتىپ ئۆلتۈردى. «نامايىشچى» لار چۈقان سې-
لىپ ھويلىغا بۆسۈپ كىرىپ، ھەدەپ شۇئار توۋلاشتى. بۇ

چاغدا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەتلىرى يىغىنى تەركىبىش ۋەزىيىتىگە چۈشۈپ قالغان بولۇپ، ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىقلار كەسكىنلىك بىلەن: تېچلىق بىتىم مادداىلىرى ئىجرا قىلىنسا بولىدى، ئەگەر ئىجرا قىلىنمايدىكەن، 3 ۋىلايەت ۋەكىللىرى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتتىن دەرھال چېكىنىپ چىقىدۇ دېگەن تەلەپنى ئوتتۇرىغا قويىدى ھەمدە ناماينىشچى ئامىنىڭ ۋەكىللىرىگە: «سىلەر ھەقىقى ناماينىشچىلار ئەمەس، بەلكى ئىغۋاگەرچىلەر، بىز سىلەر بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزمەيمىز، دەرھال قايتىپ كېتىڭلار» دىدى. مۇشۇنداق جىددى پەيتتە، گارنىزون قوماندانلىق ئىشتاۋىنىڭ بىر مەسئۇلى ئەخمەتجان قاسىمغا: «ئۆينىڭ كەينىدە شوتا بار، سىز تېزلىكتە دەرىزىدىن قېچىپ كېتىڭ، بولمىسا ئۇلار سىزنى ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ» دىدى. شۇنداق قىلىپ ئەخمەتجان قاسىمنى ئاللىقاچان قورۇپ قويغان قىلتاقتا چۈشۈرمەكچى بولغان ئىدى. ئەخمەتجان قاسىمى ئۇلارنىڭ ھىلە - مىكرىنى ئاللىقاچان تونۇپ يەتكەن بولۇپ، قەتئىلىك بىلەن مۇنداق دىدى: «ھازىر سېنىڭ ئالدىڭدا ئىككى يول بار: بىرى ئەسكەرلىرىڭنى چاقىرىپ كىرىپ، مەن ئەخمەتجاننى ئۆلتۈرگۈزۈش؛ يەنە بىرى ئۆزەڭ تەشكىللىگەن بۇ ئەسكەرلىرىڭگە قايتىپ كېتىش ھەققىدە بۇيرۇق بېرىش. بۇ ئىككى يولدىن بىرنى ئۆزەڭ تاللا.» ئەخمەتجانىنىڭ بەرگەن بۇ قەتئى جاۋابى بىلەن ئۇلارنىڭ تىلى تۇتۇلۇپ، ھېچنىمە دېيەلمەي قالدى.

گومىنداڭنىڭ بىتىمگە بۇزغۇنچىلىق قىلغانلىغى ۋە كالتەكچىلەرنى ئۈيۇشتۇرۇپ قاتىللىق قىلغانلىغى ئۇرۇمچىدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ غەزىۋىنى يېڭىۋاشتىن قوزغىدى.

شەھەر سىرتىدىكى ئامما بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن دەرھال نەنگۇەن سېپىل ئەتراپىغا توپلۇنۇپ قوزغىلاڭ كۆتىرىشكە تەييارلىق قىلدى ھەمدە مۇنۇلارنى جاكالىدى: «ئەگەر 3 ۋىلايەت ۋەكىللىرى زىيانكەشلىككە ئۇچرايدىغان بولسا، بىز قوزغىلاڭ كۆتىرىمىز!» ماناس ئالدىنقى سېپىدىكى مىللى ئارمىيىمۇ سەپ تارتىپ تەييار تۇرغان ئىدى. خەلق ئامىمىسىنىڭ بېسىمى ئاستىدا، گومىنداڭ خەلقىنىڭ قوزغىلاڭ كۆتىرىشىدىن قورقۇپ، ئۇرۇمچى شەھىرىدە ھەربىي ھالەت ئېلان قىلدى. شۇ ئاخشىمى سائەت 9 ئەتراپىدا، 3 ۋىلايەت ۋەكىللىرى شەھەردىن چىقىپ، شەھەر سىرتىغا توپلانغان نەچچە مىڭ ئاممىغا: «بىز ھەممىمىز ساق - سالامەت. بىز غەلىبە قىلدۇق. سىلەر قايتىپ كېتىڭلار، سىلەر ئەكسىيەتچىلەرنىڭ قانلىق ۋەقە پەيدا قىلىشىنى توسۇشۇڭلار ۋە پاش قىلىشىڭلار لازىم، بىز 11 مادداىلىق بىتىمنى ئىجرا قىلىش، تېچلىقنى قوغداش ئۈچۈن، داۋاملىق كۈرەش قىلىمىز» دىگەنلەرنى جاكالىدى. شۇنىڭ بىلەن ئامما تارقىلىپ كەتتى. «25 - فېۋرال» قانلىق ۋەقەسى تېزلىك بىلەن يېقىن ئەتراپتىكى ھەر قايسى ناھىيىلەرگە تارقىلىپ، خەلقىنىڭ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە بولغان غەزەپ دولقۇنىنى قوزغىدى. 11 مادداىلىق بىتىمنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن، 3 ۋىلايەت ۋەكىللىرى 2 - ئاينىڭ 27 - كۈنى پۈتۈن شىنجاڭ خەلقىغە مۇراجەتنامە ئېلان قىلىپ، خەلقنى ئەكسىيەتچىلەرنىڭ ئۇرۇش بۆھرانى پەيدا قىلىش يولىدا ئېلىپ بېرىۋاتقان قۇتراتقۇلۇقلىرىنى ۋە مىللەتلەر مۇناسىۋىتىنى بۇزۇش سۇيىقەستلىرىنى پاش قىلىشقا چاقىردى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۇرۇمچىدىكى خەنزۇ ئىلغار-

زىيالىلىرىمۇ گومىنداڭنىڭ 11 ماددىلىق بىتىمگە بۇزغۇنچىلىق قىلىش يولىدىكى سۈيىقەستى، ھىلە - مىكىرلىرىنى پاش قىلىپ، ئاممىغا مۇراجەتنامە ئېلان قىلدى. مۇراجەتنامىدا مۇنداق دېيىلگەن: «ئۇرۇشخۇمار ئەكسىيەتچىلەر پىلانلىق، تەشكىللىك ھالدا سىياسى مەقسەتنى كۆزلەپ»، 25 - فېۋرال قانلىق ۋەقەسىنى پەيدا قىلدى. بۇ، ھەرگىزمۇ خەلقنىڭ ئارزۇسى ئەمەس. خەلق ئاممىسىنىڭ خۇنى بەدىلگە شەخسى مەنپەئەتنى قاندۇرىدىغان ئاز سانىدىكى ئەكسىيەتچىلەرنىڭ 24 - كۈنىدىكى خۇيزۇ، قازاقلار ناماينشى ۋە 25 - كۈنىدىكى ناماينشى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى غەرەزلىك ھالدا ئۈيۇشتۇرۇلغان. ناماينشقا قاتناشقۇچىلارنىڭ ھەممىسى دېگىدەك كىيىمىنى ئۆزگەرتكەن ھەربىلەر، ئۇلار خەلقنى دەخمەتجانىنى ئۆلتۈرۈشكە قەست قىلدى. خەلق بولسا، بۇ قاتىللىقنىڭ تېگىگە يېتەلمەيۋاتىدۇ. شىنجاڭ خەلقىنى بىر نەچچە قېتىم بالايى - ئاپەتكە گىرىپتار قىلغان زادى كىم؟ بۇ، ئەلۋەتتە ئۇيغۇرلار ئەمەس، شۇنداقلا باشقا مىللەتلەرمۇ ئەمەس، بەلكى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغىغا بۇزغۇنچىلىق قىلىپ، مىللى ئۆچمەنلىكنى قوزغىغان، ئۆزىنىڭ خوسۇسى مەنپەئەتىنى قاندۇرماقچى بولغان بىر ئوچۇم ئۇرۇشخۇمارلاردۇر. بىز ئاشۇ ئاز سانلىق كىشىلەر ئۈچۈن ئۆزىمىزنى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بېرىشىمىز كېرەكمۇ ياكى ھەر مىللەتنىڭ بىردەك ئىتتىپاقلىشىشى ئۈچۈن، تېچلىقنى قوغداش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشىمىز كېرەكمۇ؟ ..... سۈيۇملۈك خەنزۇ قېرىنداشلار، بىز سىلەرنىڭ ئەكسىيەتچىلەرنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشۈپ، ئۇلار ئۈچۈن توپ يېمى بولۇپ بەرمەسلىگىلارنى سەممى ئۈمىت قىلىمىز،

سىلەرنىڭ قوزغۇلۇپ مۇنداق مىللى ئۆچمەنلىك ۋە قىرغىنچىلىقنى توسۇشۇڭلارنى ئۈمىت قىلىمىز. بىز ھەر مىللەت خەلقى زىچ ئىتتىپاقلىشىپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ قىلمىشلىرىغا قارشى تۇرۇپ، تېچلىق كېلىشىمىنى ۋە سىياسى ئىشلارنى يولغا قويۇش پىروگراممىسىنى ھىمايە قىلايلى!

خەلققە چىقىرىلغان بۇ مۇراجەتنامە لو جۈ، لى تەييۇ قاتارلىق يولداشلارنىڭ يېتەكچىلىگىدە تەييارلانغان ۋە تارقىتىلغان ئىدى. بۇ يولداشلار ھەققانىيەت، ئىنقىلاپ تەرىپىدە تۇرۇپ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق دۈشمىنى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى تۇرۇپ، شىنجاڭ خەلقى ئالدىدا گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ مىللەتلەر مۇناسىۋىتىگە بۆلگۈنچىلىك سالغان مىللى ئۆچمەنلىك، قىرغىنچىلىقنى قوتراتقان جىنايى قىلمىشىنى تولۇق ئېچىپ تاشلىدى.

گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى ئۆز مەغلۇبىيىتىگە تەن بەرمەي، كېيىن يەنە «قورال تىنتىش» دېگەن بانا بىلەن ئۇرۇمچىدىكى ئاھالىلار ئولتۇراقلاشقان رايوندا ھەممە نەرسىنى ئاستىن - ئۈستۈن قىلىپ، بۇلاڭچىلىق قىلدى ھەمدە بىر نەچچە ئادەمنى تۇتۇپ كەتتى، ھەتتا 3 - ئاينىڭ 10 - كۈنى «تىنتىش» نامى بىلەن ئەخمەتجان قاسىمى، ئابباسوپلارنىڭ قورۇسىغا باستۇرۇپ كىردى. ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسى (ھازىرقى مەدەنىيەت كىنوخانىسى) دا كىنو كۆرۈۋاتقان ئاممىنى ئوققا تۇتتى.

«25 - فېۋرال» قانلىق ۋەقەسى — گومىنداڭ دائىرىلىرى ئۆز قولى بىلەن پىلانلىغان پاجىئەلىك قانلىق ۋەقە بولۇپ، ئۇنىڭدا 3 ۋىلايەت ۋەكىللىرىگە بېسىم ئىشلىتىپ، 11 ماد-

دىلىق كېلىشمىنىڭ ئىجرا قىلىنىشىغا بۇزغۇنچىلىق قىلىش، ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىق يولداشلارغا زىيانكەشلىك قىلىش مەقسەت قىلىنغان ئىدى. گومىنداڭ دائىرىلىرىنىڭ بىتىمنى بۇزۇش جەھەتتىكى سۈيىقەستلىك ھەرىكەتلىرى شىنجاڭ ۋەزىيىتىدىكى جىددىچىلىكنى تېخىمۇ كەسكىنلەشتۈرۈۋەتتى، بىرلەشمە ھۆكۈمەت بۆلۈنۈش ھالىتىگە چۈشۈپ قالدى، ھەتتا ئىككى تەرەپتە يەنە بىر قېتىم قوراللىق توقۇنۇش يۈز بېرىش ۋەزىيىتى شەكىللەندى.

تۆتىنچى، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قارشى تۇرۇشىغا قارىماي، مەسئۇتنى ئۆلكىنىڭ رەئىسلىگىگە تەيىنلىدى.

مەسئۇت — ئۆزىنى گومىنداڭنىڭ قوينىغا ئېتىپ، خىلى بۇرۇنلا شىنجاڭدىن ئايرىلىپ كەتكەن بولۇپ، گومىنداڭ بىرەر ئىشلىتىدىغان پۈرسەت چىقىپ قالار دېگەن نىيەت بىلەن ئىزچىل تۈردە ئۇنى بېقىپ كەلگەن ئىدى. شۇڭا ئەينى ۋاقىتتا گومىنداڭ دائىرىلىرى ۋەزىيەتنى خاتا مۆلچەرلەپ، بىر تەرەپتىن مەسئۇت بولسا ئۇيغۇر، ئۇنىڭ رەئىس قىلساق شىنجاڭ خەلقى يۈزاشلىق بىلەن ئۇنىڭ گېپىگە كىرىدۇ — دە نەتىجىدە ئۇنىڭدىن پايدىلىنىپ 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋىغا قارشى تۇرغىلى بولىدۇ، دەپ قارىدى. ئەمىلىيەتتە ئىش گومىنداڭ دائىرىلىرى ئويلىغاندەك بولمىدى، چۈنكى مەسئۇت ئىككىلىقاچان شىنجاڭ خەلقىنىڭ نەزىرىدىن چۈشۈپ قالغان ئىدى.

1947 — يىلى 5 — ئاينىڭ 19 — كۈنى، گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتى مەسئۇتنىڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسلىگىگە تەيىنلەنگەنلىگىنى ئېلان قىلدى. ئىككىنچى كۈنى،

ئۇرۇمچىدە مەسئۇتقا قارشى تەشۋىق ۋەرەقىلىرى قاپلاپ كەتتى، بۇ ئىش كېيىن پۈتۈن شىنجاڭغا تەسىر كۆرسەتتى. ئەمما گومىنداڭ دائىرىلىرى شىنجاڭ خەلقىنىڭ قارشىلىغىغا قارىماي، 5 — ئاينىڭ 28 — كۈنى زومۇ — زو خىزمەت ئۆتكۈزۈپ بېرىش مۇراسىمى ئۆتكۈزدى، نەتىجىدە مەسئۇتنىڭ تەختكە ئولتۇرۇشى بىلەن تەڭ بىرلەشمە ھۆكۈمەت تېخىمۇ بۆلۈنۈپ كەتتى، ئەكسىيەتچىلەر تېخىمۇ غالجىرلاشتى. ئۇلار بىگۇنا خەلق ئاممىسىنى ھەدەپ تۇتقۇن قىلدى ۋە ئۆلتۈردى. بۇنىڭ بىلەن پۈتۈن شىنجاڭ بويىچە ھەر قايسى جايلاردىكى خەلقنىڭ گومىنداڭغا ۋە ئۇنىڭ يالاقچىسى مەسئۇتقا قارشى كۈرىشى شىددەتلىك كۆتىرىلىپ، ناماياىشلار زادىلا ئۈزۈلمىدى.

1947 — يىلى 7 — ئاينىڭ باشلىرىدا، چىدىغۇچىلىگى قالمىغان تۇرپان، پىچان، توخسۇن قاتارلىق جايلاردىكى خەلق قوللىرىغا قورال ئېلىپ، گومىنداڭغا قارشى قوراللىق قوزغىلاڭ كۆتەردى. بىر نەچچە كۈن ئىچىدىلا قوزغىلاڭچىلار قوشۇنى بىر نەچچە مىڭ كىشىگە يەتتى، ئۇلار لەمجەن، لۈكچۈن قاتارلىق جايلاردىكى قورچاق ساقچى ئىدارىسىنى ئىگەللەپ، نۇرغۇن قورالنى غەنىمەت ئالدى، ئارقىدىنلا سىڭگىمدىكى دۇشمەنلەرگە ھۇجۇم قوزغىدى. بۇ كەسكىن قوراللىق قوزغىلاڭ دۇشمەنلەرنى ئالاقزادە قىلىۋەتتى، دۇشمەن ئىنتايىن تەمتىرەپ قالدى. ئۇرۇمچىدىكى گومىنداڭ ئەمەلدارلىرى بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، دەرھال ئەسكەر ئەۋەتىپ تۇرپان، پىچان، توخسۇندىن ئىبارەت 3 ناھىيىنىڭ قوزغىلىڭىنى باستۇردى. ئۇلار ئۇرۇمچىدىكى ئاتلىق 5 — كورپۇسنىڭ بىر

پولكىنى يۆتكەپ تۇرپاندىكى ئەسكىرىي كۆچمنى كۆچەيتتى (ئەسلىدە تۇرپاندا ئىككى لىيەنى بار ئىدى)، ئۇلار بىر قىسىم ئەسكىرىي كۈچ ئارقىلىق سىڭگىم ئېغىزىغا يارەدەم بەردى. قوزغىلاڭچىلار سىڭگىم ئېغىزىدىن دەرھال چېكىنىپ چىقتى. ئاندىن يۇ ئىككى ناھىيە پارتىزانلىرى بىرلىكتە غەربكە قاراپ چېكىنىپ توخسۇننىڭ كۆجەي دېگەن يېرىدە توخسۇن پارتىزانلىرى بىلەن بىرلەشتى. ئۇچ ناھىيە پارتىزانلىرى بىرلىكتە بۇرجاي دېگەن يەردە گومىنداڭ قوشۇنلىرى بىلەن بىر مەيدان ئۇرۇش قىلغاندىن كېيىن ۋەزىيەتكە قاراپ ئۇچ ۋىلايەت تەرەپكە ئۆتۈپ كېتىش قارارىغا كەلدى. ئابدۇراخمان مۇھتى (ئازاتلىقتىن كېيىن ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم بىرلىكسەپ بۆلۈمىنىڭ باشلىغى بولغان، 56 - يىلى ۋاپات بولدى) باشچىلىغىدىكى 200 دىن ئارتۇق تۇرپان پارتىزانلىرى دۇشمەننىڭ توسۇپ زەربە بېرىشىگە قارىماي، قاتمۇ - قات قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، ئاخىرى 1947 - يىلى 8 - ئاينىڭ 7 - كۈنى ئىلى ۋىلايىتىنىڭ كۈنەس ناھىيىسىگە يېتىپ باردى. قۇمۇل پارتىزانلىرىنىڭ بىر قىسىم خادىملىرىمۇ بىر ۋاقىتتا 3 ۋىلايەتكە يېتىپ باردى. پارتىزانلار تۇرپان، پىچان، توخسۇندىن كەتكەندىن كېيىن، دۇشمەن مۇشۇ 3 ناھىيىدە 300 دىن ئارتۇق بىگۇنا پۇقرانى تۇتقۇن قىلدى ۋە ۋەھشىلىك بىلەن ئۆلتۈردى.

كۆرەشنىڭ جىددى ئەمەلىيىتى 3 ۋىلايەت رەھبەرلىرىگە گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ ساختا تېچىلىق، راست ئەكسىيەتچى ئىكەنلىگىدىن ئىبارەت رەزىل ماھىيىتىنى يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا تونۇتتى. ئەخمەتجان قاسىمى بىر قېتىملىق نۇتقىدا

مۇنداق دىگەن ئىدى: «دەسلەپتە، بىز گومىنداڭنى بىتەمىنى ئىجرا قىلىدۇ، ئۇنىڭغا بۇزغۇنچىلىق قىلمايدۇ، دەپ ئويلىغان ئىدۇق. ئەپسۇسكى 1946 - يىلىنىڭ ئاخىرىدىن 1947 - يىلىنىڭ باشلىرىغىچە تۆرلۈك سەۋەپلەر تۈپەيلىدىن جۇڭگو خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسى ۋاقتىنچە ئىستراتېگىيىلىك چېكىنىشنى يولغا قويىدى. شۇنىڭ بىلەن گومىنداڭ بىزگە بەرگەن ۋەدىلىرىگە ۋە 11 ماددىلىق كېلىشىمگە خىلاپلىق قىلىپ، ئۆلكىمىزنىڭ تېچلىغىنى بۇزدى. گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى جۇڭگو خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسىنىڭ ئەجەللىك زەربىسىگە ئۇچرىغاندىن كېيىن، دۇشمەنلەر ئۆزلىرىنىڭ ھىلىگەرلىك قىياپىتىنى يەنە ئۆزگەرتىشكە مەجبۇر بولدى.»

گومىنداڭنىڭ 11 ماددىلىق كېلىشىمنى ئوچۇقتىن ئوچۇق يىرتىپ تاشلىشى ۋە مەسئۇتنىڭ تەختكە چىقىشى ئارقىسىدا، 3 ۋىلايەتنىڭ ۋەكىللىرى ۋە بىرلەشمە ھۆكۈمەتتە ۋەزىپىسى بار خادىملار ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتتە داۋاملىق خىزمەت ئىشلەشكە چاقىرىلدى. شۇنىڭ بىلەن، ئۇلار 1947 - يىلى 8 - ئايدا ئۇرۇمچىدىن ئايرىلىپ 3 ۋىلايەتكە قايتىپ كەتتى. بۇ ۋاقىتقا كەلگەندە، مىڭ تەسلىكتە بىر يىل ساقلىنىپ تۇرغان بىرلەشمە ھۆكۈمەتمۇ پارچىلاندى.

جاڭ جۆجۇڭ ئەپەندى مەسئۇتنى يۆلەپ تەختكە چىقارغانلىغىنىڭ خاتا بولغانلىغىنىمۇ كېيىن ئېتىراپ قىلدى. ئېسىمدە قېلىشچە، شىنجاڭ تېچلىق بىلەن ئازات قىلىنغان دەسلەپكى ۋاقىتتا، جاڭ جۆجۇڭ ئەپەندى پېڭ دېخۇەي قوماندان بىلەن بىرلىكتە ئۇرۇمچىگە كېلىپ، غەربىي بىنادا قىلغان سۆزىدە: «مەن شىنجاڭدا خىزمەت ئېشىلگەن بىر نەچچە يىلدا بىر

خاتالىق ئۆتكۈزدۇم، مەن شىنجاڭ خەلقىغە يۈز كېلەلمەيمەن، ئۇ بولسىمۇ، مەسئۇتنى يۆلەپ شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسى قىلدىم، شۇنىڭ بىلەن ئىلى، تارباغاتاي، ئالتايدىن ئىبارەت 3 ۋىلايەتتىكى مىللى ئىنقىلاۋىي ھەرىكەت بىلەن بولغان بىرلىشىش ۋەزىيىتى بۈزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى» دېگەن ئىدى.

گومىنداڭ دائىرىلىرىنىڭ تېچلىق كېلىشىمنى يىرتىپ تاشلاپ، 3 ۋىلايەتكە قارىتا ئىككىنچى قېتىم ئېلىپ بارغان قوراللىق ئاغدۇرمىچىلىغىنىڭ شەرمەندىلەرچە مەغلۇپ بولىشى

بىرلىشىش ۋەزىيىتى گومىنداڭ دائىرىلىرى، تەرىپىدىن بۈزغۇنچىلىققا ئۇچرىغاندىن كېيىن، 3 ۋىلايەت ۋەكىللىرى ئىلىغا قايتىپ كەتتى. 3 ۋىلايەت تەرەپ ئالدى بىلەن 3 ۋىلايەت ئارمىيىسىنى تەرتىپكە سالدى ۋە كۈچەيتتى. شۇنىڭ بىلەن بىللە مىللى ئارمىيە قىسىملىرىدا ھەربىي مەجبۇرىيەت تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ، قايتىدىن نۇرغۇنلىغان يېڭى جەڭچىلەر قوبۇل قىلىندى. شۇ قاتاردا بىر قىسىم خەنزۇ ياشلارمۇ مىللى ئارمىيە سېپىگە قاتنىشىپ، باشقا ھەر مىللەت جەڭچىلىرى بىلەن بىرلىكتە گومىنداڭغا قارشى كۈرەش قىلدى. شۇنداق قىلىپ بۇ قوراللىق كۈچ سان جەھەتتىن ئۇلغۇيۇپ، گومىنداڭ تەرەپتىن كېلىدىغان ھەر قانداق قوراللىق تاجاۋۇزچىلىق ھەرىكەتلىرىگە تاقابىل تۇرالايدىغان قۇدرەتكە ئىگە بولدى.

گومىنداڭ دائىرىلىرى 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنى ئىچكى جەھەتتىن پارچىلاش سۈيىقەستىنى داۋاملىق ئېلىپ بېرىش

ئۈچۈن، بىر تەرەپتىن ئىشپىيون، جاسۇسلارنى ئەۋەتىپ بۇزغۇنچىلىق ھەرىكىتى ئېلىپ بارسا، يەنە بىر تەرەپتىن شىمالدا ئوسمان باندىتلىرىنى قوراللىق ئاغدۇرمىچىلىق قىلىشقا قۇتراتتى. گومىنداڭ دائىرىلىرى ئالدى بىلەن ئوسمانىنى بەيتىكتىن ئۇرۇمچىگە چاقىرىپ كېلىپ، شىمىگوغا ئورۇنلاشتۇردى ھەمدە ئوسمان باندىتلىرىنى شەرىپىگە بىر قانچە قېتىم زىياپەت بەردى، زىيادە تىنىك بىر قېتىملىغىغا سۇڭ شىلىيەن ئۆزى رىياسەتچىلىك قىلدى. شۇ قېتىمدا سۇڭشىلىيەن ئوسمان بىلەن كېلىشىم ھاسىل قىلدى. مەسىلەن: ئوسمانىنىڭ ئەسكىرىي كۈچىنى تولۇقلاپ مىڭغا يەتكۈزۈش؛ ئۇلارنىڭ ھەربى تەمىناتىنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مالىيە تارمىغى ھۆددىگە ئېلىش؛ گومىنداڭ ئادەم ئەۋەتىپ ئوسمانىنىڭ ئەسكەرلىرىنى تەربىيىلەشكە ياردەملىشىش؛ ئەسكەرلەرنى جىمىسار ناھىيىسىنىڭ سەنتەي دېگەن يېرىدە ئۇرغۇزۇش، سۇڭشىلىيەن بىلەن دائىم ئالاقىلىشىپ ئۇرۇش ئۈچۈن مەخسۇس ئادەم بېكىتىش ۋە باشقىلار. شۇ قېتىم ئوسمانغا بىر ئاپانچا، بىر دۇربۇن، بىر قىلىچ ۋە 600 تاختا چاي، نۇرغۇنلىغان رەخ قاتارلىق زور مىقداردىكى سوغاتلارنى بەردى. ئوسمان قايتقاندىن كېيىن ئالتايدىكى چارۋىچىلارغا تەئۇر تەشۋىق ئېلىپ بېرىپ، «3 ۋىلايەتتە دېموكراتىيە يوق، گومىنداڭ ئەڭ دېموكراتچىل، ئامېرىكا بىزنىڭ دوستىمىز، ئۇنىڭ ئاتوم بومبىسى بار، بېقىندا 3 ـ دۇنيا ئۇرۇشى پارتلايدۇ، سىلەر گومىنداڭغا بېقىنلاشمىساڭلار ھەممىڭلارنى ئۆرۈپ تاشلايدۇ» دەپ پىتنە ـ پاسات تارقاتتى. نەتىجىدە

تەجىدە، ئالتاينىڭ شەرقىي رايونلىرىدىكى چارۋىچىلار ئىچىدە قورقۇش، تەۋرىنىش كەيپىياتى پەيدا بولدى. ئوسمانىنىڭ تەھدىت سىلىشى ۋە مەجبۇر قىلىشى ئارقىسىدا، نۇرغۇنلىغان چارۋىچىلار ئۆز يۇرتلىرىدىن ئايرىلىپ ئوسمانغا ئەگىشىپ گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىغىدىكى رايونلارغا ئۆتۈپ كەتتى.

1947 ـ يىلى 8 ـ ئاينىڭ باشلىرىدا، باندىت باشلىغى ئوسمان گومىنداڭنىڭ ھەربىي مەسلىھەتچىسى بىلەن بىرلىكتە ئالتايغا يەنە بىر قېتىم ئومۇمى يۈزلۈك ھۇجۇم قىلىش پىلانىنى تۈزۈپ چىقتى. ئوسمان قول ئاستىدىكى قايمۇققان كىشىلەرنى باشلاپ، بىر نەچچە يولغا بۆلۈنۈپ شىمالدىن ھۇجۇم قىلدى.

ئۇ چاغدا ئالتايدا تۈرۈشلۇق مىللى ئارمىيىدىن ئالتاي ئاتلىق 3 ـ پولكى ۋە قوبۇق ئاتلىق 2 ـ پولكىنىڭ بىر قىسمىلا بار ئىدى. ئالتاينىڭ شەرقىي جەنۇبى قىسمىدىكى چىڭگىل، كۆكتوقاي (گومىنداڭ بىلەن 3 ۋىلايەتنىڭ چېگرىسى) لاردا ئاتلىق 3 ـ پولكىنىڭ 3 لىيەنى، قوبۇق ئاتلىق 2 ـ پولكىنىڭ 2 لىيەنى بولۇپ، جەمى 5 لىيەن ئەسكىرىي كۈچ بار ئىدى. بۇ رايونىنىڭ دائىرىسى ئىنتايىن كەڭ، قىسىملارنىڭ جايلىشىشى تارقاق، قورال ـ ياراق، ماددى تەمىناتمۇ بىر قەدەر قىيىن ئىدى.

باندىتلار ئالدى بىلەن چىڭگىلنىڭ شەرقىدىكى بىر پەي مىللى ئارمىيە تۈرغان ئورۇننى ئىشغال قىلۋالدى، ئاخىرى چىڭگىل قولدىن كەتتى. باندىتلار داۋاملىق ئىلگىرىلەپ كۆكتوقاينى قورشۇۋالدى. ئۆزىمىز بىلەن دۇشمەننىڭ كۈچ سېلىشتۇرمىسىدا ناھايىتى زور پەرقلەر بولغاچقا، جىددى جەڭ

قىلىش ئارقىلىق، مىللى ئارمىيىمىزنىڭ بىر قىسمى كۆكتوقايدىن چېكىنىپ چىقتى. ئۇنىڭدىن كېيىن، باندىتلار سارتوقاينى ئىشغال قىلىۋالدى. 8 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى يەنە قوبۇق ئاتلىق 2 ـ پولكىنىڭ قوشتولغاينىڭ شەرقىي جەنۇبىدا تۇرۇشلۇق بىر لىيەنىنى قورشىۋالدى. مەزكۇر لىيەن ئېغىر چىقىمغا ئۇچرىدى، بىر قىسىم جەڭچىلەر مۇھاسىرىنى بۆسۈپ چىقتى. بۇنىڭ بىلەن ئالتاينىڭ جەنۇبى قىسمى پۈتۈنلەي باندىتلار تەرىپىدىن ئىشغال قىلىۋېلىندى. ئالتاي ۋىلايىتى ئىنتايىن خەۋپ ئىچىدە قالدى.

بۇ چاغدا، باندىتلار سارسۇمبىگە داۋاملىق ھۇجۇم قىلدى. قوشتولغايدا تۇرۇشلۇق ئاتلىق 2 ـ پولكىمىزنىڭ بىر قىسمى بۈيرۇققا بىنائەن، سارسۇمبىگە ھۇجۇم قىلىۋاتقان دۇشمەنگە توسۇپ زەربە بەردى. ئاتلىق 2 ـ پولكىمىزنىڭ ئالدىدا ماڭغۇچى بىر لىيەن ئېغىرلىشىپ دەريانى بويىغا كەلگەندە باندىتلار بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. جىددى جەڭ قىلىش ئارقىلىق بۇ لىيەنىدە ئاران 12 جەڭچى قالدى، قالغانلارنىڭ ھەممىسى قۇربان بولدى. بۇ پولك سارسۇمبىنىڭ جەنۇبىدىكى قىران دەريا سى بويىدىكى بۇتەڭ دېگەن جايغا كەلگەندە دۇشمەننىڭ قورشاۋىغا چۈشۈپ قېلىپ، ئادەملىرىنىڭ كۆپ قىسمى جەڭ داۋامىدا قۇربان بولدى. باندىتلار 9 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنى سارسۇمبىنى ئىشغال قىلىۋېلىپ، ھۇجۇمنىڭ تىغ ئۇچىنى تارباغاتايغا قاراتتى.

ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ تامامەن قولدىن كەتكەنلىگى 3 ۋىلايەتكە نىسبەتەن ئىنتايىن زور خەۋپ ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، مىللى ئارمىيە قوماندانلىق ئىشتاۋى جىددى تەدبىرلەرنى قوللـ

لىنىپ، ئارمىيە ۋە خەلقنى ئوسمان باندىتنى يوقىتىپ، ئالتاي-
نى قايتۇرۇۋېلىشقا سەپەرۋەر قىلدى. تارباغاتايدا تۇرۇشلۇق
پىيادە 3 - پولكنى ئاتلىق 3 - پولكقا ئۆزگەرتتى. غۇلجىدا
800 كىشىلىك كۆچەيتىلگەن باتالیون قۇرۇلدى (مەزكۇر باتا-
ليون ئاپتوموبىل بىلەن ئالتايغا قاراپ ئىلگىرىلىدى). ئۇرۇش
جەريانىدا، ئىنقىلاۋىي ياشلار تەشكىلاتى ياشلارغا بولغان ھەربى
تەلىم - تەربىيىنى كۈچەيتىپ، زاپاس كۈچلەرنى يېتىشتۈردى.
ھەر مىللەت ياشلىرى ئۆز ئىختىيارى بىلەن ھەربى سەپكە
قاتنىشىپ، قىسىملارنى تولۇقلىدى، خەلق ئاممىسى نۇرغۇنلىغان
ئات يارەم قىلدى.

قوماندانلىق ئىشتاۋى ئالتايغا يۈرۈش قىلىدىغان قىسىم-
لارنىڭ ئىككى يولغا بۆلۈنۈپ يۈرۈش قىلىشىنى بېكىتتى: بە-
رىنچى يۆنۈلۈش تارباغاتاي ئاتلىق 3 - پولكى بولۇپ، ئۇلار-
نىڭ ۋەزىپىسى ئېرتىش دەرياسىنى بويلاپ شەرققە يۈرۈش
قىلىپ گومىندانچى دائىرىلىرىنىڭ ئۇرۇمچىدىن سارسۇمبىغا بېرە-
دىغان يارىدىمىنى توسۇش ھەمدە سارسۇمبىدىن جەنۇبقا قېچىش
ئېھتىمالى بولغان دۇشمەننىڭ يولىنى كېسىپ تاشلاش. ئىككىن-
چى يۆنۈلۈش كۆچەيتىلگەن باتالیون بولۇپ ئۇلارنىڭ ۋەزىپە-
سى ماشىنىغا ئولتۇرۇپ سارسۇمبىغە قاراپ يۈرۈش قىلىش.

تارباغاتاي 3 - ئاتلىق پولكى ئولۇڭگۇر كۆلى بويىدا
دۇشمەنگە قاخشاتقۇچ زەربە بەرگەندىن كېيىن، باندىتلار بۇ-
رۇلتوقاينى تاشلاپ، ئېرتىش دەرياسى بويىدىكى بۈرچمنغا
چېكىنىدى. تارباغاتاي 3 - ئاتلىق پولكى كېچە - كۈندۈز جىد-
دى يۈرۈش قىلىپ، بۇرۇلتوقاينى ئىگەللەپ، بۇرچمندىكى باند-
ىتلارغا بىۋاستە تەھدىت سالدى.

كۆچەيتىلگەن باتالیون قوبۇقتىن يولغا چىقىپ، شۇ كۈنىلا
بۈرچمەن يېنىدىكى ئېرتىش دەرياسىنىڭ قىرغىغىغا يېتىپ
بارىدى. ئەمما ئېرتىش دەرياسىدىكى كېمىنى دۇشمەن كونترول
قىلىۋالغان ئىدى. قانداق قىلىپ دۇشمەن پوسلىرىنى ئۇشتۇم-
تۇت ھۇجۇم ئارقىلىق يوقىتىپ، قىسىملارنى دەريادىن ئۆتكۈ-
زۈش شۇ چاغدىكى ئەڭ جىددى ۋەزىپە بولۇپ قالدى. بىز تەرەپ
بىر نەچچە كىشىنى ئېرتىش دەرياسىدىن كېچىدە يۇشۇرۇن ئۆت-
كۈزۈپ، دۇشمەنىنىڭ كېمە ئۇستىدىكى ئىككى پوستنى يۇشۇرۇن
ئۆلتۈرۈۋېتىپ، كېمىنى ئولاردىن تارتىۋالدى. شۇنىڭ بىلەن
قىسىملارنى دەريادىن ئۆتكۈزۈپ، بۇرچىننى قوغدىۋالدى. باند-
ىتلارنىڭ ئاز سانىدىكىلىرى سارسۇمبىغا قېچىپ كەتكەندىن
تاشقىرى، قالغانلىرىنىڭ ھەممىسى قولغا چۈشتى. بىز 20 تال
ئېغىر - يېنىك پىلىموت، 300 تال مىلتىق، 4 مىڭ 300 تۇياق-
تىن ئارتۇق ئات، كالا، قوي قاتارلىق مالنى غەنىمەت ئالدۇق.
تارباغاتاي 3 - ئاتلىق پولكى بىلەن كۆچەيتىلگەن باتالیون-
نىڭ تۇنجى جەڭدىلا غەلىبە قىلغانلىقى ئالتايدىكى باندىتلارغا
قاتتىق زەربە بولدى. كۆچەيتىلگەن باتالیوننىڭ ئىككى لېنى-
سى سارسۇمبىغە يېقىنلاشقان چاغدا، باندىتلار قارشىلىق كۆرسىتىش-
كە ئۈلگۈرەلمەي، جېنىدىنى تاشلاپ قاچتى. كۆچەيتىلگەن باتا-
ليون 10 - ئاينىڭ 18 - كۈنى ئالتاي ناھىيە بازىرىغا كىردى.
ئارقىدىنلا تارباغاتاي ئاتلىق 3 - پولك بىلەن بىرلىشىپ
باندىتلارنى قوغلاپ يوقىتىپ، كۆكتوقاي، چىڭگىل قاتارلىق
ناھىيىلەرنى كەينى - كەينىدىن قايتۇرۇۋالدى. 10 - ئاينىڭ
ئاخىرىدا، ئالتاي رايونىدىكى باندىتلارنىڭ ھەممىسى بىز
تەرەپتىن يوقىتىلىپ بولدى. سابىق ئالتاي 3 - ئاتلىق پولكى

بىلەن قوبۇق 2 ـ ئاتلىق پولكىدىن قېچىقالغان ئاز سانىدىكى كىشىلەر ۋە كۆچەيتىلگەن باتالىيوننىڭ بىر قىسمى قوشۇلۇپ يېڭىۋاشتىن ئالتاي ئاتلىق پولكى تەشكىل قىلىندى. مەزكۇر قىسىم سارسۇمبىدا تۇردى. كۆچەيتىلگەن باتالىيوننىڭ يەنە بىر قىسمى بولسا تارباغاتاي 3 ـ ئاتلىق پولكىغا تولۇقلاپ بېرىلدى. بۇ پولك 1947 ـ يىلى 11 ـ ئايدىن باشلاپ سارتوقايغا ئورۇنلىشىپ، ئوسمان باندىتلىرى بىلەن قەتئى كۈرەش قىلدى.

گومىنداڭ شىنجاڭ دائىرىلىرى باندىت ئوسماننى ئالتايغا ھۇجۇم قوزغاشقا كۈشكۈرتۈش ۋە ئۇنى يۆلەش بىلەن بىر ۋاقىتتا، يەنە 3 ۋىلايەتنىڭ قارمىغىدىكى ساۋەن ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى قالىبەك، ساقچى باشلىغى تاكسمان قاتارلىقلارنى سېتىۋېلىپ، غەرپتە 3 ۋىلايەتكە قارشى باندىتلار گۇرۇھىنى قۇراشتۇردى. قالىبەك، تاكسمان باندىتلىرى ئاممىنى قايمۇقتۇرۇش، قورقۇتۇش ئۈچۈن، ئۇرۇمچىدە نۇرغۇنلىغان ئەكسىيەتچى تەشۋىق ۋەرەقىلىرىنى باستۇرۇپ 3 ۋىلايەتكە كىرگۈزدى ھەمدە ئاممىنى ئالداپ: «ئوسمان باتۇر ئالتايىنى ئىگەللىدى، بارلىق مۇسۇلمانلار ئۇنى مۇسۇلمانلارنىڭ قەھرىمانى دەپ ئېتىراپ قىلدى، بىز ئۇنىڭ بىلەن بىرلىشىپ 3 ۋىلايەتكە قارشى سەپكە دەرھال قاتنىشىشىمىز لازىم» دېدى ۋە باشقىلار.

باندىت قالىبەك يەنە ساۋەندە قوبۇق 2 ـ پولك 4 ـ لىيەنىڭ لىيەنجاڭىنى سېتىۋېلىپ، ئۇنىمۇ خائىنلىق يولىغا باشلىدى. 1947 ـ يىلى 5 ـ ئاينىڭ ئاخىرىدا، گومىنداڭ قالىبەكنى تاغ ئىچىگە كىرىشكە ئۇندەپ، ئۇنىڭغا نۇرغۇن قورال ـ ياراق، ئوق ـ دورا بەردى. قالىبەك يالغاندىن كېسەل بولدۇم

دەپ ساۋەن ناھىيىسىنىڭ خىزمىتىنى تاشلاپ قويۇپ، نەنسەن بۇرتۇكگۇ تاغ ئىچىگە كىرىۋېلىپ پائال تۇردە باندىتلىق ھەرىكىتى بىلەن شۇغۇللاندى. 9 ـ ئاينىڭ بېشىدا، ئوسمان كۆكتوقاي، چىڭگىل قاتارلىق جايلارنى ئىگەللەپ بولۇپ، ئالتايغا ھۇجۇم قىلغان چاغدا، قالىبەك پۈرسەت كەلدى دەپ ھىساپلاپ، قۇتۇبى، ماناس رايونلىرىدىكى بىر قىسىم ئاممىنى قايمۇقتۇرۇپ، باندىتلىق ھەرىكىتىگە قاتنىشىشقا مەجبۇر قىلدى. گومىنداڭ يەنە 8 ـ پولكىدىن 124 ئادەم ۋە 227 ـ بىرىگادىسىنىڭ بىر ئاتلىق لىيەنىنى ئاجرىتىپ، باندىت باشلىغى قالىبەككە ياردەم بەردى. ئۇلار باندىتلارنى قوراللاندۇرۇش ئۈچۈن، 2 قېتىم 640 دانە مىلتىق، 6 دانە پىلىموت ۋە نۇرغۇن مىقداردىكى ئوق، قول بومبىسى ئاپىرىپ بەردى، يەنە 2 دانە راتسىيىنىمۇ بەردى. 10 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنى، جانىمقان قالىبەككە ئۆلكە پۈلىدىن 12 مىليون دوللار ياردەم قىلدى. 1948 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدا، قالىبەك قىزىلدا 600 كىشىلىك قوراللىق باندىت قوشۇنى قۇراشتۇردى.

گومىنداڭ قالىبەككە يەل بېرىش بىلەن بىرلىكتە پۈرسەت پىشىپ يېتىلگەندە باندىتلارغا ماسلىشىپ 3 ۋىلايەتكە ھۇجۇم قىلىش مەقسىدىدە، قىسىملىرىنى ھە دەپ ماناس دەرياسى بويىغا توپلىدى. 1947 ـ يىلى 10 ـ ئاينىڭ ئاخىرىدا، ئالدى بىلەن ئىككى پىيادە ئەسكەرلەر پولكىنى يۆتكەپ باردى. كېيىن داۋاملىق تۇردە بىر قىسىم ھەربىي كۈچلىرىنى يۆتكىدى، ئارقا سەپتىكى ئېغىر قوراللىرىنىمۇ ماناسقا توشىدى.

3 ۋىلايەت تەرەپتىن پەقەت شىخو پىيادە ئەسكەرلەر 1 ـ پولكى، قوبۇق ئاتلىق 2 ـ پولكىنىڭ 4 ـ لىيەنى تارقاق

هالدا شىخو، مايتاغ، يەنسىخەي، ساندىخوزا، ساۋەن قاتارلىق جايلاردا تۇراتتى. قالىبەك باندىتلىرى ئىنتايىن غالجىرلاشقان ۋاقىتتا، مىللى ئارمىيە قوماندانلىق ئىشتاۋى ئىلى 2 - پىيادە پولكى ۋە مۇستەقىل زەمبىرەك باتالىيونىنى شىخوغا يۆتكەپ كېلىپ، ئىلى 2 - پولكىنى مايتاققا، زەمبىرەك باتالىيونى بىلەن شىخو پىيادە پولكىنىڭ تارقاق قىسىملىرىنى يىغىپ يەنسىخەيگە ئورۇنلاشتۇردى ھەمدە بىر لىيەن ئەسكەرنى يۆتكەپ ساندىخوزىغا ئورۇنلاشتۇردى. ئىلى پىيادە 2 - پولكىنىڭ 2 - باتالىيونىنى كېڭەيتىپ، ساۋەن ئاتلىق پولكى قىلىپ قۇرۇپ چىقىپ، ئالاۋۇسۇن، شىخەنزە ئەترايىغا ئورۇنلاشتۇردى.

1947 - يىلى 11 - ئايدا، قالىبەك، تاكسمان باندىتلىرى 1000 دىن ئارتۇق ئادەم توپلاپ، ئىككى يولغا بۆلۈنۈپ ساۋەن بىلەن شىخوغا ھۇجۇم قىلدى. ئۇلار تاغدىن چىقىپ ئىلگىرىلەپ يولبويى بۆلەك - تالاڭ ۋە قىرغىنچىلىق قىلىپ، كۆيتۇڭ بىلەن يەنسىخەيدىكى كۆۋرۈككە ئوت قويۇۋېتىپ، قاتناشنى ئۈزۈپ تاشلىدى ھەمدە تارقاق جايلاشقان مىللىي ئارمىيە قىسىملىرىغا ھۇجۇم قىلدى. 11 - ئاينىڭ 18 - كۈنى يەنە ساندىخوزىدا تۇرۇشلۇق مىللى ئارمىيە قىسىملىرىغا تەھدىت سېلىپ، ئۇلارنى تەسلىم بولۇشقا ئۈندىدى. قالىبەك باشچىلىغىدىكى باندىتلار دۇكدى، يەتتە تام، بۆرتۆگۈ، كازۇان، قىزىل قاتارلىق جايلاردا ھەركەتلەندى. تاكسمان يېتەكچىلىگىدىكى باندىتلار مايتاغ، بايىنگۇ ۋە لامامياۋ قاتارلىق جايلاردا ھەركەت ئېلىپ باردى.

مىللى ئارمىيە قوماندانلىق ئىشتاۋى قالىبەك باندىتلىرىنى پاك - پاكىزە، تەلتۈكۈس يوقۇتۇش ئۈچۈن، شىخودا ئالدىنقى

سەپ قوماندانلىق ئىشتاۋى قۇرۇپ، 3 يول بىلەن باندىتلارنى تازىلاشتىن ئىبارەت جەڭ لايىھىسىنى تۈزۈپ چىقتى:

بىرىنچى يول — ئالاۋۇسۇن، شىخەنزە، ساۋەندە تۇرۇۋاتقان ئاتلىق پولكىنىڭ 2 - لىيەنى بولۇپ، ئۇلار قىزبەك، دۇكدى دېگەن جايلارغا ھۇجۇم قىلىشنى ئۈز ئۈستىگە ئالدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە، يەنە باندىتلارنىڭ گومىنداڭ بىلەن بولغان ئالاقىسىنى ئۈزۈپ تاشلاش ۋەزىپىسىنىمۇ ئۈز ئۈستىگە ئالدى.

ئىككىنچى يول — شىخو 1 - پولكىنىڭ يەنسىخەيدە تۇرۇۋاتقان كۆچەيتىلگەن باتالىيون بولۇپ، ئۇلار بۆرتۆگۈ ئارقىلىق قورغاس دەرياسى يۇنۇلۇشىگە قاراپ ئىلگىرىلەپ، قالىبەك باندىتلىرىغا غەرپتىن زەربە بېرىش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالدى. يەنە بىر لىيەن بۆرتۆگۈ ئارقىلىق قورغۇس دەرياسى تەرەپكە قاراپ ئىلگىرىلەپ، ئىككى بۆلەك باندىتلارنىڭ ئوتتۇرىسىغا قادىلىپ كىرىپ، ئۇلارنى قاپ بەلدىن بۆلۈپ تاشلاپ، تاكسمان باندىتلىرىغا شەرقتىن زەربە بېرىش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالدى.

ئۈچىنچى يول — ئىلى پىيادە 2 - پولكىنىڭ بىر باتالىيونى بولۇپ، ئۇلار تاكسمان باندىتلىرىنى مايتاغ، ئارشاڭلاردىن ئايرىلىشقا مەجبۇر قىلىپ، شەرقتە قاراپ قوغلاپ، ئۇلارنى گومىنداڭ قوشۇنلىرىدىن يىراقلاشتۇرۇپ ھەمدە ئىككى بۆلەك باندىتنى بىر بىرىدىن بۆلۈپ تاشلاپ، ئايرىم-ئايرىم ھالدا قورشاپ يوقىتىش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالدى. قالغان قىسىملار زاپاس كۈچ بولۇپ، يەنسىخەي، ساۋەن، مايتاغ قاتارلىق جايلاردا بۇيرۇق كۈتۈپ تۇردى.

جەڭ قىلىش بۈيرۇغى تاپشۇرۇلغان مىللى ئارمىيە قىسىملىرى 1947 - يىلى 9 - ئاينىڭ 16 - 20 - كۈنى ئىلگىر - كېيىن بولۇپ باندىتلارغا ئومۇمى يۈزلۈك ھۇجۇم قوزغىدى. قالىبەك قاتتىق زەربىمىزگە ئۇچرىغانلىقتىن ئۇنىڭ بىر قىسىم باندىتلىرى گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىغىدىكى رايونلارغا قېچىپ كەتتى. يەنە بىر قىسمى شەرقىقە قاراپ قېچىپ تاكسمان باندىتلىرىنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئاتتى. تاكسمان باندىتلىرىغا غەرپتىن ھۇجۇم قىلغان 3 ئۇلايەت قوشۇنلىرى باندىتلارنى مايتاغنى تاشلاپ شەرقىقە قېچىشقا مەجبۇر قىلدى. بۇ چاغدا، پىيادە پولكىمىزنىڭ ئىككى لىيەنى يارداەمگە كەلدى، ئۇلار تاكسمان باندىتلىرىنى تەكرانتىدا قورشۇالدى ھەمدە ھۇجۇم قوزغىدى، تاكسمان ۋە ئاز ساندىكى باندىتلار قېچىپ كەتكەندىن تاشقىرى، قالغانلىرىنىڭ ھەممىسى تىرىك قولغا چۈشتى.

تاغ رايونىدىكى مۇشەققەتلىك مۇھىتتا، مىللى ئارمىيە قىسىملىرى باندىتلار بىلەن 20 كۈن جىددى جەڭ قىلىپ، قالىبەكنىڭ 3 ئۇلايەتكە قاراتقان ئاغدۇرمىچىلىق ھەرىكىتىنى تارمار قىلدى. جەڭدە، باندىت تازىلىغۇچى قىسىملار باندىتلاردىن 200 نى يوقاتتى، 63 نى تىرىك قولغا چۈشەردى ھەمدە نۇرغۇن مىقتاردا قورال - ياراق، ئوق - دورا ۋە ھەربىي لاۋازىمەت ئەشيالارنى غەنىمەت ئالدى. باندىتلار مەجبۇر قىلىپ ئېلىپ كەتكەن 900 ئائىلە قۇتقۇزۇپ قېلىندى. بۇلاپ كېتىلگەن 10 مىڭ تۇياقنى يېقىن چارۇسىنى قايتۇرۇۋېلىپ، ئىگىلىرىگە تاپشۇرۇپ بېرىلدى. بىز تەرەپتىنمۇ 60 نەچچە ئادەم قۇربان بولدى ۋە يارىدار بولدى، شۇنداق

قىلىپ، گومىنداڭ شىنجاڭ دائىرىلىرىنىڭ پۈتۈن كۈچى بىلەن ھەدەت بېرىشىگە ۋە قورال - ئوق ياردەمگە ئېرىشكەن ئوسمان، قالىبەك قاتارلىق باندىتلارنىڭ 3 ئۇلايەت ئازات رايونلىرىغا قارانتىن 2 - قېتىملىق قوراللىق ئاغدۇرمىچىلىق ھەرىكىتى يەنە بىر قېتىم شەرمەندىلەرچە مەغلۇپ بولدى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ 3 ئۇلايەت ئىنقىلاۋىغا بولغان تەسىرى

3 ئۇلايەت ئىنقىلاۋى گەرچە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ بىۋاستە رەھبەرلىگىدە پارتىلىمىغان بولسىمۇ، لېكىن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ تەسىرىنى ناھايىتى چوڭقۇر قوبۇل قىلغان ئىدى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئازاتلىق ئىشلىرىغا ئىنتايىن كۆڭۈل بولدى. ئىككىنچى ئىچكى ئىنقىلاۋىي ئۇرۇش مەزگىللىدىلا، شىنجاڭدا كوممۇنىستلارنىڭ پائالىيىتى بار ئىدى. 1937 - يىلى 5 - ئايدا، قىزىل ئارمىيە 4 - فاڭمىيەنجۇنى غەربىي يۆنۈلۈش ئارمىيىسىدىن 400 دىن ئارتۇق كىشى يولداش لى شيەننيەننىڭ يېتەكچىلىگىدە شىنجاڭغا كېلىپ «يىڭى غەربى لاگېر» قۇرغان ئىدى. ئۇلارنىڭ قەتئى تەۋرەنمەس ئىرادىسى ۋە نەمۇنىلىك ھەرىكىتى ھەر مىللەت خەلقىدە چوڭقۇر سىياسى تەسىر قالدۇردى. «7 - ئىيۇل» ۋەقەسىنىڭ ئالدى - كەينىدە، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى چېن يۈن، دېڭ فا، چېن تەنچيۇ، ماۋزېمىن، لىن جىلۇ قاتارلىق يولداشلارنى

شىنجاڭدا ئىنقىلاۋىي پائالىيەتلەرنى ئېلىپ بېرىشقا ئەۋەتتى. جۇئېنلەي، لى شيەننيەن، لى فۇچۈن، دېڭ يىڭچياۋ قاتارلىق يولداشلارمۇ ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ شىنجاڭغا كەلدى، شىنجاڭدا 8 - ئارمىيە ئىش بېجىرىش باشقارمىسى قۇرۇلغان ئىدى. چېن يۈن، دېڭ فا، چېن تەنچيۇ يولداشلار ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ 8 - ئارمىيە ئىش بېجىرىش باشقارمىسىنىڭ خىزمىتىگە رەھبەرلىك قىلدى. ئۇلار ھەر خىل ئۇسۇللارنى قوللىنىپ، ماركسىزىم - لېنىنىزىم نەزەريىسىنى ۋە يولداش ماۋزېدۇڭ ئەسەرلىرىنى كەڭ كۆلەمدە تارقىتىپ، كوممۇنىزىم ئۇرۇغىنى چېچىپ، ۋەتەنپەرۋەرلىك ۋە كوممۇنىستىك ئاڭنى ئىگە بولغان ئىلغار زىيالىلارنى تەربىيەلەپ يېتىشتۈرۈپ، جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇشتىن ئىبارەت ۋەتەنپەرۋەرلىك ھەرىكىتىگە رەھبەرلىك قىلىپ، ھەر مىللەت خەلقى ئارىسىدا بىر قاتار تەشۋىقات، تەشكىللەش پائالىيەتلىرىنى ئېلىپ باردى. مەسىلەن: شۇ چاغدىكى «شىنجاڭ گېزىتى»، «جاھانگىرلىككە قارشى بىرلىك سەپ» دېگەنگە ئوخشاش گېزىت - ژورناللار كوممۇنىستلارنىڭ قولىدا ئىدى، بۇ گېزىت - ژورناللاردا پارتىيىنىڭ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تەشەببۇسلىرى ۋە يولداش ماۋزېدۇڭنىڭ «ئۇزاققا سوزۇلىدىغان ئۇرۇش توغرىسىدا» قاتارلىق ئەسەرلىرى ئېلان قىلىنغان ئىدى. شۇ ۋاقىتتا، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ بىر تۈركۈم كومپارتىيە ئەزالىرى ۋە ئىلغار زاتلار، يەنى ماۋ دۈن، دۇ جۇڭيۈەن، جاڭ جۇڭشى قاتارلىقلار ئۆلكە بويىچە بىردىن بىر ئالى مەكتەپ — شىنجاڭ شۇبېيۈەنگە مۇئەللىملىككە كەلگەن ئىدى، يولداش لىن جىلۇمۇ ئىلگىرى مەزكۇر

مەكتەپنىڭ ئىلمى مۇدىرى بولغان ئىدى. ئۇلار بۇ مەكتەپنى ئىنقىلاۋىي ئىدىيە ۋە ئىنقىلاۋىي مەدەنىيەتنى تارقىتىدىغان سورۇن قىلىپ، كەڭ ياش زىيالىلارنى ئىنقىلاۋىي ئىدىيە ۋە ئىنقىلاۋىي مەدەنىيەتنىڭ چېنىقتۇرۇشىغا ئىگە قىلغان ئىدى. 1934 - ۋە 1936 - يىللىرى بىر تۈركۈم ھەر مىللەت مۇنەۋۋەر ياشلىرىنى سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئوقۇشقا ئەۋەتىپ، يەرلىك زىيالىلارنى تېزدىن ئۆسۈپ يېتىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدى. گەرچە كېيىنكى كۈنلەردە شېڭ شىسەي شىنجاڭدا خىزمەت قىلىۋاتقان بارلىق كوممۇنىستلارنى، زور تۈركۈمدىكى ئىلغار زاتلارنى ھەپسىگە ئېلىپ، بەزىلىرىنى ۋەھشىلەرچە ئۆلتۈرۈۋەتكەن بولسىمۇ، لېكىن ماركسىزىم - لېنىنىزىم تەسىرىنى قوبۇل قىلغان ھەر مىللەت ئىچىدىن چىققان ئىلغار زاتلار ۋە كوممۇنىزىمچىلار يەنىلا داۋاملىق تۇرۇپ ھەر مىللەت ئاممىسىغا يېتەكچىلىك قىلىپ، ئىگىلىمەي - سۈنمای كۈرەش ئېلىپ باردى. مۇشۇ ئىلغار زىيالىلار شىنجاڭنىڭ ھەر قايسى شەھەرلىرىدە ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ بەزى مەخپى ئىلغار تەشكىلاتلارنى قۇرۇپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى بىر قاتار كۈرەش ئېلىپ باردى. ئۇلار 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋىدا مۇھىم رولالارنى ئويناندى. مەسىلەن، يولداش ئابباسوپ ۋە گومىنداڭنىڭ تۇرمىسىدە ياتقىنىدىن ئۆلتۈرۈلگەن ۋەتەنپەرۋەر ياش شائىر ل. مۇتەللىپ قاتارلىقلار ئىنقىلاۋىي ئىدىيىنىڭ تەسىرىنى چوڭقۇر قوبۇل قىلغان مۇنەۋۋەر ئىلغار زىيالىلارنىڭ ۋەكىللىدۇر.

3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى رەھبەرلىك قىلغان يېڭى دېموكراتىك ئىنقىلاپ بىلەن

ئاساسەن بىردەك ۋە بىقىنىدىن باغلىنىشلىق ئىدى. گومىنداڭ-
نىڭ كومموئۇنستىك پارتىيىمگە قاراتقان سىياسىتى بىلەن
3 ۋىلايەتكە قاراتقان سىياسىتى، چوڭ جەھەتتە ئوخشاش بولدى.
مەسىلەن: 1945 - يىل 9 - ئايدا، ياپون باسقۇنچىلىرىغا
قارشى ئۇرۇش غەلىبىگە ئېرىشكەندىن كېيىن، گومىنداڭ بىلەن
كوممۇنىستىك پارتىيە سوھبەت ئۆتكۈزدى، ماۋزېدۇڭ
جۇشى شەخسەن ئۆزى چۆچىڭغا بېرىپ، گومىنداڭنى « 10 -
ئۆكتەبىر كېلىشىمى » گە ئىمزا قويۇشقا مەجبۇر قىلدى.
شۇ چاغدا، 3 ۋىلايەت جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ
« تېچلىق، دېموكراتىيە، ئىتتىپاقلىق » تەشەببۇسىغا ئاۋاز
قوشۇپ ، شىنجاڭدا گومىنداڭ بىلەن تېچلىق سۆھبىتى ئۆتكۈزۈپ،
بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇردى. گومىنداڭ ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنى
ئارقا تىرەك قىلىپ، ئىچكى ئۇرۇش قوزغاپ، گومىنداڭ بىلەن
كوممۇنىستىك پارتىيىنىڭ سۆھبىتىگە بۇزغۇنچىلىق قىلىشقا
بەل باغلىغان چاغدا، شىنجاڭدا 3 ۋىلايەت بىلەن گومىنداڭنىڭ
مەركىزىي ۋەكىلى ئىمزالىغان 11 ماددىلىق تېچلىق بىتىمى-
مۇ بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى، بىرلەشمە ھۆكۈمەت پارچىلاندى.
گومىنداڭ ئىچكى ئۆلكىلەردە ئازات رايونلارغا زور كۆلەملىك
ھۇجۇم قوزغىغان چاغدا، شىنجاڭدىمۇ گومىنداڭ 3 ۋىلايەتنى
ئاغدۇرۇپ تاشلاش ئۈچۈن، ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ
ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇق كونسۇلخانىسىنىڭ قۇتراتقۇسى
ئارقىسىدا، ئوسمان باندىتنى يۆلەپ، 3 ۋىلايەت-
كە قارىتا قوراللىق ئاغدۇرمىچىلىق يۈرگۈزۈپ، شىنجاڭدا
تېخى ئازات قىلىنمىغان باشقا رايونلاردا، گومىنداڭنىڭ
3 ۋىلايەتنى ھىمايە قىلىدىغان ۋە ئۇنىڭغا مايىل كىشىلەرنى

« كوممۇنىست » ، « قىزىلچاچاق » ۋاھاكازا دەپ زور مىقداردا
قامىغان، ئۆلتۈرگەنلىگىنىڭ سەۋرۇيمۇ ناھايىتى ئېنىق، بۇنىڭ-
دىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدىكى، 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋى جۇڭگو كوم-
مۇنىستىك پارتىيىسى رەھبەرلىك قىلغان يېڭى دېموكراتىك ئىنقىلاپ
بىلەن بىرسەپتە تۇرۇپ ئورتاق دۈشمەنلىگە قارشى كۈرەش ئېلىپ باردى.

3 ۋىلايەت ۋەكىلىنىڭ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى
بىلەن بىۋاستە ئۇچراشقان ۋاقتىمۇ 1946 - يىلىدىن باشلاند-
دى. 1946 - يىلى 11 - ئاي ئىچىدە، 3 ۋىلايەت ۋەكىللىرى
شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتتە خىزمەت قىلىۋاتقان
مەزگىلدە ئەخمەتجان قاسىمى، ئابدۇكېرىم ئابباسوپلار شىنجاڭ
خەلقىنىڭ ۋەكىلى سۈپىتى بىلەن نەنجىڭغا بېرىپ، گومىنداڭ-
نىڭ قۇرۇلتىيىغا قاتناشقان. يەنە مەزگىلدە، يولداش
ئابباسوپ ئەخمەتجان بىلەن مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىن خەتەردىن
قورقماي ، كۆپ قېتىم كومموئۇنستىك پارتىيىنىڭ ئىش
بېجىرىش باشقارمىسىغا بېرىپ، كومپارتىيە ۋەكىللىرى بىلەن
كۆرۈشكەن. يولداش دۇڭ بۇۋۇ ئابباسوپنى سەممى قوبۇل
قىلىپ، ئۇنىڭغا ئىچكى - تاشقى ۋەزىيەتنى سۆزلەپ بەرگەن.
كومپارتىيىنىڭ سىياسەتلىرىنى ۋە تەشەببۇسلىرىنى، شۇنداقلا
خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسىنىڭ ئارمىيە قۇرۇش پرىنسىپىنى
ۋە ھەربىي ئىستراتېگىيىلىرىنى تونۇشتۇرغان ئىدى. يولداش
دۇڭ بۇۋۇ يەنە 3 ۋىلايەت ۋەكىللىرىنىڭ تەلۈگەئاساسەن، يولداش
پېڭ گوئەن (شىنجاڭ ئازات بولغاندىن كېيىن ئاپتونوم رايون-
لۇق پوچتا - تېلېگىراف ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى
بولغان، كېيىن لياۋنىڭغا يۆتكىلىپ كەتتى) نى بىر دانە
راتسىيە بىلەن ئابباسوپ قاتارلىقلارغا قوشۇپ شىنجاڭدا ئىش-

لەشكە ئەۋەتكەن ئىدى. شۇنىدىن كېيىن 3 ۋىلايەتنىڭ گېزىت - ژورناللىرىدا خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسىنىڭ قولغا كەلتۈرگەن ئۇلۇغ غەلىبىلىرى ھەققىدىكى خەۋەرلەر ئۈزلۈكسىز بېسىلىپ تۇردى ۋە كەڭ تەشۋىق قىلىندى. 3 ۋىلايەت يەنە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى رەھبەرلىكىدىكى خەلق ئازاتلىق ئۇرۇشىنىڭ غەلىبىلىك تەرەققى قىلىشىغا ماسلىشىش ئۈچۈن، ماۋجۇشىنىڭ «خەلق دېموكراتىيە دىكتاتۇرىسى ھەققىدە» دېگەن ئەسىرىنى، لېۋشياۋچىنىڭ «ئىنتېرناتسىئونالىزم ۋە مىللەتچىلىك ھەققىدە» قاتارلىق ئەسەرلەرنى، شۇنىڭدەك، باشقا مۇناسىۋەتلىك ئەسەرلەرنى تەرجىمە ۋە نەشر قىلىپ تارقاتقان ئىدى.

ئېسىمدە قېلىشىچە 1948 - يىلى 2 - ، 3 - ئايلاردا، بىر كۈنىسى ئابباسوپ ماڭا: «بىز ئەخمەتجان، ئىسھاقبەكلەر بىلەن مەسلەھەتلەشتۇق، مەن ئوتتۇرا يۆنۈلۈشتىكى قېسىملارغا باردىغان بولدۇم، سىزمۇ مەن بىلەن بىللە بارىدىغان بولدىڭىز، ئۇنىڭدىن تاشقىرى، يەنە بىر نەچچە كادىر ئېلىۋېلىك، بىزنىڭ ۋەزىپىمىز خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسىنىڭ غەلىبىسىنى قىسمىدىكى كوماندىرجەڭچىلەرگە تەشۋىق قىلىش، سىز جۇڭگو خەرىتىسىنى ئېلىۋېلىك» دىدى. يولداش ئابباسوپنىڭ پىكرى بويىچە مەن مىللى ئارمىيە سىياسى بۆلۈمىدە يىغىن چاقىرىپ، مۇناسىۋەتلىك يولداشلارغا ئابباسوپنىڭ يولىورۇقنى يەتكۈزدۇم (ئۇ چاغدا مەن مىللى ئارمىيە سىياسى بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى ئىدىم) ۋە بىللە باردىغان يولداشلارنى ئورۇنلاشتۇردۇم، خەرىتىنى تەييارلاپ قويدۇم. 2 - كۈنى مىللى ئارمىيىنىڭ باش قوماندانى ئىسھاقبەك مېنى چاقىرىپ، يولداش ئابباسوپنىڭ بىخەتەرلىكىگە ئالاھىدە دىققەت قىلىشىنىڭ لازىملىغىنى تاپىلىدى. بۇ قېتىمقى ئوتتۇرا يۆنۈلۈشكە قىلغان سەپىرىمىزدە، بىز يەنىسىخەي (بۇ

جايدا قارىياغاچ بەك كۆپ بولغانلىقتىن، ئۇ يەرنى جەڭچىلەر ئورمانباغ دەپ ئاتىشاتتى)، ئالاۋۇسۇن، شىخەنزە، مايتاغ ۋە شىخو قاتارلىق جايلاردا تۇرۇۋاتقان مىللى ئارمىيە قىسىملىرىنىڭ ھەممىسىنى ئارىلاپ چىقتۇق، بارغانلا يېرىمىزدە، يولداش ئابباسوپ ھەربىلەر چوڭ يىغىنى ئېچىپ، جۇڭگو خەرىتىسىنى ئېسىپ قويۇپ، خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسى ئازات قىلىپ بولغان جايلارغا كىچىك قەزىل بايراقچىنى سانجىپ قويۇپ خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسىنىڭ غەلىبىسىنى كەڭ كۆلەمدە سۆزلىدى ھەمدە كۆپچىلىككە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى رەھبەرلىك قىلغان ئىنقىلاۋىي كۈرەشنىڭ غەلىبىسى غەربىي شىمالغا يېقىنلاپ قالغانلىقىنى، شىنجاڭنىڭ تەقدىرىنىڭ ئاخىرقى ھىساپتا ھەل بولىشىغا بارماق بىلەن سانغىدەكلا كۆنلەر قالغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى. ئۇ يەنە كۆپچىلىكنى ئاگاھلاندۇرۇپ: «شىنجاڭ ۋەتىنىمىزنىڭ ئايرىلماس بىر قىسمى. بىز كۆزىمىزنى روشەنلەشتۈرۈپ، دوست بىلەن دۈشمەننى ئېنىق پەرقلەندۈرۈشىمىز كېرەك» دىدى. شىخودىن قايتىپ بېرىپ ئۆزۈن ئۆتمەيلا، يولداش ئابباسوپ ماڭا خەنزۇچە بىر كىتاپچىنى بەردى ھەمدە مۇنداق دىدى: «بۇ، جۇڭگو خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسىنىڭ سىياسى قائىدىلىرىنىڭ، سىز ئالدى بىلەن ئۇنى تەرجىمە قىلدۇرۇپ چىقىڭ. يېقىندا بىز شىخودا مىللى ئارمىيە سىياسى خىزمەت خادىملىرىنىڭ قىسقا مۇددەتلىك كۇرسىنى ئاچماقچىمىز، شۇ چاغدا ئۇنى ئىشلىتىمىز» دىدى. مەن كىتاپچىنى ئېلىپ تەرجىمە قىلدۇردۇم. كېيىن بىز شىخودا سىياسى خىزمەت خادىملىرى كۇرسى ئاچتۇق. مىللى ئارمىيىدىكى سەيدەخمەتوپ تۇرسۇن، سادىروپ قاتارلىق يولداشلار ئوقۇتقۇچىلىقنى ئۈستىگە ئالدى.

مەنمۇ يولداش ئابباسوپ بەرگەن سىياسى خىزمەت قوللانمىسىغا ئاساسەن، كۇرستا سىياسى دەرس ئۆتتۈم، بۇنىڭ ئىچىدە خەلق ئازاتلىق ئارمىيەسىنىڭ 3 چوڭ دېموكراتىيەسى ۋە سىياسى خىزمەت پىرىنسىپى قاتارلىق مەزمۇنلار بار ئىدى. ئۇ چاغدا يەنە يەرلىكتىن سەيپىندىن، سەيپۇللايوپ، رەھىمجان قاتارلىق يولداشلارنىمۇ كۇرسانتلارغا دەرس ئۆتۈپ بېرىشكە تەكلىپ قىلغان ئىدۇق. ئەخمەتجان قاسىمى، ئابباسوپ قاتارلىق يولداشلارمۇ كېلىپ ذوكلات بەردى، ئۇلار ئۆز ذوكلاتىدا جۇڭگو خەلق ئازاتلىق ئۇرۇشىنىڭ غەلبىسىنى كۆپچىلىككە تەپسىلى تونۇشتۇرۇپ كېلىپ: «3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋى ۋەتىنىمىزنىڭ بىر رايونىدا ئېلىپ بېرىلغان ئىنقىلاپ، ئۇ جۇڭگو ئىنقىلاۋى بىلەن زىچ باغلىنىشلىق. جۇڭگو ئىنقىلاۋىنىڭ غەلبىسى بولمىسا، شىنجاڭ 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ غەلبە قىلىشى مۇمكىن ئەمەس، ھەرقايسى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ خەنزۇ خەلقى بىلەن بولغان ئىتتىپاقلىقى ــ ئىنقىلاپ غەلبىسىنى قولغا كەلتۈرۈشنىڭ كاپالىتى» دېدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئەخمەتجان قاسىمى يەنە 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە، مىللى مەسىلىدە ئوتكۈزۈلگەن خاتالىقلار ۋە بۇ خاتالىقلارنى تۈزىتىشنىڭ زۆرۈرلىگى ئۈستىدە توختالغان ئىدى. يولداش ئەخمەتجان قاسىمنىڭ سۆزى مىللى مەسىلىدىكى بەزىبىر خاتالىقنىڭ مىللى قىسىملاردىكى تەسىرىنى تازىلاشتا ئاكتىپ رول ئويناندى. شۇ قېتىمقى كۇرس مىللى ئارمىيىدىكى كادىرلارنى مىللى مەسىلىگە نىسبەتەن بىر قەدەر توغرا تونۇشقا ئىگە قىلدى. مىللى ئارمىيىدىكى كادىرلارنىڭ جۇڭگو خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسى چوقۇم غەلبە قىلىدۇ، شىنجاڭ ناھايىتى تېزلىكتە ئازات بولىدۇ، دەيدىغان ئىشەنچىسىنى تېخىمۇ چىڭىتتى.

1948 ــ يىلىنىڭ يىل بېشىدا، جۇڭگو كومموندىستىك پارتىيىسى رەھبەرلىك قىلغان خەلق ئازاتلىق ئۇرۇشى ئىستىراتېگىيىلىك قايتۇرما ھۇجۇمدا زور غەلبىلەرگە ئېرىشتى. بۇ غايەت زور بۇرۇلۇش 3 ۋىلايەت خەلقىنى ئىنتايىن زور ئىلھام بولدى. مۇشۇنداق ۋەزىيەت ئاستىدا، شىنجاڭنىڭ ۋەزىيىتىنى مۇقىملاشتۇرۇپ، ھەر مىللەتنىڭ دېموكراتىك ئىلغار زاتلىرى بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ، جاھانگىرلىككە ۋە گومىنداڭنىڭ مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى تۇرۇش ئۈچۈن، 3 ۋىلايەت 1948 ــ يىلى 8 ــ ئايدا ئىلىدا «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» نى قۇرۇش يىغىنى چاقىردى. ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ رەئىسلىگىدە 35 كىشى ھەيئەتلىككە سايلاندى. بۇنىڭدىن شۇنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدىكى، «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» نىڭ رەھبەرلىك ئەزالىرى ئەسلىيەتتە 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ رەھبەرلىك يادروسى بولۇپ قالدى. «ئىتتىپاق» ــ ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق ھالدا گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى تۇرۇشتىكى بىرلىكسەپ تەشكىلاتى بولۇپ، 3 ۋىلايەتتىكى ھاكىمىيەت ئورگانلىرىنى ۋە ئاممىۋى تەشكىلاتلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆزىنىڭ رەھبەرلىگى ئاستىغا ئېلىپ، ھەر مىللەت خەلقى ۋە ھەر ساھە ئەربابلىرىنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ، ئورتاق كۈرەشكە ئاتلاندۇردى. ئىتتىپاق قۇرۇلغاندىن كېيىن، غۇلجىدا «ئىتتىپاق» ژورنىلى ۋە «ئالغا گېزىتى» نەشر قىلىندى، تارباغاتايدا «دېموكراتىيە گېزىتى» نەشر قىلىندى، ئالتايدا «ھەقىقەت يولى گېزىتى» نەشر قىلىندى. ئىتتىپاق نۇرغۇنلىغان تەشۋىقات خىزمەتلىرىنى ئېلىپ بېرىپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى تۇرۇش،

شىنجاڭنىڭ تېچلىق بىلەن ئازات بولۇشىنى ئىلگىرى سۈرۈشتە ئاكتىپ رول ئويناندى. ئازاتلىقتىن كېيىن «ئىتتىپاق» نىڭ نامى «شىنجاڭ خەلق دېموكراتىيە ئىتتىپاقى» قىلىپ ئۆزگەرتىلدى. ھەر قايسى جايلاردا پارتىيە تەشكىلىنىڭ ئورنىتىلىشىغا ئەگىشىپ، 1952 - يىلى ئىتتىپاقنىڭ تارقالغانلىغى جاكالاندى.

3 ۋىلايەت يەنە ياشلارنىڭ ئىنقىلاۋىي ھەرىكەت داۋامىدىكى ئاكتىپ رولىنى جارى قىلدۇرۇشقا ئىنتايىن دىققەت قىلدى.

1945 - يىلى 11 - ئايدىلا، ئىلىدا «شىنجاڭ ئىنقىلاۋىي ياشلار تەشكىلاتى» قۇرۇلغان بولۇپ، ئۇنىڭ رەئىسلىگىنى ئىلگىر - ئاخىر بولۇپ ئابباسوپ، سەيپۇللايوپ ۋە باشقا يولداشلار ئۆتىگەن ئىدى. كېيىنچە ئالتاي، تارباغاتاي رايونلىرىدا ۋە ھەر قايسى ناھىيىلەردىمۇ كەينى - كەينىدىن ھەر دەرىجىلىك كومىتېتلار قۇرۇلدى. ئاساسىي قاتلامدا يەرلىك تەشكىلات قۇرۇلدى، بۇ تەشكىلاتلار ياشلارنى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى تۇرۇش كۈرىشىگە ئاتلىنىش توغرىسىدا ئىنقىلاۋىي روھ بىلەن تەربىيىلىدى. قوراللىق كۈرەشنىڭ ئېھتىياجىغا ئاساسەن ياشلارنى چاقىرىققا ئاۋاز قوشۇپ ھەربىي سەپكە قاتلىشىشقا تەشكىللىدى ۋە سەپەرۋەر قىلدى. ئۇرغۇنلىغان ياشلار قولىغا قورال ئېلىپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى قەتئى كۈرەش قىلدى. ياشلار تەشكىلاتى يەنە «كۈرەش» ژورنىلىنى نەشر قىلدى. ئۇنىڭدا دائىم دېگىدەك ماركسنىڭ بەزى نەزەرىيىۋى ماقالىلىرىنى قىسقارتىپ بېسىپ، سوتسىيالىزىمنى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغىنى تەشۋىق قىلىپ، ياشلارغا ئىلغار ئىدىيىنى سىڭدۈرۈپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ بېسىم ماددىلىرىغا بۇزغۇنچىلىق قىلغان رەزىل قىلمىشلىرىنى

پاش قىلدى. 1948 - يىلى 8 - ئايدا، «شىنجاڭ تېچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» قۇرۇلغاندىن كېيىن ياشلار تەشكىلاتىنىڭ بارلىق ئەزالىرى ئىتتىپاق ئەزالىغىغا ئۆزگەردى، «كۈرەش» ژورنىلى «ئىتتىپاق» ژورنىلى بىلەن بىرلەشتۈرۈلدى. شۇنىڭدىن كېيىن، ياشلار تەشكىلاتى ئۆز پائالىيىتىنى توختاتتى.

شىنجاڭنىڭ تېچلىق بىلەن ئازات قىلىنىشى ۋە مىللى ئارمىيىنىڭ ئۆزگەرتىلىشى

1948 - يىلى 9 - ئايدىن 1949 - يىلى 1 - ئايغىچە جۇڭگو خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسى دۇنياغا مەشھۇر بولغان لياۋشېن، خۇەيخەي، پىڭجىن ئۇرۇشى ئارقىلىق گومىنداڭنىڭ 1 مىليون 500 مىڭ كىشىلىك ئارمىيىسىنى پۈتۈنلەي يوقىتىپ، سىياسى، ھەربى جەھەتتە مۇتلەق ئۈستۈنلۈكنى قولغا كەلتۈردى. غەربىي شىمال جەڭ مەيدانىدا، جۇڭگو خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسىنىڭ بىرىنچى دالا ئۇرۇش ئارمىيىسى بولداش پېڭ دېخۇەينىڭ قوماندانلىغىدا غەربىي شىمالغا يۈرۈش قىلدى. بۇ چاغدا خەلق ئازاتلىققا تەشنا بولۇپ تۇراتتى. ۋاھالەنكى، ئامېرىكا جاھانگىرلىگى، گومىنداڭنىڭ ھەربى ۋە مەمۇرى ئەمەلدارلىرى ئىچىدىكى جاھىللار بولسا باندىتلار ۋە مىللى بۆلگۈنچىلەر بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ، شىنجاڭنىڭ تېچ يول بىلەن ئازات قىلىنىشىغا بۇزغۇنچىلىق ۋە توسالغۇلۇق قىلىشقا ئۇرۇنۇپ، ئۆلۈم ئالدىدا جان تالاشماقتا ئىدى. ئامېرىكا جاھانگىرلىگى غەربىي شىمالدىكى گەنسۇ، نىڭشيا،

چىكىمچىلىك قاتارلىق جايلاردا تۇرىدىغان يەرلىك مىللەتلەرنىڭ ماھىر ئوقۇمۇشلۇق، ماھىر ئۆكۈنچى قاتارلىقلاردىن پايدىلىنىپ، ئۇلارنىڭ ھەربىي كۈچلىرىنى شىنجاڭغا چېكىندۈرۈپ، گومىنداڭنىڭ شىنجاڭدا تۇرىدىغان ئەكسىيەتچى كۈچلىرى بىلەن بىرلىشىپ خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ شىنجاڭغا كىرىشىنى توسۇپ شىنجاڭنى ئۇلۇغ ۋەتىنىمىزدىن ئايرىۋېتىش سۇيىقەستىنى پىلانلىغان ئىدى. مۇنداق شارائىتتا مەركىزىي كومىتېت ۋە رەئىس ماۋزېدۇڭ شىنجاڭنى بالدۇرراق ئازات قىلىشتىن ئىبارەت دانا ھەل قىلغۇچ تەدبىرنى ئوتتۇرىغا قويدى.

شىنجاڭنىڭ بالدۇرراق ئازات قىلىنىشىنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن 3 ئۆلكىدىكى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى دەلمۇ-دەل تاقابىل تۇرۇپ كۈرەش قىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى 3 ئۆلكىدىكى خەلقنىڭ ۋە ئۇلارنىڭ قوراللىق كۈچلىرىگە ئىنتايىن ئېتىۋار بىلەن قاراپ ۋە كۆكۈل بۆلۈپ، 1949 - يىل 8 - ئاينىڭ بېشىدا يولداش دېڭ لىچۈننى ئالاقىچى سۈپىتىدە سوۋېت ئىتتىپاقى ئارقىلىق غۇلجا شەھىرىگە ئەۋەتتى ھەمدە «لىچۈن» نامىدا بىر راتسىيە ئورنىتىلدى. شۇنىڭدىن ئېتىۋارەن 3 ئۆلكىنىڭ پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن بىۋاستە ئالاقە مۇناسىۋىتى ئورنىتىلدى.

يولداش دېڭ لىچۈن 3 ئۆلكىنىڭ كەلگۈسىدىن كېيىن ئەخمەتجان قاسىمى، ئىسھاقبېك، ئابابىاسوپ قاتارلىق يولداشلار ئىنتايىن خوشال بولدى. ئۇلار يولداش دېڭ لىچۈنگە مۇنداق دېدى: «بىز ئۇزاقتىن بۇيان، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە رەئىس ماۋزېدۇڭ بىلەن ئالاقە ئورنىتىپ ئۆز ئەھۋالىمىزنى دوكلات قىلىشقا، پارتىيە مەركىزىي

كومىتېتىنىڭ يولىيورۇغىنى ئېلىشقا تەشنا ئىدۇق. بۈگۈن ئاخىرى يېتىپ كەلدى». يولداش دېڭ لىچۈنگە 3 ئۆلكىدىكى ئىنقىلاۋىنىڭ ئەھۋالىنى تونۇشتۇردى. مەسىلەن: 3 ئۆلكىدىكى ئىنقىلاۋىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى — ھەربىي، سىياسىي، ئىقتىسادىي ئەھۋالى، كادىرلار ئەھۋالى، گومىنداڭ بىلەن بىتىم تۈزگەنلىك ئەھۋالى، شۇنىڭدەك 3 ئۆلكىتىكى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى كۈرەشنىڭ ئەھۋالى، ئىنقىلاپنىڭ دەسلىۋىدىكى تەجرىبە - ساۋاقلار ۋە ئۆتكۈزۈلگەن سەۋەنلىك قاتارلىقلارنى تونۇشتۇردى. دېڭ لىچۈن 3 ئۆلكىنىڭ ئەھۋالىنى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىغا ۋاقتى - ۋاقتىدا دوكلات قىلىپ تۇردى ھەمدە پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ يولىيورۇقلىرىنى 3 ئۆلكىدە رەھبەرلىرىگە يەتكۈزۈپ تۇردى.

1949 - يىلى 8 - ئاينىڭ 17 - كۈنى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى يولداش دېڭ لىچۈنگە: «يولداش دېڭ لىچۈن، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ نامىدىن ئىلىنىڭ مەسئۇل دائىرىلىرىنىڭ 9 - ئاينىڭ 10 - كۈنى بېيجىڭدا ئېچىلىدىغان يېڭى سىياسى كېڭەش يىغىنىغا ئۆز ۋەكىللىرىنى ئەۋەتىشنى تەكلىپ قىلىشىڭىزنى، ۋەكىل سانىنىڭ 5 نەپەر بولىشى، ئۇيغۇر، قازاق مىللەتلىرىدىن ئادەم كېلىشى ھەمدە خەنزۇلاردىن بىرەيلەن كېلىپ قوشۇمچە تەرجىمانلىق قىلىپ بېرىشىنى ئۈمىت قىلىمىز» دېگەن تېلېگىراممىنى ئەۋەتتى. يولداش دېڭ لىچۈن بۇ خوشخەۋەرنى 3 ئۆلكىدە رەھبەرلىرىگە يەتكۈزدى ۋە يولداش ماۋزېدۇڭنىڭ ئەخمەتجانغا يازغان خېتىنىمۇ يەتكۈزۈپ بەردى.

يولداش ماۋزېدۇڭنىڭ خېتىنىڭ تولۇق تېكىستى مۇنداق ئىدى:

«شىنجاڭ غۇلجا پەۋقۇلئاددە رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىگە،

ئەخمەتجان ئەپەندىگە:

ئېلىمىزنىڭ جاھانگىرلىككە، فېئودالىزمغا، بيۇروكىرات كاپىتالىزمغا ۋە جياڭجيېشى باشچىلىغىدىكى گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلىغىغا قارشى خەلق ئازاتلىق ئۇرۇشى پات ئارىدا پۈتۈن جۇڭگو مىقياسىدا غەلبە قىلىدۇ. پۈتۈن جۇڭگودىكى دېموكراتىك پارتىيە-گۇرۇھلار، خەلق تەشكىلاتلىرى، خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسىنىڭ دالا ئارمىيىلىرى، ئازات رايونلار، دۆلەت ئىچىدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر ۋە چەتئەللەردىكى جۇڭگو مۇھاجىرلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان پۈتكى مەملىكەتلىك خەلق سىياسى كېڭىشى ئەستايىدىل تەييارلىقلار ئارقىلىق 9-ئاي ئىچىدە ئومۇمى يىغىن ئاچىدۇ. بۇ نۆۋەتلىك ئومۇمى يىغىن مەملىكەتلىك خەلق سىياسى كېڭىشىنىڭ تەشكىلىي قانۇنىنى تۈزۈش، ئۆزىنىڭ مەملىكەتلىك كومىتېتىنى سايلاپ چىقىشتىن باشقا، يەنە جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تەشكىلىي قانۇنىنى تۈزۈپ چىقىدۇ، مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى كومىتېتىنى سايلاپ چىقىدۇ. سىلەرنىڭ كۆپ يىلدىن بۇيانقى كۈرىشىڭلار پۈتكۈل جۇڭگو خەلقىنىڭ دېموكراتىك ئىنقىلاۋىي ھەركىتىنىڭ بىر قىسمى. غەربىي شىمالدىكى خەلق ئازاتلىق ئۇرۇشىنىڭ غەلبىلىك راۋاجلىنىشىغا ئەگىشىپ شىنجاڭ تولۇق ئازات بولىدىغان ۋاقىتقا ئانچە ئۇزاق قالمىدى، سىلەرنىڭ كۈرىشىڭلار پات ئارىدا ئەڭ ئاخىرقى مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشىدۇ، بىز سىلەرنىڭ ئۆز ۋەكىللىڭلار سۆپىتىدە 5 كىشىنى مەملىكەتلىك خەلق سىياسى كېڭىشىنىڭ ئومۇمى يىغىنىغا قاتنىشىشقا ئەۋەتمىشىڭلارنى چىن قەلبىمىزدىن قارشى ئالىمىز، ئەگەر قوشۇلساڭلار 9-ئاينىڭ دەسلەپكى 10 كۈنى ئىچىدە

بېيجىڭغا يېتىپ كېلىشىڭلارنىڭ سورايمىز، تېلېگرامما يېتىپ بارغاندىن كېيىن جاۋاپ قايتۇرۇشىڭلارنى ئۈمىت قىلىمىز.

يېڭى سىياسى كېڭەش تەييارلىق كومىتېتىنىڭ مۇدىرى ماۋزېدۇڭ.

1949-يىل 8-ئاينىڭ 18-كۈنى، بېيپىڭ،»

يولداش ئەخمەتجان قاسىمنىڭ ئۆز نامىدىن يولداش ماۋزېدۇڭغا يازغان جاۋاپ خېتىنىڭ تولۇق تېكىستى مۇنداق ئىدى:

«مەملىكەتلىك سىياسى كېڭەش تەييارلىق كومىتېتىنىڭ مۇدىرى، قەدىرلىك ماۋزېدۇڭ ئەپەندىگە:

خېتىڭىزنى تاپشۇرۇۋالدىم، خەتتە ئېيتىلغان مەسىلىلەر ئۆلكەمىزدىكى بارلىق خەلقنىڭ ئۆزۈندىن بۇيانقى ئارزۇسى ئىدى.

بىز جۇڭگو خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسىنىڭ ئۇلۇغ غەلبىسىنى ئۆلكىمىز ۋە دۇنيا خەلقىنىڭمۇ ئۇلۇغ غەلبىسى دەپ ھېسابلايمىز.

خېتىڭىزدە ئوتتۇرىغا قويۇلغان مەسىلىلەرگە چەكسىز مىننەتدارلىق بىلدۈرىمىز، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، بىز بېيپىڭغا ۋەكىل ئەۋەتمىشكە قوشۇلىدىغانلىغىمىزنى خوشاللىق بىلەن بىلدۈرىمىز.

ھۆرمەت بىلەن:

پەۋقۇلئاددە رايون خەلقىنىڭ ۋەكىلى ئەخمەتجان قاسىمى.

1949-يىل 8-ئاينىڭ 20-كۈنى»

3 ۋىلايەت رەھبەرلىرى بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئىنتايىن خوشال بولدى ھەمدە ۋەكىللەرنىڭ ئىسملىگىنى تېزدىن بېكىتىپ چىقتى، ئۇلار: ئەخمەتجان قاسىمى، ئىسھاقبېك، ئابباسوپ،

دەلىلقان ھەمدە ئۇرۇمچىدىن شىنجاڭ جۇڭگو - سوۋېت مەدەنىيەت جەمئىيىتىدىكى يولداش لو جۆلاردىن ئىبارەت بولدى. بۇ ۋاقىتتا يولداش لو جۆ ئۇرۇمچىدىن ئۆلجىغا يېتىپ كەلدى. 8 - ئاينىڭ 22 - كۈنى 3 ۋىلايەت ۋەكىللىرى بىلەن بىرلىكتە ئايرۇپلانغا ئولتۇرۇپ سوۋېت ئىتتىپاقى ئارقىلىق بېيجىڭغا ماڭدى. سەپەر ئۈستىدە ئايرۇپلان ۋەقەسى يۈز بېرىپ، بەختكە قارشى ھەممەيلەن قۇربان بولدى. رەئىس ماۋ زېدۇڭ بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، شىنجاڭ «تېچلىق ۋە خەلقچىلىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» غا تەزىيە تېلېگىراممىسى ئەۋەتتى، ئۇنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

«شىنجاڭ تېچلىق ۋە خەلقچىلىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىغا، سۆيۈملۈك يولداشلار: شىنجاڭ خەلقىنىڭ جۇڭگو خەلق سىياسى كېڭەش يىغىنىغا قاتنىشىدىغان بىرىنچى تۈركۈم ۋەكىللىرىدىن شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى يولداش ئەخمەتجان، شىنجاڭ ئۆلكىسى ئىلى، ئالتاي، تارباغاتايدىن ئىبارەت 3 ۋىلايەتتىكى مىللى ئارمىيىنىڭ باش قوماندانى يولداش ئىسھاقبېك، شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمىتىنىڭ مۇئاۋىن باش كاتىۋى يولداش ئابدۇكېرىم ئاباسوپ، مىللى ئارمىيىنىڭ 1 - مۇئاۋىن باش قوماندانى يولداش دەلىلقان سۈگۈربايوپ ۋە شىنجاڭ جۇڭگو - سوۋېت مەدەنىيەت جەمئىيىتىدىن يولداش لو جۆلار بەختكە قارشى ئايرۇپلاندا ھادىسىگە ئۇچراپ، بېيجىڭغا كېلىش سەپىرىدە قازا تاپتى. ئەخمەتجان باشچىلىغىدىكى 5 نەپەر يولداش ھايات چىغىدا، شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئازاتلىق ئىشى ئۈچۈن باتۇرانە كۈرەشلەر ئېلىپ بارىدى، ئەڭ ئاخىرىدا جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنى قۇرۇش

يولىدا ئۆزلىرىنىڭ ھاياتىنى تەقدىم قىلدى، بۇ پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنىڭ مەڭگۈ خاتىرىلىشىگە ئەرزىيدۇ. يولداش ئەخمەتجان، يولداش ئىسھاقبېك، يولداش ئابدۇكېرىم ئاباسوپ، يولداش دەلىلقان سۈگۈربايوپ ۋە يولداش لوجۆلار مەڭگۈ ھايات!» ئارقىدىنلا پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ئىككىنچى قېتىم تېلېگىراممىسى ئەۋەتىپ، يەنە ۋەكىل ئەۋەتىشنى تەكلىپ قىلدى. بۇ قېتىمدا يولداش سەيپىدىن، شىنجاڭ شۆيۈەندىن پىروفېسسور تۆجۈ، چۆچەكتىن ئالىمجان قاتارلىق يولداشلار شىنجاڭنىڭ ۋەكىلى بولۇپ مەملىكەتلىك 1 - نۆۋەتلىك سىياسى كېڭەش يىغىنىغا قاتناشتى.

1949 - يىلى 8 - ئاينىڭ 26 - كۈنى لەنجۇ ئازات بولدى. بۇ غەلىبە ما بۇفاڭ، ما خۇڭكۇي قاتارلىقلارنىڭ شىنجاڭغا چېكىنىپ خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسىنىڭ شىنجاڭغا كىرىشىنى توسۇشقا ئۇرۇنۇش سۇيىقەستىنى تارمار قىلىۋەتتى. 10 - ئايدا، خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسى 1 - دالا ئارمىيىسىنىڭ 1 - بىڭتۇەنى ۋاڭ جېن قوماندانلىقىنىڭ يېتەكچىلىكىدە باتۇرلۇق بىلەن جەڭ قىلىپ، چىليەنشەن تاغلىرىدىن ئۆتۈپ، جاڭيېنى ئازات قىلىپ، مابۇفاڭ، ماخۇڭكۇي قىسىملىرىنىڭ چېكىنىش يولىنى كېسىپ تاشلاپ، خېشى كارىدورىدىكى گومىنداڭ قىسىملىرىدىن 100 مىڭغا يېقىن ئادەمنى تولۇق يوقاتتى.

غەربىي شىمالنىڭ بۇ ۋەزىيىتى شىنجاڭدىكى گومىنداڭنىڭ ھەربىي، مەمۇرى ئەمەلدارلىرى ئىچىدە غايەت زور داۋالغۇش پەيدا قىلدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە بۇ ۋەزىيەتكە تاقابىل تۇرۇش ئۇستىدە ئىختىلاپ تۇغۇلدى ھەمدە بۆلۈنۈش كېلىپ چىقتى، ئۇلارنىڭ كۆپ سانلىقلىرى كوممۇنىستلار پارتىيىسىنىڭ شىنجاڭنى تېچ يول بىلەن ئازات قىلىش شەرتىنى شەرتسىز

قوبۇل قىلىپ، ھەقىقەتكە قايتىشنى تەشەببۇس قىلدى. بۇ خىل قاراشتىكىلەرنىڭ ئارمىيە ئىچىدىكى ۋەكىلى ۋەتەنپەرۋەر گېنېرال تاۋسيۇي قاتارلىقلار، ھۆكۈمەت ئىچىدىكى بۇرھان ئەپەندى قاتارلىقلار ئىدى. ۋاھالەنكى ئۇ چاغدا، تاۋسيۇي گارنىزون باش قوماندانلىغىدەك مۇھىم ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئالغان بولسىمۇ، لېكىن، ئۇنىڭ قول ئاستىدا ئانچە كۆپ قىسىم يوق ئىدى. گومىنداڭنىڭ شىنجاڭدا تاۋسيۇيغا ئىشەنمەسلىكى ھەقىقەتكە قايتىشنى قوللايدىغان جاۋ شىگۈاڭ باشچىلىغىدىكى بىر دىۋىزىيەسىدىن باشقا، يەنە خۇزۇڭنەن گۇرۇھىنىڭ يېڭ باشچىلىغىدىكى بىر تولۇقلانغان دىۋىزىيەسى، مابۇفاڭ گۇرۇھىدىكى ماچىڭشياڭنىڭ ئاتلىق 5 - كورپۇسى بار ئىدى. ئاساسىي ئەسكىرىي كۈچ يېڭ، ماچىڭشياڭلارنىڭ قولىدا ئىدى، بۇ ئىككىسى بولسا تىنچلىق يولىدىن ھەقىقەتكە قايتىشنى قەتئىي رەت قىلدى، ھەتتا ئۆزىنىڭ قىسىملىرىنى شىنجاڭنىڭ بوغۇزى بولغان شىڭشىڭياغا يۆتكەپ بېرىپ، خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسىنىڭ شىنجاڭغا كىرىشىنى توسۇشقا تۇرۇندى. گومىنداڭنىڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئىچىدە، مۇئاۋىن رەئىس مەمتىمىن بۇغرا، ئەيسالار يېڭ چېك، ماچىڭشياڭلار ھەقىقەتكە قايتىشقا جاھىللىق بىلەن قارشىلىق كۆرسەتمەشتە، گېنېرال نىڭشا، چىڭخەي قاتارلىق جايلاردىكى مابۇفاڭ، ماخۇڭكۇيلەرنىڭ ئارمىيىسىنى ئارقا تەرەپ قىلىشنى ئويلىغان ئىدى، بۇنداق ۋەزىيەت ئاستىدا، ۋەزىيەتنى بەلگىلەيدىغان ھەل قىلغۇچ ئامىل خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسىنىڭ شىنجاڭغا كىرىشى ئىدى. ما بۇفاڭ، ما خۇڭكۇيلەرنىڭ ئارمىيىسى غەربىي شىمال دالا ئارمىيىسىنى تەرىپىدىن

يوقىتىلغاندىن كېيىن، يېڭ چېك، ماچىڭشياڭلارنىڭ خام خىياللىرىمۇ كۆپۈككە ئايلىنىپ قالدى. كېيىن ۋەتەنپەرۋەر گېنېرال تاۋسيۇي ئەپەندى قاتارلىقلارنىڭ ئەتراپلىق خىزمەت ئىشلىشى ئارقىسىدا، يېڭ چېك، ماچىڭشياڭلار ھەربىي ھوقۇقىدىن ۋاز كېچىشكە مەجبۇر بولۇپ، بىر قىسىم ئادەملىرىنى ئېلىپ جەنۇبىي شىنجاڭ ئارقىلىق چەتئەلگە قېچىپ كەتتى، مەمتىمىن بۇغرا، ئەيسا قاتارلىقلارمۇ ئارقا - ئارقىدىن قېچىپ كەتتى.

9 - ئاينىڭ 15 - كۈنى، يولداش دېڭ لىچۈن ئىلىدىن ئۇرۇمچىگە يېتىپ كەلدى. ئۇ بۇرھان ئەپەندىنىڭ ئۆيىدە ئۇرۇپ، تاۋسيۇي، بۇرھانلار بىلەن شىنجاڭنىڭ تىنچلىق بىلەن ئازات بولىشىنى كۆتۈۋېلىش مەسىلىلىرى ئۈستىدە مەسلىھەتلەشتى. 9 - ئاينىڭ 25 - كۈنى گېنېرال تاۋسيۇي تۆۋەندىكى مەزمۇندا پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىغا تېلېگىرامما يوللىدى: «مەن تاۋسيۇي قاتارلىق كىشىلەر بارلىق كوماندىر ۋە ئەسكەرلىرىمىزنى باشلاپ، بۈگۈندىن ئېتىۋارەن گۇاڭجۇ ھۆكۈمىتى بىلەن بولغان ئالاقىمىزنى ئۈزۈپ، رەئىس ماۋزېدۇڭنىڭ 8 ماددىلىق تىنچلىق بايانىتىنى ۋە ئىچكى تىنچلىق كېلىشىمىنى سەمىمى قوبۇل قىلىدىغانلىغىمىزنى تەنتەنىلىك بىلەن جاكالايمىز». 25 - كۈنى گومىنداڭ شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى بۇرھان ئەپەندىمۇ ھەقىقەتكە قايتقانلىغىنى جاكالىدى. 26 - كۈنى 3 ۋىلايەت غۇلجا شەھىرىدە 30 مىڭ كىشىلىك ئاممىۋى چوڭ يىغىن ئېچىپ، شىنجاڭنىڭ تىنچلىق بىلەن ئازات بولغانلىغىنى تەبرىكلىدى. يىغىندا «شىنجاڭنىڭ تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقىنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» نىڭ مۇۋەققەت رەئىسى ئەسئەت ئىسھاقوپ 3 ۋىلايەتتىكى ھەر

مىللەت خەلقىغە ۋاكالىتەن رەئىس ماۋزېدۇڭغا تەبرىك تېلېگراممىا يوللىدى، تېلېگراممىا تۆۋەندىكىچە:

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ رەئىسى ماۋزېدۇڭغا:

جۇڭگو خەلق ئازاتلىق ئارمىيەسى پۈتۈن مەملىكەتتە، بولۇپمۇ يېقىندىن بېرى غەربىي شىمالدا چوڭ غەلىبىگە ئېرىشكەن بىر چاغدا، مەن جانابىڭىزنى ھەمدە سىياسى كېڭەشنىڭ بارلىق ۋەكىللىرىنى ئېھتىرام بىلەن تەبرىكلەيمەن. ئىلى، تارباغاتاي، ئالتايدىن ئىبارەت 3 ۋىلايەت خەلقى گەرچە گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى قوراللىق كۈرەش داۋامىدا ئۆزلىرىنىڭ دېموكراتىك يېڭى تۈرمۈشىنىڭ ئاساسىنى ئۇرۇناتقان بولسىمۇ، لېكىن يەنىلا گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ سىياسى زۇلمى، ئىقتىسادىي بۇزغۇنچىلىقى، مىللى كەمسىتىشى، شۇنىڭدەك مەدەنىيەت جەھەتتە ئايال - ئاستى قىلىشىغا ئۇچراپ كەلمەكتە. بۇ قېتىم، خەلق ئازاتلىق ئارمىيەسىنىڭ غەلىبىسى تۈپەيلىدىن ئۆلكىمىزدىكى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى يوقىتىلدى. پۈتۈن ئۆلكە خەلقى چەكسىز خوشاللىق كەيپىياتى ئىچىدە، مىسلىسىز زور كۆلەمدە ئاممۇي يىغىن ئېچىپ، بۇ تارىخىي ۋەقەنى ھىمايە قىلىدىغانلىغىنى ۋە تەبرىكلەيدىغانلىغىنى بىلدۈردى. 3 ۋىلايەت خەلقى جانابىڭىزغا چىن كۆڭلىدىن رەخمەت ئېيتىدۇ. پۈتۈن شىنجاڭ خەلقى جانابىڭىزنىڭ رەھبەرلىگىدە، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ يارىدىمى ئارقىسىدا، ئىگىلىكنى مۇستەھكەملەش، بەخت تىمار، ئىلغار، مەدەنىيەتلىك ۋە ھەممە مىللەت باراۋەر بولغان يېڭى تۈرمۈشنى بەرپا قىلىش ئۈچۈن تىرىشىدۇ.

شىنجاڭ تېنچلىق، خەلقچىلىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىلىك مۇۋەققەت رەئىسى: ئەسئەت ئىسھاقوپ

10 - ئاينىڭ 10 - كۈنى، ۋاڭ جېن قوماندان بويرۇقىغا بىنائەن 1 - بىكتۇەنگە يېتەكچىلىك قىلىپ جۇچۇەندىن بىر قانچە يولغا يۆلۈنۈپ شىنجاڭغا قاراپ يۈرۈش قىلدى. 10 - ئاينىڭ 20 - كۈنى ئالدىدا ماڭغۇچى قىسىملارنىڭ ئاپتوموبىل پولكى ئۇرۇمچىگە يېتىپ كەلدى. كەينىدىن 1 - بىكتۇەننىڭ شىنجاڭغا كىرگەن قىسىملىرى ئىككى يولغا بۆلۈندى: ئىككىنچى كورپۇس يولداش گو پىڭ، ۋاڭ ئېنماۋلارنىڭ يېتەكچىلىگىدە، جەنۇبىي شىنجاڭغا يۈرۈش قىلدى، 6 - كورپۇس يولداش لو يۈەنفا، جاڭ شىيەنيۈلارنىڭ يېتەكچىلىگىدە شىمالىي شىنجاڭغا يۈرۈش قىلدى، خەلق ئازاتلىق ئارمىيەسى قۇمۇلدىن، كۈچاردىن ئۆتۈشتە، گومىنداڭ ئارمىيەسىنىڭ ۋە باندىتلارنىڭ توپىلىڭىنى تىنجىتتى، شۇنداق قىلىپ، ھەر قايسى قىسىملار شىنجاڭدىكى ھەر قايسى ئىستراتېگىيىلىك مۇھىم جايلارنىڭ ھەممىسىگە كىرىپ ئورۇنلۇشۇپ، بەشيۈلتۈزلۇق قىزىل بايراقنى پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىگە قادىدى.

خەلق ئازاتلىق ئارمىيەسىنىڭ ھەركىتىگە ماسلىشىش ئۈچۈن، مىللى ئارمىيىنىڭ بىر قىسمى ئايىرىم - ئايرىم ھالدا شەرقىي شىنجاڭ ۋە جەنۇبىي شىنجاڭغا كىردى، يەنە بىر قىسمى بويرۇقىغا بىنائەن 12 - ئاينىڭ 9 - كۈنى ئۈرۈمچىگە كىرىپ، خەلق ئازاتلىق ئارمىيەسى 1 - بىكتۇەننى بىلەن غەلىبىلىك ھالدا ئۈچراشتى.

جۇڭگو خەلق ئىنقىلاۋىي ھەربىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى ماۋزېدۇڭنىڭ بۇيرۇغى بويىچە، مىللى ئارمىيە 1949 - يىلى

12 ـ ئايدا رەسمى يوسۇندا جۇڭگو خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسى ـ نىڭ 5 ـ كورپۇسى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى. ئۇنىڭ قارمىغىدا 13 ـ ، 14 ـ دىۋىزىيە قۇرۇلدى، 13 ـ دىۋىزىيە جەنۇبىي شىنجاڭغا، 14 ـ دىۋىزىيە شىمالىي شىنجاڭغا. ئۇنىڭ كورپۇس ئىشتاۋى غۇلجا شەھرىگە ئورۇنلاشتى. 5 ـ كورپۇسنىڭ يېڭى رەھبەرلىك بەنزىسىمۇ بىرلا ۋاقىتتا جۇڭگو خەلق ئىنقىلاۋىي ھەربىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى ماۋزېدۇڭنىڭ بۇيرۇغى بىلەن تەيىنلەندى. لېسكىن 5 ـ كورپۇس باشلىغى بولۇپ تەيىنلەندى، مەن 5 ـ كورپۇسنىڭ مۇئاۋىن سىياسى كومىسسارى بولۇپ تەيىنلەندىم. يېڭى رەھبەرلىك بەنزىسى ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن، 5 ـ كورپۇسنىڭ كومانىدىرلىرى ئىچىدىن جۇڭگو كومپارتىيەسىگە شەرەپلىك ھالدا ئارقا ـ ئارقىدىن ئەزا قوبۇل قىلىندى. 5 ـ كورپۇستا ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى قۇرۇلدى، سىياسى كومىسسارلىق تۈزۈمى ئورنىتىلدى، 2 ـ ۋە 6 ـ كورپۇسلاردىن ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ بىر تۈركۈم مۇنەۋۋەر خەنزۇ كادىرلار 5 ـ كورپۇسقا يۆتكەپ كېلىنىپ، كورپۇس، دىۋىزىيە ۋە پولكلارنىڭ سىياسى خىزمەت كادىرلىغىغا تەيىنلەندى، مەسىلەن، 2 ـ كورپۇسنىڭ مۇئاۋىن كومانىدىرى يولداش دۇڭ شىنيۈن 5 ـ كورپۇسنىڭ سىياسى كومىسسارى بولدى، 2 ـ كورپۇستىن يولداش لى يۈنخې 5 ـ كورپۇس سىياسى بۆسۈنىڭ مۇدىرى بولدى، 5 ـ كورپۇسقا يۆتكەلىپ سىياسى خىزمەت ئىشلىگەن خەنزۇ كادىرلار، ھەر خىل قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، پارتىيە قۇرۇلۇشى ۋە سىياسى، ئىدىيە خىزمەتنى كۈچەيتىپ، 5 ـ كورپۇسنىڭ قۇرۇلۇشى ئۈچۈن ئۆز توھپىلىرىنى قوشتى. شۇنىڭدىن باشلاپ، پارتىيەنىڭ بىۋاستە

رەھبەرلىگى ۋە غەمخورلىغى ئارقىسىدا، مىللىي ئارمىيىنىڭ قۇرۇلۇشى يېڭى بىر تارىخىي باسقۇچقا قەدەم قويىدى.

5 ـ كورپۇس قۇرۇلغاندىن كېيىن، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە رەئىس ماۋ زېدۇڭ 5 ـ كورپۇستىكى كەڭ كومانىدىرلار جەڭچىلەرگە ئىنتايىن غەمخورلۇق قىلدى، 1950 ـ يىلى جۇڭگو خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسى باش قوماندانلىق ئىشتاۋى 5 ـ كورپۇسنى بىر ئېكسكۇرسىيە تەشكىللەپ، دۆلەت ھەز قۇرۇلغانلىغىنىڭ بىر يىللىغىنى تەبرىكلەش مۇراسىمىغا قاتنىشىش ئۈچۈن، بېيجىڭغا ئالاھىدە تەكلىپ قىلدى. ئېسىمدە قېلىشىچە، 1950 ـ يىلى 9 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنى ئەتراپىدا بولسا كېرەك، بىز غۇلجىدىن ئايرۇپىلان بىلەن شىنئەنگە بېرىپ بىرىنچى دالا ئۇرۇش ئارمىيىسىنىڭ قوماندانى پېڭ دېخۇەي، شۇنىڭدەك شى جۇڭشۈن، گەن سىچى قاتارلىق رەھبىرىي يولداشلارنىڭ قوبۇل قىلىشىغا مۇيەسسەر بولدۇق، 9 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى، بىز شىنئەندىن ئايرۇپىلان بىلەن بېيجىڭغا بېرىپ بېيجىڭ مېھمانخانىسىدا تۇردۇق، 9 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى باشقا ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىللىرى ئۆمىگى بىلەن دۆلەت زىياپىتىگە قاتناشتۇق، زىياپەتتە قەدىرلىك رەئىس ماۋزېدۇڭ، لیۇشاۋچى، جۇدې، جۇئېنلەي قاتارلىق مەركەزدىكى رەھبىرىي يولداشلار بىز 5 ـ كورپۇسنىڭ بارلىق ۋەكىللىرىنى سەممى قوبۇل قىلدى، بۇ، مېنىڭ رەئىس ماۋزېدۇڭنى بىرىنچى قېتىم كۆرۈشۈم بولۇپ، ئىنتايىن ھاياجانلاندىم، چەكسىز بەختىمىز قىلدىم ۋە ئىپتىخارلىققا چۆمدۇم. 10 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى بىز تەنئىنەمىن مەيدانىنىڭ كۈزىتىش مۇنبىرىدە تۇرۇپ، دۆلەت بايرىمىنى تەبرىكلەش مۇراسىمىغا قاتناشتۇق ۋە پاۋات

كۆردۇق. كېيىن باش قوماندان جۇ دې 5 - كورپۇس ۋەكىللەر ئۆمىگى ئەزالىرىنى سۆھبەتكە چاقىرىپ، بىزنىڭ دوكلاتىمىزنى ئاڭلىدى. 5 - كورپۇسنىڭ قۇرۇلۇشى ھەققىدە مۇھىم يوليورۇق بەردى. كېيىن ئۆمىگىمىز تېخنىكىلىرىغا بېرىپ ئېكسكۇرسىيە قىلدى ۋە ئۇگەندى. ئۇ يەردە 20 - بىگتۇەننىڭ قوماندانى يولداش ياڭ چىڭۇۇ بىزنى قوبۇل قىلدى. شۇ قېتىمقى ئېكسكۇرسىيە ۋە ئۇگىنىش بىزنىڭ نەزەر دائىرىمىزنى ئاچتى، سوتسىيالىستىك ۋەتىنىمىزنىڭ ئۇلۇغلىقىنى كۆردۇق، پارتىيىنىڭ غەمخورلىقى ۋە مېھرىۋانلىقىدىن بەھرىمەن بولدۇق، ئىنتايىن زور تەربىيە ۋە ئىلھام ئالدۇق. پارتىيىنىڭ ۋە رەئىس ماۋزېدۇڭنىڭ توغرا رەھبەرلىگىدە، 5 - كورپۇسنىڭ قۇرۇلۇشىنى ياخشىلاپ كېتەلەيدىغانلىقىمىز ھەققىدە تولۇق ئىشەنچىگە ئىگە بولدۇق.

1950 - يىلى 5 - كورپۇسنىڭ بىر قىسمى قېرىنداش قىسىملار بىلەن بىرلىكتە باندىت تازىلاش جېڭىگە ئاكتىپ قاتناشتى. خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسىنىڭ باندىت تازىلاش قىسىملىرىنىڭ شىددەت بىلەن قوغلاپ زەربە بېرىشى ئارقىسىدا، باندىت باشلىغى ئوسمان گەنسۇ چېگرىسىدا ئاخىرى بىز تەرەپتىن تىرىك قولغا چۈشۈرۈلدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئوسمانىنىڭ شىنجاڭدا ئېلىپ بارغان ئۇزۇن مۇددەتلىك باندىتلىق ھەرىكەتلىرى ئۆزىنىڭ ياجىئەلىك مەغلۇبىيىتى ۋە ھالاكىتى بىلەن ئاياقلاشتى.

1953 - يىلىدىن ئېتىبارەن شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسى رەئىس ماۋزېدۇڭنىڭ «بىر يەر ئۆزلەشتۈرۈپ، چېگرانى گۈللەندۇرۇش» دېگەن يوليورۇغىغا ئەمەل

قىلىپ، دۆلەت مۇداپىئە قىسىملىرى ۋە ئىشلەپچىقىرىش قىسىملىرى دەپ ئىككىگە بۆلۈندى. 2 - 6 - كورپۇسنىڭ زور بىر قىسمى ۋە 22 - بىگتۇەن (تاۋسىيۇبنىڭ باشچىلىغىدا ھەققەتسىز قايتقان قىسىملاردىن تەشكىللەنگەن) پۈتۈنلەي شىنجاڭ ھەربىي رايونى ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش بىگتۇەنى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى. 5 - كورپۇسنىڭ ئۆزگەرتىلدى، بىر قىسمى ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش قىسمى بولدى، بىر قىسمى دۆلەت مۇداپىئە قىسمى بولۇپ ئايرىلدى.

شىنجاڭ تېچلىق بىلەن ئازات قىلىنغاندىن كېيىن، سىياسى جەھەتتە ھەر قايسى مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدا ھەقىقى باراۋەر بولغان بېڭىچە سوتسىيالىستىك مىللى مۇناسىۋەت ئورنىتىلدى؛ ئىقتىسادىي جەھەتتە. فېئودالىق تۈزۈم ئاغدۇرۇلۇپ، ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرى ئازات قىلىنىپ، سوتسىيالىستىك يېڭى ئىشلەپچىقىرىش مۇناسىۋەتلىرى ئورنىتىلىپ، خەلق ھەقىقى تۇرمە قەددىنى كۆتەردى، دۆلەتنىڭ ئىگىسىگە ئايلاندى.

شىنجاڭنىڭ تېچلىق بىلەن ئازات قىلىنىش جەريانىنى ئەسلىگەندە، ئالاھىدە شۇنى كۆرسىتىپ ئۆتۈش كېرەككى، بىرىنچى، جۇڭگو خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسى 1 - بىگتۇەندىكى كەڭ كوماندىر، جەڭچىلەر پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە رەئىس ماۋزېدۇڭنىڭ بۇيرۇغىنى قەتئى ئىجرا قىلىپ، شىنجاڭنى تېچ يول بىلەن ئازات قىلىش داۋامىدا ئۆچمەس خىزمەت كۆرسەتتى. ئەگەر ۋاڭ جېن قوماندان باشچىلىغىدىكى بىرىنچى بىگتۇەن چاقماق تېزلىگىدە شىنجاڭغا كىرمىگەن بولسا، شىنجاڭنىڭ تېچلىق بىلەن ئازات قىلىنىشىمۇ مۇنداق تېز بولمىغان

بولاتتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى يولداش دېڭ لىچۈننى 3 ۋىلايەتكە ئۆز ۋاقتىدا ئەۋەتىپ، 3 ۋىلايەتنى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن ئالاقە باغلاش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدى. يەنە بىر تەرەپتىن يولداش دېڭ لىچۈن ئۇرۇمچىگە كېلىپ گېنېرال تاۋسيۇي، بۇرھان ئەپەندىلەرنىڭ تېپچىلىق بىلەن ھەقمەتكە قايتىشىنى ئىلگىرى سۈردى.

شىنجاڭنىڭ تېچ يول بىلەن ئازات قىلىنىشىغا ئەگىشىپ، 2 ـ، 6 ـ كورپۇستىن 20 مىڭدىن ئارتۇق كادىر، جەڭچى، 5 ـ كورپۇستىن بىر قىسىم مىللى كادىر ئاجرىتىلىپ، يەرلىك-نىڭ پارتىيە قۇرۇلۇشىغا، ھۆكۈمەت قۇرۇلۇشىغا ۋە ئىشلەپچىقىرىشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش، زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش، يەر ئىسلاھاتى قاتارلىق خىزمەتلىرىگە قاتناشتۇرۇلدى، مۇشۇ مەزگىلدە زور تۈركۈمدىكى مىللى كادىرلار تولۇپ ـ تاشقان قىزغىنلىق بىلەن تەربىيىلەندى ھەمدە ئۇلار ھەر دەرىجىلىك ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىغا خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرۇلدى. ھازىر، ئاپتونوم رايونىنىڭ ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلىك تارماقلىرىدا ئىشلەۋاتقان ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ كۆپچىلىگى ئەنە شۇ چاغدا تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈلگەن تايانچىلار ۋە ئاكتىپلار. ئۇچىنچى، 2 ـ، 6 ـ كورپۇستىكى كەڭ كوماندىر، جەڭچىلەر شىنجاڭنىڭ سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇشتا تۆھپە قوشتى. ئازاتلىققان ئىلگىرى شىنجاڭدا بىرمۇ زامانىۋى سانائەت يوق ئىدى. شىنجاڭ بويىچە ماشىنا ئوسكۇنىلىرى ناچار، تېخنىكىسى قالاق، بىنالىرى ۋەيرانە 14 كىچىك زاۋۇت بار ئىدى. مەسىلەن:

ئۇرۇمچىدە پەقەت بىرلا كىچىك تېپتىكى ئېلېكتىر ئىستانسىسى ۋە گۇاڭشۇي يىللىرىدا جىياڭنەن كېمەسازلىق زاۋۇتىدا ئىشلەپچىقىرىلغان ئىستانوكتىن بىرسىلا بار ئىدى. ئازاتلىقتىن كېيىن، يېڭى خەلق ھۆكۈمىتى كونا زاۋۇتلارنى ئىسلاھ قىلىپ تەرتىپكە سېلىش بىلەن بىللە، مەبلەغ ئاجرىتىپ بەردى. بولۇپمۇ 2 ـ، 6 ـ كورپۇستىكى كەڭ كوماندىر، جەڭچىلەر شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىغە كۆپلەپ ياخشى ئىش قىلىپ بېرىش ئۈچۈن، ئىنچىكە ھىساپ قىلىپ، كىيىم ـ كىچەك، يىمەك ـ ئىچمەكلىرىنى ئىقتىسات قىلىپ، زۇرغۇن مىقتارىدا راسخوت تىجەپ مەبلەغ توپلاپ، ئۇنى سانائەتكە قوشۇپ، ئىلگىرى ـ كېيىن «1 ـ ئاۋغۇست» پولات زاۋۇتى، «1 ـ ئىيۇل» توقۇمىچىلىق فابرىكىسى، «ئۆكتەبىر» تېراكتور زاۋۇتى، ۋېيخۇلياك ئېلېكتىر ئىستانسىسى قاتارلىقلارنى قۇردى ھەمدە نەتىجىدە روھىنى جارى قىلدۇرۇپ، ئىشلەپچىقىرىش ھەركىتىنى قىزغىن قانات يايدۇرۇپ، شىنجاڭنىڭ سانائەت، دېخانچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن پۈختا ئاساس سالدى. بۇ ئۈچ زور قۇھپە شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئېسىدىن مەڭگۈ چىقمايدۇ. بۇ شانلىق تۆھپىلەر خەلق ئازاتلىق ئۇرۇشىنىڭ غەلىبىسى ۋە شىنجاڭنىڭ تېچلىق بىلەن ئازات قىلىنىشىنىڭ تارىخ سەھىپىسىگە يېزىلغۇسى.

× × ×

3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋى 1944 ـ يىل 9 ـ ئايدا باشلىنىپ، 1949 ـ يىل 9 ـ ئايدا شىنجاڭ تېچ يول بىلەن ئازات قىلىنغانغا قەدەر توپ توغرا 5 يىل داۋام قىلدى، مۇشۇ 5 يىل جەريانىدا، 3 ۋىلايەت خەلقى سىياسى، ئىقتىسادى ۋە مەدەنىيەت

جەھەتلەردە، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى جىددى كۈرەش ئېلىپ بارىدى، كۈرەش مۇۋەپپەقىيەتلىك تەجرىبىلەرگىنىمۇ ۋە چوڭقۇر ساۋاقلارغىمۇ ئىگە بولدى.

3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋى ـ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى رەھبەرلىك قىلغان يېڭى دېموكراتىك ئىنقىلابنىڭ، سوۋېت ئۆكتەبىر ئىنقىلاۋىنىڭ تەسىرى ئاستىدا، پۈتۈن دۇنيا خەلقىنىڭ گېرمانىيە فاشىستلىرىغا قارشى كۈرىشى غەلىبىگە ئېرىشىش ئالدىدا، بولۇپمۇ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى رەھبەرلىك قىلغان ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش غەلىبە قىلىۋىنىش ھارپىسىدا پارتلىغان مىللى دېموكراتىك ئىنقىلاۋىي ھەرىكەت، ئۇ، 3 ۋىلايەت خەلقىنىڭ جاھانگىرلىك ۋە گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى ئېلىپ بارغان قوراللىق كۈرىشىدۇر.

3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋى كۈرەشنىڭ تۇنجى جاھانگىرلىككە ۋە گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ مۇستەبىت زۇلمىغا قارشى، دېموكراتىيە ۋە مىللى بازاۋەرلىك ئاپىتونومىيىنى قولغا كەلتۈرۈشنى مەقسەت قىلغان. 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋى قوراللىق كۈرەشنى ئاساسىي شەكىل قىلدى ھەمدە 3 ۋىلايەت رايونلىرىدا ئىنقىلاۋىي تايانچ بازا قۇرۇپ، گومىنداڭنىڭ شىنجاڭدا تۈرۈشلۇق 80 مىڭغا يېقىن ئادىمى بار ئارمىيىسىنى ئىسكەنجىگە ئېلىپ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى رەھبەرلىك قىلغان ۋە ئىچكى ئۇلكىلەردە ئېلىپ بېرىلغان ئىنقىلاۋىي كۈرەشكە يېقىندىن ماسلاشتى ھەمدە شىنجاڭنىڭ تېچ يول بىلەن ئازات قىلىنىشى ئۈچۈن پايدىلىق شەرت ـ شارائىت يارىتتى ھەم تېگىشلىك تۆھپە قوشتى.

3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ كۈرەش تارىخى گومىنداڭ

ئەكسىيەتچىلىرىگە، جاھانگىرلىككە قارشى كۈرەش قىلغان تارىخ بولۇپ، ئېلىمىزنىڭ يېڭى دېموكراتىك ئىنقىلاۋىنىڭ مەزمۇنىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان. خۇددى يولداش ماۋزېدۇڭ ئېيتقىنىدەك «3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋى جۇڭگو يېڭى دېموكراتىك ئىنقىلاۋىنىڭ بىر قىسمى».

3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋى شىنجاڭنىڭ يېقىنقى زامان تارىخىدا بولۇپ ئۆتكەن تۇرلۇك قوزغىلاڭ ۋە كۈرەشلەر ئىچىدە كۆلىمى بىرقەدەر زور بولغان ئىنقىلاۋىي ھەرىكەتتۇر. 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋى شۇنىڭ ئۈچۈن 5 يىل داۋام قىلىپ غەلىبىگە ئېرىشەلىدىكى، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ تەسىرى ۋە ئىچكى ئىنقىلاۋىي ئۇرۇشنىڭ غەلىبە ئىلھامى ئاستىدا، شۇنىڭدەك ستالىن باشچىلىغىدىكى سوۋېت ھۆكۈمىتىنىڭ مەنىۋى، ماددى جەھەتلەردىكى قوللىشى، ياردەم بېرىشى ئارقىسىدا، كۆپ خىل شەكىل قوللىنىپ كەڭ بىرلىك سەپ قۇرۇپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە ۋە جاھانگىرلىككە قارشى قوراللىق كۈرەشنى ئۈزلۈكسىز ئېلىپ بارىدى، بۇنىڭدىن باشقا، 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋى كەڭ ئىجتىمائى ئاساسقا ئىگە بولدى، ئىنقىلاپ باشلىنىش بىلەنلا ھەر مىللەت خەلقىنىڭ پائال ھىمايە قىلىشى ۋە زور كۈچ بىلەن قوللىشىغا ئېرىشتى. شۇڭا، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ ئۇنى بۆشىگىدە بوغۇۋەتمەكچى بولىشى خام خىيالدىنلا ئىبارەت بولدى.

ئەمما، 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ يېڭى دېموكراتىك ئىنقىلاپ تارىخىدىكى رولىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈش بىلەن بىللە 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدىكى سەۋەنلىكىنىمۇ كۆرسىتىش كېرەك. 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋىدىكى تۆھپە بىلەن سەۋەنـ

لىكىنى تارىخىي ماتېرىيالىزىم نۇقتىسى نەزىرى بويىچە، شۇڭاۋ-
دىكى تارىخىي شارائىتنى چىقىش نۇقتا قىلىپ تەھلىل قىلىنىش
كېرەك. ئەگەر 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ دەسلىۋىدە يۈز بەرگەن
سەۋەنلىك تەرەپنىلا كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئىنقىلاۋى، ئىلغارلىق
تەرىپىنى كۆرمەيدىغان بولساق، ياكى پۈتۈنلەي ئۇنىڭ ئەكسى-
چە بولسا، 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ يېڭى دېموكراتىك ئىن-
قىلاپ باسقۇچىدىكى تارىخىي رولىنى توغرا تونۇيالماي قالىمىز.
ئەلۋەتتە، شۇنىمۇ كۆرسىتىپ ئۆتۈش كېرەككى، 3 ۋىلايەت
ئىنقىلاۋىنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە بەزى يۇقۇرى قاتلامدىكى
زاتلارمۇ ئىنقىلاپقا قاتناشقان ھەمدە ئايرىم ساندىكى يۇقۇرى
قاتلام دىنىي زاتلار بىر قەدەر يۇقۇرى ئورۇنلارغا ئىگە بولغان.
بۇنداق بولۇشىنى شۇ چاغدىكى تارىخىي شارائىت بەلگىلىگەن
بولۇپ، ئەشۇنداق قىلىش شۇ چاغدا بىرلىكسەپ قۇرۇپ ھەر
ساھەدىكى خەلقنى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى قوز-
غاشقا پايدىلىق ئىدى. لېكىن شۇ ۋاقىتتا ئۆزىنىڭ خەلق ئارىسى-
دىكى دىنىي تەسىرىدىن پايدىلىنىپ رەھبەرلىك ھوقۇقىنى
ئىگىلىۋالغان ئېلىخان تۆرە ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ بەزى سورۇن-
لاردا ۋەتەن بىرلىگىنى پارچىلايدىغان، مىللەتلەر ئىتتىپاقىغا
بۆلگۈنچىلىك سالىدىغان، كوممۇنىستىك پارتىيىگە، سوۋېتكە
قارشى بەزى نۇتۇقلارنى سۆزلەپ ئىنقىلاۋىي ئاممىنىڭ ئىرا-
دىسىغا خىلاپلىق قىلدى. شۇ تارىخىي شارائىتتا، ئۇنداق ياكى
مۇنداق مەسىلىلەرنىڭ كېلىپ چىقىشىدىن، بولۇپمۇ مىللى
مۇناسىۋەتنى بىر تەرەپ قىلىشتىكى بەزى سەۋەنلىكلەردىن
ساقلىنىش قىيىن ئىدى. كېيىن ئەخمەتجان قاسىمى، ئابباسوپ،
ئىسھاقبېك ۋە دەلىلقانلار يادرو قىلىنغان رەھبەرلىك شەكىل-

لەنگەندىن كېيىن ئۇ خىل خاتالىقلار ناھايىتى تېز تۈزىتىلىپ
ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى توغرا يولغا قارىپ ماڭدى.

3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋى گەرچە مەملىكىتىمىز يېڭى دېمو-
كراتىك ئىنقىلاۋىنىڭ بىر قىسمى بولسىمۇ، لېكىن جۇڭگو
كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ بىۋاستە رەھبەرلىگى بولمىغانلىق-
تىن، شۇنداقلا تارىخىي شارائىتنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرىغانلىق-
تىن، فېئودال سىنىپنىڭ مەنپەئەتىگە چېقىلمىدى، دېموكراتىك
ئىنقىلاپنىڭ فېئودالىزىمنى يوقىتىش ۋەزىپىسىنى ئورۇنلى-
يالمىدى، ئوبېكتىپ جەھەتتە ئەينى ۋاقىتتا بۇ ۋەزىپىنى ئورۇن-
لىيالمىشىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى. پەقەت جۇڭگو كوممۇنىستىك
پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىگىدە، پۈتۈن شىنجاڭ ئازات بولغاندىن
كېيىنلا، خەلق دېموكراتىيە دېكتاتۇرىسى ئورنىتىلىپ، ئىجارە
ھەقىنى كېمەيتىش، زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش، يەر ئىس-
لاھاتى قاتارلىق دېموكراتىك ئىسلاھاتلار قانات يايدۇرۇلۇپ،
فېئودال سىنىپلارنىڭ ھۆكۈمرانلىقى تۈپ يىلتىزىدىن قومۇرۇپ
تاشلاندى. شۇنىڭ بىلەن شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى
ئىقتىسادىي جەھەتتە ئېكىسپىلاتاتسىيىدىن ئازات بولدى، سىياسى
جەھەتتە ھەقىقى تۇردە قەد كۆتۈرۈپ دۆلەتنىڭ ئىگىسى بولدى.

ئازات بولغان 30 نەچچە يىلدىن بۇيان، شىنجاڭنىڭ قىيا-
پىتىدە يەر - جاھاننى زىلزىلىگە كەلتۈرىدىغان ئۆزگىرىشلەر بولدى،
ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىقتىسادى، مەدەنىي تۇرمۇشى غايەت زور
دەرىجىدە ياخشىلاندى، بۇنىڭ ھەممىسى پارتىيىنىڭ توغرا
رەھبەرلىگىدىن، پارتىيىمىزنىڭ ھەر مىللەت خەلقىنىڭ سوت-
سىيالىزىمدىن ئىبارەت داغدام يولغا قارىپ مېڭىشىغا رەھبەر-
لىك قىلغانلىقىدىن ۋە پارتىيىنىڭ مىللى سىياسىتىنىڭ

توغرا يېتەكچىلىگى بولغانلىقىدىن بولدى. سانسىز پاكىتلار شۇنى ئىسپاتلىيدىكى، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ رەھبەرلىگى بولمىغان بولسا، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئازاتلىقى بولمىغان بولاتتى، ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىگى ۋە قوياش ئىتتىپاقلىقى بولمىغان بولاتتى؛ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ رەھبەرلىگى بولمىغان بولسا، ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشى ۋە مىللەتلەرنىڭ ئەمەلىيەتتىكى باراۋەرلىگىنى ئىشقا ئاشۇرۇش مۇمكىن ئەمەس. مۇگۇنكى كۈندە، قەتئى، تەۋرەنمەستىن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ رەھبەرلىگىدە، ئېلىمىزنى سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇشتەك ئۇلۇغ ۋازىنى تەرىشىپ ئىشقا ئاشۇرۇش، ئاخىرىدا، كومپارتىيەمىزنى ئىشقا ئاشۇرۇش ھەر قايسى مىللەت خەلقىنىڭ تۈپ مەنپەئىتى، بۇ ئېلىمىزدىكى ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ ئۇزاقتىن بۇيانقى ئازاتلىق كۈرىشىدىن چىققىرىلغان ئەڭ توغرا تۈپ يەكۈن، شۇنداقلا ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ ئۇزۇل-كېسىل ئازات بولۇشىنىڭ بىردىن بىر توغرا يولى.

(1979 - يىل 8 - ئاي، 1984 - يىل 12 - ئاي، ئۈرۈمچى)

3 ۋىلايەت مىللى ئارمىيە 1 - سۇيدۇك پىيادە پولكىنىڭ دۇنياغا كېلىشى ۋە ئۇنىڭ بېسىپ ئۆتكەن يولى توغرىسىدا ئەسلىمە

ئىسمائىلوپ مەھەممەت

زۇلۇمغا قارشى قوزغىلىش

قارا نىيەت شېك شىمسەي ئۆزىنى گومىنداڭنىڭ قوينىغا ئاتقاندىن كېيىن سوۋېت ئىتتىپاقىغا، كومموئىنستلارغا قارشى تۇرلۇك ھىيلە - مىكرىلىك سۇيىقەستلەرنى ئويدۇرۇپ چىقىپ، سوۋېت ئىتتىپاقىدىن مۇناسىۋىتىنى ئۈزدى. جۇڭگو كومپارتىيەسىنىڭ شىنجاڭدا خىزمەت قىلىۋاتقان مۇنەۋۋەر كادىرلىرىنى ۋە ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىلغار ئىدىيىلىك زىيالى ياشلىرىنى ئىنقىلاۋىي ۋەتەنپەرۋەر دېموكراتىك زاتلارنى تۇتۇپ تۇرمىلەرگە تاشلىدى. نەچچە مىڭلىغان ئىنقىلاۋىي ۋەتەنپەرۋەرلەرنى ۋەھشىلەرچە قىرىپ ئۆلتۈردى.

1943 - يىلى شىنجاڭدا گومىنداڭنىڭ ئۆلكىلىك، ناھىيىلىك پىرقىلىرى قۇرۇلۇپ ۋۇ جۇڭشىن ۋە ئۇنىڭ ئەگەشتۇرۇپ چىققان ئەكسىيەتچى گومىنداڭ ئۇنسۇرلىرى بارلىق ھاكىمىيەت

ئورۇنلىرىغا ئورۇنلۇشۇپ، شىنجاڭنىڭ ھۆكۈمەت - ئارمىيە، مالىيە، مەدەنىي - مائارىپ قاتارلىق ھەممە ھوقۇقلىرىنى ئىگىلىۋالدى. شۇندىن كېيىن شىنجاڭدا گومىنداڭ ئەكسىيەتچى ھاكىمىيىتىنىڭ دەھشەتلىك ھۆكۈمرانلىقى باشلاندى ۋە گومىنداڭ ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلىرىنىڭ چوڭ خەنزۇچىلىق فاشىستىك ھۆكۈمرانلىقى دەستىدىن شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى چىداپ تۇرغۇسىز زۇلۇم، بالايى - ئاپەتلەرگە دۇچ كەلدى.

ئىقتىسادىي جەھەتتىن پۇل پاخالاشتى، مال باھاسى ئۆر-لەپ جەمىيەتتە ھايانكەشلىك، بېسىمدارلىق ھۆكۈم سۈردى، ئەمەلدارلار ئىچىدە خىيانەتچىلىك، قىمارۋازلىق، ئەيىشى - ئىشرەت بىلەن كۈن ئۆتكۈزۈش ئەۋج ئالدى. بازارلاردا خەلقنىڭ ئېھتىياجىغا لازىملىق نەرسە - كېرەكلەر، ئىستېمال بۇيۇملىرى كۆندىن - كۈنگە ئازىيىشقا، يېزا - قىشلاقلاردا ئالۋاڭ - ياساقلار كۆپىيىپ دېخان - چارۋىچىلارنى كۈن ئالالماس دەرىجىگە كەلتۈرۈپ قويدى. كۈندىلىك تۇرمۇش بۇيۇملىرىنىمۇ تاپقىلى بولماي ھەر بىر ئائىلىلەردە ھەتتا سەرەڭگە ئورنىغا ئىككى تاش-چاقماق ئىشلىتىشكە تۇغرا كەلدى.

شەھەر - يېزىلاردا بوجاك - جاجاك تۈزۈمى ئورنىتىلىپ بىر ئائىلە يەنە بىر ئائىلىنى نازارەت قىلىدىغان، كەلگەن-كەتكەنلەرنى تەكشۈرۈپ خەۋەر قىلىپ تۇرىدىغان ئەھۋال يۈز بەرگەچكە، پىراق - يېقىندىن كەلگەن ئورۇق - تۇققانلارمۇ شەھەردىكى قېرىنداشلىرىنىڭ ئۆيىدە بىرەر كېچە قونۇپ كېتەلمەيدىغان ئەھۋال شەكىللەندى. مۇشۇنداق مۇستەبىتلىك - تېرورلۇق تۈزۈمى ئارائىتىدا كۈندە دېگۈدەك تۇتقۇن قىلىش - قامىشى، ئورۇش - چېپىش يۈز بېرىپ تۇرغاچقا، خەلق دائىم ۋەھىمە-

ئەندىشە ئىچىدە تۇرىدىغان بولۇپ قالدى. گومىنداڭ جاللاتلىرى كۆندىن - كۈنگە فاشىستلىشىپ، خەلقنە نىسبەتەن ئۆزى بىلگەنچە زۇلۇم سېلىش، بۇلاش - تالاش، خوتۇن - قىزلارغا باسقۇنچىلىق قىلىش قاتارلىق زومىگەرلىكلىرى چېكىدىن ئېشىپ كەتكەنلىكتىن، خەلقنىڭ غەزىۋى كۈندىن - كۈنگە كۈچەيمەكە باشلىدى.

زۇلۇم بار يەردە ئەلۋەتتە قارشىلىق بولىدۇ. خەلق گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ مۇنداق زورلۇق - زومبۇلۇقلىرىغا چىداپ تۇرالمىغانلىقتىن ئاخىرى قولىغا قورال ئېلىپ كۈرەش قىلىش يولىغا قاراپ مېڭىشقا مەجبۇر بولدى.

1944 - يىلى مەن سۈيدۈكدە بۇرۇن ئۆزۈم ئوقۇغان چىنىۋاغدىكى خەيرىيە مەكتىۋىدە مۇئەللىم ئىدىم. 1943 - يىلىنىڭ كۈز پەسلىدىن باشلاپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ يۇقۇرقىدەك زومىگەرلىگىدىن خاتىرجەم بولالماي كېلىۋاتقان خەلقنىڭ بالىلىرى مەكتەپكە كېلەلمەي، ئوقۇغۇچىلار كۆندىن كۈنگە ئازىيىپ كېتىشكە باشلاپ، مەكتەپتە ئوقۇش توختاپ قېلىش خەۋپى تۇغۇلغانلىقتىن، مەكتىۋىمىزدىكى مۇئەللىملەر مەھەللە - مەھەللە ئارىلاپ يۈرۈپ، ئۆيمۇ - ئۆي كىرىپ ئوقۇغۇچىلارنى تىزىملاپ چاقىرىپ كېلىشكە مەجبۇر بولدۇق. شۇنداق قىلغان بولساقمۇ 9 - ئاينىڭ ئاخىرلىرىغىچە بىر سىنىپتا ئاران 9 - 10 دىنلا ئوقۇغۇچى قالدى. دەل مۇشۇ كۈنلەردە گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى تەرىپىدىن «6 ئوغرىنى تۇتىمىز» دېگەن خەۋەر تارقىلىپ، جەسەكچىلەر كوچىمۇ - كوچا ئات چېپىپ يۈرىدىغان، ساقچىنىڭ ئىشپىيونلىرى ئۆيمۇ - ئۆي تەكشۈرۈپ يۈرىدىغان، بوجاك - جاجاكلار كېچە - كۈندۈز ئۆي تەكشۈ-

رۇپ ـ نوپۇس تەكشۈرۈپ، گۇمانلانغان ئادەملەرنى تۇتۇپ كېتىـ
دىغان ۋەھىمىلىك كۈنلەر باشلانغان ئىدى. شۇنداق قىلىپ ئوقۇـ
غۇچىلار مەكتەپكە كېلەلمەي ئاخىر مەكتەپسىز تاقىلىپ قالدى.

بىر كۈنى مەن سۈيدۈكنىڭ غەربى 15 كىلومېتىر يىـ
راقلىقتىكى تاجى دېگەن يەردىن گۈرۈچ ئېلىپ كېلىۋېتىپ
ئەيسىراخۇن دېگەن كىشىنىڭ جاكزىسىغا يېقىن يول بويىدىن
بىر توپ ئوراغلىق قەغەز تېپىۋالدىم. ئېچىپ قاردىم مەتبەدە
بېسىلغان «قوزغىلىپ ئىنقىلاپ قىلىڭلار» دېگەن قازاقچە تەشـ
ۋىق ۋەرەقىسى ئىكەن. مەن ئۇنى يوشۇرۇپ ھارۋىغا سېلىۋې
لىپ ياسىن خۇدابەردى ئاكىغا كۆرسەتتىم. ياسىن خۇدابەـر
دى ئاكا دەرھال مەمەت نەزەر، مەمتىلاخۇن، ئابدۇقادىر ئاـب
دۇراخمان ئاكا قاتارلىقلارنى يىغىپ ھېلىقى تەشۋىقات ۋەرە
قىسىنى ئوقۇپ بەردى ۋە مۇشۇ ماتىرىيالنىڭ روھى بويىچە جايلاردا
تەشۋىقات ئېلىپ بېرىش، شەھەر ئىچىگە قەدەر تارقىتىش توغرـ
سىدا مەسلىھەت بەردى. شۇنىڭ بىلەن بىز بۇ ۋەرەقىلەرنى كېچە
لىك گۈزەتكە چىقىش پۈرسىتىدىن پايدىلىنىپ لەنگەر كۆۋرۈك بېشى،
قارىۋاي شاكىيو دېگەن، مالبازىرى ئەتراپى قاتارلىق جايلارغا ئا
پىرىپ تارقىتىۋەتتۇق. ئۆزىمىزنىڭ «6 ئوغرى» توغرىسىدىكى
چۈشەنچىمىزنى ئايدىڭلىشىپ، ھەممىمىزدە ئىنقىلاپ توغرىسىدا
بىر خىل قىزغىنلىق ئۇرغۇپ تاشتى. «6 ئوغرى»
نىڭ نىلقا تاغلىرىدا ئېلىپ بېرىۋاتقان ھەرىكىتى ئوغرى،
قاراقچىلىق بولماستىن، ئازاتلىق يولىدا قولغا قورال ئېلىپ
قوراللىق قوزغىلاڭ كۆتىرىشكە كىرىشكەنلىكى ناھايىتى ئېنىق
بولۇپ، بۇنى ئاڭلىغان ھەر بىر كىشىگە ئىلھام بەخش بېغىش
لىماقتا ئىدى.

تەلكە تېغىنىڭ ئاغزىدا ئولتۇرۇشلۇق زاخاروف دېگىنەن
روسنىڭ ئىۋان ئىسىملىك بىر ئوغلى بولۇپ، ئۇنىڭ بىلەن
يېقىن ئاغىنىدارچىلىق قىلاتتىم. ئۇ ھەر دائىم بازارغا سودا ـ سې
تىق قىلىش ئۈچۈن كەلگەندە ئات ـ ھارۋىلىرىنى بىزنىڭ ھوي
لىغا قويۇپ، ئىشىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن ئېلىپ كېتەتتى.

10 ـ ئاينىڭ ئاخىرلىرى بولۇشى مۇمكىن، ئۇ يەنە بىر
ھارۋىغا نەرسە ـ كېرەكلىرىنى بېسىپ بىزنىڭ ھويلىغا كېلىپ
چۈشتى، ئۇ بۇ قېتىم كەلگەندە مېنى ئايرىم ھالدا چاقىرىپ
ئۇنداق دېدى: يېقىندا تەلكە تېغىدىن يېگىرمە نەچچە پارتىزان
كېلىپ لاۋسىگۇك ساقچى ئىدارىسىغا ھۇجۇم قىلىپ بېسىۋالدى.
مەنمۇ ھازىر شۇلارنىڭ ئادىمى، پارتىزان بولۇپ كەتتىم. بىز
پارتىزانلارنىڭ ئىشى گومىنداڭ ھۆكۈمىتىگە قارشى ئىنقىلاپ
قىلىشتىن ئىبارەت بولىدۇ. مېنىڭ بۇ نۆۋەت كېلىشىم سۈيدۈك
دىكى ئەھۋاللارنى بىلىپ قايتىش ئۈچۈندۇر. ئەگەر خالىساڭ سەن
مۇ بۇ يەردىن دەرھال قېچىپ چىقىپ پارتىزانلارغا قوشۇل، دېدى.

مەن بۇ گەپنى ئاڭلىغىنىمدىن كېيىن بىزنىڭ ھېلىقى
ئۆزئارا تەشكىللىنىپ قالغان گۇرۇپپىمىزغا يەتكۈزدۇم.

لاۋسىگۇك ئۇرۇمچى، غۇلجا، چىلپەگزە ناھىيىلىرىگە بارـ
دىغان يولنىڭ تۈگۈنىگە ۋە تەلكە تېغىنىڭ تۆۋەنكى ئېغىزىغا
يېقىن بىر جاي بولۇپ، ئەگەر دۈشمەنلەر كەڭسای ئارقىلىق
غۇلجىغا بېسىپ كىرمەكچى بولسا ئۇنى تەلكە تېغىنىڭ قىس
تاڭ سايلىرىدا توسۇپلىشقا بولىدىغان مۇھىم ئىستراتېگىيە
لىك ئەھمىيەتكە ئىگە بىر ئورۇن ئىدى.

مەن ئىۋان زاخاروپنىڭ سۆزى بويىچە 11 ـ ئاينىڭ
بېشىدىلا قورۇيمىزدا بېقىلمۇاتقان ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىنىڭ بىر
ئېتىنى مىنىپ تاڭ قاراڭغۇلىغىدا سۈيدۈكدىن لاۋسىگۇكقا قاراپ

قاچتىم. سۈيدۈكنىڭ قەدىمى چوڭ مازىرى ئالدىدىكى كۆۋرۈكتىن ئەمدىلا ئۆتۈشۈمگە كۆنچى مەلىسى تەرەپتىن بىر نەچچە ئاتلىقلارنىڭ كېلىۋاتقانلىغىنى بايقاپ، مەنزىلگە يېتىۋېلىش ئۈچۈن ئاتنى بولىشىغا قامچىلاپ چاپتىم. ھېلىقى ئاتلىقلارمۇ مېنى كۆرۈپ دۈۋانە مەلىسىگە يېتىپ كەلگىچە قوغلاپ باقتى ۋە بىر نەچچە پاي ئوق ئېتىپ بېقىپ توختاپ قالدى. ئۇلار گومىنداڭنىڭ چارلىغۇچى ئەسكەرلىرى ئىكەن، مەن يولۇمنى داۋاملاشتۇرۇپ ئاتنى چاپتۇرغان بويىچە قەندىل بايىنىڭ جاڭزىسىغا كەلگىنىمدە تاڭ سۈزۈلۈشكە باشلىدى. شۇ ئاردىدا چىغلىقلار ئىچىدىن 5 ـ 6 ئادەم سەكرەپ تۈردى ـ دە مېنى تۇسۇۋالدى. ئۇلار مېنى ئاتتىن چۈشۈشكە بۇيرۇق قىلغاندىن كېيىن ئازىراق ساقال باسقان بىر ئادەم يېقىن كېلىپ مېنى سوراق قىلدى. مەنمۇ بۇلارنىڭ پارتىزان ئىكەنلىگىنى بايقاپ ئانچە ھودۇقۇپ كەتمىدىم.

— نەگە بارىسەن؟

— لاۋسىگۇڭ پارتىزانلىرىغا قوشۇلماقچىمەن.

— سەن قايەرلىك؟ ئېتىڭ نىمە؟

— مەن سۈيدۈكلىك، ئېتىم مۇھەممەت.

ئۇ يەنە جىددى قىياپەتتە تۈرۈپ مېنىڭدىن سوراق سوراۋاتقاندا سەل نېرىراقتا تۇرغان بىر ئادەم ماڭا يېقىن كېلىپ سىنچىلاپ قاراپ، «ھوي، سەن مۇھەممەت ئەپەندىغۇ؟ بۇ ياقلاردا نىمە قىلىپ يۈرۈيسەن؟» دېدى. مەن بۇ ئادەمنى كۆرۈشىم بىلەن خۇددى دادامنى كۆرگەندەك خوشال بولۇپ كەتتىم ۋە ئەھۋالىمنى سۆزلەپ بەردىم.

بۇ كىشى مەيشەت مەھەللىسىدە تۈرۈشلۇق بولۇپ ئۆزى

قازاق ئۇيۇشمىسىدا ئىشلەيدىكەن. جۇماش ئىسىملىك ئوغلى مېنىڭ ئوقۇغۇچىم ئىدى. ئۇ مېنىڭ سۆزلىرىمنى ئاڭلىغاندىن كېيىن: «ئالدىڭغا قاراپ مېڭىۋەرگىن، بىز بۇ يەردە يول توساپ تۇرۇۋاتىمىز، سېنى بىرسى توسۇۋالسا، جامالقان يولغا سېلىپ قويىدى، دېسەك بولىدۇ» دېدى. مەن شۇ كۈنى ساڭگۇڭ ئارقىلىق دەل چۈش مەزگىلىدە لاۋسىگۇڭغا يېتىپ كېلىپ كونا تونۇشۇم ياقۇپجاننىڭ دېگىمگە چۈشتۈم ۋە ئۇنىڭ ئۆيىدە تاماقلىنىۋالغاندىن كېيىن ئاتلىرىمنى جايلاشتۇرۇپ قويۇپ ئۇخلىنى ئىزدەپ كەتتىم. ئۇنى تاپقاندىن كېيىن ئۇ مېنى پارتىزانلار ئىشتاۋى ئورۇنلاشقان ساقچى ئىدارىسىنىڭ قورۇسىغا باشلاپ كىرىپ كۆرەك جۈۋا كىيىۋالغان قېرىراق بىر ئادەمگە تونۇشتۇردى. دەل شۇ مەزگىلدە سىرتتىن پاكاراق بويلۇق بىر كىشى كىرىپ كەلدى. ئۇنى دەرھال ئۇ كىشىگە مېنى تەكرار تونۇشتۇردى. ئۇ ئادەم: «ناھايىتى ياخشى بوپتۇ، گومىنداڭغا قارشى تۇرۇش ھەممىزنىڭ ئورتاق ئىشى» دەپ قازاقچە ئارىلاش ئۇيغۇرچە سۆزلەپ ھېلىقى ئادەمگە تىزىمغا ئېلىشنى بۇيرۇدى. ئۇ كىشى تارتىمىسىدىن بىر تىزىملىك دەپتەرنى ئېلىپ مېنى 71 نچى ئادەمنىڭ كەينىدىن 72 نچى قىلىپ تىزىملاپ قويىدى. مەن ئەتە كەلمەكچى بولۇپ ئىشخانىدىن چىقىپ كەتتىم. ئەتىسى ئىشتاپقا كەلگىنىمدە ئىشتاپتىكى بىر كىشى مېنىڭ ئىلگىرى نىمە كەسىپ بىلەن شۇغۇللانغانلىغىمنى سورىۋالغاندىن كېيىن، قېلىن ساقاللىغا ئانچە مۇنچە ئاق كىرىپ قالغان 50 ياش ئۆپچۈرىسىدىكى قاسىمقان دېگەن ئەترەت باشلىغىغا تونۇشتۇردى. بۇ مەزگىلدە پارتىزان ئەترىتىگە قوشۇلۇشقا كەلگەنلەر ھەممىسى دېگىدەك

ئۆزىنىڭ ئاتلىرى بىلەن قاتناشقان بولۇپ، ئەترەتتىكى ئادەم-لەرنىڭ كۆپچىلىگى ساۋاتسىز، كۈندىلىك خىراجەت، ئوزۇق-تۈلۈك، يەم-خەشەكلەرنىڭ ھىساۋىنى ئېلىپ تۇرۇشقا ماڭا ئوخشاش بىر ئادەم زۆرۈر بولۇپ تۇرغىنى ئۈچۈن مېنى دەر-ھال 10 كىشىلىك بىر گۇرۇپپا پارتىزانلارنىڭ گۇرۇپپا باشلىغى قىلىپ بېكىتىپ قويدى. بۇ گۇرۇپپىدىكى پارتىزانلارنىڭ ئالدى 60 ياش، كەينى 30-20 ياشلاردا بولۇپ ھەممىسى بۇركۈتتەك چەبدەس ھەركەت قىلاتتى، لېكىن پارتىزانلاردا ھازىرچە قورال-ياراق بەكمۇ ئاز ئىدى. مەن باشلىق بولغان بۇ 10 كىشى-لىك گۇرۇپپىدا پەقەت بىر دانە 9 ئاتار مىلتىق، بىر دانە كونا 5 ئاتار مىلتىق بولۇپ، قالغانلىرىدا ياغاچتىن مىلتىق شەكلىگە كىرگۈزۈۋالغان يالغان مىلتىقلار بار ئىدى. بۇنى كېچىلىك يۇرۇشتە ئېسىۋالاتتۇق.

سۈيدۈك، چىلپەڭزە، كۆرە يېزا-قىشلاقلىرى، داشگۇر، قارىئاغ قاتارلىق جايلاردىن پارتىزانلىققا قوشۇلۇشنى تەلەپ قىلىپ كەلگۈچىلەر كۈندىن-كۈنكە كۆپىيىشكە باشلىدى بۇلار-نىڭ ئىچىدە، يۇرت چوڭلىرى، زىيالىي ياشلار، چارۋىچىلار، دېخانلار ۋە باشقا كەسىپتىكىلەر بولۇپ قىسقىغىنە ۋاقىت ئىچىدە لاۋسىگۇڭدىكى دەڭلەر، مەكتەپلەر ۋە باشقا تۇرار جايلار ئات-ئۇلاق، ئادەملەر بىلەن توشۇپ كەتتى. 11-ئاينىڭ ئوتتۇرى-لىرىدا پارتىزانلارنىڭ سانى بىر نەچچە يۈزگە يېتىپ قال-دى. شۇنىڭ بىلەن پارتىزانلىق ھەركەت باشلىنىپ، پارتى-زانلارنىڭ بىر قىسمى كەڭسايغا بېرىپ ئۇرۇمچىدىن كېلىدى-غان گومىنداڭ ئەسكەرلىرىنىڭ يولىنى توسۇشقا ئاجرىتىلدى. قالغانلار گۇرۇپپىلار بويىچە سۈيدۈك، كۆرە، چىلپەڭزە

يوللىرىغا بۆلۈنۈپ، گومىنداڭنىڭ ھەر قايسى ئۇچاستىكىلىرىغا ھۇ-جۇم قىلىپ، ئۆزلىرىنى قورال-ياراق بىلەن تەمىنلەشكە باشلىدى. شۇنداقلا ھەر خىل يوللار بىلەن شەھەرگە كىرىپ ئەھۋال ئۇقۇپ، تىنچ-تىنچلاپ، تەشۋىق ۋەرەقىلىرىنى تارقىتىپ ئىنقىلاۋىي پائا-لىيەتنى كەڭ تۈردە يولغا قويمۇەتتى. لېكىن پارتىزانلاردا قورال-ياراق يەنىلا ئاز ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ پارتىزانلار ئەترىتى كەڭسايىنى قاتتىق قامال قىلىپ گومىنداڭ ئەسكەرلىرىنىڭ ئۆتە-شىگە ئېغىر تەھدىت سالىدىغان ئالاھىدە تايانچ بازا تەشكىللە-گەندىن كېيىن غۇلجىدىكى پارتىزان ئىشتاۋى مەلۇم مىقدارىدا بەش ئاتار مىلتىق، گېرمانكا مىلتىغى، گومىنداڭ تەرەپ ياسىغان قۇي-رۇغىدا كەندىر يىپ باغلاقلىق گىرانا تاللاردىن ئەۋەتىپ بېرىپ پار-تىزانلىرىمىزنى قورال بىلەن تەمىنلىدى. شۇنداق قىلىپ بۇ قىسقىغىنە بىر مەزگىلدە مەلۇم جەڭگاۋار كۈچكە ئىگە پارتىزانلار قوشۇنى بارلىققا كەلدى.

چىلپەڭزىگە ھۇجۇم قىلىش ۋە ئۇنىڭ ئېلىنىشى

11-ئاينىڭ ئاخىرلىرى بولۇپ قالغان بولسىمۇ تېخى قار ياغمىغان بولۇپ كېچىلىك ھاۋا خېلىلا سوغ ئىدى. يۇ-قۇرىدىن لاۋسىگۇڭ پارتىزانلىرىغا تولۇق تەييارلىق قىلىپ جەڭ ھازىرلىغىدا تۇرۇش تۇغرىسىدا بۇيرۇق كەلگەن-لىگى مەلۇم بولدى. پارتىزانلارغا يەنە 3-4 كىشىگە بىردىن ياخشى مىلتىق، بىرەر يۈزدىن ئارتۇق ئوق تەقسىم قىلىندى. بىزمۇ جەڭگە قاتنىشىشمىزدىن خەۋەردار بولساقمۇ، قەيەرگە، قايسى ئورۇنغا ھۇجۇمغا ئۆتىشىمىز تېخى

نامەلۇم ئىدى. ئەترەت ۋە شەخسىلەر بويىچە جەددى تەييار-
لىق قىلىنىۋاتقانىنىڭ 3 - كۈنى، ھەرقايسى ئەترەتلەرنىڭ قا-
راڭغۇ چۈشۈشى بىلەن لاۋسىگۈنىڭ غەربىي تەرىپىدىكى تاش
يول بويىغا يىغىلىشىمىز توغرىسىدا بۇيرۇق ئالدۇق. قا-
راڭغۇدا بۇ ئاتلىق پارتىزانلار تولىمۇ ھەيۋەتلىك كۆرۈنەتتى.
بىز ئازدىن كېيىن پارتىزان باشلىقلىرى يېتىپ كېلىپ پارتىزانلار-
نى كۆزدىن كۆچۈرۈپ چىققاندىن كېيىن، لاۋسىگۈك پارتىزان-
لىرىنىڭ چىلپەڭزىگە ھۆجۇم قىلىپ ئۇنى دەرھال ئېلىش
توغرىسىدىكى بۇيرۇقنى ئېلان قىلدى. جۈملىدىن بۇ ۋەزە-
پىنىڭ ناھايىتى ئېغىر ئىكەنلىگى، بۇنىڭ پارتىزان قوشۇنلا-
رىمىز ئۈچۈن بىرىنچى قېتىملىق سىناق ئىكەنلىگى، ھەر
قانچە قان تۆكۈلسىمۇ بۇ ۋەزىپىنى چوقۇم ئورۇنداش لازىملى-
غى توغرىسىدا كۆرسەتمە بەردى. يۇرۇشكە بۇيرۇق بېرىلگەن-
دىن كېيىن ئەترەتلەر سەپ بويىچە تىزىلىپ، چىڭسىخوزا ۋە
قارىۋاغنىڭ ئۈستى تەرىپىدىكى يولسىز تۈزلەڭلىك بىلەن يۈ-
رۈپ **كەتتۇق.**

چىلپەڭزە ناھىيىسى داشىگۇر، مازار، كېگەن، قارىۋاغ قا-
تارلىق يېزا - قىشلاقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ناھىيە بولۇپ،
خەلق نوپۇسى 20 مىڭ ئەتراپىدا ئىدى. بۇ يەردە گومىنداڭ-
نىڭ چېگرا ساقلاش ئۇچۇن قويۇلغان بىر لىيەن ئاتلىق ئەسكە-
رى بولۇپ، غۇلجا، سۈيدۈڭدىن خېلى يىراقتا تۇراتتى. ھەربى
كۇچى جەھەتىمۇ سۈيدۈڭ، كۇرەدىكىلەردىن ئاجىزراق بولۇ-
غاچقا لاۋسىگۈك پارتىزانلىرى ئالدى بىلەن بىرىنچى قېتىم-
لىق خەنجەرنى مۇشۇ يەردىكى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ
كۆكسىگە سانچىشتىن باشلىماقچى بولدى.

پارتىزانلىرىمىز يولغا چىقىشتىن بۇرۇن چىلپەڭزە شە-
ھىرى ئىچىدە يوشۇرۇن ئىشلەۋاتقان تەشكىلاتلىرىمىز خەلقنى
سەپەرۋەرلىككە كەلتۈرۈپ ئىچكى جەھەتتىن ماسلىشىش توغرى-
سىدا زۆرۈر بولغان تەييارگەرلىكلەرنى كۆرۈپ قويغان ئىكەن.

پارتىزانلىرىمىز يېرىم كېچىدە چىلپەڭزىگە يېتىپ كې-
لىپ، داشىگۇر تەرەپ بىلەن دۆڭ مەھەللىنىڭ ئارقىسىدىن
چۈشۈپ، مەھەللە ئىچىدىكى ئاھالىلارنىڭ ئۆيلىرىگە ئورۇنلاش-
تى. مەھەللە ئاھالىلىرىمۇ كېچىنىڭ سوغۇقلىغىغا قارىماي كالتەك،
چوماق، ئارا - گۈرجەكلەر بىلەن قوراللانغان ھالدا جەڭگىۋار
ھالەتتە تۇرغان ئىكەن. سېپىلگە چىقىش ئۇچۇنمۇ شوتىلارنى
چېتىپ باغلاپ تەييار قىلىپ قويغان ئىكەن.

بىزنىڭ ئەترىتىمىز چۈشكەن پارتىزان ئىشتاۋى جايلاشقان
ئۆينىڭ يېنىدىكى چوڭ ھويلىدىن قارىغاندا چىلپەڭزە سېپى-
لى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. شۇڭا دۈشمەنگە سېزىلىپ قالماسلىغىمىز
ئۈچۈن ئىشنى بەكمۇ ئېھتىيات بىلەن ئىشلەشكە توغرا كېلەتتى.
تاڭ ئالدىدا ھەر بىر ئۆيلەردە تەييارلانغان تاماقتىن ئوزۇق-
لىنىۋالغاندىن كېيىن بۇيرۇق كۈتۈپ تەييار تۇردۇق. ئاخىر،
ئەترەت باشلىغىمىز قاسىمقان كېلىپ: ئىككىنچى، ئۈچىنچى
ئەترەت سېپىلنىڭ شىمالى تەرىپىدىن، تۆتىنچى ئەترەت
شەرق تەرىپىدىن يەرلىك پىدائىلار بىلەن بىرلىكتە ھۆجۇمغا
ئۆتىدىغانلىغىنى؛ بىزنىڭ بىرىنچى ئەترىتىمىز ئىشتاپنى قوغداش
ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئېلىپ زۆرۈر بولغاندا ئىككىنچى ۋە
ئۈچىنچى ئەترەتنىڭ ئارىلىغىدا جەڭگە قاتنىشىشىمىز توغرىسى-
دىكى بۇيرۇقنى ئېلان قىلىپ، 3 قىزىل راكېتا ئېتىلىشى بىلەنلا
ھۇجۇم باشلىنىدىغانلىغىنى ئۇقتۇردى.

تاك يوروپ ئۇپۇق ئاقىرىش بىلەنلا ئەتراپقا ئۆزىنىڭ قىزىل نۇرىنى چېچىپ ئۇچ قىزىل راكېتا ئاسمانغا كۆتىرىلدى. ھۇجۇمغا ئۆتۈشنى جەددى ھالدا كۈتۈپ تۇرغان پارتىزانلار ۋە يەرلىك پىدائىلارمۇ ئۈي - ئۈيدىن يۈگرەپ چىقىپ سېپىلنىڭ تۆت ئەتراپىنى ھە دېگەندىلا قورشىۋالدى. سېپىل ئۈستىدىكى گومىنداڭ ئەسكەرلىرىمۇ ئۇررا سادالىرىنى يېڭىرىتىپ ھۇجۇم قىلىپ كېلىۋاتقان پارتىزانلارغا قارشى پىلىموت ۋە مىلتىقلاردىن يامغۇردەك ئوق يېغدۇرىۋەتتى. لېكىن ئىستىبدات ھاكىمىيەتنىڭ زۇلمىدىن چاق تويغان خەلق پىدائىلىرى — پارتىزانلار بىرى يەنىلا ئىككىنچىسى ئىز بېسىپ مېڭىپ ئاخىر سېپىلگە يېقىنلاشتى - دە شوتا قويۇپ سېپىلگە چىقىشقا باشلىدى. گومىنداڭ ئەسكەرلىرىمۇ جان - جەھلى بىلەن قارشى تۇرۇپ ئوق ياغدۇرۇش بىلەن سېپىل تۈۋىگە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغان مەخسۇس ۋە ياغاچلارغا ئوت قويىۋەتتى. بىردەمدىلا ئوت دولقۇنى كۆتىرىلىپ سېپىلنىڭ ئەتراپىنى قارا تۈتەك - ئىس قاپلاپ كەتتى. پارتىزانلار ھۇجۇمنى توختاتماي سېپىل ئۈستىگە چىقتى، گومىنداڭ ئەسكەرلىرى بەرداشلىق بېرەلمەي سېپىلنى تاشلاپ ھەممىسى ئىچىگە قاراپ قېچىشقا باشلىدى.

پارتىزانلىرىمىز ئاز بولىغان قۇربان بېرىشلەرگە قارىماي ھەممىسى بىردەك كىرىپ، دوقمۇش - دوقمۇشلاردا مۆكۈنۈپ گومىنداڭ ئەسكەرلىرى بىلەن شىددەتلىك كوچا سوقۇشى قىلىشقا باشلىدى. ھەممىدە كوچا سوقۇشى باشلانغاندىن كېيىن بۇ ئەھۋالنى دوكلات قىلىش ئۈچۈن ئىشتاپنىڭ بۈيرۇغى بويىچە مەن ۋە يەنە ئىككى قازاق پارتىزان لاۋشىگۈگا قاراپ ماڭدۇق. چۈنكى چىلىپەكزىنىڭ پارتىزانلار تەرىپىدىن ئىگەللەنگەنلىكى خەۋىرىنى قوماندانلىققا يەتكۈزۈش زۆرۈر ئىدى.

سۈيدۈگنى قورشۇۋېلىش

چىلىپەكزىدە تۇرۇشلۇق گومىنداڭ چېگرا مۇداپىئە لىيەنى ۋە ساقچىلىرى ئۈزۈل - كېسىل تارمار قىلىنغانلىقىنىڭ 4 - كۈنى، چىلىپەكزىنى ئازات قىلغان ۋە پارتىزانلارغا يېڭىدىن قوشۇلغانلار بولۇپ 4 - 5 يۈز كىشىلىك ئاتلىق قوشۇن تەشكىل قىلىندى. بۇلارنىڭ بىر قىسمى كەڭساي مۇداپىئەسىنى كۈچەيتىش ئۈچۈن ئاجرىتىلىپ، قالغان قىسمى ھەربىي يۇرۇشنى داۋام قىلىپ قارىۋاغ، ساڭگۇك، تاجى تەرەپتىن ئۆتۈپ، چۈشتىن كېيىن سائەت ئۈچ مەزگىللەردە سۈيدۈك سېپىلى ئەتراپىدىكى لەگگەر، تاڭلەندى، چىنئۇاغ، كۈرە يوللىرىنى ئىگەللىۋالدى.

سۈيدۈگدىكى يەرلىك ھاكىمىيەت ئورۇنلىرى ۋە سۈيدۈگدە تۇرۇشلۇق بىر ئاتلىق يىگ سېپىلنىڭ ئىچىگە (شەھەر ئىچىگە) ئورۇنلاشقانلىقتىن ئۇلار پارتىزانلارنىڭ سۈيدۈگگە بېسىپ كىرىشى بىلەنلا سېپىلنىڭ غەربى، شەرقى، جەنۇبى دەرۋازىلىرىنى (شىمال تەرەپتە دەرۋازا يوق) مۇستەھكەم بېكىتىۋالدى - دە سېپىلنى قورغان قىلىپ مۇداپىئەگە ئۆتتى.

سۈيدۈك ناھىيىسى بىر قەدەر چوڭ ناھىيە بولۇپ 40 مىڭغا يېقىن نوپۇسى بار، دېخانچىلىق - چارۋىچىلىق، سودا - سانائەت ئىشلىرى بىر قەدەر تەرەققى قىلغان، ئىلى ۋىلايىتى بويىچە چوڭ ناھىيە بولۇپ ھىساپلىناتتى. شۇڭا سۈيدۈگنىڭ سېپىلىنى ئۆزىگە يارىشا خېلى مۇستەھكەم سېلىنغان بىر قورغان ئىدى.

پارتىزانلار سۈيدۈگگە يېتىپ كېلىش بىلەنلا گومىنداڭ

ئەكسىيەتچى ئەسكەرلىرى سېپىل ئۈستىگە چىقىۋېلىپ سىرتتىكى بىگۇنا خەلقنى ئوق ئېتىپ پاراكەندىچىلىك سېلىش بىلەن تەڭ سېپىل ئەتراپىغا توپلاپ قويغان ئوتۇن ـ ساماناڭلارغا ئوت قويىۋەتكەچكە سېپىل ئەتراپىدىكى رەستىلەر كۆيۈپ ۋەيران بولۇپ ھەممە تەرەپ خاراپلىشىپ قالدى. بازارنىڭ ئارقا تەرىپى سېپىلغا يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقان پارتىزان ئەترەتلىرى تەرىپىدىن ئىگەللەنگەن بولۇپ، ئەتراپ چەمبەرچەس قورشاۋغا ئېلىنغان ئىدى.

پارتىزانلىرىمىز گومىنداڭنىڭ بۇ مۇداپىئە قىسمىغا ئېغىر تەھدىت سېلىۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن بىزگە ئوخشاش قوراللىرىمىز ئاز، يېڭى تەشكىللەنگەن، تەجرىبىسى يوق پارتىزانلارغا نىسبەتەن ئېيتقاندا سۈيدۈڭنىڭ شەرقىي جەنۇبىدىكى 8 كىلومېتىر يىراقلىققا جايلاشقان كۆرەدە تۇرۇشلۇق گومىنداڭنىڭ مۇكەممەل قوراللانغان كۆچلۈك بىر ئۇەن ئەسكىرى بىز ئوچۇن خەۋپلىك بولۇپ تۇراتتى. چۈنكى ئۇلار سۈيدۈك سېپىل ئىچىدە مۇھاسىرىدە قالغان گومىنداڭ ئەسكەرلىرىگە يارەمگە كېلىپ قالسا بىزنىڭ سىرتىمىزدىن قورشىۋالغان بولاتتى ـ دە بىزنى خېلى ئوڭۇشسىزلىقلارغا ئۇچرىتاتتى. لېكىن ئۇلار سۈيدۈكدىكى لەگرگە يارەم قىلىشقا جۈرئەت قىلالمىدى. بۇ بىز ئۈچۈن جەڭ قىلىشتا تولىمۇ قولايلىق ئىمكانىيەت بولدى. دەل مۇشۇ مەزگىلدە گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ تانكا، توپ، زەمبىرەك قاتارلىق قوراللار بىلەن قوراللانغان كۆچلۈك قىسىملىرى ئۇرۇمچىدىن كېلىپ، سىمپۇتوزا ئارقىلىق كەڭسای مۇداپىئەسىنى بۇزۇپ ئۆتۈپ، غولجا شەھىرىدىكى لەڭشاڭ، ھەرەمباغ تەرەپلەردە مۇھاسىرە ئىچىدە تۇرىۋاتقان گومىنداڭ قىسىملىرىنى قوتۇلدۇرۇش ئوچۇن

كەڭسايدىكى پارتىزانلارغا ئېغىر تەھدىت سېلىۋاتقانلىقتىن قوماندانلىقنىڭ پوتون دىققەت مەركىزى مۇشۇ يەرگە قارىتىلغان ئىدى. گومىنداڭ قىسىملىرىنى كەڭسايدىن ئوتكۈزۈش ـ ئوتكۈزمەسلىك ئىنقىلابنىڭ تەقدىرى بىلەن مۇناسىۋەتلىك مۇھىم ھالقىلىق ئىش بولغاچقا، پارتىزانلىرىمىزمۇ دەھشەتلىك سوغۇقنىڭ بولىشىغا قارىماي كەڭساي مۇداپىئەسىنى جان تىكىپ قوغداۋاتاتتى.

مۇشۇنداق بىر پەيتتە غېنى باتۇر 150 دىن ئارتوق تەجرىبىلىك پارتىزانلارنى باشلاپ سۈيدۈگە كەلدى. سۈيدۈكدىن باھاۋدۇن ئابدۇللا خوجايوپ باشلىق 40 قا يېقىن پارتىزانىنى ئېلىپ جەمى 200 گە يېقىن كىشى بىلەن داشگوزار، ئاقسۇ ئارقىلىق قارلىق داۋانلارنى ئېشىپ ئوتوپ، ئاقبايتال ۋە شۇدىرتا تەرەپ بىلەن ئارشاڭ، بوزىتالا ناھىيىلىرىنى ئىگەللەپ دۇشمەننىڭ ئارقا سېپىگە تەھدىت سېلىش ئوچۇن 12 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا يۇرۇپ كەتتى.

شۇ كۈنلەردە كۆرە سېپىلى ئىچىدە شۇ يىلى يازدا جەنۇبىي شىنجاڭدىن يۆنكەپ كېلىنگەن گومىنداڭنىڭ بىر يىگىغا يېقىن ئۇيغۇر ئەسكەرلىرىمۇ بار ئىدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى تۇرغانوپ ئوسمان دېگەن مۇئاۋىن پەيجاڭ ۋە سۇۋجاڭ ھاشىم ئىسىملىك بىركىشى بىر قانچە ئەسكەرلىرى بىلەن كۆرە سېپىلىدىن ئاڭتىلىپ چۈشۈپ پارتىزانلار ئىشتاۋىغا كېلىپ ئۇزلىرىنى مەلۇم قىلدى. ئۇلارنىڭ مەلۇمات بېرىشىچە: سېپىل ئىچىدىكى ئۇيغۇر ئەسكەرلىرىنى 11 ـ ئاينىڭ بېشىدىلا قوراللىنىدۇرۇپ نەزەربەنت قىلىپ قويغان ئىكەن. تەمىنات ۋە داۋالاش جەھەتتە چەكلەپ بۇلارنى قاتتىق خورلىغاچقا ئۇلار بۇنىڭ

دىن نارازى بولۇپ پارتىزانلار بىلەن مۇناسىۋەت باغلاش ۋە ئۇلارغا قوشۇلۇپ كېتىش ئىرادىسىغا كەلگەن. شۇڭا تۇرغانلىرى ئوسمان ئۆزى بىلەن بىر قانچە ئەسكەرنى ئېلىپ خەۋپ - خەتەرگە قارىماي سېپىلدىن يوشۇرۇن ھالدا چۈشۈپ، پارتىزانلار ئىشتاۋىغا كەلگەن ئىدى. بىز بۇلاردىن كۆرەدىكى گومىنداك قىسىملىرىنىڭ ئىچكى ئەھۋالىدىن بىر قەدەر تەپسىلى مەلۇماتقا ئىگە بولدۇق.

سۈيدۈك قورشاۋىغا چۈشكىنىگە 20 نەچچە كۈن بولغان بولسىمۇ، بىز كەڭسايدىكى جەڭ ناھايىتى كەسكىن بولۇۋاتقانلىقتىن دۈشمەننى تېچ يول بىلەن تەسلىم قىلىش ئۈچۈن ھۇجۇمغا ئۆتمەي كۈتۈپ تۇرغان ئىدۇق. بىزنىڭ تەرەپ سۈيدۈك سېپىلى ئىچىدىكىلەرگە تېچلىق بىلەن تەسلىم بولۇشىنى تەشەببۇس قىلىپ ئىككى قېتىم ۋەكىل ئەۋەتتى، نەتىجە ھاسىل بولمىدى، ئورۇنسىز قان تۆكۈلمەسۈن ئۈچۈن 3 - قېتىم يەنە يۈرت مۆتىۋەرلىرىدىن داشىگۈرلۈق تۈرسۈنشاڭزۇڭ، سۈيدۈكلۈك سايىپ شاڭزۇڭ، مەسۇم شاڭيو، شاياخۇن، مەمەت قۇلاجى قاتارلىق كىشىلەرنى ۋەكىل قىلىپ ئەۋەتىپ، ئۇلارنى تېچلىق بىلەن تەسلىم بولۇپ قورال تاپشۇرۇشقا دەۋەت قىلدى. لېكىن ئۇلار بۇ تەكلىپنى رەت قىلىپلا قالماستىن، ۋەكىللىرىمىزنى ھاقارەتلەپ قوغلاپ چىقىرىپ، مەسۇم شاڭيونى تۇتۇپ قالدى. ۋەكىللەر سېپىل دەرۋازىسىدىن چىقىۋاتقاندا گىرانات تاشلاپ بىر نەچچە ۋەكىلىمىزنى ئېغىر يارىلاندۇردى.

بىزنىڭ قوماندانلىغىمىز ئۇلارنىڭ تېچلىق بىلەن تەسلىم بولىشى توغرىسىدا زور تىرىشچانلىق كۆرسەتكەن بولسىمۇ، يەنە بىر تەرەپتىن دۈشمەننىڭ جاھىل پوزىتسىيىدە تۇرىۋاتقانلىقىنى نەزەردە تۇتۇپ، ھەر ئېھتىمالغا قارشى سېپىلنىڭ جەنۇبىي تەرەپ تېمىغا يۆلەپ سېلىنغان گوجاڭگۇدە دېگەننىڭ شوپىگى ئىچىدىن لەخمە كولاپ، سېپىل ئاستىغا 2 تونىنىدىن ئارتۇق پارتلاتقۇچ دورا كۆمۈپمۇ بولغان ئىدى. مانا ئەمدى يەنە كۈتۈپ تۇرۇشقا پېقەت ئىمكانىيەت قالمىغان شارائىتتا، پارتىزانلار قورال - ياراقلىرىنى تەييارلاپ ھۇجۇمغا ئۆتۈشكە تەييارلاندى. خەلق پىدائىلىرىمۇ سېپىلنىڭ جەنۇبىي تەرىپىدىن شوتا قويۇپ سېپىلگە چىقىش ئۈچۈن جىددى ھەركەت باشلىدى. موگۈتنوپ ۋە پالىنوپ باشچىلىغىدىكى پارتىزان ئەترىتى بازار كوچىلىرى ۋە غەربىي دەرۋازىنىڭ ئالدى تەرىپىنى، لومىيوپ مەنسۇر باشچىلىغىدىكى خۇيزۇ ئەترىتى دۇڭگەن تەرەپنى، غۇلجىدىن كەلگەن مەخپۇر تۇرە باشچىلىغىدىكى پارتىزان ئەترىتى جەنۇبىي دەرۋازا ئالدىنى ئىگەللەپ جىددى ھۇجۇم بۇيرۇغىنى كۈتۈپ تۇرۇشتى.

كەچقۇرۇن سېپىلگە قارىتىپ ئېتىلىۋاتقان ئوق ئاۋازىمۇ توختىدى. جاھان قاپ - قاراڭغۇ، جىم - جىتلىققا چۆككەن ئىدى. شۇ ئاردا بىردىنلا تاڭلەنزى تەرەپتىن ئېتىلغان 3 دانە مىنامىيوت ئوقى شىقىرىغان ئاۋاز بىلەن توپ - توغرا سېپىلنىڭ ئىچىگە چۈشتى - دە گۈمبۇرلىگەن ئاۋازغا قوشۇلۇپ سېپىل ئاستىدىكى 2 تونىنا دورىمۇ يەر - جاھاننى زىلزىلىگە كەلتۈرۈپ پارتلاپ كەتتى. شەھەرنىڭ ئىچى قاپ - قارا ئىس - تۈتەك ئىچىدە قالدى. سېپىلنىڭ 4 ئەترافىنى قورشاپ تۇرغان پارتىزانلارمۇ دەرھال ئوررا ساداسى ئىچىدە ھۇجۇمغا ئاتلاندى - دە سېپىلنىڭ ئىچىگە بېسىپ كىردى. جەڭ يېرىم كېچىگىچە داۋام قىلغاندىن كېيىن ئوق ئاۋازلىرىمۇ ئاستا - ئاستا پەسىيىپ شەھەر تامامەن ئىگەللىنىپ بولدى.

12 - ئاينىڭ 25 - كۈنى تاڭ سۈزۈلگەندىن كېيىن ھا-
ۋا ناھايىتى ئوچۇق، سوغ ئىنتايىن قاتتىق بولمۇاتاتتى.

قولغا چۈشكەن ھەربى ئەسىرلەرنى ئۆزلىرى تۇرغان يېڭىپاڭغا، ساقچى ۋە مەمۇرى ئەمەلدارلانى ھاكىم ئىدارىسىغا ئورۇنلاشتۇرۇپ قاماپ قويۇلدى. بىز سېپىل ئىچىدىكى 4 كوچىدا گۇلخان يېقىپ ئوت سۈنۈپ ئولتۇراتتۇق، كىمدۇر بىرسى «ۋاي قۇدۇقنىڭ ئىچى جەسەتكە تولۇپ كېتىپتۇ!» دەپ ۋاقىرىدى. بىز ئاۋاز چىققان تەرەپكە قاراپ يۈگۈردۇق، دېگەندەك يېڭىپاڭنىڭ ئارقا ھويلىسىدىكى قۇدۇقتىن بەش - ئالتە ئادەمنىڭ ئۆلۈگىنى تارتىپ چىقىرىپ قويۇپتۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇيغۇر، قازاق، خۇيزۇ ۋە روس مىللەتلىرىدىن بولۇپ، ئۇلارنىڭ ھەممە كىيىملىرى يەشتۇرۇلگەن، ھەر خىل ئازاپلاشلار بىلەن قىينىلغان، جىنسى ئەزالىرى كېسىپ تاشلىنىپ، قوللىرىنى باغلاپ قۇدۇققا تاشلانغان ئىكەن، شۇ كۈنى بۇ قۇدۇقتىن يەنە 23 ئادەمنىڭ جەسىدى تارتىپ چىقىرىلدى. گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى تەرىپىدىن تۈتۈپ قېلىنغان ۋەكىلىمىز مەسۇم شائىيومۇ شۇ قاتاردا پاجىئەلىك ھالدا ئۆلتۈرۈلۈپ تامغا باستۇرۇپ تاشلانغان ئىكەن. يەنە شۇ كۈنى ساقچى ئىدارىسىنىڭ ئارقا ھويلىسىدىكى تۇرمە ئالدىدىنمۇ شۇ قىياپەتتە ئۆلتۈرۈلگەن 13 ئادەمنىڭ جەسىدى تېپىلدى.

مەن ئۆز ئەترىتىم تۇرغان يەرگە قايتىپ كەلگىنىمدە ئەترەت باشلىغى قاسىمقان مېنىڭ 15 ئادەمنى ئېلىپ بۇتخانا ئالدىدىكى ماشىنىلارنى مۇھاپىزەت قىلىشىمىز توغرىسىدا بۇيرۇق بەردى.

بۇتخانا ئالدىدا 5 چوڭ ماشىنا ۋە بىزگە نامەلۇم

3 كىشى تۇراتتى. ئۇلار بىزنىڭ ماشىنىلارنى ساقلاش ئۈچۈن كەلگىنىمىزنى بىلگەندىن كېيىن: «ماشىنىدا ئۈن بار، ئوبدان مۇھاپىزەت قىلىڭلار» دەپ تاپشۇرۇپ كېتىپ قالدى. بىر مەزگىل ئۆتۈپ ھېلىقى ئۈچ كىشى ۋە سۈيدۈڭلىك بىر قانچە يۇرت مۆتىۋەرلىرى كېلىشتى. بۇلارنىڭ ئىچىدە بېشىغا خەنزۇچە قاما تۇماق ۋە تېرە ياقىلىق پەلتۇ كەيگەن بىر خەنزۇمۇ تۇراتتى. كۈن خېلى كۆتىرىلگەن بولسىمۇ سوغ ئىنتايىن قاتتىق بولمۇاتاتتى. بىر ھازادىن كېيىن بىر قانچە پارتىزانلارنىڭ ھىمايىسىدا شەھەر ئىچىدىكى ئەر - ئايال خەنزۇلار سەپكە تىزىلىپ كېلىشكە باشلىدى. ھېلىقى كىشىلەر بۇلارغا ماشىنىدىكى ئاشلىقلاردىن تەقسىم قىلىپ بەرگەندىن كېيىن مەزكۇر خەنزۇ ئاھالىلىرى تۇرمۇشنىڭ كاپالەتكە ئىگە قىلىنىپ ئورۇنلاشتۇرۇلغانلىقىدىن خۇرسەنت بولۇپ قايتىپ كېتىشتى.

سۈيدۈڭ ناھىيىسى كونا شەھەرلەرنىڭ بىرسى بولۇپ، بۇ يەردە ئۇزۇندىن بۇيان ئولتۇراقلىشىپ قالغان، يەرلىك مىللەتلەر بىلەن دېخانچىلىق، سودا - سېتىق جەھەتتە زىچ مۇناسىۋەتتە بولۇپ ئىناق ياشاپ كېلىۋاتقان تېخنىكىلىك ۋە سەنئەتلىك خەنزۇ قېرىنداشلار خېلى نۇرغۇن ئىدى. خەنزۇ مەكتەپلىرىدە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ يالىلىرىمۇ كۆپلەپ ئوقۇيتتى، خەنزۇ زىيالىلىرىمۇ ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەكتەپلىرىگە ئوقۇتقۇچى بولۇپ ئىشلەيتتى. سۈيدۈڭ يۇرت مۆتىۋەرلىرىدىن توقسۇنباي، مەمەت ھاجى، مەمەت قۇلاھاجى، نىيەت شاكۈزۈڭ، زۇردۇن مەخسۇم، شاياخۇن قاتارلىقلار ئىچىدە سۈيدۈڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى ھۆرمەت بىلەن قارايدىغان ئۇستۇن ئابرويغا ئىگە شەن تەيخۇ، يوغانباش گو جاڭگۈيدە قاتارلىق خەنزۇ

مۆتىۋەر زاتلىرىمۇ بار ئىدى. ئۇرۇش توختىغاندىن كېيىن سۈيدۈكدىكى خەنزۇ مەكتەپلىرىنىڭ ھەممىسى يەنە قايتا ئېچىپ بېرىلدى.

سۈيدۈك ئازات قىلىنغاندىن كېيىن نۆۋەت «ئىلىغا كەلگەن جاڭجۇنلەرنىڭ ئوردىسى» دەپ ئاتالغان كۆرە قەلئەسىنى ئېلىشتەك مۇشەققەتلىك ۋەزىپىگە تاقالدى. شۇنىڭ ئۈچۈن پارتىزانلار قوشۇننى تەرتىپكە سېلىپ بۇ جەڭگىۋار ۋەزىپىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىش ئۈچۈن جىددى تەييارلىقنى كۆرۈشۈپ كەتتۇق.

28 ـ دىكابىردا سۈيدۈك پولكى قۇرۇلدى، ئۇلجىدىن ئىسھاقوپ، سەيدەخمەت، شاۋكەت، پۈۋات، رائۇپ، ئەيسايوپ سىيىتلەر كېلىپ پولكنىڭ رەھبەرلىگى كۆچەيتىلدى، مەن پولك ئىشتاۋىدا قالدىم.

كۆرەنى تەسلىم قىلىش

1 ـ ئاينىڭ باشلىرى، پولكوۋنىك موگۈتنوپ، رائۇپ قاتارلىق بىر قانچە باشلىقلار كۆرەگە بارماقچى بولۇپ مەن بىلەن ئوبۇل ئىككىمىزنى مۇھاپىزەتچى قىلىپ ماڭدى. بىز كۆرە بازىرىغا يېقىنلاشقاندا پارتىزانلارنىڭ مىنامىيوت، پىلىموتلارنى سېپىل تەرەپكە قارىتىپ سېپىلنى مۇھاسىرىگە ئېلىۋالغانلىغىنى كۆردۇق. بۇلار سۈيدۈكلۈك پارتىزانلاردىن خېلىلا پەرقلىق بولۇپ قوراللىرىمۇ خىل، ئۆزلىرىمۇ سۈرلۈك تۇراتتى.

بىز چۈشكەن ھويلىنىڭ ئارقا تېمى كۆرە سېپىلىگە يېقىن

بولغاچقا، سېپىل ئۈستىدە مېڭىپ يۈرگەن گومىنداڭ ئەسكەرلىرى ناھايىتى ئېنىق كۆزۈنۈپ تۇراتتى. ئىلىدىن كەلگەن باشلىقلار ئۇزاققىچە سېپىل تەرەپكە تىكىلىپ قاراپ تۇردى. بىر مەزگىلدىن كېيىن ئۆگزىدە پوستا تۇرغانلار «سېپىلدىن چۈشۈڭلار» دېگەن خەۋەرنى بەردى، دەرۋەقە بىر ئادەم سېپىلدىن ئاغامچا بىلەن سېرىلىپ چۈشۈۋاتقان ئىكەن. ئۇنىڭ ئالدىغا دەرھال ئادەم چىقىرىلدى. ئۇزاق ئۆتمەي مەمۇرى ئەمەلدارچە كىيىم كەيگەن بىر خەنزۇ كەلدىدە باشلىقلار بىلەن كۆرۈشۈپ ئۆيىگە كىرىپ كەتتى.

ھويلىدىكىلەرنىڭ ئېيتىشىچە گېنېرال ئىسھاقبەك، ئابدۇغوپۇر سابىرھاجى قاتارلىق رەھبەرلەر غۇلجىدىن گومىنداڭنىڭ كۆرە ئىچىدىكى باشلىقلىرى بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن كەلگەن ئىكەن. ئىككى سائەتلەردىن كېيىن ھېلىقى خەنزۇ كىشىنى باشلىقلار سېپىل تەرەپكە ئۇزىتىپ قويدى.

بەلگىلەنگەن ۋاقىت توشقان بولىشى مۇمكىن، باشلىقلار ئۆيدىن چىقىپ ھەممىسى سېپىل تەرەپكە ماڭدى. گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى سېپىلدىن بازارغىچە بولغان ئارىلىقتىكى ئۆيلەرنى بۆزۈپ تۈزلىۋەتكەن ئىكەن، باشلىقلىرىمىز بازار كوچىسىنىڭ ئاخىرقى چېتىدىكى بۆزۈپ تاشلانغان بىر ناۋايخانا ئالدىدا توختىدى. موگۈتنوپ مەن بىلەن ئوبۇلنى چاقىرىپ سېپىل دەرۋازىسىنىڭ ئېچىلمىغانلىغىنى بىلىپ كېلىشىمىزنى بۇيردى.

ئوبۇل ئىككىمىز بىر ـ بىرىمىزگە قارىشىۋالدۇقتە بۇيرۇقنا بىنائەن سېپىل تەرەپكە قاراپ يۈرۈپ كەتتۇق. بىز تۇرغان يەردىن سېپىل دەرۋازىسىغىچە 70 ـ 80 مېتىر ئارىلىق تۇپ ـ

تۇزلەڭلىك بولۇپ، دۇشمەن ئوق چىقىرىپ قالسا دالدا بولىدىغان ھەممىسى ھەرسە يوق ئىدى. بىز جاننى ئالمىغا ئېلىپ سېپىل تەرەپكە ماڭدۇقتە سېپىلغا يېقىنراق كېلىپ دەرۋازىغا تەزەر سالدۇق. دەرۋەقە دەرۋازا ئىچىدە بىر قانچە كىشىلەر دەرۋازىغا يۆلەپ قويغان كېسەكلەرنى بۇزىۋېتىپتۇ. بىز ئازدىن كېيىن دەرۋازا بىر ئادەم پاتقىدەك بولۇپ ئېچىلدى. بىز باشلىقلارغا دەرۋازا ئېچىلدى دەپ خەۋەر بەردۇق.

باشلىقلىرىمىزنىڭ ھەممىسى كەلدىدە دەرۋازىدىن كىرىپ سېپىلنىڭ ئۈستىگە چىقتى. بۇلارنىڭ ئىچىدىن خەنزۇچە سۆز بىلىدىغان بىرسى، سېپىل ئىچىدىكىلەرگە قاراپ، تۇچاڭ! تۇچاڭ! دەپ خىتاپ قىلدى.

سېپىلنىڭ ئۈستى كەڭرى سەھنە بولۇپ، ئالدى بىلەن سېپىل ئۈستىدىكى ئەسكەرلەر مىلتىق، قىلىچ، پىلىموت قاتارلىق قوراللىرىنى ئەكىلىپ باشلىقلارنىڭ ئالدىغا قويدى. بىر ئازدىن كېيىن 5 ـ 6 ئاتلىق ھەربىي ئوپىتسېرلەر يېتىپ كەلىدىدە سېپىلنىڭ ئۈستىگە چىقىپ قىلىچلىرىنى ئىككى قولىدا بېشىدىن ئۈستۈن كۆتىرىپ تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ تەسلىم بولغانلىقلىرىنى ئىپادىلىدى. مۇشۇ پەيتتە جەنۇبىي دەرۋازا تەرەپتىن قويۇق ئوق ئاۋازى چىقىۋىدى، موگۇتنوپ ۋە سۈيدۈگدىن كەلگەن باشلىقلار سېپىلدىن چۈشتىدە ئوق ئاۋازى چىققان تەرەپكە ماڭدى. مەلۇم بولمىشىچە بىر لىيەنگە يېقىن گومىنداڭ ئەسكەرىيەتچى ئەسكەرلىرى تەسلىم بولۇشنى خالىماي جەنۇبىي دەرۋازىدىن قاچقان ئىكەن. موگۇتنوپ بىرنىڭ ئاتلىق پارتىزانلىرىمىزغا دەرھال ئۇلارنى قوغلاپ توسۇشقا بۇيرۇق قىلدى.

سائەت 5 لەردە كۆرە ئىچىدىكى ئۇيغۇر ئەسكەرلەرنى

ھەپكە تىزىپ سېپىلدىن ئېلىپ چىقتى. ئۇلار تولىمۇ ئورۇقلاپ كەتكەن، ھالى خاراپ ۋە روھى ئازاپلانغانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ كەينىدىن ئاغرىپ يېتىپ قالغانلارنى زەمبىلگە سېلىپ ئېلىپ كېلىپ كۆرە مەكتىۋىگە ئورۇنلاشتۇردى.

بۇلارنى بىر قانچە كۈن دەم ئالدۇرغاندىن كېيىن ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى تېتى ساغلام بولغانلىرىدىن 150 كە يېقىن ئەسكەرنى تاللاپ قوراللاندۇرۇپ، كەڭسايى مۇداپىئەسىگە قاتنىشىش ئۈچۈن يولغا سالدۇق. شۇنداق قىلىپ ئاخىر بۇ جاڭجۇنلەر قەلئەسىنى تېچ يول بىلەن ئازات قىلىندى.

چوڭ ئۇرۇشقا تەييارلىق

سۈيدۈگ، چىلپەڭزە، كۆرەدىن ئىبارەت بۇ ئۈچ شەھەر ئازات قىلىنىپ بولغاندىن كېيىن، كەڭسايدا ئۇرۇش قىلىۋاتقان پارتىزانلارنىڭ كۈچى يەنىمۇ تولۇقلاندى، ئۇلار كەڭسايغا باستۇرۇپ كەلگەن گومىنداڭنىڭ كۈچلۈك قىسىملىرى بىلەن ئىككى ئايغىچە قاتتىق جەڭ قىلىپ، ئاخىر گومىنداڭ ئەسكەرلىرىنى سۇمپۇتوزدىغا سۈرۈپ چىقىپ جەڭگا قېچىشقا مەجبۇر قىلدى ۋە ئىز بېسىپ قوغلاپ كەتتى.

1945 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى قوماندانلىقىنىڭ پۈيرۈغى بويىچە سۈيدۈگ پولكىدىن 25 نەپەر ياشنى چىلپەڭزىدە ئېچىلغان ئوپىتسېرلەر يېتىشتۈرۈش كۇرسىغا ئەۋەتتى.

كۇرسقا سۈيدۈگ پولكى، غۇلجا پولكى، كەڭسايى ئاتلىق ئەسكەرلەر پولكى قاتارلىق ئورۇنلاردىن 80 گە يېقىن ياشلار كېلىپ قاتناشتۇق.

كۆرسىنىڭ تەلىم تەربىيەسى: ھەر خىل قورالسىزلارنى ئىشلىتىشنى بىلىش، چۈۋۈپ يەنە رېمونت قىلىش ــ قۇراشتۇرۇش، تاكتىكا، يالغۇز ئەسكەرنىڭ ھۇجۇم قىلىش جېڭىدىكى ھەركىتى، كوماندىرلىق قىلىش ئۇسۇلى، ئوددىلىنىيە ۋە ئىزۋوت بويىچە قىلىنىدىغان جەڭ، ساپورنى ئىشلاردىن مىنالارنى ئىشلىتىشنى بىلىش، مىنا كۆمۈش، ئاكوپ ۋە پوتەيلەرنى، ھەر خىل كۆۋرۈك-لەرنى پارتلىتىشنى بىلىش قاتارلىق ئۇرۇش تەلىماتلىرىدىن ئىبارەت بولۇپ كۆرسىنىڭ ۋاقتى 3 ئاي بولدى.

بىز كۆرسىنى تاماملاپ ئۆز قىسىملىرىمىزغا قايتقىنىمىز-دىن كېيىن، كوماندىر ئىزۋوتسىلۇق ۋەزىپىسىگە تەينىلىنىپ، قىسىملارنىڭ ئۇرۇش ئالدىدىكى كەڭ كۆلەملىك ھەربى تەييار-گەرلىك تەربىيەسىنى باشلىۋەتتۇق.

1945 ــ يىلى 4 ــ ئاينىڭ 8 ــ كۈنى غۇلجىدا مىللى ئارمىيە رەسمى قۇرۇلۇپ، سۈيدۇڭ پولكى، مىللى ئارمىيە سۈي-دۇڭ 1 ــ پىيادە ئاتقۇچى پولك بولۇپ بايراق تاپشۇرۇۋالدى. غۇلجىدىكى پارتىزانلار، كەڭسای ئۇرۇشىغا قاتناشقان غۇلجا، سۈيدۇڭ، چىلپەكزە ياشلىرى بىلەن بىرلەشتۇرۇلۇپ، كەڭسای 3 ــ ئاتلىق پولك بولۇپ بايراق ئالدى. شۇنىڭ بىلەن مىللى ئارمىيىدە ھەربى ئۇنۋان تۇزۇمى، ھەربى خىزمەت باشقۇرۇش تۇزۇمى، جەڭچى قوبۇل قىلىش، بوشۇتۇش، ھەربى تورا قاتارلىق تۇزۇملەر ئورنىتىلىپ 1 ــ مايدا ھەر قايسى قىسىملار مۇنتىزىم ھالدا ئۆز ئورۇنلىرىدىكى ھەربى پاراتقا قاتناشتى. ئارمىيىدىكى قىسىملار يەنە بىر قەدەر رەتلىنىپ، 25 ياشتىن ئاشقانلار ھەربى سەپتىن چېكىندۈرۈلۈپ، 18 دىن 25 كىچە بولغان ياشلار يېڭىدىن ھەربى سەپكە چاقىرىلدى. خەلقىمۇ ئۆز پەرزەنتلىرىنىڭ

ھەربى سەپكە قاتنىشىپ ئالدىنقى سەپكە ئاتلىنىشىنى قىزغىن قوللاپ قۇۋۋەتلىدى.

بىز يېڭىدىن ئايلىق ھەربى تەلىم ــ تەربىيىدىن كېيىن جەڭ-چىلىرىمىز ھەر قانداق جەڭگە قاتنىشالايدىغان جەڭگىۋار ئىق-تىدارغا ئىگە بولدى.

5 ــ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا سۈيدۇڭ 1 ــ پىيادە ئاتقۇچى پولكى باشقا ۋىلايەت، ناھىيىلەرنى ئازات قىلىش يۈرۈشىگە تەييارلىق قىلىش بۇيرۇغىنى تاپشۇرۇۋالدى. 5 ــ ئاينىڭ 29 ــ كۈنى بىز سۈيدۇڭدىن رەسمى قوزغۇلۇپ يېڭى ئۇرۇش سەپىرىگە ئاتلاندۇق. جەڭچىلىرىمىز سەپەرگە چىققاندا خەلقى-مىز داغدۇغا بىلەن ئۇزىتىپ ئاق يول تىلەپ قېلىشتى.

سەپەرگە ئاتلانغان قىسىملىرىمىز زەپەر مارشى ساداسىدا شۇ كۈنلا لاۋسىگۈڭغا يېتىپ كەلدى ۋە ئاتلىق باتالىيونلار 20 كۈنلۈك مۇددەت بىلەن ئاتلىق ئۇرۇش تاكتىكىسىنى ئۈگى-نىشكە ئۈيۈشتۇرۇلدى. مەن مۇشۇ ئاتلىق باتالىيونىڭ 2 ــ ئىسكادىرون 4 ــ ئىزۋوتىغا كوماندىر بولۇپ تەينىلەندىم. بىزنىڭ ئاتلىق باتالىيونىمىز كىيگەن دېگەن ساي ئىچىدىكى يايلاقتا تۇردى. 6 ــ ئاينىڭ ئاخىرلىرىدا پۈتۈن قىسىملار سەپەرگە ئاتلىنىپ، پولك ئىشتاۋى ۋە پىيادە باتالىيونلار سەنتەيىنىڭ جۇڭ ــ ئىدىرلىرىدا توختىدى. بىز بۆرىتالا ناھىيىسىگە ئورۇنلاشتۇق.

7 ــ ئاينىڭ بېشىدىلا مەن بۇيرۇقتا بىنائەن ئىزۋوتۇمنى باشلاپ قوي تاش ئارقىلىق قىزىل تۇز زاستاۋىغا بېرىپ ئۇ يەردە تۇرىۋاتقان موڭغۇل باتالىيونىدىن قىزىل تۇز زاستاۋىنى ئۆتكۈزىۋالدىم. موڭغۇل باتالىيونى موپاك دېگەن يەرگە كەتتى.

بۇ زاستاپ بۆرىتالا ۋە جەنۇب ئاھىيىسى تەرەپتىن كېلىدىغان يولنىڭ تۈگۈنى، قىزىل تۈز كۆلىنىڭ غەربىي چېتىگە جايلاشقان بولۇپ، گومىنداڭنىڭ جەنۇبىدا تۇرۇشلۇق قىسمىنىڭ ئايرۇپىلانلىرى دائىم چارلاپ يۈرگەنلىكتىن بۇ جاينى ساقلاش مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە ئىدى.

بىزنىڭ بۇ يەرگە كېلىپ بىرىنچى قېتىم دۇچ كەلگىنىمىز گومىنداڭنىڭ ئايرۇپىلانى بولدى. بىر كۈنى تۇيۇقسىز مايلى تېغى تەرەپتىن دۈشمەنلىكنىڭ بىر ئايرۇپىلانى كېلىپ بىزنى ئوققا تۇتتى. ئۇ يەردە يوشۇرۇنغىدەك بىرەر دەل - دەرەخمۇ بولمىغىنى ئۈچۈن ئىككى ئېتىمىزغا ئوق تەگدى. كېيىنكى قېتىم كەلگىنىدە بىزمۇ توپلىشىپ ئوق چىقىرىپ ئايرۇپىلانىنى يېقىنمۇ كەلتۈرمىدۇق ۋە چۆچەك، ئالتاي تەرەپكە ماڭغان قىسىملىرىمىزنى ئامان - ئېسەن ئۇزىتىپ تۇردۇق. 8 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا پولۇك ئىشتاۋىدىن جەنۇبىنى ۋە قىزىل تۈز كۆلىنىڭ شىمالىي قىرغاقلىرىگە قەدەر رازۋېت چىقىرىپ، قىسمىنىڭ قىزىل تۈز يولىدىن بىخەتەر ئۆتۈپ كېتىشىگە كاپالەتلىك قىلىش توغرىسىدىكى جەددى بۇيرۇغىنى تاپشۇرۇۋالدىم.

بىز كۆرسىتىلگەن تەرەپلەرگە رازۋېتكا ئەۋەتىپ قاتتىق تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىۋاتقىنىمىزدا 1 - سۈيدۇك ئاتقۇچى پولكى بۆرىتالا تەرەپتىن ئۇزۇنغا سوزۇلغان كولۇننا بويىچە سەپ تارتىپ كەلدى. ئۇلار مايلى تەرەپكە يۈرۈپ كەتكەندىن كېيىن ئەك ئارقىدىن بىزمۇ زاستاپ بىلەن خوشلىشىپ مېڭىپ كەتتۇق.

قىسىملىرىمىزنىڭ تەركىۋىدىكى مۇتلەق كۆپ سانىدىكى

جەڭچىلەر سۈيدۇك، چىلپەڭزە ۋە كۇرە قاتارلىق جايلاردىكى يېزا - قىشلاق دېخان - چارۋىچىلىرىنىڭ تېخى تولۇق ھەربىي تەلىم - تەربىيە ئالمىغان پەرزەنتلىرى بولسىمۇ، ئۇلار يەلكىسىدە 25 كىلودىن كەم بولمىغان قورال - ياراق، ئوق - دورىلارنى كۆتىرىپ، سۈسىز قىزىل تۈز چۆللىرىدىكى ئۆتكۈر ئىسسىق - دەم سىقىۋەدەك چاڭ - توزاڭلارنى يۇتۇپ جاسارەت بىلەن ئالغا ئىلگىرىلىمەكتە ئىدى. ئۇچ كۈن يول يۈرگەندىن كېيىن مايلى تېغىنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى ئۇيۇزۇن بۇلاق دېگەن يەرگە يېتىپ كەلدۇق.

ئىككىنچى كۈنى بۇ يەردىن يۆتكىلىپ ئۇرۇمچى — چۆچەك تاش يولىنىڭ تاغ ئىچىدىكى ماۋپاك دېگەن يېرىدىگە كېلىپ شەرققە قاراپ بۇرالدۇقتە شىخوغا قاراپ يول ئالدۇق. كۈن ئولتۇرۇشتىن بۇرۇنراق ئۇتۇبۇلاقتىن ئۆتۈپ، قاراتاش جىراسىغا كېلىپ توختىدۇق. ئالدىمىزدىكى 40 كىلومېتىر يىراقلىقتا چېرىك دېگەن جاي بولۇپ، ئۇنى گومىنداڭنىڭ بىر ئاتلىق تۈمىنى مۇداپىئە قىلىپ تۇرۇۋاتاتتى. يەر شارائىتى بىز ھازىر تۇرغان يەردىن تۆۋەنرەك بولغاچقا، بىزنىڭ دۈشمەنگە سېزىلىپ قالماسلىقىمىز ئۈچۈن ئوت يېقىپ تاماق ئېتىشكە رۇخسەت بېرىلمىدى. شۇڭا پۇشۇرۇبلىنغان تەييار سوغۇق تاماقلار بىلەن ئوزۇقلىنىپ ھاردۇق ئالدۇق.

دەل مۇشۇ كۈنلەردە غۇلجا 2 - پىيادە ئاتقۇچى پولكى، خۇيزۇ پولكى ۋە شۈۋە باتالىيونلىرى جەنۇبىي مۇداپىئە قىلىپ تۇرۇۋاتقان گومىنداڭنىڭ خىللانغان قوراللارغا ئىگە 7000 دىن ئارتۇق ئەسكىرىي كۈچىگە قارشى كەسكىن جەڭ قىلىۋاتاتتى.

قوماندانلىق بىزنىڭ پولكىمىزغا باشقا قېرىنداش پولكـ

لار بىلەن بىرلىكتە، گومىنداڭنىڭ ئوتتۇرا يۆنۈلۈشتىكى قىسىم-
لىرىنى ئۆزۈل - كېسىل تارمار قىلىپ دۈشمەنىنىڭ بېلىدىن
ئۆزۈپ تاشلىشىمىز ئۈچۈن شىخوغا ھۇجۇم قىلىشىمىز توغرىسىدا
بۇيرۇق بەردى. بىزنىڭ ۋەزىپىمىز دۈشمەننىڭ ئوڭ تەرىپىدىن
مايلى تېغىنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ گومىنداڭنىڭ شىخودىكى 227 -
بىرىگادىسىنى تارمار قىلىش ئىدى. شۇڭا پولكىمىزنىڭ نۆۋەت-
تىكى ۋەزىپىسى ئالدى بىلەن شىخونىڭ بوسۇغىسى بولغان
چېپەيزدىكى گومىنداڭنىڭ ئاتلىق تۈەنىنى تارمار قىلىش بولۇ-
غاچقا قىسىملار جىددى ھالدا جەڭ ھازىرلىغىغا كىرىشتى.
قاراڭغۇ چۈشۈش بىلەن قىسىملار چېپەيزدىكە قاراپ ئاتلاندى ۋە
تاڭ ئېتىش ئالدىدا چېپەيزدىكە 5 - 6 كىلومېتىر قالغان ئارا-
لىقتىكى قېلىن يۇلغۇنلۇق ئارىسىدا يوشۇرۇنۇپ دەم ئالدى.
بۇ ۋاقىتتا چېپەيزدە ئېتىلىۋاتقان مىلتىق ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ
تۇراتتى، مەلۇم بولىشىچە بىر قانچە كۈندىن بېرى چۆچەك
6 - قازاق پولكى ۋە مۇڭغۇل دۈزىئونلىرى چېپەيزدىكى
دۈشمەنلەرگە يالغان ھۇجۇم قىلىپ ئۇلارنى تۈتۈپ تۇرىۋاتقان
ئىكەن.

بىزنىڭ 1 - 2 - پىيادە باتالىيونىمىز يۇرۇش داۋامىدىلا ھۇ-
جۇمغا ئۆتتى. بىزنىڭ ئاتلىق باتالىيونىمىزغا دۈشمەننىڭ ئارقا سەپە-
گە ئۆتۈپ، دۈشمەن چېكىنگەندە ئىز بېسىپ قوغلاش ۋەزىپىسى
تاپشۇرۇلدى. بىز بۇيرۇقنا بىنائەن قېلىن توغرا قىلىقلار ئارىسى-
دىن دۈشمەن ئارقا سەپىگە ئۆتۈپ كۈتۈپ تۇردۇق.

چېپەيزدە مىنامیوت، مىلتىق، پىلىموتلارنىڭ توختىماي
ئېتىلىپ تۇرغان ئاۋازىدىن، جەڭنىڭ ناھايىتى قاتتىق كېتىۋات-
قانلىقى مەلۇم ئىدى. جەڭ شۇ كۈنى كېچىچە داۋام قىلىپ

2 - كۈنى چۈشتىن كېيىنرەك دۈشمەنلەر شىخوغا قاراپ چېكىن-
مىشكە باشلىدى. بىزنىڭ ئاتلىق باتالىيونىمىز دۈشمەننىڭ يان
تەرىپىدىن ئېتىلىپ چىقىپ ھۇجۇمغا ئۆتتى. دۈشمەنلەر ۋالاق-
زادە بولغان ھالدا پىتراپ قېچىشماقتا، بەزىلىرى تەسلىم بول-
غانلىغىنى ئىپادىلەپ تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ قورال تاپشۇرماقتا
ئىدى. بىز دۈشمەنلەرنى قوغلىغان پېتىمىز 15 - 20 كىلومې-
تىرچە سۈرۈپ بېرىپ شۇ ئەتراپىتىن 50 نەچچە ئەسكەرنى
ئەسىر ئالدۇق. كەچ كىرگىچە داۋاملىق ئىلگىرىلەپ كونا
شىخوغا كېلىپ توختىدۇق. شۇ كېچىسى پىيادە قىسىملارمۇ
يېتىپ كەلدى. شىخوغا قىلىنىدىغان چوڭ كۆلەملىك ھۇجۇم
ئوپېراتسىيىسىنىڭ تەييارلىغى باشلاندى. 8 - ئاينىڭ 30 - كۈنىگە
ئۆتەر كېچىسى بىزنىڭ رازۋېتچىكلىرىمىز دۈشمەن كۈچلىرى ۋە
مۇھىم قوراللىرىنىڭ ئورۇنلىشىش ئەھۋالى، ئوت توچكىلىرىنىڭ
جايلىشىش ئورۇنلىرى قاتارلىقلارنى رازۋېت قىلىپ قايتتى، مەلۇم
بولۇشىچە شىخودا دۈشمەننىڭ چېپەيزدىن قېچىپ بارغان
ئەسكەرلىرىنى ھىساپقا ئالمىغاندا، تولۇقلانغان 2 - پىيادە تۈەن،
بىر مۇستەقىل يىك، ماشىنىلاشقان لېيەن ۋە قوماندانلىق ئورنى
قاتارلىقلار بولۇپ 5000 غا يېقىن ئەسلى ئەسكىرىي كۈچى تانكا،
مىنامیوت، ئېغىر زەمبىرەكلەر بىلەن قوراللاندۇرۇلغان ئىكەن.

شىخوغا ھۇجۇم قىلىش

شىخو — ئۇرۇمچى، غۇلجا، چۆچەك تەرەپلەرگە ئۆتىدىغان
تاش يولنىڭ تۈگۈنى بولۇپ، بۇ يەرنىڭ ھەربى جەھەتتە ئىس-
تراتېگىيىلىك ئورنى مۇھىم بولغاچقا گومىنداڭ ئارمىيىسى بۇ

ئورۇننى مۇھىم مۇداپىئە ئىستىھكامىغا ئايلاندۇرغان ئىدى. پولـ كېسىمز سۈيدۈكدىن بۇ يەرگىچە بولغان 600 كىلومېتىرلىق يولنى بېسىپ ئۆتۈش جەريانىدا چېپەيزە مۇداپىئەسىنى تارمار كەلتۈرۈپ، شىخو بازىرىنىڭ شىمالىي قىسمىدىكى دۆڭ مەھەللە دېگەن جايغا قىستاپ كېلىپ، شىخودىكى ئەنە شۇ مۇستەھكەم مۇداپىئەـ لەنگەن گومىنداڭ قىسملىرىغا ئېغىر تەھدىت سالدى. گومىنـ داڭ ھەربىي قوماندانلىرى، مىللىي ئارمىيىمىزنىڭ مۇنداق چاقماق تېزلىگىدە يېتىپ كېلىپ، گومىنداڭ مۇداپىئە ئىستىھكامىنىڭ ئوڭ قانىتىدىن نەپىزە ئوردىغانلىغىنى مۆلچەرلەشكە ئولگۈرمەـ گەنلىگى ئۈچۈن قانىتىدىن ئالاقزادىلىكتە قالدى. لېكىن ئولار جان ـ جەھلى بىلەن قارشى تۇرۇپ ئۆزلىرىنىڭ كۈچىنى يىغىپ باقماقچى بولدى.

31 ـ ئاۋغۇست تاڭ قاراڭغۇسى بىلەن سۈيدۈڭ 1 ـ ئاتقۇچى پولكى چۆچەك ـــ شىخو يولىنى توغرىسىدىن كېسىپ ئۆتۈپ 3500 مېتىر ئۇزۇنلۇقتىكى سەپ بويىچە ھۇجۇمغا ئۆتۈشكە تەييارلانـ دى. بىرىنىڭ ئالدىنقى باتالىيونىمىز شىخونىڭ غەربىي تەرىپىدىكى جاڭزىلارغا ئورۇنلىشىپ، چىگىشور كۆۋرۈگىنى كۆيدۈرۈش، شىخوـ جىنىڭ ئالاقە تورلىرىنى ئۈزۈپ تاشلاش، غەرپتىن شەرقىقە قاراپ ھۇجۇم قىلىش ۋەزىپىسىنى تاپشۇرۇۋالدى.

ھۇجۇم تاڭ ئېتىش بىلەن بىز تەرەپتىن دۇشمەن سېپىگە قارىتىپ ئېتىلغان توپ ـ زەمبىرەكلەر ئاۋازىنىڭ توختىشى بىلەن باشلاندى.

گومىنداڭ قىسملىرى بىزنى شىخو بازىرىنىڭ شىمالىدىكى سازلىقتىن ئۆتكەزمەي تۇرۇپ چېكىندۈرۈشكە تىرىشىپ، توپ ـ زەمـ بىرەك، مىنامىيوتلاردىن شىددەتلىك ئوت ئاچتى ۋە ئۇنىڭ ھىمايىسىـ دا قايتارما ھۇجۇمغا ئۆتمەكچى بولدى. لېكىن بىزنىڭ بىرىۋاتقان

قاتتىق زەربىمىزگە بەرداشلىق بېرەلمەي قاراڭغۇ چۈشىشى بىلەن چېكىنىشكە باشلىدى، بىزنىڭ قىسمىمىز دۇشمەننى قوغلاپ 200 مېتىردەك ئالغا ئىلگىرىلىدى. تۈن قاراڭغۇلىغىدىن پايدىلىنىپ دۇشمەننى قىستاپ يەنە 200 ـ 300 مېتىرچە ئىلـ گىرىلىۋالدى. ئۇرۇشنىڭ 2 ـ كۈنى جەڭ تېخىمۇ شىددەتلىك بولدى. دۇشمەن تۇنۇگۈنكى قايتارما ھۇجۇمىدىكى مەغلۇبىيىتىگە تەن بەرمەي بىزنىڭ قىسمىلىرىمىزغا ئېغىر قورالىلىرىدىن شىددەتلىك ئوت ئاچتى ۋە ئىككى تانكىنىڭ ھىمايىسى بىلەن قايتارما ھۇجۇمغا ئۆتتى. لېكىن بىزنىڭ قەيسەرلىك بىلەن بەرگەن زەربىمىز دۇشمەننى ئىلگىرىلىتەلمىدى. ئۇنىڭ بىر تانكىسى پاچاقلاندى، بىزنىڭ قىسمىمىز ئوررا ساداسى ئىچىدە ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ ئاتاكىغا ئۆتۈش بىلەن دۇشمەن ئارقىسىغا قاراپ قېچىشقا باشلىدى. شۇنداق قىلىپ ئالدىمىزدىكى ئەڭ قىيىن توسالغۇ بولۇپ تۇرغان سازلىقنى ئىگەللەپ ئالدۇق.

تاش يولنىڭ سازلىقتىن ئۆتۈپ شەھەر ئىچىگە كىرىدىـ غان يولىنىڭ ئوڭ تەرىپىدە كونا بىر بۇتخانا بولۇپ، ئۇنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى بىر قەدەر ئىگىز بولغان دۆڭلىكىگە پوتەي ۋە يوشۇرۇن ئىستىھكاملار سېلىنغان ئىكەن ۋە بۇ يەردىن بۇتخانىغا قاراپ يەر ئاستى يوللىرى قېزىلغان بولۇپ بۇ دۇشمەننىڭ ناھايىتى قولايلىق قارشىلىق كۆرسىتىش پونكىتى ئىدى. شۇڭا ئولار بىزنى سازلىقتىن يا ئىلگىرىلىيەلمەيدىغان، ياچېكىنەلمەيـ دىغان بىر ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويدى. لېكىن بىزنىڭ جەڭچىـ لىرىمىز سازلىقتىكى بىر تال قومۇشنى بولسىمۇ دالدا قىلىپ دۇشمەنگە شىددەتلىك ئوت ئېچىپ تۇردى. دەل مۇشۇنداق بىر پەيتتە قىسمىمىزدىكى تاللانغان قاۋۇل جەڭچىلەردىن تەشكىل

قىلىنغان «خەنجەر» ئاپتومات ئىزۇوتى، شاۇكەتنىك يېتەكچىلىگىدە دۇشمەنگە شىددەتلىك ئوت ئېچىپ ئىلگىرلەپ بېرىپ بۇتخانا جايلاشقان دۆڭلۇكنىك ئاستىنقى قىرغىغىنى ئىگەللەپ ئالغان بولـسىمۇ، شۆكەت ئۆزى قەھرىمانلارچە قۇربان بولدى، ئىزۇوتتىكى جەڭچىلەرغەزەپ بىلەن دۇشمەننىك ئوت توچكىسىغا قارشى دەھشەتـلىك ئوت ياغدۇرۇپ دۇشمەننى باش كۆتەرتمەي قويدى. ئوك تەرەپتـكى 6 - روتا جەڭچىلىرى سازلىقتىكى تۇگمەننى دۇشمەندىن تارتىپ ئېلىپ، ئىلگىرىلەشكە توسالغۇ بولۇپ تۇرغان ئالدىنقى قىرغاقتىكى پوتەيگە ھۇجۇم قىلدى. دۇشمەنـنىك پوتـيـسـنى مۆلـچەرلەپ ئاتقان گىرانات نەق جايىغا چۈشىشى بىلەن پوتـەي پارتـلاپ ۋەيران بولدى. بىزنىك جەڭچىلىرىمىزمۇ دەرھال ئۇررا ساداسى بىلەن دۇشمەننىك ئىستىھكامىغا باستۇرۇپ كىرىپ بۇ ئىسـتـھـكامنى تارتىپ ئالدى ۋە دۇشمەننى بۇتخانىنىنىك شەرق تەرىپـدىن قىستاشقا باشلىدى. جەك ناھايىتى كـەسـكىن ۋە جىددى داۋام قىلغان بولۇپ، بىز تەرەپتىنمۇ قۇربان بولغان ۋە يارىلانغانـلار خېلى كۆپ بولدى.

جەك تېخىمۇ شىددەت بىلەن ئېلىپ بېرىلىشقا باشلىدى. زاپاستىكى قىسىملىرىمىزمۇ بىرىنچى سەپكە ئۆتۈشـكە مەجـبۇر بولدى. بىزنىك ئاتلىق باتالىيونىمىز يەتـتە خۇرجا تەرەپـتىكى چىگىشور كۆۋرۈگىنى كۆيدۈرۈپ، جەك، شىخو ئارىلىغىدىكى تېلېفون لىنىيىسىنى ئۈزۈپ تاشلىدى ۋە شەرققە قـاراپ ئىلگىرىـلەپ شىخونىنىك غەربى ئىگىزلىگىگە جايلاشقان دۇشمەننىك 5 پوتـەيىنى تارتىپ ئېلىپ، تاك ئالدىدىكى جەك ھازىرلىغىدا بۇيرۇق كۈتۈپ تۇردى.

تاك ئاتتى، ئاسمانغا كۆتىرىلگەن 3 قىـزىل راكېـتـانىنىك

سىگنال يېرىشى بىلەن ھەممە سەپ بويىچە شەرق ۋە غەرپتىن تەڭلا ئاتاكىغا ئۆتۈپ، پۈتۈن جەك مەيدانى ئۇررا ساداسىدا زىلـزىلىگە كەلدى. دۇشمەننىنىك ئەك ئاخىرقى لېنىيىسىگە ھۇجۇم قىلىنغاندىن كېيىن، دۇشمەن قىسىملىرى يۇزلىگەن ئۆلۈكلىرىنى ئاكوپلاردا قالدۇرۇپ شەھەر ئىچىگە قاراپ قاچتى. قىسىملىرىـمىز قاچقان دۇشمەنلەرنى ئىز يېسىپ قوغـلاپ كـۈن چـىقىش ئالدىدا شىخونى تـولۇق ئازات قىلـدى، بـۇ 3 - سىنـتەبىرگە ئۆتكەن كۈنى بولۇپ شەھەر خەلقىمۇ شۇ كۈنى يېتىپ كەلگەن قۇربان ھېيتىنى خوشال - خورام ئۆتكۈزۈشكە مـۇيەسسەر بولدى. پولك ئىشتاۋىنىنىك ئاخباراتىدىن مەلۇم بولىشىچە بۇ 3 كۈنلۈك جەڭدە دۇشمەن ئەسكەرلىرىدىن 900 گە يېقىن كىشى ئەسىر ئېلىنغان. 450 دىن ئارتۇق دۇشمەن ئەسكەرلىرى ئۆلگەن ۋە يارىدار بولغان. 2 دانە تانكا، 9 دانە زەمبىرەك، نـۇرغۇنلىغان ئوق - دورا، مىلتىق - مىنامیوتلار، 30 دىن ئارتـۇق ھـەر خىل ھەربى ئاپتوماشىنىلار ئولجا ئېلىنغان، قالدۇق دۇشمەنلەر ئۇرۇمـچىگە قاراپ قاچقان.

شىخو ئازات بولغان كۈنىنىك ئاخشىمى بىزنىك ئاتلىق باتالىيونىمىز مايتاغنى ئىگەللەش بۇيرۇغىنى تـاپـشۇرۇۋالـدى. باتالىيون كوماندىرى تـاشمەتوپ ماڭا پـۈتۈن ئىزۇوتنى ئېلىپ ئالدىن ئالا مايتاغنى رازۋىت قىلىپ دۇشمەن ئەھۋالىنى ئىگەللەش، كۆيتۇك كۆۋرۈگىنى بۇزۇپ تاشلاش قاتارلىق ۋەزىپـلەرنى تاپـشـۇردى. مـەن بـۇيـرۇقنى تاپشۇرۇپ ئېلىشىم بىلـەن ئىزۇوتنى باشلاپ تۈن قاراڭغۇلىغىدا يولغا چىقتىم. كۆيتۇك كۆۋرۈگىگە كېلىپ كۆۋرۈكنىك ماشىنا چاقى دەسسەيدىغان ئورنىدىكى تاختايلىرىنى سۆكـۈپ ئېلىپ دەريانىڭ تاشلىۋەتتۇق. ئۆزىمىز دەريانىڭ ئىچى

بىلەن يان بېغىرلاپ مېڭىپ مايتاققا كىردۇق. مايتاغدىكى ئۆيلەرگە چىراق يېقىلمىغانلىقتىن قاراڭغۇدا غۇۋا كۆرۈنەتتى، مايتاغنىڭ ئىچىمۇ ئۇ يەر - بۇ يەردە قاۋۇغان ئىتنىڭ ئاۋازى بولمىسا جىمجىتلىق ئىدى. بىز ئاتلىرىمىزنى يىراقتىكى بىر لاپاسنىڭ ئىچىگە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپ ئۆزىمىز ئېھتىياتچانلىق بىلەن مەھەللىگە كىردۇق. ئەھۋال يەنىلا جىمجىت ئىدى. شۇ پەيتتە ئوق تەرەپتىكى بىرتار كوچىدىن ئىككى ئات قوشۇلغان بىر هارۋا چىقىپ كەلدى. ئۇنىڭدا گومىنداڭنىڭ 2 نەپەر ئەسكىرى بار ئىكەن، بىز دەرھال تۇتىۋېلىپ قورالسىزلاندۇردۇق. ئۇلارنىڭ ئېيتقىچە مايتاغدا بىر ئاتلىق لىيەن بولۇپ، ئۇلار بۇ يەردىن ئىككى سائەت ئىلگىرى قېچىپ چىقىپ كەتكەن ئىكەن. بىز بۇ خەۋەرنى دەرھال شىخوغا يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئادەم ئەۋەتمەكچى بولدۇق. ئۇزاق ئۆتمەيلا قىسمىلىرىمىز يېتىپ كېلىپ مايتاغ ئاسانلا ئىشغال قىلىندى.

تاڭ ئاتقاندىن كېيىن جەڭدىن قېچىپ كېلىۋاتقان گومىنداڭ قىسمىلىرىنى قوغلاپ زەربە بېرىش ئۈچۈن يەنە كۈيتۇڭ دەريياسىنىڭ ئۈستۈنكى تەرىپىگە يۈرۈش قىلىپ كەچكىچە ئۇ يەر - بۇ يەردە 4 - 5 دىن بولۇپ قېچىپ كېلىۋاتقان دۈشمەنىنىڭ ئاتلىق ئەسكەرلىرىدىن 23 ئادەمنى ئەسىرگە ئالدۇق.

قىسمىلىرىمىز 9 - ئاينىڭ 10 - كۈنلىرىگىچە ئالدى - كەينى بولۇپ يەنسىخەي، ساندىخوزا، ساۋەن تەرەپلەرگە دۈشمەن ئىزىدىن قوغلاپ كېلىپ دەم ئېلىشقا توختىدى. گومىنداڭ قىسمىلىرى شۇنداق ئالاقزادىلىك بىلەن قاچتىكى، شىخودىن ساندىخوزىغىچە بولغان 50 كىلومېتىرلىق يولدا ئوت ئال-

دۇرۇشقا ئۈلگۈرەلمەي قالدۇرۇپ كەتكەن ماشىنىلار ۋە باشقا ئېغىر قوراللار ئىنتايىن كۆپ ئىدى.

يەنسىخەي كۆۋرۈگىگە قەدەر قوغلاپ بارغان قىسمىلىرىمىز چاتقاللىققا يۈشۈرۈنىۋالغان 10 نەچچە نەپەر دۈشمەن ئەسكەرلىرىنى ئەسىرگە ئالغاندا ئۇنىڭ ئىچىدە ئاددىي ئەسكەر كىيىمىنى كىيىۋالغان بىر نەپەر گېنېرالمۇ بار ئىكەن.

ھۇجۇمدىن مۇداپىئەگە ئۆتۈش

1945 - يىلى 9 - ئاينىڭ ئاخىرقى كۈنلىرى شىخو، جىڭ ناھىيىلىرىنى ئازات قىلىپ، گومىنداڭنىڭ قاچقان قىسمىلىرىنى ئىز بېسىپ قوغلاپ كېلىۋاتقان مىللىي ئارمىيىمىزنىڭ ئوتتۇرا فرونت يۆنۈلۈشىدىكى ھۇجۇمچى قىسىملار، سۈيدۇك ئاتقۇچى 1 - پولكى، غۇلجا 2 - پولكى، قازاق 6 - ئاتلىق پولكى ۋە مۇڭغۇل دىۋىزىئون، تۆڭگان دىۋىزىئون، شۇە دىۋىزىئون (دىۋىزىئون - ئاتلىق باتالىيون دېگەن سۆز) لىرى ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ يەنسىخەي، ساندىخوزا ئەترايىغا يېتىپ كەلگەندىن كېيىن قىسمىلىرىمىز دەم ئېلىشقا توختىدى. 10 - ئاينىڭ باشلىرىدا يەنە داۋاملىق يۈرۈش قىلىپ شىخەنزە، ئالاۋۇسۇن، كونا ساۋەنلەرگە يېتىپ كەلگەندە بۇيرۇق بويىچە قوغلاشنى توختاتتۇق.

بىز ماناس دەريياسىنىڭ غەربىي قىرغىغا يېتىپ كەلگەنىمىزدە مانىستىكى گومىنداڭ قىسمىلىرى شىخو، جىڭدىن قېچىپ بارغان گومىنداڭ قىسمىلىرى بىلەن قوشۇلۇپ ئۇرۇمچىگە قاچقان ئىكەن.

بىزنىڭ رازۋېتچى قىسىملىرىمىز ماناس شەھەر ئىچىگە قەدەر كىرىپ ئاھالىلار بىلەن ئۇچرىشىپ ئەھۋال ئىگەللەپ تۇردى. بىزنىڭ قىسىملىرىمىز بۇيرۇق بويىچە دەريانىڭ ئۇ تەرىپىگە ئۆتمەگەندىن كېيىن گومىنداڭ قىسىملىرى قۇتۇبى تەرەپتىن قايتىپ كېلىپ ماناسقا قايتا ئورۇنلىشىشقا باشلىدى.

مىللى ئارمىيە قىسىملىرى جەنۇبتىن تىيانشاننىڭ شىمالىي ئېتىگىدىكى شەيتان كۆۋرۈك، چوقاندىن شىمالغا قاراپ كونا ساۋەنگە قەدەر بولغان ئارىلىقتا ئورۇنلىشىپ ئۆزلىرىنىڭ قانىتىق چارچىغانلىقىغا قارىماي يەنە مۇداپىئە ئىستىھكاملىرى، يەر ئاستى يوللىرى، ئاكوپلار ۋە گەمىلەرنى قۇرۇشقا كىرىشىپ كەتتى.

3 ۋىلايەت ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى ۋە مىللى ئارمىيە قوماندانلىق ئىشتاۋى بۇ قېتىمقى ئوتتۇرا يۆنۈلۈش جەنىيىسىگە قاتناشقان قىسىملارنى ۋە ئۇنىڭ تەركىۋىدىكى كوماندىر - جەڭچىلەرنى كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن ئوردېن بىلەن مۇكاپاتلىدى. شۇ قاتاردا بىزنىڭ سۈيدۇك 1 - ئاتقۇچى پىيادە پولكىمىزغا 1 - دەرىجىلىك «ئىستىقلاللىيەت ئۈچۈن كۈرەش» ئوردېنى بېرىلىپ پولك بايرىغىغا قادالدى. 400 دىن ئارتۇق جەڭچى ۋە كوماندىرلار 2 - دەرىجىلىك «ئىستىقلاللىيەت ئۈچۈن كۈرەش» ئوردېنى، «باتۇرلۇق» ۋە «پىدائىلىق» ئوردېنلىرى قاتارلىقلار بىلەن مۇكاپاتلاندى.

قىسىملىرىمىز 45 - يىلى 9 - ئايدىن 46 - يىلى 6 - ئاينىغا قەدەر بولغان ئارىلىقتا گومىنداڭنىڭ ماناستا تۇرغۇزاتقان خو مىڭگاڭ قوماندانلىغىدىكى 277 - بىرىگادىسى

بىلەن تىغمۇ - تىغ تىركىشىپ تۇردى. بۇ ۋاقىت دەل 3 ۋىلايەت تەرەپ بىلەن گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ ئوتتۇرىسىدا تېچلىق توغرىسىدىكى سۆھبەتنىڭ باشلانغان ۋاقتى ئىدى.

سۆھبەت باشلىنىشتىن ئاۋالقى ۋاقىتلىق كېلىشىمگە ئاساسەن ھەر ئىككى تەرەپ ئۆزى تۇرغان لىنىيىلىرىدىن 6 كىلومېتىر كەينىگە چېكىندى. تېچلىق بىتىم رەسمى ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن باشقا قىسىم ۋە پولكلار ئۆز جايلىرىغا قايتۇرۇلۇپ، سۈيدۇك 1 - ئاتقۇچى پولكى ماناس كۆۋرۈگى، كونا ساۋەن، يەنسىخەيىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ھالدا نۆۋەتلىك مۇداپىئەدە تۇرۇپ، ئالدىنقى سەپنى قوغداش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئېلىپ شىخوغا ئورۇنلىشىپ قالدى.

ھەربى ئىشتىزام

مىللى ئارمىيە قۇرۇلۇشى بىلەنلا ئالدى بىلەن ئارمىيىنىڭ ھەربى ئىشتىزامى توغرىسىدا قاتتىق تەلەپ قويۇلغان بولۇپ، ئارمىيە ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئارمىيىسى بولۇش كېرەكلىگى، مەيلى تېچ شارائىتتا ياكى ئۇرۇش شارائىتىدا بولسۇن ئۇنىڭدا مۇستەھكەم ئىنتىزامچانلىق بولۇش لازىملىغى بەلگىلەنگەن ئىدى، بولۇپمۇ مىللى ئارمىيە يالغۇز بىر مىللەتنىڭلا ئارمىيىسى بولماستىن شىنجاڭدا زۇلۇمغا ئۇچرىغان ھەممە مىللەتلەرنىڭ، جۈملىدىن خەنزۇ مىللىتىنىڭمۇ ئارمىيىسى دەپ قارالغان ئىدى. ئارمىيىنىڭ نىشانى شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنى، جۈملىدىن خەنزۇ مىللىتىنىمۇ ئىزىۋاتقان گومىنداڭ ئىستىبدات‌ھاكىمىيىتىنى‌ئاغدۇرۇشتىن‌ئىبارەت

بىزنىڭ رازۋېتچى قىسىملىرىمىز ماناس شەھىر ئىچىگە قەدەر كىرىپ ئاھالىلار بىلەن ئۇچرىشىپ ئەھۋال ئىگەللەپ تۇردى. بىزنىڭ قىسىملىرىمىز بۇيرۇق بويىچە دەريانىڭ ئۇ تەرىپىگە ئۆتمىگەنىدىن كېيىن گومىنداڭ قىسىملىرى قۇتۇبى تەرەپتىن قايتىپ كېلىپ ماناسقا قايتا ئورۇنلىشىشقا باشلىدى.

مىللى ئارمىيە قىسىملىرى جەنۇبتىن تىيانشاننىڭ شىمالىي ئېتىكىدىكى شەيتان كۆۋرۈك، چوقاندىن شىمالغا قاراپ كونا ساۋەنگە قەدەر بولغان ئارىلىقتا ئورۇنلىشىپ ئۆزلىرىنىڭ قاپتىمال چارچىغانلىقىغا قارىماي يەنە مۇداپىئە تىزىتىكاملىرى، يەر ئاستى يوللىرى، ئاكوپلار ۋە گەمىلەرنى قوزۇشقا كىرىشىپ كەتتى.

3 ۋىلايەت ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى ۋە مىللى ئارمىيە قوماندانلىق ئىشتاۋى بۇ قېتىمقى ئۇتتۇرا يۆنۈلۈش جەنىيىسىگە قاتناشقان قىسىملارنى ۋە ئۇنىڭ تەركىۋىدىكى كوماندىر - جەڭچىلەرنى كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن ئوردېن بىلەن مۇكاپاتلىدى. شۇ قاتاردا بىزنىڭ سۈيدۈك 1 - ئاتقۇچى پىيادە پولكىمىزغا 1 - دەرىجىلىك «ئىستىقلاللىيەت ئۈچۈن كۈرەش» ئوردېنى بېرىلىپ پولك بايرىغىغا قادالدى. 400 دىن ئارتۇق جەڭچى ۋە كوماندىرلار 2 - دەرىجىلىك «ئىستىقلاللىيەت ئۈچۈن كۈرەش» ئوردېنى، «باتۇرلۇق» ۋە «پىدائىلىق» ئوردېنلىرى قاتارلىقلار بىلەن مۇكاپاتلاندى.

قىسىملىرىمىز 45 - يىلى 9 - ئايدىن 46 - يىلى 6 - ئايغا قەدەر بولغان ئارىلىقتا گومىنداڭنىڭ ماناستا تۇرغۇزاتقان خو مىڭگاڭ قوماندانلىغىدىكى 277 - بىرىگادىسى

بىلەن تىغمۇ - تىغ تىركىشىپ تۇردى. بۇ ۋاقىت دەل 3 ۋىلايەت تەرەپ بىلەن گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ ئوتتۇرىسىدا تىنچلىق توغرىسىدىكى سۆھبەتنىڭ باشلانغان ۋاقتى ئىدى.

سۆھبەت باشلىنىشتىن ئاۋالقى ۋاقىتلىق كېلىشىمگە ئاساسەن ھەر ئىككى تەرەپ ئۆزى تۇرغان لېنىيىلىرىدىن 6 كىلومېتىر كەينىگە چېكىندى. تىنچلىق بىتىم رەسمى ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن باشقا قىسىم ۋە پولكلار ئۆز جايلىرىغا قايتۇرۇلۇپ، سۈيدۈك 1 - ئاتقۇچى پولكى ماناس كۆۋرۈگى، كونا ساۋەن، يەنسىخەيىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ھالدا نۇقتىلىق مۇداپىئەدە تۇرۇپ، ئالدىنقى سەپنى قوغداش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئېلىپ شىخوغا ئورۇنلىشىپ قالدى.

ھەربىي ئىنتىزام

مىللى ئارمىيە قۇرۇلۇشى بىلەنلا ئالدى بىلەن ئارمىيىنىڭ ھەربىي ئىنتىزامى توغرىسىدا قاتتىق تەلەپ قويۇلغان بولۇپ، ئارمىيە ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئارمىيىسى بولۇش كېرەكلىگى، مەيلى تىنچ شارائىتتا ياكى ئۇرۇش شارائىتىدا بولسۇن ئۇنىڭدا مۇستەھكەم ئىنتىزامچانلىق بولۇش لازىملىغى بەلگىلەنگەن ئىدى، بولۇپمۇ مىللى ئارمىيە يالغۇز بىر مىللەتنىڭلا ئارمىيىسى بولماستىن شىنجاڭدا زۇلۇمغا ئۇچرىغان ھەممە مىللەتلەرنىڭ، جۈملىدىن خەنزۇ مىللىتىنىڭمۇ ئارمىيىسى دەپ قارالغان ئىدى. ئارمىيىنىڭ نىشانى شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنى، جۈملىدىن خەنزۇ مىللىتىنىمۇ ئىزىۋاتقان گومىنداڭ ئىستىبدات‌ھاكىمىيىتىنى‌ئاغدۇرۇشتىن‌ئىبارەت

بولۇشى كېرەك دەپ ئېنىق كۆرسىتىلگەن ئىدى. شۇڭا مىللى ئارمىيىگە باشتىن - ئاخىر كۆچلۈك تەلىم - تەربىيە بېرىلىپ، خەلقىمىز زۇلۇم قىلماسلىق، ئولجا ئالماسلىق، ئەسىرلەرنى خورلىماسلىق، ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ، شۇنىڭدەك خەنزۇ مىللىتىنىڭمۇ مەنپەئەتىنى قوغداش قاتارلىق پىرىنسىپلار ئېنىق ۋە قەتئى بېكىتىپ بېرىلگەن ئىدى.

لېكىن ئۇرۇش جەريانىدا بەزى چوڭ - كىچىك خاتالىقلاردىن خالى بولۇشمۇ مۇمكىن بولمايتتى. مەسىلەن: شىخوغا قىلىنغان ھۇجۇمدىن كېيىن مۇئاۋىن روتا كوماندىرى مۇختار دېگەن ئوفىتسېر بىر خەنزۇ قىزغا ياسقۇنچىلىق قىلغانلىقى ئۈچۈن ھەربىي ئىنتىزام بويىچە سوت قىلىنىپ، يەنسىخەيددىكى پولك ئىشتاۋىنىڭ ئالدىدىكى يار تۇۋىدە ئېتىپ تاشلاندى. ساۋەندىكى قىسمىدىن بىر پەيجاك ئولجا ئېلىش ئۈچۈن بىر خەنزۇ ئائىلىسىگە كىرىپ بىر پۇقرانى ئېتىپ قويغانلىقى ئۈچۈن ئوخشاشلا ئۇنىڭغىمۇ ئۆلۈم جازاسى ھۆكۈم قىلىنىپ دەرھال ئىجرا قىلىندى. دېمەك بۇنىڭدىن كۆرۈلىدىكى، 3 ئولايەت مىللى ئارمىيىسى ئىچىدە مۇستەھكەم ھەربىي ئىنتىزام بار بولۇپ، ئۇ، ئەملىيەتتە قەتئى ئىجرا قىلىناتتى. شۇڭا بۇ ئارمىيە خەنزۇ مىللىتىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بارلىق مىللەتلەرنىڭ قىزغىن ھىمايىسىگە ئىگە بولغان ئىدى.

ئەسىرلەرگە نىسبەتەن مىللى ئارمىيىمىزنىڭ مۇناسىۋىتى ۋە مۇئامىلىسى ئىنسانپەرۋەرلىك ئاساستا بولغىنى ئۈچۈن ئەسىرلەرمۇ ئۆزلىرىنىڭ زۇلۇمدىن ئازات بولغانلىقىنى ھېس قىلىشقان ئىدى. ئۇلارنى بويروق بويىچە 9 - ئاينىڭ ئىچىدە

ماناس دەرياسى كۆۋرۈگىدىن ئۆتكۈزۈپ بەرمەكچى بولغىنىمىزدا ئەسىرلەر ئۇرۇمچىگە بېرىشنى خالىمايدىغان ئېلىپ قېلىشىمىزنى قايتا - قايتا ئىلتىماس قىلىشىپ تۇرىشىۋالغان ئىدى. لېكىن بۇيرۇق بويىچە بىز ھەممىنى ساق - سالامەت ئۆتكۈزۈپ بەردۇق. ئۇنىڭ ئىچىدە 2 نەپەر گېنېرال بولۇپ ئولارنى ئۇرۇمچىگە ئايروپىلان بىلەن يەتكۈزۈپ قويدۇق.

1946 - يىلى 8 - 9 - ئايلاردا 11 ماددىلىق بىتىمنىڭ روھىغا ئاساسەن مىللى ئارمىيە ئۆزگەرتىپ تەشكىللىنىپ 1 - ئاتقۇچى سۈيدۈك پولكى 1 - ئاتقۇچى شىخو پولكى بولۇپ قۇرۇلدى. شۇنىڭ بىلەن مىللى ئارمىيىدە چوڭ كۆلەملىك قىسقارتىش، ھەربىي سەپتىن قايتۇرۇش ئىشى باشلاندى.

لېكىن گومىنداڭ تەرەپ بۇنىڭ ئەكسىچە ئەسكەرلىرىنىڭ سانىنى تېخىمۇ كۆپەيتتى، بىتىمگە ئوچۇقتىن - ئوچۇق بۇزغۇنچىلىق قىلىپ نۇرغۇن ساندىكى ئەسكەرلىرىنى ئاقسۇ، باي، كۇچار، ماناس، قۇتۇبى ۋە بەيتىك تاغلىرى ئەتراپىغا كەينى - كەينىدىن ئورۇنلاشتۇرۇشقا باشلىدى. ئۇلارنىڭ مەقسىدى قايتارما ھۇجۇم قىلىپ 3 ئولايەت رايونىنى تارتىۋېلىش ئىدى. لېكىن ئۇلار بۇ مەقسىدىگە يېتەلمەسلىگىگە كۆزى يېتىپ قورغانىنى ئىچكى قىسمىدىن بۇزۇش ئارقىلىق مەقسىدىنى ئەملىگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ھەر خىل سۈيقەستلىك ئۇسۇللار ئارقىلىق ھۇجۇم باشلاش يولىغا كىرىشتى.

1946 - يىلى باندىت ئوسمانىنى گومىنداڭ تەرەپ پۈل - مالغا قىزىقتۇرۇپ سېتىۋېلىپ، قورال - ياراق بىلەن تەمىنلەپ ئالتايغا پاراكەندىچىلىك سېلىشقا قوتراتتى. لېكىن بۇنىڭ بۇنداق پاراكەندىچىلىك سېلىشى مىللى ئارمىيىمىز تەرىپىدىن قاخشاتـ

قۇچ زەربىگە ئۇچراپ مەغلۇپ قىلىنغاندىن كېيىن ئۇ يەتتىك تەرەپكە قېچىپ بېرىپ گومىنداڭ بىلەن ئاشكارا بىرلىشمۇالدى.

1947 - يىلى 6 - ئاي ئەتراپلىرىدا ساۋەننىڭ ھاكىمى قالىبەك 4 نەپەر ئادىمى بىلەن ئىشتاپقا كېلىپ، پولك باشلىقلىرىمىزدىن مەرغۇپ ئىسھاقوپ، كومىسسار ئايتوۋاروپلارغا، ئۆزىنىڭ سالامەتلىگى ياخشى ئەمەسلىگى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ھاۋا ئىسسىپ كەتكەنلىكتىن ئىشخانىسىنى تاقاپ يۆتكىمەكچى بولىۋاتقانلىغىنى ئېيتتى ۋە ئاز ئۆتمەي تاقاپ كۆچۈپ چىقىپ كەتتى. 7 - ئاينىڭ ئاخىرلىرى ساندىخوزلا، ساۋەن، دۇڭدى، بۆرتۇڭگو ئەتراپلىرىدا بىر قىسىم قوراللىق بۆلۈكچىلار پەيدا بولۇشقا باشلىدى. تەكشۈرۈش نەتىجىسىدە قالىبەك ۋە ساۋەن ساقچى ئىدارە باشلىغى تاكمانلارنىڭ ماناستا تۇرۇشلۇق گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى تەرىپىدىن سېتىۋېلىنىپ 3 ۋىلايەتكە قارشى توپلاڭ ئۇيۇشتۇرۇۋاتقانلىغى مەلۇم بولۇپ قالدى.

شۇنىڭ بىلەن يۇقۇرى قوماندانلىق بىزنىڭ پولكىمىزنىڭ شىخو بازىرىدىكى قىسىملىرىنى يەنسىھەيگە يۆتكىلىشكە ۋە يېڭى جىددى ۋەزىپىلەر ئۈچۈن تەييارگەرلىك قىلىشقا بۇيرۇق قىلدى.

10 - ئاينىڭ باشلىرى ساندىخوزىدا تۇرۇشلۇق روتا كوماندىرى ئىسراپىلوپ جىددى تېلېفون بېرىپ 60 - 70 دەك بانديتلار روتىنى قورشاپ تەھدىت سېلىۋاتقانلىغى توغرىسىدا خەۋەر بەردى. بۇيرۇق بويىچە پولكىمىزدىن بىر ئاتلىق لىيەن، 2 دانە زەمبىرەك ئاجرىتىلىپ دەرھال يولغا چىقىپ سائەت بىرلەردە ساندىخوزىغا يېتىپ باردۇق. بانديتلار تاشيولنىڭ جەنۇبىدىكى

قېلىن قارايانغاچلىق ئىچىگە يۇشۇرۇنۇۋېلىپ تۇرۇپ ھۇجۇم قىلىۋاتقان ئىكەن. بىز بېرىپ ئۇلارغا قارشى ئوت ئېچىپ تاكى كازىۋەن ئېغىزىغىچە قوغلاپ باردۇق، بانديتلار پىتراپ قېچىپ كەتتى. شۇندىن كېيىن قىسمىمىز جىددى ئورۇش تەييارلىغىغا كىرىشتى.

10 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى قالىبەك، تاكمانلار باشلىغان بانديتلار گۇرۇھىنىڭ مايتاغ، مۇڭغۇلكۆرە، بۆرتۇڭگو، قىزىل ئۆزەن، دۇڭدى قاتارلىق جايلاردا بۆلۈچىلىق، بانديتلىق ھەرىكەتلىرى كۈچەيىپ 3 ۋىلايەت ھۆكۈمىتىگە قارشى ئېلىپ بارغان پاراكەندىچىلىگى يۇقۇرى باسقۇچقا كۆتىرىلدى. بىز قوماندانلىقنىڭ بۇيرۇغى بويىچە شىخەنزىگە ساۋەن پولكى، يەنسىھەيگە 1 - شىخو پولكى، مايتاقا 2 - ئازات نىشانلىق پولكلار ئورۇنلىشىپ جىددى ئورۇش تەييارلىغىغا كىرىشتۇق.

11 - ئاينىڭ 3 - كۈنىدىن باشلاپ بۇ قىسىملار قالىبەك، تاكمان بانديتلار گۇرۇھىنى تازىلاش ۋەزىپىسىنى رەسمى تاپشۇرۇۋالدى. پولكوۋنىك ئىمىنوپ قوماندانلىغىدىكى ساۋەن ئاتلىق پولكى دۇڭدى، چىچاڭ ۋەقىزىل ئۆزەننىڭ شەرقىي تەرىپىگە، پولكوۋنىك مەرغۇپ باشچىلىغىدىكى 1 - شىخو پولكى قىزىل ئۆزەننىڭ غەربىي، بۆرتۇڭگوقورغۇس تەرەپكە، 2 - غۇلجا ئازات نىشانلىق پولك پولكوۋنىك ئايتۇرغاننىڭ قوماندانلىغىدا مايتاغ ۋە مۇڭغۇلكۆرە تەرەپكە يۇرۇش قىلىپ بىرلا ۋاقىتتا ئومۇمى يۆزلۈك ھۇجۇم قوزغىدى. بېرىلگەن بۇيرۇق: بانديتلارنىڭ ھەرىكەت رايونى بولغان تىيانشاننىڭ بۇ شىمالىي ئېتىگىنى، چىچاڭ، قىزىل ئۆزەن، قورغۇس دېگەن 3 چوڭ سايدىن بۆلۈپ تاشلاپ بانديتلارغا قامىۋالغان چارۋىچى ئائىلىلەرنى قۇتقۇزۇش ۋە بانديتلارغا

زەربە بېرىپ ئۇلارنىڭ قورالىنى توپلىغىنى باشتۇرۇش ئىدى.

11 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا بىز قورغۇس سېپىنىڭ ئاغزىدا تاكمان باندىتلىرى بىلەن بولغان بىر قېتىملىق ئېلىشىشتا 11 نەپەر باندىتنى ئېسىر ئالدۇق. بۇلارنىڭ ئىچىدىكى 4 نەپىرى ماناستا تۇرۇشلۇق گومىنداڭ ئوفىتسېرلىرىدىن بولۇپ قالغانچە كىيىم كىيمۇالغان ئىكەن. ئۇلارنىڭ ۋەزىپىسى ئۇرۇشتا باندىتلارغا يول كۆرسىتىش، قورال ئېلىشنى ئۆگىتىش، ياردەم قىلىشتىن ئىبارەت ئىكەن.

ئۇلارنىڭ بەرگەن مەلۇماتىدىن مەلۇم بولدىكى، ماناستا تۇرۇشلۇق گومىنداڭنىڭ ھەربىي ئەمەلدارى خومىڭگاڭ، قالىبەك، تاكمانلارنى سېتىۋالغان بولۇپ، ئۇلارنى قورال - ياراق بىلەن تەمىنلەپ، 3 ۋىلايەت ئازات رايونىغا ھۇجۇم قىلدۇرماقچى ئىكەن. باندىتلار ئۆزلىرىدىكى قورال - ياراق، ئوق - دورىلارنىڭ خېلى كۆپلىگىنى ئېشىنىپ بىز بىلەن ئۇزاققىچە ئېلىشىپ باقماقچى بولسىمۇ، 11 - ئاينىڭ ئاخىرىغا بارغاندا ئۇمۇمى يۆزلۈك مەغلۇبىيەتكە ئۇچراپ بەرداشلىق بېرەلمەي چېكىنىدى. باندىتلارنىڭ باشلىغى قالىبەك - تاكمانلار جېنىنى ئاران قوغداپ ماناس دەرياسىنىڭ بېشىدىكى شەيتان كۆۋرۈك ئارقىلىق گومىنداڭ قىسىملىرىنىڭ ئىچىگە قېچىپ كىرىپ كەتتى. باندىتلار زورلۇق بىلەن ئەگەشتۇرۇۋالغان 900 ئائىلىدىن ئارتۇق چارۋىچىلار قۇتقۇزۇپ قېلىندى، 180 دىن ئارتۇق قورال باندىتلار ئەسىرگە چۈشتى. ئۇرۇش تاماملانغاندىن كېيىن بۇ قېتىمقى جەڭگىۋار ھەربىي ھەرىكەتكە قاتناشقان ھەر قايسى قىسىملار ئۆز جايلىرىغا بېرىپ ئورۇنلاشتى.

شۇ يىلى قىشتىن تارتىپ تاكى 49 - يىلنىڭ 12 - ئېيىغا قەدەر بىزنىڭ پولكىمىز باشقا قېرىنداش قىسىملار بىلەن بىرلىكتە، گومىنداڭنىڭ بىتىمگە خىلاپلىق قىلىپ 3 ۋىلايەت تەرەپكە قارشى ئېلىپ بېرىش ئېھتىمالى پولغان ھەر قانداق ئۇرۇنۇشلىرىغا تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن مۇداپىئەنى كۈچەيتىپ، ئالدىنقى سەپ رايونىنىڭ بىخەتەرلىگىنى ساقلاش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالدى. بۇ جەريانىدا قىسىملىرىمىز يەنسىخەي، نەمىشۇگۇك، ساندىخوزا ئەتراپىدا بوز يەر ئېچىپ قوشۇمچە دېخانچىلىق قىلدى، يەرلىك خەلقلەر بىلەن بىرلىكتە كۆيتۇڭنىڭ شىمالىي تەرەپلىرىدىكى سازلىقتا پەيدا بولغان چىكەتكە ئاپىتىگە قارشى ئېلىپ بېرىلغان كۈرەشكە پائال قاتناشتى.

شانلىق ئۇچرىشىش

1949 - يىلى 8 - ئايدا ئەخمەتجان قاسىمى، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ قاتارلىق رەھبەرلىرىمىز ئوتتۇرا يۇنۇلۇشتە تۇرۇشلۇق قىسىملاردىن ھال سوراش يۈزىسىدىن يەنسىخەيگە كېلىپ كۆزدىن كۆچۈرۈش ئېلىپ بېرىش جەريانىدا روتا كوماندىرلىرىدىن يۇقۇرى كادىرلارنى يىغىپ سۆز قىلدى. ئەخمەتجان قاسىمى نۆۋەتتىكى خەلقارا ئەھۋالنى سۆزلەپ بولغاندىن كېيىن، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ سۆز ئېلىپ، ۋەتىنىمىزنىڭ ھازىرقى ۋەزىيىتى، خەلق ئازاتلىق ئۇرۇشىنىڭ ئەھۋالى توغرىسىدا چۈشەندۈرۈش بەردى. ئۇ، ئېسىغلىق تۇرغان خەرىتىنىڭ ئالدىغا كېلىپ غەربىي شىمالدىكى ئۇرۇش ۋەزىيىتىنى تونۇشتۇرۇپ،

ئازات قىلىنغان ئۆلكە ۋە چوڭ شەھەرلەرگە قولىدىكى قىزىل بايراقچىلارنى قاداپ كۆرسىتىپ تۇرۇپ، جۇڭگو گۇڭچەندائى ۋە ماۋجۇشى يېتەكچىلىگىدە ئېلىپ بېرىلىۋاتقان ئازاتلىق ئۇرۇشىنىڭ خاراكتېرى ۋە ۋەزىپىسىنى ئومۇمى يۈزلۈك چۈشەندۈرۈپ: بىزنىڭ ئىنقىلاۋىمىزنىڭ غەلىبىسى ئەنە شۇ مەملىكىتىمىز مىقياسىدا ئېلىپ بېرىلىۋاتقان خەلق ئازا لىق ئۇرۇشىنىڭ غەلىبىسى بىلەن بىللە غەلىبىگە ئېرىشىدۇ. بىز ئەنە شۇ ئۇلۇغ غەلىبىنى كۈتۈۋېلىشىمىز ئۈچۈن ئۆزىمىزنىڭ جەڭگىۋارلىغىمىزنى تېخىمۇ ئاشۇرۇپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ تەۋەككۈلچىلىك بىلەن قارامىلىق قىلىپ پاراكەندىچىلىك سېلىشتەك سۈيىقەستىگە قارشى ھوشيار تۇرۇشىمىز لازىم دىدى. بۇ سۆزلەر پۈتۈن جەڭچى-كادىرلار ئۈچۈن يېڭى روھ ۋە يېڭى كەيپىيات بېغىشلىغان، قېرىنداش قىسىملار بىلەن بالدۇراق ئۇچرىشىش ئارزۇسىنى تېخىمۇ كۈچەيتكەن ئىدى.

9 - ئاينىڭ ئاخىرىدىن باشلاپ پۈتۈن ئورتا يۆنۈلۈشتىكى قىسىملار ھەربى ھالەتكە ئۆتۈپ ئۇرۇش تەييارلىغىدا تۇردى. چۈنكى بۇ ۋاقىت خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسىنىڭ 1 - فاكمىيەنجۈنى يولداش پېڭ دېخۇەينىڭ قوماندانلىغىدا لەنجۇدىكى ماخۇڭكۇي، مابۇفاڭلارنىڭ مۇداپىئە لىنىيىسىنى بۆزۈپ ئۆتۈپ شىنجاڭ رايونىغا قەدەم قويغان، شىنجاڭ گومىنداڭ ھەربىلىرى ئىچىدە-كى بىر قىسىم ئەكسىيەتچى جاھىل گۇرۇھلار ھەقىقەتكە قايتىشنى جاھىللىق بىلەن رەت قىلىپ تۇرىۋاتقان ۋاقىت بولۇپ، ئەگەر ئۇلار جاھىللىق قىلىپ تەۋەككۈلچىلىك بىلەن ئۇرۇش قىلماقچى

بولسا، مىللىي ئارمىيىمىزنىڭ ئالدىنقى سەپ قىسىملىرى شەرقتىن كېلىۋاتقان خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسىگە ماسلىشىپ گومىنداڭ ئەكسىيەتچى گۇروھىغا ئەجەللىك زەربە بېرىشنى مەقسەت قىلغان ئىدى.

شىنجاڭ تېچلىق بىلەن ئازات بولدى. خەلق ئازاتلىق ئارمىيىمىزنىڭ ماتورلۇق قىسىملىرى ئالدى بىلەن ئۇرۇمچىگە يېتىپ كېلىگەندىن كېيىن 5 نەپەر جۈخۇيىۋەن بىرىنچى بولۇپ يەنسىخەيگە كېلىپ قىسىمىزدىكى جەڭچى-كومانـ دىرلار بىلەن كۆرۈشتى ۋە كۆزدىن كۆچۈرۈش-ھال سوراش خىزمەتلىرىنى ئىشلىدى.

12 - ئاينىڭ 8 - كۈنى بىزنىڭ پولكىمىز مەرغۇپ ئىسھاقوپنىڭ قوماندانلىغىدا ئۇرۇمچىگە قاراپ يولغا چىقتى. ئىككىنچى كۈنى سائەت 10 لاردا ئۇرۇمچىگە يېتىپ كېلىپ، پولكىمىزنىڭ ھەربى بايرىغىنى كۆتەرگەن ھالدا ئۇرۇمچى شەھەر كوچىسىدىن ئوتتۇق. كوچىنىڭ ئىككى تەرىپىدە سانجاق-سانجاق تۇرۇپ كەتكەن خەلق ئاممىسى بىزنى ئىنتايىن قىزغىن كەيپىياتتا قارشى ئالدى. ئۇرۇمچىدىكى خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسىنىڭ مەسئۇل كىشىلىرى بىزنىڭ ئالدىمىزغا كېلىپ كۆرۈشتى ۋە قىزغىن ھال سوردى. بىزمۇ زور ھاياجان بىلەن سەپ تارتىپ مېڭىپ، بىز ئۇچۇن تەييارلاپ قويغان باخۇلياڭدىكى چوڭ ھويلىغا كېلىپ توختاپ ئارام ئېلىشقا ئورۇنلاشتۇق.

بىز ئورۇنلۇشۇپ بولغاندىن كېيىن ۋاڭ جېن سىلىڭيۇەن، جاڭ سەنمۇجاڭ قاتارلىق ھەربى قوماندانلار كېلىپ بىز بىلەن

سەممى كۆرۈشۈپ هال سوردى.

يولداش پېك دېخۇەيمۇ ئالاهىده قوبۇل قىلىپ هال سوردى ۋە قىسسىم باشلىقلىرىنىڭ دوكلاتىنى ئاڭلىدى. مانا شۇنداق قىلىپ ئۇزۇندىن بېرى كۆتكەن ئارزۇ - ئۇمىتلەر بىرىنچى قېتىم ئەمەلگە ئاشتى.

ئاز ئۆتمەيلا مىللى ئارمىيىمىز خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسىنىڭ 5 - كورپۇس 14 - دىۋىزىيە 40 - پولكى بولۇپ ئۆزگەرگەنلىگى توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش ئالدۇق.

3 - غىنۋار كۈنى پولك باشلىقلىرى مېنى چاقىرىپ: 3 - باتالىيوننىڭ 9 - روتىسىنى تۇرپانغا ئورۇنلاشتۇرۇپ، قالغان 7 - 8 - روتىنى ئېلىپ 7 - غىنۋارغىچە قۇمۇلغا يۆتكىلىشىم توغرىسىدا بۇيرۇق بەردى. يۇقۇرىنىڭ بۇيرۇغى بويىچە بىز دەرھال سەپەر هازىرلىغىنا كىرىشتۇق.

6 - غىنۋار كەچتە قىسىملارنىڭ سەپەر هازىرلىغى تامام بولغانلىقى توغرىسىدا پولك باشلىقلىرىغا دوكلات قىلىپ چىقىشىمغا بۇرهان ئەپەندىمنىڭ كۆرۈشىدىغانلىقىنى خەۋەر قىلدى. مەن بۇرهان ئەپەندىمنىڭ ئىشخانىسىغا كىردىم. بۇرهان ئەپەندى يېنىدىكى ساپادا ئولتۇرغان بىر ئادەمنى تونۇشتۇرۇپ، بۇ كىشى قۇمۇلدىكى يولۋاسبەگنىڭ ئوغلى ياقۇپبەك بولىدۇ. سىلەر قۇمۇلغا بارغاندىن كېيىن يەرلىك خەلقلەر بىلەن ئوبدان چىقىشىپ ئىشلەڭلار. قۇمۇلدا يولۋاسبەك ۋالى بار، قۇمۇلنىڭ ئىشلىرىنى ئوبدان بىلىدۇ. مەن سىزنى ياقۇپبەك بىلەن تونۇشتۇرۇپ قويۇش ئۈچۈن چاقىرغان ئىدىم، — دىدى. يەنە بەزى ئەھۋاللار توغرىسىدا ئۆز پىكرىنى ئېيتىپ بولغاندىن كېيىن مېنىڭ قايتىشىمغا رۇخسەت قىلدى. ئۇز تىپ چىقىۋېتىپ: — يولۋاسبەگدە خېلى ئەندىشە بار ئوخشايدۇ، سىز ئوبدانراق خىزمەت قىلىپ ئۇنى خاتىرجەم قىلىڭ، — دەپ تاپشۇردى.

7 - غىنۋار كۈنى قىسسىم باشلىقلىرىنىڭ ئۆزىتىپ قويۇشى بىلەن سائەت 6 دە ئايرۇدۇرۇمغا قاراپ كەتتۇق. سائەت 8 لەر بىلەن هەر بىر ئايرۇپىلانغا 14 كىشى ۋە ئوق - دورا قاتارلىق يۈك - تاقالارنى بېسىپ جەمئى 21 ئايرۇپىلان بىلەن قۇمۇلغا قاراپ ئۇچتۇق. سائەت 11 لەردە قۇمۇل هاۋا بوشلۇغىغا يېتىپ كېلىپ ئايرۇدۇرۇمغا چۈشتۇق. بىزنى قۇمۇلدا تۇرۇشلۇق خەلق ئازاتلىق ئارمىيە 16 - دىۋىزىيىنىڭ باشلىقلىرى كۆتۈپ تۇرغان ئىكەن، باشلىقلار بىزنىڭ تەركىۋىمىزنىڭ ئامان - ئېسەن يېتىپ كەلگەنلىگى توغرىسىدىكى دوكلاتىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، بىز بىلەن سەممى ۋە قىزغىن كۆرۈشتى ۋە هال سوردى. شۇنىڭدىن كېيىن بىز كولونىا بويىچە سەپ تارتىپ مېڭىپ ئەييارلانغان ماشىنىغا ئولتۇرۇپ قۇمۇل شەھەر ئىچىگە يۈرۈپ كەتتۇق.

بىز قۇمۇلغا كىرىپ «جۇڭشەنتاڭ» دىگەن ئىككى قەۋەتلىك بىناغا ئورۇنلاشتۇق ۋە مۇناسىۋەتلىك خىزمەتلىرىمىزگە كىرىشتۇق.

بىر كۈنى سىياسى كومىسسار گۈەن جىڭۇبي مېنى چاقىرىپ: سىلەر يەرلىك ئەھۋاللاردىن ئوبدانراق خەۋەر ئالالايسىلەر، خەلق ئاممىسىغا قارىتا تەشۋىق خىزمىتىنى ئوبدان ئىشلەش ئارقىلىق قۇمۇلدىكى ۋەزىيەتنى ئوڭشاش ئىشلىرىغا ياخشى ئاساس سېلىش لازىم. بولۇپمۇ يولۋاسقا ئوبدانراق خىزمەت ئىشلەپ ئۇنىڭ ئەندىشىسىنى تۇگىتىش لازىم، — دىدى.

مەن يولۋاس بىلەن بىر قانچە قېتىم سۆھبەتلىشىپ كۆردۇم.

ئۇنىڭغا پارتىيىنىڭ سىياسەتلىرىنى تەشۋىق قىلىپ پارتىيىنىڭ ئۇنىڭغا ئىشىنىدىغانلىقى، ئۇنىڭمۇ پارتىيىگە ئىشىنىشى لازىملىقى، ھېچقانداق ئەندىشىدە بولماسلىقى ياخشى خىزمەت ئىشلەش لازىملىقى توغرىسىدا چۈشەندۈردۈم . ئۇ گەرچە جىم ئولتۇرۇپ ھېنىڭ گېپىمنى ئاڭلاۋاتقاندەك قىلسىمۇ، ھامان كاللىسىدا باشقا بىر نەرسىلەرنى ئويلاۋاتقانلىقى سېزىلىپ تۇراتتى.

3 ـ ئاينىڭ باشلىرىدا ماڭا ياۋگۇڭگەن (ياۋگۇڭگەن يولۋاسـ نىڭ تۇرۇشلۇق جايى) دىن تېلېفون كېلىپ، ھېنىڭ كېلىپ كېتىشىمنى سورىدى. مەن دەرھال ياۋگۇڭگەنگە باردىم. يولۋاس ئۆزىنىڭ كۆتۈش ئۆيىدەيا قۇيېپەك ۋە ئۆزىنىڭ خەنزۇ ئايالى، باشقا يەنە بىر خەنزۇ كىشى بىلەن ساقلاپ تۇرغان ئىكەن. مەن كىرىپ تېچلىق سوراشقاندىن كېيىن ئۇ ماڭا: تۇنۇگۈن ماڭا ئۇرۇمچىدىن تېلېفون بېرىپ، ھېنىڭ ئۇرۇمچىگە كېلىشىمنى تاپشۇرۇپتۇ. ھېنىڭ سالامەتلىگىم ئانچە ياخشى ئەمەس، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھېلىقى ئوسمان دېگەننىڭ ئادەملىرى يول توساپ بۇلاڭچىلىق قىلمۇاتقان ئوخشايدۇ. ئۇرۇمچىگە بارماي دېسەم يەنە بولماس، سىلە بىلەن مەسلىھەتلىشەي دەۋىدىم، ــ دېدى.

مەن: ناھايىتى ئوبدان خەۋەر ئىكەن، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت سىلىنى چاقىرغان بولسا ئەلۋەتتە بېرىپ كەلسىلە، ئەگەر يولدىن ئەنسىرەيدىغان بولسىلا، ئايرۇپلان بىلەن بارسىلا، دېدىم. يولۋاسنىڭ خەنزۇ ئايالى دەرھال: ياق، ئايرۇپلان بولمايدۇ، بۇنىڭ قان بېسىملى بار،ــ دېدى. مەن: ئۇنداق بولسا ماشىنا بىلەن ماڭسىلا، مەن بىر قانچە جەڭچىلەرنى مۇھاپىزەتچىـ لىككە قوشاي،ــ دېدىم. ئۇ ئۇرۇمچىگە بارماسلىققا ھەر خىل

باھانىلارنى ئىزدەپ باققان بولسىمۇ، ئاخىر: بولىدۇ، بارسام بېرىپ كېلەي،ــ دېدى.

مەن بۇ ئەھۋالنى قايتىپ كېلىپ 16 ـ دېۋىزىيە كومانىدىـ رىغا دوكلات قىلدىم، كوماندىرمۇ بۇ ئەھۋالدىن خەۋەردار ئىكەنلىگى، يولۋاسنىڭ ئەندىشىسى ئۇرۇمچىگە چىقىشقا يول قويمايۋاتقانلىغىنى ئېيتتى.

پارتىيە ۋە ھۆكۈمىتىمىز يولۋاسقا ئىشەنگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇ يەنە قارا نىيەتلىك قىلىپ، 3 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى چۈش ۋاقتىدا كارىزغا چىقىپ كېلىۋىمەن دېگەن بانا بىلەن ئوغۇللىرى ياقۇپبەك، يۈسۈپبەك، خەنزۇ ئايالى ۋە پۈگەنلىرىنى ئېلىپ كارىز ئارقىلىق ئوسمان تەرەپكە قېچىپ چىقىپ كېتىپ، ئاخىرى ئۆز ئەپتى ـ بەشىرىسىنى ئاشكارىلىدى.

شۇنىڭدىن كېيىن يۇقۇرىنىڭ بۇيرۇغى بويىچە باتالىيونىمىز ئاتلىق قىسمىغا ئۆزگىرىپ 16 ـ دېۋىزىيىنىڭ قوماندانلىقىدا باريكۆلگە يۆتكىلىش تەييارلىغىغا كىرىشتۇق ۋە 21 ـ غىنۋاردا قۇمۇلدىن يۆتكىلىپ باريكۆل ناھىيىسىگە يېتىپ كەلدۇق.

باريكۆلدە ھەربىي يىغىن

4 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنى باريكۆل 16 ـ دېۋىزىيىنىڭ 46ـ پولكى ئورۇنلاشقان يىگىنادا 6 ـ جۇنىڭ جۇنجاڭى لو يۈەنفا، 16 ـ دېۋىزىيە كوماندىرى ۋۇ زۈشۈەن، 46 ـ پولك باشلىقلىرى ۋە ھەر قايسى پىيادە ۋە ئاتلىق قىسىملارنىڭ كوماندىرلىرى بىلەن باشقۇشقان يىغىن ئۆتكۈزۈلدى. بۇ يىغىندا 46 ـ پولكـ

نىڭ كومانددىرى يولداش رېن شۈكەن، باردىكۆلنىڭ ھازىرقى ۋەزىيىتى ئۈستىدە توختىلىپ، باندىتلارنىڭ يېقىنىدىن بۇيانقى ھەركەت ئەھۋالىنى تونۇشتۇردى: ماكنان ۋە ئوسمان باندىت-لىرى 2 - ئاينىڭ ئاخىرىدىن باشلاپ باردىكۆلدىن سارقۇموش دېگەن جايغا يۆتكىلىپ ئۇ يەردىكى ئالتايدىن قېچىپ كەلگەن ئاق ئورۇسلار بىلەن قوشۇلۇپ ھازىر كىچىك خۇڭلۇشاغا توپلانغان ۋە ئۇ يەرنى بازا قىلىپ ئۇرۇپ داۋاملىق قارشىلىق كۆرسەتمەكچى بولۇۋاتقانلىقى ئوغرىسىدا سۆزلىدى.

ۋۇ سىجاڭ سۆز ئېلىپ، ھازىر باندىتلار ھەركىتىدە يېڭى ئۆزگىرىشلەر بولۇۋاتقانلىقى، 3 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا ماكنان بىر قانچە باندىتلارنىڭ ھىمايىسىدا سار قۇموش-تىن قۇمۇلنىڭ ئاستى تەرىپى بىلەن چىڭخەي تەرەپلەرگە قاچقانلىقىنى، 3 - ئاينىڭ ئاخىرلىرىدا ئاراتۇرۇكتىكى ئابدۇللا دە-گەن خەلقنى ئالداش ئارقىلىق توپىلاڭ كۆتىرىپ بىزنىڭ ئاراتۇرۇكتە-كى ئىككى روتىمىزنى قورشۇۋالىپ، پۈتۈن ئالاقە سىم لىنىيىلىرىنى ئۈزۈپ تاشلىغانلىقى، يەنە بىر قىسىم باندىتلار 7 قۇدۇق، چىقتىم دېگەن يەرلەردە ئۇرۇمچى - لەنجۇ تاش يولىدا مېڭىۋاتقان ھۆكۈمەت ۋە سودىگەرلەرنىڭ ماشىنىلىرىنى توسۇپ بۇلاڭچىلىق قىلىۋاتقانلىقىنى، قولغا چۈشكەن ئادەملەرنىڭ ئېيتىشىچە ھازىر ئوسمان، يولۋاس قاتارلىق باندىت باشلىقلىرى گومىنداڭنىڭ قورچاق ئەسكەرلىرى ۋە ئاق ئورۇس-لار بىلەن بىرلىشىپ كىچىك خۇڭلۇشاغا يوشۇرۇنغانلىقى توغرىسىدا مەلۇمات بەردى.

لو جۇنجاڭ : بىزنىڭ بۇ قېتىمقى ھەربىي ھەركىتىمىز — ئاساسەن سىياسى ھۇجۇمنى ئاساس قىلىپ، ھەربىي تەدبىر-

لەرنى قوشۇمچە ئېلىپ بېرىشتىن ئىبارەت. بىز پارتىيىمىز-نىڭ سىياسىتىنى كەڭ تۈردە تەشۋىق قىلىشىمىز، قايمۇقتۇرۇش خەلقنى قوتۇلدۇرۇپ ئېلىشىمىز لازىم، يېقىندىن بېرى ھۆكۈمەت ئۇلارغا ئىككى قېتىم ۋەكىل ئەۋەتىپ سىياسەتنى چۈشەندۈرگەن بولسىمۇ نەتىجىسىز چىقتى، شۇڭا بىز ھەربى ھەركەت قوللىنىشقا مەجبۇر بولۇۋاتىمىز دېدى ۋە 4 - ئاينىڭ 13 - كۈنىدىن ئىلگىرى بارلىق تەييارلىقلارنى پۈتتۈرۈپ، باندىتلارغا قارشى يۈرۈش قىلىشىمىز-نى ئۇقتۇردى.

دەل مۇشۇ كۈنلەردە 40 - پولكنىڭ ئۇرۇمچىدىكى ئاساسىي قىسىملىرىدىن بىرقانچە بۆلۈملەر 17 - دۈبزە-يىنىڭ گۇچۇڭدىكى قىسىملىرى بىلەن موري ئاقتاش ئەتراپىغا يېتىپ كېلىپ، ئاقتاشنىڭ شەرقىدىكى تاغ ئار-ىسىدا يوشۇرۇنغان سامايلوپ باشچىلىغىدىكى ئاق ئورۇس باندىتلىرىغا قاتتىق ھۇجۇم قىلغاندىن كېيىن، باندىتلار بەرداشلىق بېرەلمەي بۇلارمۇ خۇڭلۇشاغا قېچىپ مۆكۈنگەن ئىدى.

14 - ئاپرېلدا باردىكۆلدىن 46 - پولكنىڭ بىر باتا-لىيونى ۋە بىزنىڭ 3 - ئاتلىق باتالىيونىمىز بۈيرۇق بويىچە ئوسمان ۋە يولۋاسنىڭ ئۇگىسى بولغان كىچىك خۇڭلۇشاغا يۈرۈش قىلىپ، خۇڭلۇشانىڭ جەنۇبىي تەرىپىدىكى سارقۇموش دېگەن جايغا يېتىپ كەلدۇق - دە قاتتىق شۇيرغان سوغاقنىڭ بولۇۋاتقىنىغا قارىماي قېلىن قارلىق تاغلاردىن ئېشىپ ئۆتۈپ باندىتلارغا ھۇجۇم قىلدۇق. بۇ يەردە ئوسمانىنىڭ ئاساسىي كۈچى تارمار بولدى. ئوسمان خېيسەنتۇ ئارقىلىق بەيتىككە

قاراپ قاچتی. پولکسمزنىڭ موری ئەتراپىدا تۇردۇاتقان قىسىملىرى 17 - دىۋىزىيىدىكى قېرىنداش قىسىملار بىلەن جاڭجۇنمياۋ، گۈپ، مايلى تېغى، بەيتىك ئەتراپىدا ئوسمان باندىتلىرىغا توسۇپ زەربە بېرىپ، ئۇنىڭ ئالتاي تاغلىرىغا بېرىپ يوشۇرۇنۇش سۈيىقەستىنى تارمار قىلدى.

بىزنىڭ باتالىيونىمىز خۇڭلۇشادىكى ۋەزىپىسىنى تۈگىتىپ بارىكۆلگە قايتىپ كەلگەندە 46 - پولك 1 - باتالىيون 2 - روتىسى ئاراتۇرۇكتىكى ئابدۇللا شەنجاڭ باندىت گۇروھىنىڭ قورشاۋىدا تۇردۇاتقان ئىكەن.

ئەھۋال مۇنداق بولغان ئىدى: 3 - ئايىنىڭ 5 - 6 - كۈنلىرى ئاراتۇرۇكتىكى سابىق گومىنداڭنىڭ قورچاق شەنجاڭى ئابدۇللا ددگەن قۇمۇلغا كېلىپ، يولۋاس بىلەن كۆرۈشكەندىن كېيىن، ئۇ يولۋاسنىڭ ھۆكۈمەتكە قارشى توپىلاڭ قوزغاش توغرىسىدىكى يوليورۇقنى ئېلىپ 3 - ئايىنىڭ 8 - 9 - كۈنلىرى ئاراتۇرۇككە قايتىدۇ. ئۇ باندىت يولۋاسنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە، تېخى ئىومۇمى ۋەزىيەتتىن خەۋەرسىز تۇرغان تاغ خەلقىغە: كوممۇنىستلار يولۋاس بېگىمگە 200 نەپەر ئۇيغۇر قىزى بېرىسەن دەپ ئالۋاڭ ساپتۇ. يولۋاس بېگىم بۇنىڭغا چىدىماي تاققا چىقىپ غازات قىلماقچى. كوممۇنىستلار خەلقنى بۇلايدىكەن، مەچىتلەرنى بۇزۇپ دىنىنى يوق قىلىدىكەن دىگەن پىتنە - پاساتلارنى تارقىتىپ خەلقنى قورقۇتۇپ، ئادەم توپلاشقا كىرىشىدۇ ۋە يوشۇرۇپ قويغان قورالىلارنى تارقىتىپ بېرىپ 3 - ئايىنىڭ ئاخىرلىرى ئاراتۇرۇككە ئەسكىرلا كېلىپ ئورۇنلاشقان 2 - روتىغا ھۇجۇم قىلىدۇ ۋە ئۇنى قورشىۋالىدۇ. بىر 5 - ئايىنىڭ 2 - كۈنى مۇشۇ قورشاۋدا قالغان روتىنى قۇتۇلدۇرۇش

ۋەزىپىسىنى ئۈستىمىزگە ئېلىپ ئاراتۇرۇككە يېتىپ كەلدۇق ۋە بۇ باندىتلار گۇروھىغا ئۇشتۇمتۇت ھۇجۇم قىلىپ ئۇلارنى تارمار قىلدۇق، شۇنىڭ بىلەن 40 كۈندىن بېرى قورشاۋ ئىچىدە تۇرغان بۇ قېرىنداش خەنزۇ روتىسىدىكى جەڭچى - كوماندىرلار بىلەن غەلىبىلىك ئۇچراشتۇق. نادىنكىر، دازىگولاڭ داۋىنى، بەشھەن - سۇمبۇل، ئاراتام قاتارلىق تىيانشان تېغىنىڭ شىمالى ۋە جەنۇبىي ئېتەكلىرىدە يوشۇرۇنۇپ يۈرگەن باندىت ئابدۇللا، قۇسمان تەيجى ۋە گومىنداڭنىڭ قورچاق ئەسكەرلىرىنى قوغلاپ يۈرۈپ ھۇجۇم قىلىپ تامامەن يوقاتتۇق.

بىزنىڭ باتالىيونىمىز خەلق ئازاتلىق ئارمىيە تەركىۋىدە يۇقۇرقىدەك چاپالىق كۆرەشلەرنى ئېلىپ بارغاندىن كېيىن، 16 - دىۋىزىيە پارتكومىنىڭ غەمخورلىغى ۋە تەربىيە - لىشى نەتىجىسىدە 1950 - يىلى 7 - ئايىنىڭ 1 - كۈنى مەن، باتالىيون سىياسى رەھبىرى ئېلاخۇن، سەنمۇجاڭ باي قەدەمۇپ خۇسەيىن قاتارلىق يولداشلار 1 - قېتىم شەرەپ بىلەن جۇڭگو كومپارتىيىسىگە قوبۇل قىلىنىشقا مۇيەسسەر بولدۇق. ئىككىنچى تۈركۈمدە ئېغىر جەڭلەردە سىناقتىن ئۆتكەن 15 كە يېقىن جەڭچىلەرمۇ پارتىيىگە قوبۇل قىلىنىپ، پولكىمىز ۋە باتالىيونىمىز بويىچە بىرىنچى قېتىم جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ پارتىيە ياچېيكىسى ۋە ئىككى گۇرۇپپىسى بارلىققا كەلدى.

1950 - يىلى 11 - ئايدا 16 - دىۋىزىيىنىڭ پارتىيە قۇرۇلتىيى ئېچىلدى، 51 - يىلى 1 - ئايدا 6 - كورپۇس بويىچە پارتىيە قۇرۇلتىيى ئېچىلدى. مەن بۇ قۇرۇلتايلارنىڭ ھەر ئىككىسىگە پارتىيە ۋەكىلى بولۇپ قاتناشتىم.

شۇ يىلى ئەتىيازدا ئۇرۇمچىدە بىر باتالیون ۋە بىۋاسىتە بۆلۈم قالدۇرۇلۇپ، يەنە بىر باتالیون بىزنىڭ كونا ئىشلەپچىقىرىش بازىمىز بولغان يەنسىخەيگە يۆتكىلىپ ئىشلەپچىقىرىش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللاندى. 70 كە يېقىن كادىر ۋە جەڭچىلەر ئىجارە كېمەيىتىش، يەر ئىسسلاھاتى قاتارلىق ئىجتىمائى ئىسلاھات خىزمەتلىرىگە قاتناشتى. بىر قىسىم كوماندىرلار ئامانلىقىنى ساقلاش خىزمەتلىرىگە ۋە قانۇن ساھەسىگە ئورۇنلاشتۇرۇلدى. مەن 6 - كورپۇسنىڭ پارتىيە قۇرۇلتىيىغا قاتنىشىپ قۇمۇلغا قايتىش ئالدىدا تۇرغىنىمدا، يۇقۇرىنىڭ بۇيرۇغى بويىچە پولكنىڭ سەنمۇجاڭلىق ۋەزىپىسىگە تەيىنلەنگەنلىك ئۇقتۇرۇشىنى ئېلىپ ئۇرۇمچىدە قالدىم.

7 - ئاينىڭ 30 - كۈنى مېنى ۋە كومېسسار دۇڭ شاڭسىنى ئۇرۇمچى جىڭبى سىلىڭبۇسىدىن چىڭ سىجاڭ چاقىرىپ مۇنداق بىر مۇھىم ۋەزىپىنى تاپشۇردى: ئوسمانىنىڭ ئوغلى شېرىدىمان بىر قىسىم قالدۇق باندىتلارنى توپلاپ بۇندىن 3 كۈن ئىلگىرى، فۇكاڭ، سەنتەي يايلاقلىرىدىكى چارۋىچى خەلقىنى ئۇشتۇمتوت ھۇجۇم قىلىپ خەلقنىڭ چارۋا مالىلىرىنى بۇلاپ كېتىپتۇ. ھازىر 48 - پولكنىڭ قىسىملىرى سەنتەيگە قاراپ كېلىۋاتىدۇ. باندىتلارنىڭ ئەھۋالىدىن قارىغاندا بوغدا تېغىنى ئاتلاپ داۋانچىڭ ئارقىلىق نەنسەنگە ئۆتۈپ كېتىش ئېھتىمالى چوڭراق، شۇنىڭ ئۈچۈن سىز تولۇق ۋە ئىخچام جابدۇنغان 2 روتىنى دەرھال ئاتلاندۇرۇپ، ئۆزىڭىزنىڭ باشچىلىغىدا 8 - ئاينىڭ 3 - كۈنىدىن قالماي، داۋانچىڭنىڭ ئۇستىدىكى ساراداۋان، ئاقسۇ قاتارلىق 2 داۋاننىڭ جەنۇبىي ئاغزىنى

ئىگەللەپ، دۇشمەننىڭ نەنسەنگە قېچىش يولىنى توسۇشىڭىز لازىم. زۆرۈر نەرسە - كېرەكلەر ئارقىڭىزدىن «ۋېزوگەيگە» (بۇ داۋانچىڭنىڭ شەرقىدىكى تاغ باغرىغا جايلاشقان كىچىك بازار) يەتكۈزۈلۈپ بېرىلىدۇ، دىدى.

بىز قايتىپ كېلىپ باندىتلار بىلەن ئۇرۇش قىلىشقا قاتناشقان تەجرىبىسى بار 290 نەپەر جەڭچى - كوماندىرلارنى تەشكىللەپ، بىرىنچى ئاۋغۇست كۈنى ئۇرۇمچىدىن يۈرۈپ كۆرسەتىلگەن ئورۇنغا بېرىپ، 2 داۋاننىڭ ئاغزىنى توسۇۋالدۇق. 2 - كۈنى تۈن يېرىمىدا باندىت شېرىدىمانغا قارشى ئوت ئېچىپ، ئاقسۇ داۋىنىدىن ئېشىپ داۋانچىڭ، قۇرۇق تېرەك، موري، بەيتىك، چىگگىل، كۆكتوقاي، قارابۇلغۇن، چاركۈتى، مايلى تېغى، فۇكاڭ، ئالغۇي، كۈمۈش قاتارلىق جايلارغىچە قوغلاپ يۈرۈپ زەربە بەردۇق.

قېرىنداش قىسىملاردىن جاڭ گۈڭخۇ باشچىلىغىدىكى 49 - پولك، پەتخۇللا ۋە چارچىمبەك باشچىلىغىدىكى ئالتاي ئاتلىق پولكى قاتارلىق قىسىملار بىلەن بىرلىكتە 8 ئايدىن كۆپرەك ۋاقىت ئىچىدە بۇ جاپالىق ۋەزىپىنى ئورۇنداپ، 1952 - يىلى 3 - ئايدا شېرىدىماننى تەسلىم قىلىپ قىسىملىرىمىز ئۆز ئورۇنلىرىغا قايتىشتى.

40 - پولكنىڭ ئۇرۇمچى ۋە قۇمۇلدىكى بۆلۈملىرى باندىت تازىلاش ۋەزىپىسىنى تۈگىتىپ، يۇقۇرىنىڭ يولىيورۇغى بويىچە 2 - 3 - ئاي ئىچىدە ئىلگىرى ئاخىر پولۇپ ئۇرۇمچىدىن يۆتكىلىپ، پولكىمىزنىڭ دۇنياغا كەلگەن ئەسلى ئورنى سۈيدۇڭ ناھىيىسىنىڭ غەربىي جەنۇبىدىكى ئاق تۈۋەك دېگەن يەرگە ئورۇنلىشىپ ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتى.

قىسمدىكى جەڭچى - كوماندىرلار دەريانىڭ شىمالىي قىرغىغىدىكى بۇ تەبىئى سازلىق ۋە قۇمۇشلۇقتا 200 مىڭ مو يەر ۋە 15 كىلومېتىر ئۇزۇنلۇقتا ئۆستەڭ قېزىش، يەر ئېچىش ۋەزىپىسىنى تاپشۇرۇپ ئېلىپ، ئاجايىپ ئەمگەك جاسارىتىنى جارى قىلىپ، ئىككى ئايغا قالمىغان ۋاقىت ئىچىدە بۇ ئېغىر ۋەزىپىنى ئورۇندىاپ بولدى.

1953 - يىلى 5 - ئايدا، پۈتۈن ئارمىيە بويىچە چوڭ تەرتىپكە سېلىش يۈرگۈزۈلۈپ 40 - پولكتىن بىر قىسىم كوماندىر - جەڭچىلەر دۆلەت مۇداپىئە ئارمىيىسىگە، بىر قىسىم كوماندىر - جەڭچىلەر ئىچكى مۇداپىئە قىسىملىرىغا، بىر قىسىم جەڭچىلەر تاش يول قۇرۇلۇشىغا تەقسىم قىلىنىپ، قالغان جەڭچىلەر رەھىموپ باشچىلىغىدا كۆكدالا دۆلەت ئىگىلىگىدىكى دېخانچىلىق مەيدانىغا يۆتكەلدى.

1 - سۆيدۈك پولكى 1944 - يىلى قۇرۇلغاندىن 1953 - يىلىغا قەدەر 10 يىللىق ئۇزۇن سەپەرنى ئۆز بېشىدىن ئۆتكۈزۈپ 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ مۇشەققەتلىك جەڭ ۋەزىپىلىرىنى ئىجرا قىلغان بولسا، شىنجاڭ تېچ ئازات بولغاندىن كېيىن پارتىيىنىڭ رەھبەرلىگىدە سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشنىڭ ئالدىنقى سېپىدە تۇرۇپ خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسى بىلەن مۇرىنى - مۇرىگە تىرەپ سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشتىكى جاپالىق ۋە مۇشەققەتلىك ۋەزىپىلەرنىڭ ھۆددىسىدىن چىقتى. پايانسىز چۆللەرنى كېزىپ، قىشنىڭ مۇدھىش سوغاقلىرىدىن قورقماي كۆرەش قىلىپ، ئۆز ئۈستىگە ئالغان باندىتلارنى تازىلاش جەڭگىۋار ۋەزىپىسىنى ئىجرا قىلىپ نۇرغۇن قۇربانلارنى بەردى، ئۇلارنىڭ مۇبارەك جەسەتلىرى چۆل-جەزىرىلەرگە كۆمۈلدى. ئاز بولمىغان يولداشلار ئۇرۇش

جەريانىدا پۈت - قوللىرىدىن ئايرىلىپ مەجروھ بولدى. ئۇلارنىڭ پاك ۋىژدانى، قىزىل قانلىرى بىز بېسىپ ئۆتكەن ئەنە شۇ يوللارنى سۇغاردى. ئاخىر جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى رەھبەرلىگىدە پۈتۈن مەملىكىتىمىز خەلقىنىڭ ئازاتلىغى ئۈچۈن كۆرەش قىلىشتەك ئۇلۇغ، شەرەپلىك نام بىلەن ئۆزىنىڭ تارىخىي ۋەزىپىسىنى تاماملىدى.

لېكىن 4 كىشىلىك گۇروھ ئېلىپ كەلگەن مەدەنىيەت ئىنقىلاۋىدەك بالايى - ئاپەت كۈنلەردە، مەزكۇر شانلىق يولنى بېسىپ ئۆتكەن ئاز بولمىغان يولداشلار ھەر خىل بەدناملار بىلەن ھەر خىل زىيانكەشلىككە ئۇچرىغان بولسىمۇ، 4 كىشىلىك گۇروھ تارمار قىلىنغاندىن كېيىن ئۇلارنىڭ نامى، شان شەرىپى يەنە ئەسلىگە كېلىپ ئالغا قاراپ چاپمىساقتا، ھەر قايسى ساھەلەردە ۋەتەنمىزنىڭ 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇش ئۇلۇغ كۆرىشىگە تېگىشلىك ھەسسىلىرىنى قوشماقتا.

1984 - يىل 11 - ئاينىڭ 25 - كۈنى.

قانداق قىلىپ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى غا قاتناشقانلىغىم توغرىسىدا قىسقىچە ئەسلىمە

تۇرغانوۋ ئوسمان

مەن 1944 - يىلى ياز ئايلىرىدا گومىنداڭنىڭ پىيادە 38 - پولكىدا ئەسكەر بولۇپ كۆرەدە تۇراتتىم.

شۇ يىلى 10 - ئاي كۈنلىرىدە بىزنى كۆرە قەلئەسىنىڭ سىرتىغا ئېلىپ چىقىپ مەشق قىلدۇرۇۋاتاتتى، كۈتۈلمىگەن بىر ۋاقىتتا ئالدىمىزدىكى بىنەملىك تەرەپتىن 30 - 40 چە ئاتلىق كىشىلەر پەيدا بولۇپ بىزگە قارىتىپ ئوق ئېتىشقا باشلىدى. بۇ ئەھۋالدىن ھولۇققان باشلىقلىرىمىز شۇ ئانلا قايتىشقا بۇيرۇق بەرمىدە ئۆزلىرى ئاتقا مىنىپ بەدەر تىكىۋەتتى، بىزمۇ ئۇلارنىڭ كەينىدىن قېچىپ كۆرە سېپىلى ئىچىگە كىرىۋالدۇق. شەھەر دەرۋازىسىنىڭ ئىچىدىن قۇم قاچىلانغان خالتىلار بىلەن تام قىلىپ تۇسۇپ ئېتىۋالدۇق. شۇنىڭدىن كېيىن سىرتقا چىقىش مۇمكىن بولمىدى. ۋەزىيەت بىردىنلا كەسكىنلىشىپ ئەھۋال تامامەن ئۆزگەردى. غۇلجا بىلەن سۈيدۇڭ ئوتتۇرىسىدىكى تېلېفون سىملىرى ئۈزۈپ تاشلاندى، ئالاقە ئۈزۈلدى. بۇ ئەھۋالدىن گومىنداڭ ھەربىي باشلىقلىرى ئالاقزادە

بولۇپ پاراكەندىچىلىككە چۈشۈپ قالدى. غۇلجا تەرەپتىن يەر ۋە ئاسمانىنى زىلزىلىگە كەلتۈرىدىغان زەمبىرەك، مىنا ۋە ئوق ئاۋازلىرى ئاڭلىنىشقا باشلىدى. بۇ ئوق ئاۋازلىرى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى قوزغالغان ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ ئاۋازاتلىق سىگنالى ئىدى.

تاشقىرىدا ۋەزىيەت جىددىلەشكەنسېرى بىزنىڭ كۈنىمىز ئېغىرلىشىشقا باشلىدى. ھەربى باشلىقلار بىزگە ئىشەنمەيتتى، بەلكى بىزنى بىرەر پاراكەندىچىلىك تۇغدۇرۇپ قويىمىسۇن دەپ گۇمانلىنىپ ھەممە جەھەتتىن چەك تۇتاتتى، توپلۇشۇپ ئولتۇرۇشىمىزغا، ئۆزئارا پاراڭ سېلىشىمىزغا يول قويمايتتى، بەزىدە ئارىمىزدىكى قولىدىن ئىش كېلىدىغان، ھۇشيارراق ئادەملەرنى ئۇشتۇمتۇتلا «كېچىلىك خىزمەتكە بارىدۇ» دەپ ئېلىپ چىقىپ كېتەتتى، بۇ ئادەملەر ئىككىنچى قايتىپ كەلمەيتتى. شۇ كۈنلەردە بىزگە لوۋوزا (ئورۇسلارنى دىمەكچى) لارنىڭ ئايروپىلانلىرى كېلىپ بومبارىدىمان قىلسا، يۇشۇرۇنمۇالمىز دەپ سېپىل تۈۋىگە ئورا كولاتقان ئىدى. كېيىن مەلۇم بولۇشىچە ئارىمىزدىن كېچىلىك خىزمەتكە بارىدۇ دەپ ئېلىپ كەتكەنلەرگە زىيانكەشلىك قىلىپ، ئۆزىمىزگە قازدۇرغان شۇ 2 مېتىردىن چوڭتۇراق ئورەكلەرگە تاشلىۋەتكەن ئىكەن، مۇنداق شارائىتتا بىزمۇ ئۆز ھاياتىمىزدىن ئەنسىرەشكە باشلىدۇق. قانداق قىلىش كېرەك؟ ھەر بىر ئادەمنىڭ كاللىسىدا بۇ سۇئال ئەڭ ئېغىر مەسىلە بولۇپ تۇراتتى. كۆرەنىڭ ئىچىدە قالغانلىرىمىزنىڭ ھەممىسىدە بۇ يەردە ناھەق ئۆلۈپ تۈگەپ كەتكەندىن كۆرە ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى تەرەپكە ئۆتۈپ كېتىپ ھايات كۆچۈرگىنىمىز مەڭ ياخشى دېگەن ئوي پەيدا بولغان ئىدى.

بولۇپمۇ مەندە ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى تەرەپكە ئۆتۈپ كېتىش ئىدىيىسى كۈچلۈك ئىدى. دائىم بۇ مەسىلىدە ئويلاپ پۈرسەت ئىزدەيتتىم، بۇ يەردىن قۇتۇلۇشنىڭ بىرلا يولى سېپىلدىن سېرىلىپ چۈشۈپ قېچىش ئىدى، بۇنىڭدىن باشقا يول يوق ئىدى. بۇ مەقسەتكە يالغۇز يېتىش مۇمكىن ئەمەس، بىر - ئىككى كىشى بىرلەشمىگەندە ئەمەلگە ئاشۇرغىلى بولمايتى. باشقىلارغا مەسلىھەت سالاي دېسەم، ئېيتىشتىن قورقاتتىم.

بىر كۈنى تۇرسام پولۇك ئىشتاۋىدا تۇرىدىغان ئابدۇقادىر ئىسىملىك تەرجىمان ماڭا: «پۈرسەت تاپالىساڭ تېزرەك جېنىڭنى ئېلىپ قاچ» دېگەن سۆزنى قىلدى. ئۇنىڭ بىلەن بىز ئەسكەرلىككە بىر ۋاقىتتا تۇتۇلغان ئىدۇق، ئۇ خەنزۇچە سۆز بىلگىنى ئۈچۈن پولۇك ئىشتاۋىدا تۇراتتى، ئۇنىڭ بىلەن كۆڭلىمىز يېقىن بولغاچقا ئۇ ماڭا ئاغرىنىپ ئالدىن خەۋەر بېرىپ قويغان ئىدى.

1944 - يىلى 11 - ئاينىڭ مەلۇم بىر كۈنى پەيجاڭ مېنى چاقىرىپ: بۈگۈن كېچە سائەت 12 دە سېنىڭ بەنىڭ كېچىلىك پوسقا چىقىدۇ، تەييار تۇرۇڭلار! — دېدى. مەن ئۇ چاغدا بىر بەنىڭ بەنجاڭى ئىدىم. خوپ بولىدۇ، دەپ قايتىپ چىقتىم. كۆڭلۈمدە بۈگۈن كېچە پۈرسەت كېلىدىغان بولدى دەپ خوشال بولۇپ ۋاقىتنىڭ كېلىشىنى تۆت كۆزۈم بىلەن كۈتتۈم.

ۋاقىت ئوشتى. قائىدە بويىچە پەيجاڭنىڭ ئالدىغا بېرىپ «بۈيرۇق بويىچە تەييار بولدۇق» دەپ چاس بېرىپ بۈيرۇق كۈتتۈم. پەيجاڭ ماڭا: «ھۇشيار بول، ئەسكەرلىرىڭ ئۇخلاپ قالمىسۇن. ھازىر ئەتراپىمىزدا «6 ئوغرى» پەيدا بولۇپ قالدى،

ئەگەر پوستىن چاتاق چىقىدىغان بولسا بېشىڭ بىلەن جاۋاپ قىلىسەن!» دەپ كېچىلىك بەلگە «تىل» (رۇسچە پروپۇسكا — خەنزۇچە كۈلۈك دەپ ئاتىلىدۇ) تاپشۇردى ھەمدە پوس ئالماشتۇرۇش بەلگىسىنى بەردى. مەن بىر بەن ئادەمنى باشلاپ سۈيدۈك دەرۋازىسى تەرەپكە بېرىپ ۋەزىپە تاپشۇرۇۋالدىم. كاللامدا قېچىشنىڭ پىلانىنى تۈزمەكتە ئىدىم. ۋاقىت تېز ئۆتمەكتە. ئەتراپىمىزدا تۇمۇنبۇدىن ئۆتىدىغان نازارەتچىلەر ئايلىنىپ يۈرەتتى. تەرەپ - تەرەپتىن كۈلۈك دېگەن ئاۋازلار ئاڭلىنىپ تۇراتتى. مەن ئالدىرايتتىم، بىراق يالغۇز ئۆز بېشىمنى ئېلىپ كېتىشكە كۆڭلۈم ئۇنىمايتتى. ئاخىرى قېچىش پىلانىمنى بەندىكى ئەسكەرلەرگە ئېيتتىم. ئۇلار بىر ئېغىزدىن پىكىرىمگە قوشۇلدى. «بىزمۇ ئۇزۇندىن مۇشۇ مەقسەتكە كەلگەن ئىدۇق، جەزمەن پىكىرىڭگە قوشۇلىمىز!» دەپ پوزىتسىيە بىلدۈرۈشتى. ئۇلارنىڭ بۇ قەلب ساداسى مېنى خوشال قىلدى ۋە جىددىلەشتۈردى. مەن شۇ ئانىلا ۋاقىتنى غەنىمەت بىلىپ ھاشىم دېگەن جەڭچىگە ھەممەيلەنىڭ پۈتقا يۆگەيدىغان گوجەيلىرىنى يېغىپ بىر تال ئاغامچا ياساشنى تاپشۇردۇم.

ئاغامچا تەييارلاندى. ئادەملەرنى سېپىلدىن چۈشۈشكە بۈيرۇق قىلدىم. ئۆزۈم ئاغامچىنىڭ بىر ئۇچىنى تۇتۇپ باشقا قىلارنىڭ ئاغامچىغا ئېسىلىپ سېپىلدىن چۈشۈشىگە ئۇقۇشلۇق ياردەم بەردىم. ھەممە ئادەم چۈشۈپ بولدى. ئەڭ ئاخىرىدا ئۆزۈم يالغۇز قالدىم. ئاغامچىنىڭ بىر ئۇچىنى سېپىلنىڭ قوقىسىغا باغلاپ مىلتىغىنى بوينۇمغا ئېسىپ ئاغامچا بىلەن سېرىلىپ چۈشۈۋاتسام، ئالدىراشلىقتا مىلتىغىم سېپىل قوقىسى-

غا كەپلىشىپ قېلىپ ئۆزەم ھاۋادا ئېسىلىپ قالدىم. بۇ جەددى پەيتته تامغا تەرەپ بىر كۇچەنگەن ئىدىم، مىلتىغىم ئاجراپ چىقتى. بىراق بېشىم سېپىلگە قاتتىق سوقۇلۇپ زەخمىلەنىدى. يەرگە ئىككى مېتىرچە قالغاندا بېشىم ئايلانغانىدەك بولۇپ ئاغامچىدىن ئاجراپ يەرگە قاتتىغىراق چۈشۈپ كەتتىم، كۆزۈم قاراڭغۇلاشتى. بىر ئازدىن كېيىن ئوڭشالغانىدەك بولۇپ ئېسىمنى تاپتىم، ئۆمىلەپ مېڭىپ مېنى ساقلاپ تۇرغان يولداشلارنىڭ يېنىغا سالامەت يېتىپ بېرىۋالدىم. 20 مىنۇتلاردىن كېيىن سېپىل ئۈستى پاتپاراقچىلىق بولۇپ ئوق ئېتىلمىشقا باشلىدى. بىز مېڭىشنى جەددىلەشتۈرۈپ سېپىلدىن يىراقلاشتۇق. بىر ۋاقىتتا لەڭگەر ئەتراپىغا كېلىپ قالغانلىغىمىزنى بايقىدۇق. تاڭ سۈزۈلۈپ قېلىۋاتاتتى. بىر ئاز ئارام ئالدۇق. ئارىمىزدىكى مەمتىلى ئىسىملىك بىر جەڭچى ئۆزىنىڭ لەڭگەرلىك ئىكەنلىگىنى ئېيتىپ، ھەدىسىنىڭ ئۆيىگە باشلاپ بېرىپ ئاستا ئىشىكنى چەكتى، ئۆيدىن ئۇنىڭ ھەدىسى بىلەن ئېرى چىقىپ بىزنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى. بىز ئۆزىمىزنىڭ قانداق كېلىپ قالغانلىغىمىزنى ئېيتقاندىن كېيىن ئۇلار خاتىرجەم بولۇپ تاماق ئېتىپ مېھمان قىلدى. ئۆي ئىگىسى قۇربان ئاكا بىزنى خاتىرجەم قىلىپ: «سىلەر ۋاقتىدا كېلىپسىلەر، ھازىر سۈيدۈك ئەتراپىدا پولكوۋنىك موگوتنوۋ، مەخپىر تۆرىنىڭ پارتىزانلىرى بار. ئۇلار سۈيدۈك شەھرىنى مۇھاسىرە قىلىۋالدى. پارتىزان ئىشتاۋى مەھەممەتقۇل ھاجىنىڭ قوروسىدا. مەن شۇ ئىشتاپتا ئاشپەزلىك قىلىمەن. مەن بېرىپ سىلەرنىڭ ئەھۋالىڭلارنى خەۋەر قىلسام ئۇلار چوقۇم سىلەرنى قارشى ئالىدۇ» — دىدى.

تاڭ ئاتتى، ھەر تەرەپتىن ئەزان ئاۋازى چىقىشقا باشلىدى. قۇربان ئاكا بىزنى خاتىرجەم قىلىپ قويۇپ ئەتىگەنلىك چېيىمىزنى ئايالىغا تاپشۇردى - دە، ئىشتاپقا كەتتى. بىر ئاز ۋاقىتتىن كېيىن قوروغا قۇربان ئاكا باشلىق بىر نەچچە ھەربىي كىشىلەر كىرىپ كەلدى. ئۇلار پولكوۋنىك موگوتنوۋ، ناچالنىك باۋدۇن، ياسىن خۇدابەردى، ئابدۇرېھىم قاتارلىق باشلىقلار ئىكەن. بىز ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ سالام بەردۇق، ئۇلار بىز بىلەن سەمىمى ھالدا «باركاللا! ئەزىمەتلەر!» دېيىشىپ بىر - بىرلەپ قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى. ئاندىن پولكوۋنىك موگوتنوۋ بىزگە: «يىگىتلەر، ھەممىڭلار تىزدىلىڭلار!» دەپ بۇيرۇق بەردى. بىز تىزدىلدۇق، ئالدىمىزغا كېلىپ: «سىلەردە قورال يوقمۇ؟ باشلىغىڭلار بارمۇ؟» — دەپ سورىدى. بىز قورالىمىزنىڭ ئۆيدە ئىكەنلىگىنى ۋە مېنىڭ بەنجاڭ ئىكەنلىگىمنى ئېيتتۇق. ئاندىن مېنىڭ ئالدىمغا كېلىپ مېھرىۋانلىق بىلەن مۇڭەمگە قېقىپ قويىدىدە جەڭچىلەرگە كوماندا بېرىپ كوچىغا ئېلىپ چىقىشنى بۇيرىدى. مەن دەرھال جەڭچىلەرگە قورالىمىزنى ئېلىپ چىقىپ ئىستىروي بولۇشنى بۇيرۇدۇم، پولكوۋنىك موگوتنوۋ بىزنى باشلاپ كوچىغا قاراپ ماڭدى. بىز كوچىغا چىقىشىمىز بىلەن تەڭ تەرەپ - تەرەپتىن يىغىلغان كىشىلەر توپى بىزنى چاۋاك چېلىپ قارشى ئېلىشتى، بىز كۆزىمىزگە ئىشەنمىگەن ھالدا يەڭگىل قەدەم تاشلاپ ئىشتاپ قوروسىغا كىردۇق. قائىدە بويىچە قوللىرىمىزدىكى قورالىمىزنى ئىشتاپقا تاپشۇرۇپ بەردۇق. ئىشتاپ باشلىغى بىزگە بىر نەچچە ئېغىز سۆز قىلغاندىن كېيىن، مالىيە پاشقۇرغۇچىنى چاقىرىپ بىزنى ياخشى ئورۇنلاشتۇرۇش ھەققىدە بۇيرۇق قىلدى.

بىز خۇددى يېڭى دۇنياغا ئەمدىلا كۆز ئاچقاندەك ھىس قىلىشىپ ئەتراپىمىزغا زوقلۇنۇپ قارايتتۇق، ئىشتاپ ئىچىدىكى كىشىلەرنىڭ ئۆزئارا مۇناسىۋەتلىرى، ئەركىن ئازادە ھەركەتلىرى بىزنى تولىمۇ ھاياجانلاندۇراتتى. بىر ئازدىن كېيىن، ماللىيە خىزمەتچىسى بىزنى باشلاپ ئازادە - پاكىز ياتاقلارغا ئورۇنلاشتۇردى، ئاندىن تاماقخانىغا باشلاپ بېرىپ (بىز ئىسمىنى ئۇنتۇپ قالغىلى تاس قالغان) پولو، شورپا، ئاپپاق - يۇمشاق توغاچ ۋە ئالما، نەشۋىت، ئۆزۈم ... قاتارلىق تاماق - مۇدلەر بىلەن كۈتىۋالدى. ئىككىنچى كۈنى بىزگە يېڭى سېرىق رەختتىن تىكىلگەن ھەربىچە كىيىم - كىچەك تارقىتىپ بەردى. بۇ كىيىملەرنى ئېلىپ ئۈستىمىزدىكى گومىنداڭنىڭ كۆلرەڭ بوياق ماتادا تىكىلگەن كىيىملەرنى تاشلاپ، يېڭى ھەربى كىيىملەرنى كىيىشتۇق. شۇندىن باشلاپ ئىشتاپنى خۇددى ئۆز ئائىلىمىزدەك ھىس قىلىشىپ بىرقانچە كۈن ئىچىدىلا ئىشتاپتىكى ئادەملەر بىلەن خۇددى كونا بۇرادەرلەردەك تونۇشۇپ كەتتۇق. ئىشتاپتىكى ھاياتىمىز كۆڭۈللۈك ئۆتمەكتە ئىدى. بىر قانچە ئورۇنغا چوڭ قازانلار ئورنىتىلغان بولۇپ، مىزدىلىك تاماقلار تەييارلىنىپ تۇراتتى. بورا ئۈستىدە تاغار - تاغارلاپ ئاق توقاچلار يۆلەكلىنىك تۇراتتى، سۇ ۋەت - سۇ ۋەتلەپ تۇرلۇك مۇدلەر كەلتۈرۈلۈپ تۇراتتى . جەڭ مەيدانىدىن كەلگەن ياكى ياردار بولغان جەڭچىلەر ئىنتايىن ياخشى كۈتىۋېلىناتتى، مەيلى جەڭ مەيدانىغا ئاتلانغان جەڭچىلەر بولسۇن، مەيلى جەڭ مەيدانىدىن قايتىپ كەلگەن جەڭچىلەر بولسۇن، روھى كەيپىياتى ئۈستۈن ئىدى. بۇ ھال پەقەت ئىشتاپ قوروسىدىلا بولۇپ قالماستىن، بەلكى مەھەللە ئىچىدىكى خەلقنىڭ تۇرمۇشىمۇ شۇ قەدەر كۆڭۈللۈك ئىدى. بىز بۇ ئەھۋاللاردىن ئىنتايىن تەسىرلەندۇق. ئىشتاپتىكى بىر نەچچە كۈنلۈك ھايات بىزنىمۇ جەڭگىۋارلاشتۇرغان ئىدى. بىز تەقەززالىق بىلەن پاشلىقنىڭ بۇيرۇق بېرىپ « جەڭگە بېرىڭلار! » دېيىشىنى كۈتەتتۇق، جۇملىدىن مەن كۆرەدىن ساق - سالامەت چىقىپ ئۆزۈندىن بېرى ئارزۇ قىلغان 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋىي پارتىزانلار قوشۇنىغا قوشۇلۇپ مەقسىدىمگە يەتكەنلىگىمگە چەكسىز پەخىرلىنەتتىم.

پولك ئىشتاۋىدا

بىز كېلىپ بىر قانچە كۈندىن كېيىن، خەۋەرچى ماڭا پولك ئىشتاۋىدىن چاقىرتىلغانلىغىنى ئېيتتى. ئىشتاپقا كىرسەم پولكوۋنىك موگوتنوۋ بىر قانچە باشلىقلار بىلەن ئولتۇرۇشقان ئىكەن، كىرىپ سالام بەرگەندىن كېيىن، ئۇلار مېنىڭ سالىمىمنى قوبۇل قىلىپ ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. ئاردىدىن بىر باشلىق (تاتار) ئىسىم فامىلەمنى، گومىنداڭغا قانداق ۋە قاچان ئەسكەر بولغان دېگەنگە ئوخشاش ئەھۋاللارنى سورىدى . مەن سورالغان ئەھۋاللار ئۈستىدە تەپسىلى سۆزلەپ بەردىم.

ئىشتاپ باشلىغى ماڭا: « سىلەرنىڭ كۆرەدىن قېچىپ چىققىنىڭلار ئىنتايىن ياخشى بولدى. سىلەرگە رەھمەت ئېيتىمىز. سىز بىزگە كۆرەدىكى گومىنداڭ ئەھۋالىنى سۆزلەپ بەرسىڭىز قانداق ؟ » — دىدى. مەن ئەلۋەتتە سۆزلەپ بېرىمەن دەپ كەسكىن ئېيتتىم. ئىشتاپ باشلىغىنىڭ سورىغان سۇئالى ۋە مېنىڭ بەرگەن جاۋابىم تۆۋەندىكىچە :

— كۆرەدە قانچىلىك ھەربى كۆچ بار ؟

— ھازىر بىر پولك ئەسكەر بار .

— ئۇلار قانداق قوراللار بىلەن قوراللانغان ؟

— ھەر بىر ئەسكەردە بىردىن مىلتىق، بىردىن قىلىچ، ئاۋال گىرانات تارقىتىپ بەرگەن ئىدى، كېيىن يەنىۋىلىپ غۇلجىغا ئېلىپ كەتتى.

— پىلىموت، زەمبىرەكلىرى بارمۇ ؟

— ياق، ئۇنداق نەرسىلەر يوق.

— راستمۇ؟ ئۇنداقتا سىز ئەھۋالنى ياخشى بىلمىسىڭىز كېرەك.

— مەن ئېنىق بىلىمەن، بۇ ھەقتە بېشىم بىلەن جاۋاپ قىلىمەن.

— ئۇنداقتا سېپىلنىڭ تۆشىگىدىن بىز تەرەپكە قارىتىپ قويغان زەمبىرەك بولماي نىمە ؟

— ھە ، ئۇ زەمبىرەك ئەمەس. ئۇلار ئۆزلىرى تۆمۈردىن ياسىۋالغان يالغان زەمبىرەك. ئۇنىڭدىن بەش ئورۇندا بار. (مەن كېلىۋاتقان كۆلكەمنى ئارانلا يۇشۇرۇپ جاۋاپ بەردىم. ئۇلارنىڭ ئۇ نەرسىسى ھەقىقەتەن كۆلكىلىك ئىدى).

— يەنە قانداق ئەھۋاللارنى بىلمىسز ؟

— مېنىڭ بىلىدىغانلىرىم مۇشۇ، باشقىسىنى بىلمەيمەن.

— ئېيتقانلىرىڭىز توغرا بولسا، ياخشى. ئۇنداق بولسا بىز بىر نەچچە كۈن ئىچىدە كۆرەگە ھۇجۇم قىلىمىز. كۆرەدىكى ئۇيغۇر ئەسكەرلەر بىزگە ماسلىشىپ گومىنداڭغا قارشىلىق كۆرسىتەلەمدۇ ؟ — مەن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ئىنتايىن خوشال بولدۇم ۋە كۆرەدىكى ئۇيغۇر ئەسكەرلەرنىڭ ئەھۋالىنى تونۇشتۇرۇپ، ئۇلارنىڭ پارتىزانلار ئەترىتىنى چوقۇم قوللاپ - قۇۋۋەتلەيدىغانلىغىنى، ئۇلارنىڭ ئازاتلىققا تەشنا ئىكەنلىگىنى ئېيتتىم. ئىشتاپ باشلىقلىرى سۆزۈمنى ئاڭلاپ رازى بولۇشقاندەك قىلىشتى ۋە مېنى « سىز قايتىپ دەم ئېلىڭ» دەپ قايتۇردى. قايتىپ چىققاندىن كېيىن مەن بىلەن بىرگە قوشۇلغان يولداشلارنى بىر - بىرلەپ چاقىرىپ سۆھبەتلەشتى. ئۇلارمۇ مەن ئېيتقان ئەھۋاللارنى سۆزلەپ بەرگەنلىگىنى دېيىشتى.

بىزنىڭ مەلۇمات بېرىشىمىز پارتىزانلار ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم ماتېرىيال ئىدى. كېيىن بىز 10 نەپەر كىشىنى ئىشتاپ كامىندانت ئورۇتىغا قوشۇپ، مېنى بىر بەننىك بەنجاڭلىق ۋەزىپىسىگە بەلگىلىدى. بىز جىددى جەڭ تەييارلىغىنى ئېلىپ باردۇق. سۈيدۇڭ، كۆرە، بۇ ئىككى شەھەر بىزنىڭ پارتىزان قىسىملىرىمىز تەرىپىدىن قىسماق شەكلىدە مۇھاسىرىگە ئېلىندى، شەھەرگە كىرىدىغان سۇ يولى توساپ تاشلاندى، ئوزۇق - تۇلۇق، تەمىنات مۇناسىۋەتلىرىمۇ ئۈزۈپ تاشلاندى، شەھەرگە ھۇجۇم قىلىپ بېسىپ كىرىش شەرت - شارائىتى پىشىپ يېتىلمەكتە، ھەر كۈنى پولك ئىشتاۋىغا تۇرىكۇم - تۇرىكۇم يىاش ۋە ئورتا ياشلىقلار ئىختىيارى كېلىپ پىدائى بولۇپ تىزىمغا ئالدۇرماقتا ئىدى. 12 - ئاينىڭ X كۈنى (قايسى كۈنلىگى ئېسىمدە يوق) پولك ئىشتاۋى سۈيدۇڭلۇك مۆتىۋەرلەر بىلەن گوجاڭگۈدە يوغانباش دېگەن كىشىنى (خەنزۇ)گومىنداڭنى تەسلىم بولۇشقا دالالەت قىلىش ئۈچۈن ۋەكىل قىلىپ ئەۋەتتى. گومىنداڭ ھەربى ياشلىقلىرى : « تەسلىم بولمايمىز ، بىرىمىز قالغىچە سوقۇشىمىز » دەپ تەسلىم بولۇشقا كۆنمىدى. قومانداناللىق ئىشتاپ سېپىلنىڭ جەنۇبىي تەمىغا يۆلەپ سېلىنغان بىر شوپاڭخانا ئىچىدىن لەخمە كولاپ گومىنداڭ تۇرۇشلۇق سېپىلنىڭ ئاستىغا 2 تونна

پارتلاتقۇچ دورا كۆمۈپ ئاللىقاچان تەييارلىق قىلىپ قويغان ئىدى.

شۇ كۈنى كەچقۇرۇن (گومىنداڭغا ۋەكىل ئەۋەتكەن كۈنى) گېنېرال ئىسھاقبەك يېتىپ كەلدى. پۈتۈن ئەترەت بويىچە كېچە سائەت 2 دە لەڭگەر تەرەپكە 1 كىلومېتىر چېكىنىش ھەققىدە بۇيرۇق بېرىلدى. شەھەرگە قارىتىپ مەنامیوتلار تىكىلەندى. بارلىغىمىز بۇيرۇققا ئاساسەن لەڭگەر تەرەپكە چېكىنىپ بۇيرۇقنى كۈتۈپ تۇردۇق. سائەت دەل 2 بولدى. دەققەت قىلىش بەلگىلىرى بېرىلدى. 2 مىنۇتتىن كېيىن يەر-جاھاننى زىل-زىلىگە كەلتۈرىدىغان پارتلاش ئاۋازى بىلەن تەڭ سۈيدۈكسىمان پارتلىدى. ئاسمانغا قارا تۈتەك قاپلاپ، خۇددى يامغۇردەك شاقىراپ توپا، چالمىلار تۆشىمىگە چۈشمەكتە ئىدى. ئومۇمى يۆزلۈك «ئالغا، ئالغا!» دېگەن كومانـدا بېرىلدى. بىز «ھۇررا!» سادالىرى ئىچىدە ھەيۋەت بىلەن شەھەرگە بېسىپ كىردۇق. گومىنداڭنىڭ بىر قىسىم ئەسكەرلىرى قوراللىرىنى تاشلاپ تەسلىم بولدى، بىر قىسىملىرى ئارقا دەرۋازا بىلەن كۆرەگە قاچتى، ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن ئاتلىق ئەسكەرلىرىمىز قوغلاپ ماڭدى. دېمەك بىر كېچە قاتىق ئېلىشىش داۋامىدا سۈيدۈك شەھىرى ئازات قىلىندى.

ئەتىسى سەھەرلىكتە كۆرەگە ۋەكىل ئەۋەتىلدى ۋە گومىنداڭ قىسىملىرىنى تەسلىم بولۇشقا تەشەببۇس قىلىش ئارقىلىق كۆرە تېزلا ئازات قىلىندى. گومىنداڭ ھەربىلىرى كۆرەدىكى ئۇيغۇر ئەسكەرلەرنى قوراللىرىنى قولىغا ئېلىپ قويۇپ بېرىشكە قامالدى. بىز قىسىملىرى سۈمۈل دەرۋازىسى ئارقىلىق دەريا بويى تەرەپكە قېچىپ، بىز، دەرھال دۈشمەن تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىشقا تەييارلىق كۆرۈۋاتقان بىر قانچە ئۇلۇكنىڭ ياتقان

لىغىنى كۆردۇق. ئەھۋالدىن مەلۇم بولىشىچە، بۇلار تۇيۇقسىز فۇتۇيۇنجاڭ، سەنمۇجاڭ ۋە ساقچى باشلىقلىرى قاتارلىقلار بولۇپ ئۆزلىرىنى ئېتىپ ئۆلۈۋالغانلار ئىكەن. گەزەرمە ئىچىگە سولانغان ئۇيغۇر ئەسكەرلەر ئازات قىلىندى. ئۆز ئىختىيارى بىلەن پارتىزانلار ئەترىتىگە قوشۇلىمىز دېگەنلەر ئەترەتلىكە قوبۇل قىلىندى، يۈرتىمىزغا كېتىمىز دېگەنلەرنى يولغا سېلىپ قويدى. دېمەك 1944 - يىلى 12 - ئاي ئىچىدە، سۈيدۈك، كۈرە ۋە چىلپەكزە قاتارلىق ئورۇنلار گومىنداڭ قولىدىن ئازات قىلىندى.

1945 - يىلى 4 - ئاينىڭ 8 - كۈنى پۈتۈن پارتىزان قىسىملىرى تەشكىلى جەھەتتىن رەتكە سېلىنىپ رەسمى مۇنتىزىم مىللى ئارمىيە قورۇلدى. بىزنىڭ قىسمىمىز سۈيدۈك، 1 - پىيادە ئاتقۇچى پولك بولۇپ تەشكىللەندى. پۈتۈن جەڭچى - ئوفىتسېرلارغا يېڭى ھەربى كىيىم ۋە ئۇنۇقان بېرىلدى، يېڭى قورال تارقىتىلدى، شۇ كۈندىن باشلاپ ئارمىيىنىڭ ھەربى ئىنتىزام ۋە ئىشتاپ (نىزامنامە) لىرى ئېلان قىلىندى. بىزنىڭ پولكتىن 10 نەپەر ئوفىتسېرنى تاللاپ چىلپەكزىدە ئېچىلغان قىسقا مۇددەتلىك كۇرسقا ئەۋەتتى. بۇ كۇرستا ئوقۇپ ھەربى تەلىم - تەربىيە ئالغانلار ئىچىدە مەنمۇ بار ئىدىم.

1945 - يىلنىڭ باشلىرىدا كۇرسنى تۈگىتىپ كەلكەندىن كېيىن سۈيدۈك پولكىدا 1 - باتالیون 2 - لەينىنىڭ 2 - پېيىمگە پەيجاڭ بولدۇم. شۇ يىلى 5 - ئايدا بۇيرۇق بويىچە بىزنىڭ پولكىمىز شىخوغا قاراپ يۈرۈش قىلدى.

بىر قانچە كۈن پىيادە يۈرۈش داۋامىدا مايلا تېغىغا يېتىپ كەلدۇق. جەڭچىلەر قورال - ياراق، ئوزۇق - تۈلۈكلىرى-

نى ئۆزلىرى كۆتىرىپ ماڭغانلىقتىن قىيىنچىلىق كۆپەيگەن ئىدى. دەل شۇنداق قىيىن كۈنلەردە مايلىدىكى قازاق قېرىنداشلىرىمىز يېقىندىن يارەمدە بولۇپ، ئۆزلىرىنىڭ ئات، كالا، تۆگىلىرى بىلەن سەپىرىمىزنىڭ ئىلگىرىلىشىگە زور مەدەت بەردى. بىز ئۇلارنىڭ ياردىمى بىلەن ئوتۇغا يېتىپ كەلدۇق. كەچ بولۇپ قالغان ئىدى، ۋاقىتتىن پايدىلىنىپ يولداشلىرىمىز بىر ئاز تاماق يەپ دەم ئالدى. ئەتىسى سەھەرلىكتە يۇرۇشنى يەنە داۋاملاشتۇردۇق. ئاردىدىن ئۆزۈن ئۆتمەي تاغ ئىچىدىن چىقىپ بىر تۈزلەڭلىككە كەلدۇق. بىر ۋاقىتتا سول تەرىپىمىزدىكى تاغ ئارىسىدىن ئايرۇپىلان پەيدا بولۇپ بىزگە ھۇجۇم قىلدى، ئوق ياغدۇرۇپ بومبارداسمان قىلدى. تۇرغان ئورنىمىز يوشۇرۇنۇشقا قولايسىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە قىسىملىرىمىزنىڭ دۈشمەننىڭ ھاۋادىن قىلغان ھۇجۇمىغا بىرىنچى قېتىم دۇچ كەلگەنلىگىدىن ئىنتايىن قىيىن ئەھۋالغا قالدۇق. يولداشلىرىمىز بولۇپمۇ پىلىموتچىلىرىمىز ئۆزە تۇرۇپ ئىستانوكلىرىنى مۇرىسىگە قويۇپ ئايرۇپىلانغا قارشىلىق كۆرسەتتى. نەتىجىدە دۈشمەننىڭ بىر ئايرۇپىلانى زەخمىلەندى، يەنە بىر ئايرۇپىلانى شىخو تەرەپكە قاراپ تىكشۈتتى. جەڭ داۋامىدا ئون نەپەر جەڭچىمىز يارىدار بولدى، بىر قانچە ئاتلار ئۆلىدى. بىز سەپەرنى داۋاملاشتۇرۇپ چېپەيزىگە يېقىنلاشتۇق. قىسىم باشلىقلىرى كوماندىرلارغا دۈشمەن توپچىلىرىنى ۋە ھۇجۇم قىلىش نىشانلىرىنى كۆرسىتىپ ۋەزىپە تاپشۇردى. ۋەزىپىنى تاپشۇرۇپ ئېلىپ، سەپكە تارالدۇق. تاڭ سەھەر بىلەن چېپەيزىگە ھۇجۇم قىلىپ بىر سوتكا ئىچىدىلا دۈشمەننىڭ بىر ئاتلىق پولكىنى تارمار قىلىپ غەلىبە قازاندۇق. بىزنىڭ

لىيەن 5 دانە چوڭ ئىستانكىۋاي پىلىموت، بىر قانچىلىغان يېڭىك پىلىموت ۋە باشقا قوراللارنى غەنىمەت ئالدى. دىمەك پۈتۈن قىسىم بويىچە بىر سوتكا داۋام قىلغان بۇ جەڭدە 21 نەپەر ئادىمىمىز قۇربان بولدى، يارىدار بولغانلار 30 نەپەر ئىدى. پۈتۈن قىسىم بويىچە ماتېرىال مۇراسىمى ئۆتكۈزۈپ، قۇربان بولغان جەڭچىلىرىمىزنى چېپەيزىدىكى چوڭ كۆۋرۈك مەيدانىغا دەپنە قىلدۇق ۋە قايغۇنى كۈچكە ئايلاندۇرۇپ دۈشمەن ئارقىسىدىن قوغلاپ مېڭىش ئارقىلىق شۇ كۈنى كەچتە كونا شىخوغا يېتىپ كەلدۇق. پولك كوماندىرى ئىككىنچى باسقۇچلۇق ئۇرۇش پىلانىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ ۋەزىپە تاپشۇردى. ئەتىسى تاڭ سەھەر سائەت 5 تە ھۇجۇمغا ئۆتۈش بەلگىسى بېرىلدى. بىز ھۇجۇمغا ئۆتتۇق، شىددەتلىك ئۇرۇش باشلاندى. ئۇرۇش ۋەزىيىتىدىن ئالغاندا: گومىنداڭ ئارمىيىسى مۇداپىئەدە، بىز دۈشمەن مۇداپىئەسىگە ھۇجۇم قىلغۇچى ئىدۇق. چۈنكى گومىنداڭنىڭ ھەربىي كۈچى بىزدىن بىر قانچە ھەسسە كۆپ قوراللىرى كۈچلۈك، تەييارلىغى مۇكەممەل ئىدى. شىخۇنىڭ تۆت تەرەپىگا سېلىنغان يەر ئاستى ۋە يەر ئۈستى پوتەيلىرى 500 دىن ئاشاتتى، ئاكوپلىرىمۇ پۈتىتا ئىدى. قىسقىسى بىزنىڭ ھۇجۇم قىلىدىغان يوللىرىمىزدا ھېچقانداق دالدا بولغىدەك نەرسىلەرنى قويمىغان ئىدى. بىز ئۇچۇن شەرت-شارائىت ئوڭۇشسىز بولسىمۇ، لېكىن جەڭچىلىرىمىز پىداكارلىق روھى بىلەن دۈشمەنگە تاقابىل تۇرۇشتى. بىزنىڭ 1-باتالىيونىنىڭ ئىشغال قىلىش نىشانى بىر ئىگىزلىكتىكى بۇتخانا بولۇپ، ئەترايىدا بىر قانچە چوڭ مۇستەھكەم پوتەيلەر ئورۇنلاشتۇرۇلغان ئىدى. بۇ نىشان ئەڭ مۇرەككەپ ئورۇنغا جايلاشقان

بولغانلىقتىن ھۇجۇمغا ئۆتۈش ئەپسىز ۋە خەتەرلىك ئىدى. شۇ سەۋەپتىن بىر سوتكا جەڭ داۋامىدا 200 دىن ئارتۇغراق جەڭچىلىرىمىز ئېغىر ياردار بولۇپ سەپتىن چىقتى. ياردار-لارنى ئارقا سەپكە يۆتكەش مۇمكىنچىلىگى يوق ئىدى، ۋاقتىنچە ئابدۇراخمان باينىڭ خامىنىغا يۆتكەشكە تۇغرا كەلدى. بىزدە دوختۇر، سېستىرالار كەمچىل بولغانلىقتىن ياردارلارنىڭ ئەھۋالى قىيىن ئىدى. لېكىن شۇنداقتىمۇ ياردار يولداشلىرىمىز ئۆز - ئۆزىگە مەدەت بېرىشىپ، ئۆزئارا ياردەملىشىپ جاراھەتلىرىنى تېڭىشاتتى، ئەھۋال ئىنتايىن جىددى ئىدى. دۇشمەن بىلەن ئارىلاشمىغىمىز بىر كىلومېتىرچە قالغان ئىدى. ئەگەردە دۇشمەن ئومۇمى كۈچىنى سەپەرۋەر قىلىپ بىزگە قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتۈشكە تۇغرا كېلىپ قالسا، ياردارلىرىمىز ئېغىر خەۋپ ئىچىدە قېلىشى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. بۇ ھال بىزنى بەكمۇ قايغۇغا سالاتتى. بىز بىر تەرەپتىن ياردار يولداشلىرىمىزنى مۇھاپىزەت قىلساق، يەنە بىر تەرەپتىن دۇشمەنگە قارشى جەڭ قىلماقتا ئىدۇق. دۇشمەن بىزنىڭ كۈچ جەھەتتىكى مەلۇم ئاجىز نۇقتىمىزنى سېزىۋېلىپ، جەڭنىڭ 2 - كۈنى پۈتۈن كۈچىنى ئىشقا سېلىش بىلەن بىرگە 5 دانە يېنىك تانكىنىڭ ھىمايىسىدا بىزگە قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتتى. كۆرۈنۈشكە دۇشمەن كۈچى ئىنتايىن ھەيۋەتلىك ئىدى. دۇشمەن بىزگە يېقىنلاپ كەلمەك-تە، جەڭنىڭ جىددى ھالقىلىق پەيتى يا ئۆلۈم، يا كۆرۈم باسقۇچىدا تۇرماقتا، مانا شۇنداق جىددى ئەھۋال ئاستىدا جەڭچىلىرىمىز دۇشمەنگە قاخشاتقۇچ زەربە بەردى. بىزنىڭ بىر جەڭچىمىزگە گەرچە 8 - 10 دىن دۇشمەن ئەسكىرى

توغرا كەلسىمۇ، باتۇرلۇق بىلەن تاقابىل تۇردى. دۇشمەننىڭ بىر دانە تانكىسىنى پاچاقلاپ تاشلىدى، شۇنىڭ بىلەن دۇشمەن ئىلگىرىلەپ ماڭالمىدى. بىز دۇشمەننىڭ تەمتىرەپ قالغان پۇرسىتىدىن پايدىلىنىپ قاخشاتقۇچ زەربە بەردۇق. جەڭ جىددى كېتىۋاتماقتا ئىدى. دەل مۇشۇ ۋاقتىدا گېنېرال ئىشتاۋىدىن ئۆقتۇرۇش كەلدى. ئۆقتۇرۇشتا: «ھازىر بىزنىڭ ئايرۇپلانىمىز كېلىدۇ. ئايرۇپلانىنىڭ ئاستىدا گومىنداڭ دۆلەت بەلگىسى بار. پۈتۈن جەڭچىلەر ئىككىلەنمەي خاتىرجەم جەڭنى داۋاملاشتۇرۇشى كېرەك» دېيىلگەن. بىز دەرھال ئۆزىمىز-نىڭ بەلگىلىرىمىزنى يەرگە يېيىپ ئايرۇپلانغا بەلگە بەردۇق. چاقماق تېزلىكىدە پۈتۈن جەڭچىلەرگە ئايرۇپلان كېلىش بىلەن تەڭ ھۇجۇمغا ئۆتۈش ھەققىدە ئۇقتۇرۇش بېرىلدى. بىر ۋاقىتتا يەنسىخەي تەرەپتىن بىر دانە ئايرۇپلان ئۇچۇپ كېلىپ بىزنىڭ فرونتىمىزنى بىر ئايلىنىپ چىقتى - دە، شىخو شەھرىنىڭ ئۈستىدە پەسلەپ ئايلىنىشقا باشلىدى. دېگەندەك ئايرۇپلان قانىتىدا گومىنداڭنىڭ دۆلەت بەلگىسى بار ئىدى. گومىنداڭ تەرەپلىرى بۇ ئايرۇپلان بىزنىڭ دەپ قارشى ئالغان بولسا كېرەك، دەل ئۇستىگە توغرىلاپ بىر نەچچە بومبا تاشلاندى. بىردىنلا شەھەر ئىچىدىن پارتلاش ئاۋازى ياڭرىدى. شۇنىڭ بىلەن تەڭلا قوماندانلىقتىن «غەلىبە ئۇچۇن ئالغا!» دەپ كوماندا بېرىلدى. فرونتىمىز بىردىنلا قاينام - تاشقىنلىق جەڭ دېڭىزىغا ئايلىنىپ كەتتى. گومىنداڭنىڭ «ھەيۋەتلىك» تانكا، ئەسكەرلىرى ئۆلە - تىرىلىشىگە باقماي شەھەر ئىچىگە قاراپ چېكىندى. بىز دۇشمەن ئارقىسىدىن قوغلاپ دۆڭدىكى بۇتخانىنىڭ يېنىغا كەلگەندە،

بىر سازلىققا توغرا كېلىپ قالدۇق. بۇ يەردىن ئۆتۈشتە تىزدىمىزغىچە پاتقاققا پېتىپ ئالغا مېڭىشىمىزغا قىيىنچىلىق تۇغۇلدى. تەرتىپسىز هالدا چېكىنىۋاتقان دۇشمەنلەر بۇتخانا ئەتراپىدىكى پوتەيلەردىن پايدىلىنىپ شىددەتلىك ئوت ئېچىپ قارشىلىق كۆرسىتىشكە باشلىدى. شۇ ۋاقىتتىنكى ئۆزىدە دۇشمەن پوتەيلىرىنى ئىشغال قىلىمىساق قىسىملىرىمىزنىڭ زور چىقىمغا ئۇچرىشى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. مۇشۇ پەيتتە باتالىيون كوماندىرى بۈيرۇق بېرىپ 2 - لىيەندىن مېنىڭ ئىزۋوتۇمنى، 1 - لىيەندىن غوجا قاسىمنىڭ ئىزۋوتىنى، شاۋكەتنىڭ ئاپتومات گۇرۇپپىسىنى ئاجرىتىپ ئالدىمىزدىكى پوتەينى ئىشغال قىلىشقا ۋەزىپە تاپشۇردى. بىز بۇ جەڭگىۋار ۋەزىپىنى تاپشۇرۇۋالغان هامان هەركەتكە كېلىپ پوتەينى ئىشغال قىلىپ پاچاقلاپ، قىسىملىرىمىزنىڭ غەلىبىلىك ئالغا ئىلگىرىلىشىگە يول ئاچتۇق. بۇ مۇشكۈل ۋە شەرەپلىك ۋەزىپىنى ئورۇنلاش جەريانىدا غوجا قاسىم، شاۋكەت، مۆيدىن قاتارلىقلار شەرەپ بىلەن قۇربان بولدى. ماڭا ئوق تېگىپ يارىدار بولدۇم. ۋەزىپە غەلىبىلىك ئورۇنلاندى. ئەڭ ئاخىرقى غەلىبە سىگنالى چېلىندى، پۈتۈن فىرونت بويىچە غەلىبە سادالىرى بىلەن شىخو شەهرىگە بېسىپ كىرىپ، شىخو خەلقىنى دۇشمەندىن ئۆزۈل - كېسىل ئازات قىلدۇق. شىخو خەلقى خوشاللىق تەنتەنىسىگە چۆمگەن هالدا يىزنى قىزغىن قارشى ئالدى. شەهەر ئىچىدىن قولغا چۈشكەن تەسلىم بولغان ئەسىر - لەر تۈركۈم - تۈركۈملەپ باش قوماندان ئىشتاۋغا تاپشۇرۇلدى. هەر بىر لىيەن، پەيلەر بويىچە دۇشمەندىن قولغا چۈشۈرۈلگەن

قورال - ياراقلار يىغىۋېلىنىپ خوجىلىق باشقارمىسىغا تاپشۇرۇلدى. جەڭ داۋامىدا قۇربان بولغان جەڭچىلىرىمىزنىڭ دەپنە مۇراسىمىنى ئۆتكۈزدۇق. شىخو ئازات قىلىنغان كۈنلىرى قۇربان هېيىت پېتىپ كەلگەن ئىدى، شىخو خەلقى بىلەن ئارمىيە بىرلىكتە قۇربان هېيىتىنى خوشال - خورام ئۆتكۈزدۇق.

ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ باشلىنىشى

ھەققىدە ئەسلىمە

قۇربان ئىلى ئوسمانوۋ

ماۋ جۇشى: «جۇڭگو خەلق دېموكراتىك ئىنقىلاۋىنىڭ بىر قىسمى» دەپ مۇقىملاشتۇرغان ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى، 1944 - يىلى 10 - ئاينىڭ 10 - كۈنى (قۇربان ھېيتنىڭ بىرىنچى كۈنى)، ئىلقا ناھىيىسىنىڭ ئۇلاستاي دېگەن تېغىدا رەسمى باشلىنىپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى بىرىنچى ئوقنى ئاتتى. شۇ كۈندىن 11 - ئاينىڭ 6 - كۈنىگىچە بولغان 28 كۈن ئىچىدە قوراللىق پارتىزان قوشۇنلىرى ھەر مىللەت خەلقى بىلەن بىرلىكتە ئوڭۇشلۇق كۈرەشلەر ئېلىپ بېرىپ، 11 - ئاينىڭ 7 - كۈنى غۇلجا شەھىرىدىكى يەر ئاستى ئىنقىلاۋىي تەشكىلات بىلەن بىرلىشىپ، غۇلجا شەھىرىگە بېسىپ كىرىپ ئىنقىلاپ ئوتىنى كەڭ - كۆلەمدە تۇتاشتۇردى.

بۇنىڭ كونكرېت تەپسىلاتى تۆۋەندىكىچە:

1944 - يىلى 7 - ئاينىڭ ئاخىرلىرىدا گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ ئىلقا ناھىيىلىك ساقچىسى تەرىپىدىن قولغا ئېلىنغان ئاكا - ئۇكا ئەكبەر بىلەن سەيىت ئىلىگىرى - كېيىن

تۇرمىدىن قېچىپ چىقتى. بۇلار ئەكبەرنىڭ ئۆيىدە - بۇيەردە يوشۇرۇنۇپ يۈرگەن يەنە بىر ئىنىسى ناۋان بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۇچى مەسلىھەتلىشىپ، ئاخىرى ئەكبەرنىڭ پىكرى بويىچە: «گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى ئەمدى بىزگە ھاياتلىق يولى بەرمەيدۇ. قول قوشتۇرۇپ قاراپ تۇرۇپ ئۆلگەندىن، قارشى كۈرەش قىلىپ ئۆلگەن ئەلا! بىر تۇركۈم ئادەم توپلاپ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى كۈرەشكە ئاتلانساق، خەلق چوقۇم قوللايدۇ. چۈنكى: گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ خەلقە قارىتا يۈرگۈزگەن جەۋر - زۇلمى چېكىدىن ئاشتى، خەلقنىڭ جۇنىگا چىداپ تۇرغىدەك ھالى قالمىدى.» دېگەن خۇلاسىغا كېلىندۇ. شۇنىڭدىن كېيىن يەنە 1944 - يىلى 8 - ئاينىڭ باشلىرىدا ئەكبەر، سەيىت، ناۋان ئۇچى قورال ئېلىشنىڭ ئامالىنى قىلىش ئۈچۈن سوۋېت ھۆكۈمىتىنىڭ قورغاس ناھىيىسى بىلەن تۇتاشقان چېگرىسى ئىمىنتالغا بارىدۇ. ئۇ يەردە، مۇندىن سەل ئىلگىرى ئىلقا ناھىيىسىدە ئىنقىلاۋىي ھەرىكەت ئېلىپ بارغانلىقى سەۋەبىدىن قولغا ئېلىنماقچى بولغاندا قېچىپ كەتكەن پاتما مۇسلىموۋ ۋە ئۇنىڭ ھەمرالىرى: خەمىت، بايچۇرىن، نۇر، ھۇشۇر، ئوسمانلار بىلەن ئۇچرىشىدۇ. ئۇلار ئۆزئارا پىكىرلىشىش جەريانىدا ئەكبەر ئىنقىلاپ قىلىش نىيىتىدە ئىكەنلىگىنى ئېيتىدۇ. پاتما ئۆزىنىڭمۇ مۇشۇ ئىش ئۈستىدە باش قاتۇرۇپ، ئىزلىنىپ يۈرگەنلىگىنى ئېيتىپ، ئەكبەرنى ئۆزۈل - كېسىل قوللايدۇ ۋە بىرلىكتە ھەرىكەتلىنىشنى ئورتىغا قويىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇ، ئەكبەرگە: «بۇ يەردە، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى قولغا ئالماقچى بولغان چاغدا قېچىپ كەلگەن گىربىنكو دېگەن ئورۇس بار، ئۇ بىز-

گه یاردەم قىلىپ بەزى ئىشلارنى ئىشلەپ بېرەلەيدۇ» دەيدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن پاتمە، ئەكبەرنى ياشلاپ بېرىپ سوۋېتنىڭ ئىمپېنتال چېگرىسىدىكى بەزى ئادەملەرى بىلەن ئۇچرىشىپ، قورال سېتىپ بېرىش توغرىلىق سۆزلىشىدۇ. ئاخىردا ئۇلار گىربىنكو ئارقىلىق بىر ئاتقا بىردانە مىلتىق، 100 تال ئوق سېتىپ بېرىشكە ماقۇل كېلىشىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن، ئەكبەر، سېيىت، ناۋان ئۆچى ئات ئېلىپ كېلىپ قورال ئېلىشقا قايتىپ كېتىپ، بىر ھەپتىدەك ۋاقىت ئىچىدە 10 ئات ئېلىپ كېلىپ قورال ئالىدۇ. بۇ ئاردا پاتمە مۇسلىموۋ باشلىق بەش ئادەمنىڭ بۇندىن ئىككى كۈن ئىلگىرى 5 گېرمانكا، بىر ماۋزىر، 6 يەششىك ئوق ئېلىپ يولغا چىقىپ كەتكەنلىگىنى ئاڭلايدۇ - دە دەرھال يولغا چىقىپ نىلقا ئۇلاستايغا يېتىپ كېلىپ، ئۇلاستاينىڭ ئاققىساڭ دېگەن يېرىدە ئولتۇرۇشلۇق مولداجانىنىڭ ئۆيىدە پاتمە مۇسلىموۋ بىلەن ئۇچرىشىدۇ. پاتمە بۇلارنى كۆرۈپ: ئىمپېنتالدا ئەكبەرلەرنى بىر نەچچە كۈن كۈتۈپ، كېلىدىغان قەرەلى ئۆتۈپ كەتكەنلىكتىن يولداشلىرىنى ياشلاپ يولغا چىققانلىغىنى، يولدا يامغۇر، تۇمانغا دۇچ كېلىپ يول ئاداشقانلىغىنى؛ بۇ جەريانىدا گومىنداڭنىڭ قاراۋۇل پونكىتىدىكى ئەسكەرلىرى بىلەن توقۇنۇشۇپ قالغانلىغىنى، ئادەملەر بىر - بىرىسىدىن ئايرىلىپ قېلىپ نەتىجىدە ئۇلاستايغا ئۆزىنىڭ يالغۇز كەلگەنلىگىنى؛ قورال ئارتىپ يېتەكلەپ ماڭغان ئاتنىڭ ساربۇلاق تېغى يولىدا غۇلاپ كەتكەنلىگىنى ئېيتىدۇ ھەمدە ئەكبەرگە بىر ماۋزىر تەقدىم قىلىدۇ. بۇ ئەھۋالدىن ئەپسۇسلانغان ئەكبەر، سېيىت بىلەن مولداجاننى دەرھال ئىمپېنتالغا قورال ئېلىپ كېلىشكە، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئىادىشىپ

بىر - بىرىسىدىن ئايرىلىپ قالغان يولداشلارنىڭ ئىز - دېرىكىنى قىلىپ ئۇلارنى باشلاپ كېلىشكە ئەۋەتىشنى ئورتاقلا قويغاندا پاتمە ۋە باشقىلار ماقۇل كۆرىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن سېيىت بىلەن مولداجان ئىمپېنتالغا بېرىپ، يەتتە گېرمانكا، ئون يان قورال، ئونمىڭ تال ئوق ئېلىپ، بايچۇرىن، نۇر، ھوشۇر، ئوسمانلارنى باشلاپ 5 - 6 كۈن ئىچىدە ئۇلاستايغا قايتىپ كېلىدۇ. بۇنىڭدىن ئىلگىرى پاتمەنىڭ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ چېگرا قاراۋۇلى پونكىتىدىكى ئەسكەرلىرى بىلەن بولغان تۆتۈشۈشتا ئايرىلىپ قالغان ھەمراھلىرىدىن بىرى خەمىتنى مولداجان بىلەن ناۋان غۇلجا شەھرىدىن ئېلىپ چىقىدۇ.

دېمەك، 1944 - يىلى 9 - ئاينىڭ باشلىرىدا، ئۇلاستاي تېغىدا گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى قوراللىق ئىنقىلاپ قوزغاشنى مەقسەت قىلغان پاتمە مۇسلىموۋ ۋە ئەكبەر، سېيىت، خەمىت، ناۋان، بايچۇرىن، مولداجان، نۇر، ھوشۇر، ئوسمان قاتارلىق ئادەملەر نىلقا ناھىيىسىنىڭ ئۇلاستاي تېغىدا ياشاۋاتقۇچى پاتمە بىلەن ئەكبەرنىڭ يېتەكچىلىگىدە ئوچۇق ۋە كەڭ كۆلەمدە تەشۋىق يۈرگۈزۈپ خەلقنى ئىنقىلاپقا سەپەرۋەر قىلىش، شۇ ئاساستا پارتىزانلار قوشۇنىنى كېڭەيتىش ۋە قوراللاندۇرۇشنىڭ ئامالىنى قىلىشقا كىرىشىدۇ.

بۇ جەريانىدا ئەكبەرنىڭ تەكلىۋى، پاتمە مۇسلىموۋنىڭ ماقۇللىشى بىلەن، ئۇرۇمچى تۇرمىسىدىن قېچىپ چىقىپ، غۇلجا ناھىيىسىدە ئۇ يەر - بۇ يەردە يوشۇرۇنۇپ يۈرگەن غېنىمنى ئېپىلىپ كېلىشكە ناۋانتى غۇلجىغا ئەۋەتىدۇ. بۇلار 3 - 4 كۈن ئىچىدە غېنىمنى تېپىپ ئۇلاستايغا ئېلىپ كېلىدۇ. شۇ كۈنلەردە نىلقا ناھىيىسىنىڭ جالىنقۇل، جارتوغان، كۆكەباي، قارا

سۇ، چۈنجى قاتارلىق يەرلەردىن سىبانبەك، ساتقىنباي، ما-
زاق، نۇرغالى، چەمەت دورجى، ئىسقاقجان، مەدەتبەك قاتارلىق
ئادەملەر كەينى - كەينىدىن كېلىپ، پاتمە بىلەن ئەكبەر ۋە-
بەرلىگەندىكى پارتىزانلار قوشۇنىغا قوشۇلۇشقا ۋە ئىنقىلاپچى-
لارنى قوللاشقا ئىپادە بىلدۈرۈپ، ھەر تەرەپلىمە يار - يۆلەك
بولىدۇ، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا پاتمە قولغا ئېلىنىدىغان
بولۇپ قېچىپ كېتىشىنىڭ ئالدىدا ئىنقىلاپ قىلىش توغرىلىق
مەسلىھەتلىشىپ يۈرگەن ئىۋان باشچىلىغىدىكى بىر بۆلۈم
دوستلارمۇ ئىنقىلاپقا قاتنىشىش قارارىغا كېلىپ، پاتمە، ئەكبەر-
لەر بىلەن مۇناسىۋەت باغلاپ جىددى تەييارلىققا كىرىشىدۇ.

ئۇلاستاي تېغىدا بولۇۋاتقان بۇ ئىنقىلاۋنى ھەرگىزتىن
گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى، بولۇپمۇ ئۇنىڭ نىلقا ناھىيىسىدە-
كى ئەمەلدارلىرى قاتتىق چۆچۈگەنلىكتىن يۇقۇرىغا ئەھۋالنى
مەلۇم قىلىپ، ھەربىي كۈچ ۋە باشقا جەھەتتىن ياردەم بېرىشنى
تەلەپ قىلىدۇ، يەنە بىر تەرەپتىن، ناھىيىگە سۇنجاڭدىن يۇقۇ-
رى ئەمەلدارلارنى چاقىرىپ كېلىپ، ئۇلار ئارقىلىق خەلقنىڭ
ئىنقىلاپچىلارغا قوشۇلۇپ كېتىشىنى توسماقچى بولىدۇ، بۇلار-
دىن ناھىيىگە چاقىرىپ كەلگەنلەرنىڭ بىر قىسمى ئۆز بېشىدىن
قورقۇپ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ گەپ - سۆزىگە كۆرە-
نۈشتە «ماقۇل» دەپ ئەمىلى ھەركەت قىلىشتىن ئۆزىنى چەتكە
ئالغان بولسا، يەنە بىر قىسمى بىتەرەپ پوزىتسىيە تۇتىدۇ.
قاناتبەك ... قاتارلىق بىر قانچىسى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى
بىلەن بىر بۈرۈندىن نەپەس ئېلىپ، ئىنقىلاپچىلارنى باستۇرۇش
توغرىسىدا ئاكتىپ مەسلىھەتلەر كۆرسىتىدۇ. خەلقە: «ھازىر
ئۇلاستايدا ئالتە ئوغرى پەيدا بولۇپ، ھۆكۈمەتكە قارشى قالايـ-

مىقانچىلىق تۇغدۇرماقچى بولۇۋاتىدۇ. كىمىكى ئۇلارغا قوشۇلسا
ئۇنىڭ بېشى ئېلىنىشتىن تاشقىرى ئائىلىسىدىكىلەر، ئۇرۇق -
تۇققانلىرىمۇ ساق قالمايدۇ ...» دەپ تەھدىت سالىدۇ. (كېيىن-
رەك بۇلارنىڭ ئەك كۆپ قىسمى ئىنقىلاپقا قاتنىشىپ كەتتى).
گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ نىلقا ناھىيىسىدىكى ئەمەلدار-
لىرى يۇقۇرىدىكى ئىشلارنى ئىشلەش بىلەن بىر ۋاقىتتا ئۆز
قولىدا بار قورالنىق كۈچلىرىنى تەشكىللەپ، بۇلارغا خەلق
ئىچىدىكى ئۆزلىرى ئىشەنچە قىلالمىغان ئايرىم مەرگەنلەرنى
قوشۇپ ئۇلاستايغا ئەۋەتىپ، ئۇلاستاينىڭ ئاققىساق دېگەن يە-
رىگە جايلاشقان پاتمە، ئەكبەر باشلىق ئىنقىلاپچىلارنى قورشاپ
يوقىتىشنى مەسلىھەتلىشىدۇ. مەسلىھەت ئاخىرىدا: رېن دۇسا
باشچىلىغىدىكى 30 ئەسكەر ئوقاس مامپاك بىلەن جامبى
گەسكۈنىك يول باشلىشىدا ئۇلاستاي ئېغىزىدىن، نۇرساپا قا-
تارلىقلارنىڭ يول باشلىشى ۋە يار - يۆلەك بولىشىدا ماڭغان
20 ئەسكەر كۆكەباي، ئىرمۇدىندىن؛ مەتكېرىم، شىك - شىك
قاتارلىقلارنىڭ يول باشلىشى ۋە يار - يۆلەك بولىشىدا ماڭ-
غان 20 ئەسكەر جاسىل كۆل، چىپار ئارچادىن كىرىپ پاتمە،
ئەكبەر باشلىق ئىنقىلاپچىلارنى قورشاپ، ئۇجۇقتۇرۇدۇەتمەكچى
بولىدۇ، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا: ئوبۇلخەيىر تۆرە، يۈسۈپ-
خان، ئىسھاق، باۋدۇن خەلپەت، دارجا گەسكۇ قاتارلىق بىر
قانچە يۈرت مۆتىۋەرلىرىنى نەزەربەنت قىلىپ، كۈندۈزى خە-
لقە قارىتا ئۆزلىرى ئۇچۇن تەشۋىقات قىلدۇرۇش ۋە خەلقتە
« قولغا ئاپتۇ» دەيدىغان گۇمان تۇغدۇرۇپ قويماسلىق ئۇچۇن
قورچاق ناھىيىلىك ھۆكۈمەتتە ئەركىن يۈرگەنىدەك كۆرۈنۈش
پەيدا قىلسا، كېچىسى «ئامانلىغىلارغا كاپالەتلىك قىلىمىز»
دەپ قورچاق ناھىيىلىك ساقچىدا تۇتۇپ تۇرىدۇ.

ئىنقىلاپچىلار بىلەن گومىنداڭ ئوتتۇرىسىدىكى بۇ زىددىيەت كەسكىنلىشىپ مۇشۇ دەرىجىگە يەتكەن بىر پەيتتە، يەنى 1944 - يىلى 10 - ئاينىڭ 8 - كۈنى كېچىسى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى تەرىپىدىن ئىنقىلاپچىلارنىڭ ئەھۋالىنى ئىگىلەپ كېلىشكە ئەۋەتىلگەن ماناپقان، ئۇلاستاي تاغ ئېغىزىغا كەلگەندە سىيمت بىلەن خەمىتنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالىدۇ. ئۇلار ماناپقاننى دەرھال قوماندانلىق ئىشتاپقا ئېلىپ بارغاندا ئىشتاپتا پاتمە بىلەن ئەكبەر سوراق قىلىدۇ. سوراقتا ماناپقان يوۋاشلىق بىلەن: ئۆزىنىڭ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى تەرىپىدىن ئەھۋال ئىگىلەپ كېلىشكە ئەۋەتىلگەنلىكىنى، بىر - ئىككى كۈنگە قالماي ناھىيىدىن ئىنقىلاپچىلارنى ئۈچ تەرەپتىن قورشاپ يوقىتىشقا ئەسكەر كېلىدىغانلىقىنى سۆزلەپ بېرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئۆزىنىڭ ئىنقىلاپقا قاتنىشىپ خىزمەت كۆرسىتىپ، گۇناھىنى يۇيۇشقا ئىمكانىيەت بېرىلىشىنى ئۆتۈنۈپ سورايدۇ.

پاتمە بىلەن ئەكبەر گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ ئىنقىلاپچىلارنى ئۇجۇقتۇرىۋېتىش مەقسىدىدىكى ئورۇنلاشتۇرۇشى ھەققىدە ئىشەنچىلىك مەلۇماتقا ئىگە بولغاندىن كېيىن، دەرھال (10 - ئاينىڭ 8 - كۈنى كېچىسىلا) قوماندانلىق ئىشتاپىنى ئاققىساڭدىن ئاراش ئەكچىسىگە كۆچۈردى. پارتىزانلارنىڭ ئاساسلىق كۈچىنى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ ئۇلاستاي تېغىنىڭ ئاغزىدىن كىرگۈزۈشكە ئەۋەتكەن ئەسكەرلىرىنى يوقىتىشقا، يەنە ئەتراپتىكى خەلقلەرنى ئىنقىلاۋىي قوشۇنغا مەدەت ۋە ياردەم بېرىشكە تەشكىللەشتۈردى. مۇشۇ ئاساستا ئەكسىيەتچىلەرنىڭ يېتىپ كېلىشىنى كۈتتى. 10 - ئاينىڭ 10 - كۈنى

(قۇربان ھېيتنىڭ 1 - كۈنى) ئەتىگەنلىك تاماقتىن سەل كېيىنرەك گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ رىن دۇسا باشچىلىغىدىكى 30 ئەسكىرى ئۇلاستاي تاغ ئېغىزىغا يېتىپ كەلدى. يوشۇرۇنغان پارتىزانلار ئورۇنلاشتۇرۇش بويىچە ئوق چىقاردى. قۇربان ھېيت نامىزىغا توپلانغان خەلق دالداقاپ تۇرغان يېرىدىن چۇقان سېلىپ، ئاتلىرىغا مىنىپ ھۇجۇمغا ئۆتىدىغاندەك ئەلپاز كۆرسەتتى. گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى تەرەپتىن رىن دۇسا ئوق تېگىپ ئېغىز جاراھەتلەندى، كېيىن جاھىللىق بىلەن قارشىلىق قىلغانلىغى ئۈچۈن ئېتىپ تاشلاندى، قالغىنى ھودۇقۇپ چېكىنىشكە باشلىدى، بىر ئاز سوقۇش بولغاندىن كېيىن دۈشمەن ئەسكەرلىرىدىن ئىككىسى تىرىك قولغا چۈشتى، بىر نەچچىسى ئوققا يەم بولدى، قالغانلىرى قېچىپ كەتتى. دېمەك: پاتمە، ئەكبەر باشچىلىغىدىكى نىلقا ئىنقىلاپچىلىرى قوشۇنى بىلەن گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى ئارىسىدا بولغان تۇنجى سوقۇش ئىنقىلاپچىلارنىڭ غەلىبىسى بىلەن ئاخىرلىشىپ، 13 دانە مىلتىق، بىر مۇنچە ئوق غەنىمەت ئېلىندى. شۇنىڭ بىلەن ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ ئوتى تۇتۇشۇپ ئىنقىلاۋىي قوشۇنىنىڭ ھەيۋىسى ئۆستى، خەلق ئاممىسىنىڭ ئىنقىلاپقا بولغان ئىشەنچىسى كۈچەيدى.

گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ ئۇلاستاي تېغى ئاغزىدىن كىرگۈزۈشكە ئەۋەتكەن ئەسكەرلىرى يۇقۇرقىدەك تارمار كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، بۇ خەۋەر ئۇلارنىڭ: كۆكەباي، ئېرمۇدىن ۋە يېشىل كۆل، چىنار ئارچا تەرەپتىن كېلىۋاتقان ئەسكەرلىرىگە يېتىپ، ئۇلارنىڭ ئۇلاستاي تېغىغا كۆكەباي، ئېرمۇدىن ئارقىلىق كىرمەكچى بولغانلىرى ناھىيىگە، يېشىل كۆل،

چىبار ئارچا ئارقىلىق كىرمەكچى بولغانلىرى مازارغا چىكمىدى، دىمەك، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ پاتمە، ئەكبەر باشچىلىغىدىكى ئىنقىلاپچىلارنى 3 تەرەپتىن قورشاپ ئوجۇقتۇرۇۋېتىش پىلانى بىت-چىت بولدى.

شۇنىڭدىن كېيىن پاتمە بىلەن ئەكبەر سەپداشلىرىدىن خەمىت، سىيىت، ئىۋان، غېنى قاتارلىقلار بىلەن پىكىرلىشىپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى نىلقىغا ئەسكەر يۆتكەپ كېلىپ ئورۇنلاشتۇرۇشتىن ئىلگىرى ھۇجۇم قىلىپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ قورچاق ناھىيىلىك ھۆكۈمەت ۋە باشقا ئورگانلىرىنى تارمار قىلىش قارارىغا كەلدى. قارارغا ئاساسەن نىلقا شەھرىگە ھۇجۇم قىلىشنىڭ تەييارلىقى سۈپىتىدە: خەلقنى كەڭ-كۆلەمدە ئىنقىلاپقا قاتنىشىشقا سەپەرۋەر قىلىش، قورال-لىنىشنى جىددىلەشتۇرۇش، ئاساسىي كۈچنى مازار بىلەن سۇغۇتايغا قارىتىپ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ مازاردىكى يېڭى قۇرغان ئەسكىرىي پونكىتىنى يوقىتىش؛ مازار، ئاچال ئارقىلىق نىلقىغا يارىدەمگە يۆتكەيدىغان ئەسكەرلىرىنى توساش، تېلېفون سىملىرىنى ئۈزۈپ تاشلاش قاتارلىق ئىشلارنى ئۆۋەتتىكى جىددى ۋەزىپە قىلىپ بەلگىلىدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە پاتمە باش ئىشتاپتا تۇرۇپ ئومۇمىي يېتەكچىلىك قىلىشقا، ئەكبەر بىلەن خەمىت پاتمىنىڭ ئورۇنباسارلىرى سۈپىتىدە كونكىرىت ئىشلارغا، سوقۇش مەيدانلىرىغا قوماندانلىق قىلىشقا مەسئۇل بولدى. ئەكبەر بۇ ۋەزىپىلەرنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن پاتمىنىڭ ئالدىدىن ئوتكۈزۈپ سەپ بانىبەك باشچىلىغىدا 20 ئادەمنى ئىمىنتالدىن قورال كېلىپ كېلىشكە ئەۋەتتى. ئەكبەر ئۆزى پارتىزانلارنى باشلاپ

سۇفتايغا، ئاندىن مازارغا كەلدى. بۇ يەرلەردە مەلسۇر، ئاقمۇللا قاتارلىق يۇرت مۆتىۋەرلىرى بىلەن سۆزلىشىپ خەلقنى ئىنقىلاپقا قاتنىشىشقا سەپەرۋەر قىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ مازاردا يېڭى قۇرغان ئەسكىرىي پونكىتىغا ھۇجۇم قىلىش ئۈچۈن پارتىزانلارنى 3كە بۆلۈپ، ئۆزى (ئەكبەر)، سىيىت باشلىق بىر تۈركۈم ئادەمنى مازارغا كىرىپ ھۇجۇم قىلىشقا، غېنى، ئاۋان باشلىق بىر تۈركۈم ئادەمنى مازارنىڭ ئىياق تەرىپىگە ئۆتۈپ توساش ۋەزىپىسىنى ئۆتەشكە، قالغان بىر تۈركۈم ئادەمنى نىلقا تەرەپتىن قورشاشقا مەسئۇل قىلدى. غېنى بىلەن ئاۋان باشچىلىغىدىكى پارتىزانلار بەلگىلەنگەن يەرگە بېرىپ ئورۇنلاشقاندىن كېيىن مىلتىق ئېتىپ بەلگە بەرگەندە ھۇجۇم باشلىنىدىغان بولدى. پارتىزانلار مۇشۇ ئورۇنلاشتۇرۇش بويىچە كېچىلەپ ئۆز ئىشلىرىغا كىرىشتى. ئەكبەر بىلەن سىيىت پۇختا تەييارلىنىپ پەم بىلەن مازارغا كىرىپ غېنى بىلەن ئاۋان تەرەپتىن بېرىلىدىغان بەلگىنى كۈتتى. بەلگە مۆلچەرلەنگەن ۋاقىتتا بېرىلمەي ئاك ئېتىپ قالدى. گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ مازاردىكى ئەسكەرلىرى ئاتلىرىنى سۈغۇرۇشقا ئېلىپ چىققاندا، ئەكبەر ھۇجۇمنى باشلىماي مۇمكىن بولمىدى دەپ ئورۇشنى باشلىدى. 3 ئات يىقىلدى، قالغان ئاتلار ئۈياق-بۇياققا پىتىراپ قاچتى. شۇنىڭ بىلەن سوقۇش بىركۈن داۋام قىلدى. بۇ ئورۇشتا گومىنداڭنىڭ 40 قا يېقىن ئەسكىرىدىن 15-16سى ئۆلدى، قالغانلىرى جېنىنى قوتقۇزۇش ئۈچۈن پىتىراپ قېچىپ كەتتى. بىر قانچە مىلتىق، ئوق-دورا غەنىمەت ئېلىندى.

سوقۇش ئەمدىلا ئاياقلاشقان چاغدا، گومبىداڭنىڭ مازارىدىكى ئەسكەرلىرىگە غۇلجىدىن يارەمگە ئەۋەتكەن 7 ماشىنا ئەسكىرى قىزىل داۋانغا كەلگەندە مازار پونكىتىنىڭ تاشقى مىدىسىغا قىزىل ماشارغا قاريتىپ پىلىموتتىن ئوق ياغدۇردى. قارشى تەرەپتىن ئەكبەر بىلەن سەيىت ۋە ئۇلارنىڭ سەپداشلىرى ئوق بىلەن جاۋاپ قايتۇردى. سوقۇش مۇشۇ خىلدا بىر ئاز داۋاملاشقاندىن كېيىن، ئەكبەر ئەسكەرلىرىنى يەتتە قىسىم پىلىموتچىكى ئىلگىرىلىگىلى بولمايدىغانلىغىنى بىلىپ، سەيىتنى ئارقىغا ئۆتۈپ پىلىموتنىڭ ئۇنىنى ئۇجۇقتۇرۇشقا بۇيرىدى. سەيىت چەبدەسلىك ۋە قەھرىمانلىق بىلەن تېز ھەركەتلىنىپ، ۋەزىپىنى ئوڭۇشلۇق ئورۇندىدى. ئەكبەر بۇ ئوبدان پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ پارتىزانلارنى باشلاپ دەرھال ئىلگىرىلىدى ۋە ھۇجۇمغا ئۆتتى. غېنى، ناۋاۋ باشچىلىغىدىكى پارتىزانلارمۇ ماسلىشىپ ھەرىكەتلەنىدى. قورشاۋ خەۋپى ئىچىدە قالغان دۇشمەن چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى. دەمەك، گومبىداڭ ئەسكىيەچىلىرىنىڭ پارتىزانلارنى يوقىتىدىغان تايانچىلىرىنىڭ بىرسى بولغان مازاردىكى پونكىتى تارمار كەلتۈرۈلدى، يارەمگە كەلگەن گومبىداڭ ئەسكەرلىرىمۇ دەككىسىنى يەپ چېكىندى.

پارتىزانلار ئىككى قېتىملىق ئۇرۇشتا غەلىبە قازانغان بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ قورالى، جۇملىدىن قوراللارنى ئىشلەتكۈچىلەرنىڭ بەزىلىرىنىڭ قوراللىرىنى پايدىلىنىشى ئانچە ياخشى ئەمەس ئىدى. مۇنتىزىملىشىشتىن ئېغىز ئاچقىلى بولمايتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە گومبىداڭ ئەكسىيەچىلىرىنىڭ نەچچە ھەسسىلىگەن زور كۈچ بىلەن ئالدى، ئارقا ۋە يانىدىن ھۇجۇم

قىلىش تەھدىدى ھامان مەۋجۇت ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ پارتىزانلار ئالاھىدە سەگەكلىك ۋە ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئەھۋالنى كۈزىتىپ، ئۆز كۈچىنىڭ بىر قىسمىنى مازارغا ئورۇنلاشتۇرۇپ، بىر قىسمىنى ئۇلاستاي تەرەپكە يۆزلەندۈردى.

مۇشۇ پەيتتە، ئىككى قېتىملىق مەغلۇبىيەت جەبھىنى تېگىپ تېخىمۇ غالجىرلاشقان گومبىداڭ ئەكسىيەتچىلىرى نىلقىغا كۆپلەپ ئەسكەر يۆتكەشكە كىرىشتى. دەسلەپكى بىر قېتىمدا غۇلجىدىن نىلقىغا يۆتكەلگەن گومبىداڭ ئەسكەرلىرىدىن 300دىن ئارتۇغراقى قاتتىق ھۇجۇم قىلىپ مازاردىن ئۆتۈپ چوڭ قاراسۇغا كەلدى ۋە شۇ يەردىكى چېك باۋ بىلەن خې جەنىنىڭ قوراسىغا بۆلۈنۈپ ئورۇنلاشتى. بۇ جەريانداپارتىزانلار ئەكبەر بىلەن خەمىتنىڭ رەھبەرلىگىدە قارشى ئوق ئېتىپ بىر ئاز ئۇرۇش قىلىپ باققان بولسىمۇ، ئۇلارنى ئورنىدىن قوزغىيالمىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئەكبەر بىلەن خەمىت مەسلىھەتلىشىپ سوقۇش تاكتىكىسىنى ئۆزگەرتىپ قورالنىڭ كۈچلەرنى كۈن پاتقاندىن كېيىن، يولنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى قورۇق قورا تاملىرىغا يوشۇرۇپ، دۇشمەن ئۆتكەن چاغدا ئوقنى زايە كەتكۈزمەي چەللەپ ئېتىشقا ئورۇنلاشتۇردى. سەيىت، ماناپقان، كېرىمباي ئۈچبگە گومبىداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ ئەسكەرلىرى ئورۇنلاشقان چېك باۋ بىلەن خې جەنىنىڭ قوراسى ئارىلىغىدىن ۋە يۇقۇرى - تۆۋەن تەرەپلىرىدىن تاك ئالدىدا بىر نەچچە پاي ئوق چىقىرىپ، ئۇنىڭدىن كېيىن قورا ئارىلىغىدىكى بېسىپ قويۇلغان بىدە، چۆپكە كىرسىن چېچىپ ئوت قويۇش ۋەزىپىسىنى؛ بىر بۆلۈم پارتىزانلار بىلەن بىر بۆلۈم خەلق ئاممىسىنى قولىغا تاياق،

توقماق ئېلىپ ئوق چىقىشى بىلەن تەڭ دۈشمەنلەرنىڭ ئىككى يېنى ۋە ئارقا تەرىپىدىن چۇقان سېلىشقا تەشكىللىدى.

بۇ ئەھۋاللاردىن خەۋەر تاپقۇرۇش ئۇچۇن ئۇلاستاي تېغىنىڭ ئاراش تەكچىسىدىكى قوماندانلىق ئىشتاپتا تۇرۇشلۇق پائىھ مۇسلىموۋقا ئادەم ئەۋەتتى.

تاڭ ئالدىدا سىيىتلار تەرەپتىن 5—6 پاي ئوق ئېتىلدى، ئوت يالقۇنى كۆتىرىلدى، چۇقان ياڭرىدى. گومىنداڭ ئەسكەرلىرى هودۇقۇپ مازارغا قاراپ چېكىنمەكچى بولۇپ يولغا چىقىشى بىلەن ئۇ يەردە يوشۇرۇنۇپ تۇرغان پارتىزانلارنىڭ ئوقىغا دۇچ كېلىپ بىر قانچىسى يىقىلدى، بىر قانچىسى يارىدار بولدى. دۈشمەن مازارغا قاراپ قاچتى. پارتىزانلار كۆچنى مەركەزلەشتۈرۈپ كەينىدىن خېلى يەرگىچە قوغلاپ زەربە بەردى. سوقۇش جەريانىدا گومىنداڭ ئەسكىرىيەتچىلىرىنىڭ ئەسكەرلىرىدىن 7 — 8 ئادەم ئۆلتۈرۈلدى، 7 — 8 مىلتىق، 8 ئات غەنىمەت ئېلىندى.

شۇنىڭدىن كېيىنكى بىر نەچچە كۈن ئىچىدە گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ نىلقا شەھرىگە ئەسكەر كىرگۈزۈش ئىمكانىيەتلىرىنى چەكلەش ئۇچۇن مازار، ئاچال قاتارلىق يەرلەردە 3 — 4 قېتىم كىچىگرەك چەكلەش خاراكتېرىدىكى سوقۇشلار بولۇپ تۇردى. شۇ ئارىلىقتا، يەنى 10 — ئاينىڭ 19 — كۈنى كېچىسى ئىمىنتالغا قورال ئېلىشقا كەتكەن سىبانبەك باشلىق 20 ئادەم 20 مىلتىق، ئونمىڭ تال ئوق ئېلىپ كەلدى. شۇنىڭ بىلەن ئىنقىلاپچىلار 80 — 90 دەك قورالغا ئىگە بولدى.

بۇنىڭدىن كېيىن، پائىھ بىلەن ئەكبەر مەسلىھەتلىشىپ،

پەيتنى قولدىن بەرمەي نىلقا شەھرىگە ھۇجۇم قىلىش كېرەك دېگەن قارارغا كەلدى ۋە سەبداشلىرىنىڭ ماقۇللىغىنى ئېلىپ جىددى تەييارلىققا كىرىشتى. تەييارلىق جەريانىدا نىلقا شەھرىگە 3 تەرەپتىن ھۇجۇم قىلماقچى بولۇپ 3 ئەتىرەتكە بۆلۈندى. غېنى، نۇر، سىبانبەك يېتەكچىلىگىدىكى ئەترەت كېلەكنى بېسىپ ئۆتۈپ تاش كۆۋرۈك ئارقىلىق؛ ئەكبەر، سىيىت رەھبەرلىگىدىكى ئەترەت تۆرىك مەھەللىسىنى بېسىپ ئۆتۈپ چاغان ئامبى ئارقىلىق؛ خەمىت، ئىۋان رەھبەرلىگىدىكى ئەترەت غەرپ تەرەپتىن كونا بازار ئارقىلىق كىرىدىغان ۋە بۇلارنىڭ ھەر قايسىغا ئۆزلىرى بېسىپ ئۆتەكەن جايلارنىڭ خەلقى قوشۇلۇپ، سىرتتىن چۇقان سېلىپ مەدەت بېرىدىغان بولدى.

يۇقۇرقى ئورۇنلاشتۇرۇشلاردىن كېيىن 10 — ئاينىڭ 20 — كۈنى كېچىسى 500 ئەتراپىدىكى پارتىزان تەرەپ — تەرەپتىن يولغا چىقىپ، 21 — كۈنى تاڭ سەھەردە 6 — 7 يۈزدىن كۆپرەك خەلق ئاممىسىنىڭ يېقىندىن ماسلىشىپ مەدەت بېرىشى ئارقىسىدا نىلقا شەھرىگە ھۇجۇم باشلىدى. گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ بۇ يەردىكى ئەسكىرىي كۈچى ئانچە كۆپ بولمىسىمۇ، بىر قەدەر مۇستەھكەملىرىگە تايىنىپ كۈچلۈك قارشىلىق كۆرسەتتى. ئۇرۇش بىر سوتكىغا يېقىن داۋام قىلدى. پارتىزانلار قورچاق ناھىيىلىك ھۆكۈمىتى بىناسىنى ئىشغال قىلدى. قورچاق ناھىيىلىك ھۆكۈمىتى باشلىغى بىر قىسىم ئەسكەرلىرىنى باشلاپ قورچاق ناھىيىلىك ساقچىغا كىرىۋالدى. پارتىزانلار ئەكبەر بىلەن خەمىتنىڭ يېتەكچىلىگىدە كۈچنى مەركەزلەشتۈرۈپ قورچاق ناھىيىلىك

ساقچىغا ھۇجۇم قىلدى. لېكىن ساقچى قوروسىنىڭ قورۇق تاملىرى 5 مېتىرچە ئېگىز بولۇپ 15 مېتىرچە ئېگىزلىكتە 2 پوتەي قۇرۇالغان ئىكەن. ئۇلار بۇ پوتەيلەردىن ئۆزۈلـ دۈرمەي ئوق ياغدۇرۇپ بوي بەرمىدى. بۇنداق جىددى شارائىتتا خەمىت بىر ئەچچە ئادەمنى ئەگەشتۈرۈپ، قورچاق ناھىيىلىك ساقچىسىنىڭ ئالدىدىكى پوتەي تۈۋىگە ئۆمىلەپ بېرىپ، پوتەي بىلەن يانداش دەرۋازىغا كىرىسىن چېچىپ ئوت قويىدى. لېكىن، دەرۋازا ئېچىكى تەرەپتىن قۇم خالتىلىرى بىلەن بەكىتىلگەنلىكتىن ئوت ئانچە راۋاج تاپالمىدى. خەمىت ئۆزلىرىگە يېقىن چۈشكەن 2 گىرانانىنى پارتلاش ئارىلىغىدا ئېلىپ قايتۇرۇپ ساقچى قوروسىغا ئاتتى. 3 - قېتىم چۈشكەن گىرانانىنى ئېلىپ قايتۇرۇپ ئاتقىدىغان چاغدا گىرانات پارتلاپ كېتىپ ئېغىر جاراھەتلەندى. يولداشلىرى ئۇنى قورونىڭ كەينى بىلەن ئىشتاپقا ئېلىپ كەلدى. بۇ ئەھۋالغا ئەكبەر ۋە باشقا سەبداشلىرى قاتتىق ئېچىندى ۋە ئۇنىڭ بىخەتەرلىكىنى يەردە تۇرۇشى ئۈچۈن ئۇلاستاي تېغىدىكى باش ئىشتاپقا — پاتمە يېنىغا يولغا سالدى. (بەختكە قارشى خەمىت 10 - ئاينىڭ 23 - كۈنى ۋاپات بولدى).

ئاندىن ئەكبەر، سىمىت، غېنى، ئۇيغۇر قاتارلىق باشـ لىقلار باش قوشۇپ قورچاق ناھىيىلىك ساقچىنى قانداق ئېلىش مەسىلىسىنى مۇزاكىرە قىلىشتى. نەتىجىدە بىرلىككە كەلگەن پىكىر بويىچە كېچە قاراڭغۇلىغىنى قولدىن بەرمەي، كۈچنى مەركەزلەشتۈرۈپ بىر قورودىن يەنە بىر قوروغا تېشىپ ئۆتۈپ قورچاق ناھىيىلىك ساقچى بىلەن تۇتاشقان كۇلۇپقا ئوق ياغدۇردى. كۇلۇپتىكى گومىنداڭ ئەسكەرلىرى بەرداشلىق

بېرەلمەي ساقچىغا چېكىندى. غەيرەتكە كەلگەن پارتىزانلار بىر ھۇجۇم بىلەن ساقچى ئىدارىسىنى ئىشغال قىلدى ۋە ساقچىنىڭ كوچا تەرەپتىكى پوتىيى پاچاقلاپ تاشلاندى. ئارقا تەرەپتىكى پوتەيدە تۇرغان ئەكسىيەتچىلەر ئاق بايراق چىقىرىپ تەسلىم بولدى. قورچاق شەنجاڭ، ساقچى ۋە سوت باشلىقلىرى ئۇلتۇرۇلدى. ئوبۇلخەير تۆرە، يۈسۈپخان، ئىسھاق، ئوسمان، باۋدۇن خەلىپەت، دارجا گەسكۇ قاتارلىق يۇرت مۆتىۋەرلىرى قۇتقۇزۇۋېلىندى. ئىنقىلاپقا قارشىلىق كۆرسەتكەن قانات‌بەك خەلق ئالدىدا ئېتىپ تاشلاندى. دىمەك، 10 - ئاينىڭ 20 - كۈنى نىلقا شەھرى پارتىزانلارنىڭ قولىغا ئۆتتى. پارتىزانلار خېلى نۇرغۇن مىلتىق، ئوق، دورا قاتارلىق غەنىمەتلەرگە ئىگە بولدى، نەتىجىدە پارتىزانلار سېپى ۋە قورال - يارىغى ھەسسىلەپ كۆپەيدى. ئىنقىلاۋىي ئىرادىسى مۇستەھكەملىنىپ غەيرىتى ئاشتى. خەلق ئاممىسىنىڭ ئىنقىلاپقا بولغان ئىشەنـ چى ئېشىپ تۇرکۇملەپ، كېلىپ پارتىزانلارغا قوشۇلدى. شۇ كۈنلەردە ئۇلاستايدىكى باش ئىشتاپتىن - پاتمە مۇسلىموۋدىن: «گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ تەخمىنەن بىر پولك ئەسكىرى تاشداۋانغا يېقىنلاشتى» دىگەن خەۋەر كەلدى. (ئەسلىيەتتە بىر پولك ئەمەس، 5 - 6 يۈزدەك ئادەم). ئەكبەر، سىمىت، غېنى، ئۇيغۇر قاتارلىقلار مەسلىھەتلىشىپ پارتىزانلارنى باشلاپ گومىنداڭ ئەسكەرلىرىنىڭ ئالدىنى توساپ سوقۇشۇشقا ئاتلاندى. بۇلار تاشداۋانغا كېلىپ ئۇ يەردە يوشۇرۇنغان دۈشمەن ئەسكەرلىرىگە تەرەپ - تەرەپتىن ھۇجۇم قىلغان بولـ سىمۇ، لېكىن دۈشمەن ئەسكەرلىرىنى ئورنىدىن قوزغاپ چېكىنـ

دۇرۇش مۇمكىن بولمىدى. بۇ ئەھۋالنى نەزەردە تۇتقان ئەكبەر يېڭى تاكتىكا قوللىنىپ دۇشمەنگە شىددەتلىك ھۇجۇم قىلىش، ئۇلار جاۋابەن ئوق ياندۇرغان چاغدا بىر نەچچىگە بۆلۈنۈپ ئۇلاستاي تېغىغا قاچقان ھالەت كۆرسىتىپ، جىرا - جىرالارغا مۆكۈنۈۋېلىش؛ دۇشمەن ئورنىدىن قوزغىلىپ قوغلىغاندا ياكى نىلقىغا قاراپ يولغا چىققاندا: ئۇڭ باشچىلىغىدىكى بىر بۆلۈم پارتىزانلار ئالدى تەرەپتىن؛ غېنى باشچىلىغىدىكى پارتىزانلار سازلىقتىك تاغ تەرىپىدىن؛ ئەكبەر، سېيىتلەر باشچىلىغىدىكى پارتىزانلار ئارقا تەرەپتىن ھۇجۇم قىلىش تاكتىكىسىنى قوللىنىشنى ئورتىغا قويدى. مۇشۇ تاكتىكا بويىچە ئىش كۆرۈپ پارتىزانلار قاچقانلىق ھالەت كۆرسەتكەنده گومىنداڭ ئەسكەرلىرى دەرھال ئورنىدىن قوزغىلىپ قوغلىماقچى بولسىمۇ، لېكىن بىر ئازدىن كېيىن ئەتراپنى بولۇپمۇ يولنى بايقاپ كۆرۈپ نىلقا شەھرىگە قاراپ يولغا چىقتى. بۇ چاغدا پارتىزانلار يۇقۇرقى ئورۇنلاشتۇرۇش بويىچە ھۇجۇم قوزغىدى. دۇشمەن گاڭگىراپ قاش دەرياسى تەرەپكە چېكىنىپ قاچتى، بۇ جەريانىدا بىرمۇنچە دۇشمەن يوقىتىلدى. بىرمۇنچىسى دەريادن ئۆتۈپ چۈنجى، ئاقتۇبەك قاتارلىق يەرلەر بىلەن قاچتى. بىرمۇنچىسى قوراللىرىنى دەرياغا تاشلاپ توقايلىققا مۆكۈنۈۋالدى. بۇنداقلاردىن بەزىلىرى خەلق قولىغا چۈشتى، بەزىلىرىنىڭ سۇدا ئېقىپ كەتكەنلىگى مەلۇم بولدى. دىمەك پارتىزانلار بۇ قېتىمقى سوقۇشنى ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىپ دۇشمەنگە قاتتىق زەربە بەردى ۋە بىر قىسىم قورال - ياراق، ئوق - دورا غەنىمەت ئالدى.

بۇ چاغدا باش ئىشتاپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ

نىلقا شەھرىنى قايتۇرۇۋېلىش؛ شۇ ئاساستا ئۇلاستايغا ھۇجۇم قىلىپ باش ئىشتاپنى ۋە پارتىزانلارنى تارمار قىلىۋېتىش ئۈچۈن نىلقىغا مازار، سۇپتاي ئارقىلىق بىر پولك، باسىلگەن ئارقىلىق بىر پولك؛ تۆتە داۋىنىدىن ئاشۇرۇپ قاراتۆبە ئارقىلىق بىر پولك جەمئى ئۈچ پولك ئەسكەر ئەۋەتمەكچى بولۇپ، جىددى ھەركەت قىلىۋاتقانلىقىدىن خەۋەر تاپتى. خەۋەرگە ئاساسەن رەھبەرلەر ئىلگىرىكى ئۇچ ئەترەتنى ھەر جەھەتتىن تولۇقلاپ، غېنى يېتەكچىلىگىدىكى ئەترەتنى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ تۆتە داۋان، قارا تۆبە ئارقىلىق كېلىدىغان پولكنى توساشقا؛ ئۇڭ يېتەكچىلىگىدىكى ئەترەتنى مازار ۋە ئاچال ئارقىلىق كېلىدىغان پولكنى توساشقا؛ سېيىت يېتەكچىلىگىدىكى ئەترەتنى باسىلگەندىن كېلىدىغان پولكنى توساشقا مەسئۇل قىلدى. پاتمە ئۇلاستايدىكى باش ئىشتاپتا تۇرۇپ ئومۇمى يۈزلۈك رەھبەرلىك قىلىدىغان؛ ئوسمان مەمۇرى - ئارقا سەپ بويىچە پاتمەقا ياردەمچى بولۇپ نىلقا شەھرىدە تۇرۇپ ئىشلەيدىغان؛ ئەكبەر قوراللىق قوشۇنلارغا كونكىرىت يېتەكچىلىك قىلىپ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ ئەسكەرلىرىگە قارشى سوقۇش ئېلىپ بارىدىغان بولدى.

ئورۇنلاشتۇرۇش بويىچە ھەر بىر ئەترەت ئۆز ۋەزىپىسىنى ئورۇنلاشقا كىرىشتى. ئەكبەر ئوراللىرىنى ھەمراھلىققا ئېلىپ ئاچالغا كەلدى، بۇنىڭدىن بىر ئاز ئىلگىرى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ ئاچال ئارقىلىق كېلىدىغان ئەسكەرلىرىنى توساشقا ئابدىلدا بىلەن بايماردانىنى باش قىلىپ 18 ئادەم ئەۋەتكەن ئىدى. ئابدىلدا ۋەزىپە ئۆتەش جەريانىدا نەپسى ياماناتلىق قىلىپ، ئۇڭۇشدىكى جاڭفۇ دېگەن باي دېخانىنىڭ

مال - مۇلكىنى بۇلاپ بۆزبوسۇنغا ئەكىلىۋالغان ئىكەن. ئەكبەر بۇ مەسىلە ھەققىدە ئالدىن خەۋەر تاپقان ئىدى. شۇڭا ئۇ بىر تەرەپتىن ئاچالىنىڭ ئەھۋالىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ ۋە-زىپە ئۆتەۋاتقان يولداشلارنى قايتۇرۇپ كېلىش، شۇنىڭدەك ئامما ئارىسىدىكى كۆڭلى يېقىن ئادەملەرگە سەگەكلىك بىلەن ئەھۋال كۆزىتىپ، بىرەر ئىھۋال كۆرۈلسە خەۋەر قىلىشنى ئورۇنلاشتۇرۇش، يەنە بىر تەرەپتىن ئابدىلدانىڭ مەسىلىنى ئېنىقلاپ خەلق ئالدىدا بىر تەرەپ قىلىش، شۇ ئارقىلىق ئابدىلدانىڭ خەلقتە قالدۇرغان يامان تەسىرىنى يۇيۇپ، خەلق بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى ياخشىلاش ئۈچۈن كەلگەن ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەكبەر ئاچالغا كېلىشى بىلەنلا ئابدىلدانىڭ مەسىلىسىنى خەلقتىن ئېنىقلاپ راستلىغىنى مۇقىملاشتۇرغاندىن كېيىن، ئابدىلدانى دەرھال قورالسىزلاندۇردى. بۇلاپ ئالغان نەرسە - كېرەكلەرنى خەلق ئالدىدا جاكالۇغا قايتۇرۇپ بەردى. شۇ ئاساستا ئابدىلدانى خەلق ئالدىدا قاتتىق ئېيىپلاپ ئېتىپ تاشلى-ماقچى بولدى. ئابدىلدا قىلمىشىغا قاتتىق تۆۋە قىلىپ: جاكا-لۇدىن، خەلقتىن ئەپۇ سورىدى. ئەكبەرگە: «ئاتام، گۇنايىمنى سوقۇش جەريانىدا خىزمەت كۆرسىتىپ ئاقلايمەن» دەپ يالۋۇردى. ئەكبەر خەلقنىڭ ئوتتۇرىغا چۈشۈپ كېچىرىم سورىشى ئارقىلىق ئابدىلدانىڭ چارە كۆرمىدى.

ئەكبەر باسلىگەنگە كەلگەندە ئۇيغۇش بولۇۋاتاتتى. (گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ ئەسكەرلىرى 400 چە، پارتى-زانلار 80 - 90 چە ئىدى. پارتىزانلارغا مەدەت بېرىۋاتقان خەلق 800 ئەتراپىدا ئىدى). گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ 20 - 30 چە ئادىمى باسلىگەندىكى كىچىكرەك بىر چوققىنى

ئىگەللەپ شۇ يەردىن پارتىزانلارغا پىلىموت ئېتىپ، ئۆز قە-سىملىرىنىڭ باسلىگەن داۋىنىدىن ئۆتۈشىگە پول ئاچماقچى بولۇۋاتقان ئىدى، پارتىزانلار بولسا، بۇلارغا قارشى ئوق ئېتىپ تىركىشىپ تۇردى. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن ئەكبەر بىر قىسىم يولداشلىرى بىلەن دۇشمەن ئىگەللەپ تۇرغان چوققا-نىڭ قارشى تەرىپىدىكى يەنە بىر ئىگىز چوققىغا ئورۇنلىشىپ ئوق ياغدۇردى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا قوراللىق پارتى-زانلار ئىچىدىكى مەرگەنلەرنى تاللاپ بىر قانچە مۇھىم جاي-لارغا ئورۇنلاشتۇردى. خەلقنىڭ بىر قىسمىنى تەشكىللەپ، تۇزلەڭلىكتىكى دۇشمەنلەر پارتىزانلارغا قارشى ھۇجۇمغا ئۆتسە ياكى چېكىنسە، ئىگىزدە تۇرۇپ تاش دومۇلۇتۇپ زەربە بېرىش-كە تاش توپلاتتى. خەلقنىڭ يەنە بىر قىسمىنى تاياقنى مىل-تىق شەكلىدە تۇتۇپ ۋە ئېسىۋېلىپ ئۇ يەر - بۇ يەردىن يۆت-كىلىپ ئورۇنلىشىۋاتقان قىياپەت كۆرسىتىپ دۇشمەننى ھودۇق-تۇرۇشقا ئۈيۇشتۇردى. مۇشۇ ئاساستا پارتىزانلار ھەركىتىدە چانلىق يېگۈى دولقۇن پەيدا قىلغاندىن كېيىن، سىيىتنى بىر بۆلۈم ئادەم بىلەن ئارقا تەرەپكە ئۆتۈپ دۇشمەن پىلىموتىنى ۋە شۇ يەردىكى ئەسكەرلەرنى يوقىتىشقا يۈيرىدى.

سىيىت يولداشلىرى بىلەن كېچىكمەيلا ئارقا تەرەپتىن بېرىپ دۇشمەننىڭ پىلىموتچىسىنى ئۇجۇقتۇرۇپ تاشلىدى. قالغان دۇشمەننى قېچىشقا مەجبۇر قىلدى. شۇ پەيتتە مۇھىم جايلارغا ئورۇنلاشتۇرۇلغان مەرگەنلەرمۇ ئۆز رولىنى كۆرسەتتى. ئېغىر زەربىگە ئۇچرىغان دۇشمەن بىر ئورۇندا تۇرالماي، بىردەم ئۇياقتا، بىردەم بۇ ياقتا يۆتكىلىپ پانا جاي ئىزلەش-كە كىرىشتى. دەل شۇ چاغدا توپلانغان تاشلارنى غولۇتۇپ

بىر تاش ئون تاشقا، ئون تاش يۈز تاشقا، يۈز تاش مىڭ تاشقا ئايلىنىپ دۈشمەننى تىرە - پىرەڭ قىلىۋەتتى، بەرداشلىق بېرەلمىگەن دۈشمەن ئاخىرى بىر قىسىم ئەسكەرلىرىنىڭ ئۆلۈگىنى قالدۇرۇپ قاچتى. پارتىزانلار بىر نەچچە پىلىموت، 100 گە يېقىن مىلتىق، خېلى نۇرغۇن ئوق - دورا ۋە باشقا ئەرسە - كېرەكلەرنى غەنىمەت ئالدى.

بۇ سوقۇشتا ئابدۇراخمان باتۇرلۇق بىلەن قۇربان بولدى. جالباس، جاڭ باي قاتارلىق ئادەملەر، جۈملىدىن ئابدىللا قىلمىشىنى يۈيۈش يۈزىسىدىن ئالاھىدە خىزمەت كۆرسەتتى. ئوبۇلخەيرى تۆرە، سۈرەنچى شاگىيو، فۇجا قاتارلىق يۇرت مۆتىۋەرلىرى پارتىزانلارنى قوللاپ بىر قاتار خىزمەتلەر ئىشلىدى. ئوزۇق - تۈلۈك، ئات - ئۇلاق جەھەتتىن يارىدەمدە بولدى ..

باسقىنچىلارنىڭ سوقۇشى دەسلەپكى غەلبىسىگە ئېرىشىپ، پارتىزانلار بىلەن خەلق ئاممىسىنىڭ روھى كۆتۈرىلگەن بىر پەيتتە، باش ئىشتاپتىن، پاتمە مۇسلىموۋتىن غېنى يېتەكچىلىگىدىكى ئەترەتنىڭ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ كەينىدىن كىرگۈزگەن ئەسكەرلىرىگە تەڭ كېلەلمەي قاراتۆۋەدىن چېكىنگەنلىگى، نەتىجىدە نىلقا شەھرىنىڭ قولىدىن كەتكەنلىگى، ئۇيان يېتەكچىلىگىدىكى ئەترەتنىڭ مازار ۋە ئاچالغا كېتىۋېتىپ يولدا ئۆزلىرىدىن بىر نەچچە ھەسسە ئارتۇق دۈشمەن ئەسكەرلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىپ سوقۇش قىلغانلىغى، سوقۇش جەريانىدا گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە تۈركۈم - تۈركۈملەپ يارىدەمچى ئەسكەر كېلىپ، ئاخىردا پارتىزانلارنىڭ چېكىنىپ ئۇرۇش قىلىشقا مەجبۇر بولغانلىغى، چېكىنىش جەريانىدا قاراسۇدىن ئۆتۈپ

چولاقبۇلاققا يېقىنلىشىپ قالغانلىغى، شۇڭا ئەكبەر بىلەن سەيىتنىڭ پارتىزانلارنى باشلاپ دەرھال قايتىپ كېلىپ سوقۇشقا قاتنىشىپ، خەلقنى، باش ئىشتاپنى قوغدىشىنىڭ لازىملىغى ھەققىدە خەۋەر كەلدى.

ئەكبەر بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ باسقىنچىلارنىڭ بىر قانچە مۇھىم جايلىرىغا قاراۋۇل قويىدىغان پارتىزانلارنى باشلاپ قاش دەرياسىنى كېسىپ ئۆتۈپ، ئۇيان يېتەكچىلىگىدىكى پارتىزانلارنى چېكىنىدۇرۇپ چولاقبۇلاققا ئېلىپ كەلگەن دۈشمەن ئەسكەرلىرىگە ئۇلاستاي تېغى تەرەپتىن (ياندىن) ھۇجۇم قىلدى، پىلىموت ۋە مىلتىقلاردىن تەڭ ئوق يېغدۇردى. ئۇيان ۋە ئۇنىڭ ئەترىتىدىكى پارتىزانلار بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ روھلاندىدە چېكىنىشتىن تەركىشىشكە، تەركىشىشتىن ھۇجۇم قىلىشقا ئۆتتى. نەتىجىدە گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى ئالغا ئىلگىرىلەشتىن ئوختاپ قاراسۇغا چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى. مۇشۇ ئارىلىقتا قارا تۆبەدىن چېكىنگەن غېنى ۋە ئۇنىڭ ئەترىتىدىكى پارتىزانلار يېتىپ كېلىپ ماسلىشىپ سوقۇشقا قاتناشتى.

شۇ كېچىسى پارتىزانلار باش ئىشتاپتا باش قوشۇپ قاراسۇدىكى دۈشمەن ئەسكەرلىرىنى قانداق يوقىتىش توغرىسىدا پىكىرلەشتى.

ئەتىسى 11 - ئاينىڭ 5 - كۈنى ئەتىگەندە، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ قاراسۇغا چېكىنگەن ئەسكەرلىرى يارىدەمگە كەلگەن ئەسكەرلەر بىلەن بىرلىكتە، يەرلىك بىر نەچچە غالچىلارغا يول باشلىتىپ پارتىزانلارنى ۋە باش ئىشتاپنى تارمار قىلىۋەتمەكچى بولۇپ جالىنقۇلغا كەلگەنلىگى،

ئۇلاستايغا ھۇجۇم قىلماقچى بولۇۋاتقانلىغى مەلۇم بولدى. پاتمە بىلەن ئەكبەر دەرھال پىكىرلىشىپ، پارتىزانلارنى ئۇچۇقە بۆلۈپ غېنى يېتەكچىلىگىددىكى پارتىزانلارنى قاراسۇ تەرەپتىن ئارىغا كىرىپ جالىنقۇلغا كەلگەن دۇشمەن ئەسكەرلىرىنىڭ ئارقا سېپىنى ئۈزۈۋېتىش، چېكىنىسە توساپ زەربە بېرىشكە، قالغان ئىككى بۆلۈم پارتىزانلارنى تاغ يېقىلاپ بېرىپ جالىنقۇلنىڭ ئۆزىدىن ۋە جالىنقۇل بىلەن ئۇلاستاي ئارىلىغىددىكى ئاق چىغلىقتىن ھۇجۇم قىلىشقا مەسئۇل قىلدى ۋە دەرھال ھەركەتكە كېلىپ ئىشقا كىرىشتى. ئەكبەر ئۆزى ئاق چىغلىقتىن ھۇجۇم قىلىدىغان پارتىزانلار بىلەن بىرلىكتە سوقۇشقا قاتناشتى ۋە رەھبەرلىك قىلدى. سوقۇش كەسكىن باشلىنىپ، خېلى ئۇزۇنغا سوزۇلدى. ئاخىرى دۇشمەن ئەسكەرلىرى قورشاپ قىلىنغان ھۇجۇمغا بەرداشلىق بېرەلمەي قاراسۇغا چېكىندى .....

بۇ سوقۇشتا ئەلئارىس قەھرىمانلىق بىلەن قۇربان بولدى، ئەكبەر ئېغىر يارىلاندى. پارتىزانلار بىلەن خەلق ئاممىسى ئۇنىڭغا قاتتىق ئېچىندى، كۆز يېشى قىلىشتى. لېكىن، ئەكبەر ئۆزىنى تۇتۇپ پارتىزانلار بىلەن خەلق ئاممىسىنى مەيۇسلەنمەي تېخىمۇ غەيرەتكە كېلىپ داۋاملىق ئىنقىلاپ قىلىشقا، ئىنقىلاپ جەريانىدا تېخىمۇ ئىنتىپاقلىشىشقا دەۋەت قىلدى. ئىنىلىرىدىن سىمىت بىلەن ناۋاڭغا، بولۇپمۇ سىمىتكە: ئۆزىنىڭ ئىزىنى بېسىپ، پاتمە، غېنى، ئىمىن، بايچۇرىن قاتارلىق ئىنقىلاپ رەھبەرلىرى بىلەن، شۇنىڭدەك بارلىق پارتىزان ۋە خەلق ئاممىسى بىلەن ھەقىقى ئىتتىپاقلىشىپ، ئىنقىلاپنىڭ ئاخىرقى غەلبىسىنى قولغا كەلتۈرۈش يولىدا قەھرىمانلارچە كۈرەش قىلىشنى تاپىلىدى.

شۇ كۈنى كۈن پېتىشتىن ئىلگىرى ئۇلاستاي تاغ ئېتىغىغا سېپرىق جۇۋا كىيگەن ئۇچ ئاتلىق ئورۇس پەيدا بولدى. پارتىزانلار ئۇلارنى توساپ سۆزلەشكەندە ئۇلار پاتمە ياكى ئەكبەر بىلەن كۆرۈشمەكچىلىكىنى تەلەپ قىلدى. پارتىزانلار ئۇلارنى ئېھتىيات بىلەن يالاپ ئەكبەرنىڭ قېشىغا ئېلىپ كەلگەندە، ئەكبەر ئۇلارنى پاتمەنىڭ قېشىغا ئېلىپ بېرىشنى بۇيرىدى. ئورۇسلار پاتمەنىڭ قېشىغا بارغاندا ئۆزئارا خوشاللىق بىلەن كۆرۈشۈپ قول ئېلىشتى. پاتمەقا جۇۋا ئېچىگە يوشۇرۇپ كەلگەن 12 ئاپتوماتنى تاپشۇردى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا يۇقۇرى رەھبەرلىكنىڭ ئىلقا پارتىزانلىرىغا غۇلجا شەھىرىگە ھۇجۇم قىلىشقا بەرگەن بۇيرۇغىنى، بۇلار شەرقتىن ھۇجۇم باشلىغاندا غۇلجا شەھىرىدىكى ئىنقىلاپچىلار بىلەن قورغاس، سۇيدۇڭ (لاۋسى گوڭ) پارتىزانلىرىنىڭ ماسلىشىپ (غەرپتىن) ھۇجۇم قىلىدىغانلىغىنى ئۇقتۇردى.

پاتمە يۇقۇرىنىڭ كۆرسەتمىسىنى سىمىت، غېنى، بايچۇرىن، ئىۋان، ناۋان، ئۇرغالى، ماناپقان، سىبانبەك، نۇر، ھوشۇر قاتارلىقلار بىلەن مۇزاكىرىلەشتى ۋە خەلق ئاممىسىغا يەتكۈزۈپ سەپەرۋەر قىلدى. شۇ ئاساستا 11 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى كۈندۈزى بىر قانچە كىچىك گۇرۇپپىلارنى ئەۋەتىپ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ قاراسۇدىكى ئەسكەرلىرىگە تەھدىت سېلىپ، ئۇلارنى ئورنىدىن قوزغىلىشقا ئىمكانىيەت بەرمەي جىددى ھازىرلىق كۆردى.ۋە شۇ كېچىسى غۇلجا شەھىرىگە قاراپ يولغا چىقىپ، 11 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنى ئەتتىگەندە ھۇجۇم باشلىندى. لېكىن، غۇلجا شەھىرىدىكى ئىنقىلاپچىلار بىلەن قورغاس، سۇيدۇڭ

(لاۋسگۇك) پارتىزانلىرى ۋاقتىدا يېتىپ كېلەلمىگەنلىكتىن ئۇلارنىڭ قىلغان ھۇجۇمى ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىدى. نەتىجىدە نىلقا پارتىزانلىرى دۈشمەن ئەسكەرلىرىنىڭ بىر قانچە تەرەپتىن قىلغان قايتارما ھۇجۇمىغا دۇچ كېلىپ، غۇلجا شەھەر ئەتراپىدىكى يېزىلارغا ۋە سۈيدۇڭ، قورغاس تەرەپكە چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى. دۈشمەننىڭ پىيادە قىسىملىرى ئۇلارنى قوغلاشقا جۇرئەت قىلالمىدى. پەقەت بىر نەچچە ئايروپىلان ئەۋەتىپ ئوققا تۇتتى ۋە بومبارديمان قىلدى. بۇ ئۇرۇشتا پارتىزانلار تەرەپتىن بىر نەچچە ئات ئۆلگەندىن تاشقىرى ئادەم چىقىم بولمىدى.

نىلقا پارتىزانلىرى غۇلجا شەھرىگە ھۇجۇم قىلىپ چېكىنگەن ۋاقىتتا غېنى بىر قىسىم پارتىزانلار بىلەن قارا دۆڭ پەيچۇسوسىغا بېسىپ كىرىپ پاتمە مۇسلىموۋۇنىڭ خوتۇنبالىلىرىنى ئېلىپ چىقتى.

غۇلجا شەھرىگە ھۇجۇم قىلغان پارتىزانلار 700 دىن ئارتۇق بولۇپ، 300 دىن ئارتۇق مىلتىق، 20 گە يېقىن يان قورال، بىر نەچچە پىلىموت، ئون نەچچە ئاپتومات قاتارلىق قوراللارغا ئىگە ئىدى. خەلق ئامىسى ئىگىغا يېقىن بولۇپ، بۇلارنىڭ كۆپ قىسمى نەيزە، كالتەك، پالتا قاتارلىقلار بىلەن قوراللانغان ئىدى. ئوبۇلخەيرى تۆرە، سۈرەنچى شاڭيو، فۇجا قاتارلىق بىر قانچە يۇرت مۆتىۋەرلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئامما يار - يۆلەكتە بولۇپ پارتىزانلارنىڭ سەپىنى تولۇقلاش، ئوزۇق - تۈلۈك ئات - ئۇلاق قاتارلىقلار بىلەن تەمىنلەش، ئۇرۇش مەزگىلىدە ھەر خىل ئۇسۇل - چارىلار ئارقىلىق دۈشمەنگە تەھدىت سېلىش قاتارلىق ئىشلارنى قىلاتتى. دېمەك، خەلق بىلەن زىچ ئىتتىپاقلاشقان نىلقا پارتىزانلىرى.

1700 دىن ئارتۇق ئىنقىلاۋىي قوشۇن بولۇپ غۇلجا شەھرىگە ھۇجۇم قىلغان ئىدى.

نىلقا پارتىزانلىرى غۇلجا شەھرىدىن چېكىنىپ، قايتا ھۇجۇم قىلىشقا ھازىرلىنىش داۋامىدا غۇلجا شەھرىدىكى ۋە قورغاس، سۈيدۇڭ (لاۋسگۇك) پارتىزانلىرى بىلەن مۇناسىۋەتلىشىپ غۇلجا شەھرىگە 11 - ئاينىڭ 8 - كۈنى سەھەردە ئىلگىرىكى توختام بويىچە (شەرق، غەرپ) ئىككى تەرەپتىن ھۇجۇم قىلىشقا، 1 - ئوقتىن — غەرپتىن ھۇجۇم قىلغۇچى غۇلجا شەھىرى بىلەن قورغاس، سۈيدۇڭ (لاۋسگۇك) پارتىزانلىرى ھۇجۇم سىگنالى سۈپىتىدە ئاتىدىغان بولدى.

مۇشۇ كېلىشىش بويىچە نىلقا پارتىزانلىرى تاڭ ئالدىدا غۇلجا شەھرىنى شەرقتىن قورشاپ، قارادۆڭ، توپادۆڭ، جوينى كېسىك تەرەپلەردىن كىرىشكە ھازىرلىنىپ سىگنال بەرىلىشىنى كۈتتى.

شۇ پەيتتە غۇلجا شەھرى بىلەن قورغاس، سۈيدۇڭ پارتىزانلىرى ئابدۇكېرىم ئابباسوپ قاتارلىق يىتەكچىلەرنىڭ رەھبەرلىكىدە غۇلجا شەھرىگە (غەرپتىن) دۆڭ مەھەللە، شەرق مەھەللە ئارقىلىق كىرىپ ۋىلايەتلىك ساقچىنى قورشۇالدى ۋە ساقچى باشلىغى لیۇ بىندىنى ئېتىپ ئۆلتۈردى. لیۇ بىندى ئەسلىدە قورچاق شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ساقچى باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى ئىدى. نىلقىدا ئىنقىلاپ باشلانغان چاغدا ئىنقىلاپنى باستۇرۇش ئۈچۈن گومىنداڭ ھۆكۈمىتى ئۇنى ئىلىغا مۇئاۋىن ۋالىي، قوشۇمچە ۋىلايەتلىك ساقچى باشلىغى قىلىپ ئەۋەتكەن ئىدى. ئۇ ئىلىغا كېلىشى بىلەنلا، گومىنداڭنىڭ ئىلىدىكى مەمۇرى، ھەربى باشلىقلىرى

بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ بىر قىسىم كىشىلا، يېڭى جاسۇس ۋە غالچىلاردىن پايدىلىنىپ ئىنقىلاپنى بېسىقتۇرۇش يۈزىسىدىن بىگۈنا خەلقنى قولغا ئېلىش، ئەزەربەنت قىلىش، يوشۇرۇن ئۆلتۈرۈش قاتارلىق يوللار بىلەن تىرورلۇق يۈرگۈزۈپ خەلقنىڭ يۈرىگىنى مۇجمىقچى بولدى. يەنە بىر تەرەپتىن ئۇچ يول بىلەن ئەسكەر كىرگۈزۈپ ئىلقا پارتىزانلىرىنى ئوجۇقتۇرۇپ، ئىنقىلاپقا قارشى ھەرىكەت ئېلىپ باردى. شۇڭا ئىنقىلاۋىي خەلقنىڭ ئۆلۈم جازاسى بېرىشى توغرا ئىدى.

غۇلجا شەھرىگە شەرقتىن بېسىپ كىرگەن ئىلقا پارتىزانلىرى، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ يول ئۈستىدىكى پەيچۇسو ۋە باشقا توسالغۇلىرىنى كەلكۈن سۈدەك بېسىپ ئۆتۈپ سىلكىنۇ بىلەن ۋالى مەھكىمىسىگە (ئىككىسى بىر قورودا ئىدى) شىددەتلىك ھۇجۇم قىلىپ تېزلىك بىلەن ئىشغال قىلدى. باش ساقچىغا ھۇجۇم قىلغان ئىنقىلاپچىلار باش ساقچىنى ۋە باش ساقچى ئالدىدىكى تۇرمىنى ئىشغال قىلدى. ئاندىن ئۇن زاۋۇتى ۋە 2 - تۇرمىنى يازا قىلىپ قارشىلىق كۆرسىتىۋاتقان دۈشمەن ئەسكەرلىرىگە ھۇجۇم قىلدى. بۇ چەرياندا ئىلقا پارتىزانلىرى بىلەن غەلىبىلىك ئۇچراشتى.

ئىنقىلاپ ئوتى ئىچىدە مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىغان گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ غۇلجا شەھرىدىكى ھەربىي، مەمۇرى ئەمەلدارلىرى قېچىپ، ھەربىي كۈچلىرى بىر قەدەر مەركەزلەشكەن ۋە مۇستەھكەم ئىستىھكام دەپ ئىشەنگەن ھەرەمباغقا كىرىۋالدى...

ئىنقىلاپچىلار ھەرەمباغنى ۋە ئۇنىڭ بىلەن بىر تۇتاش

لياڭشاڭ، ئايرۇدۇرۇمنى قوغدىۋېلىپ، دۈشمەننىڭ ئەركىن ھەرىكەتلىنىشىنى مەھرۇم قىلدى.

غۇلجا شەھىرىدە ئېلىپ بېرىلغان بۇ قېتىمقى غەلىبىلىك ئۇرۇش جەريانىدا، پارتىزان باشلىغى سەيىت قەھرىمانلارچە قۇربان بولدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئىلقا پارتىزانلىرى، مىللى ئارمىيە رەسمى قۇرۇلغىچە بولغان بىر نەچچە ئاي ئىچىدە: نۇرغالى، ماناپقان، نازاروپ، بەيبەك، قازىقان، تۆكەن قاتارلىق ئادەملەرنىڭ يېتەكچىلىگىدە 7 - 8 ئەترەتكە (لىيەنگە تەۋە كېلىدىغان بۆلۈنۈپ، ھەرەمباغ، ئايرۇدۇرۇم قاتارلىق ئورۇنلارنى قوغلاپ تۇردى ۋە سوقۇش قىلدى. قوغلاۋدىكى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە ياردەم بېرىش ئۈچۈن ئۇرۇمچىدىن ئايرۇپىلان ئارقىلىق ئايرۇدۇرۇمغا تاشلانغان ئوزۇق - تۈلۈك، قورال - ياراق ۋە باشقا نەرسىلەرنى داۋاملىق تارتىۋېلىپ ئۇلارنى يارىدەمسىز قالدۇردى. شۇ قاتاردا گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ غۇلجا شەھىرىگە جەڭ، ئاچال، تۇغراسۇ قاتارلىق يەرلەر ئارقىلىق كىرگۈزمەكچى بولغان ئەسكەرلىرىنى تۇغراسۇ، چاپقانجۇتا، قاراساي قاتارلىق يەرلەردە ئالدىدىن تۇسۇپ ئەجەللىك زەربە بەردى. دىمەك ئۇلار غۇلجا شەھىرىنىڭ گومىنداڭ مۇستەبىتلىرىنىڭ قانلىق چاڭگىلىدىن ئازات بولىشىغا ئالاھىدە تۆھپە قوشتى...

غۇلجا شەھىرى گومىنداڭ مۇستەبىتلىرىنىڭ قانلىق چاڭگىلىدىن ئازات بولغاندىن كېيىن (1945 - يىلى ياز باشلىرىدا بولىشى مۇمكىن) ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىي ھۆكۈمىتى رەسمى قارار چىقىرىپ مەرھۇم ئەكبەرگە «خەلق قەھرىمانى» دېگەن نام بەردى ۋە مۇشۇ نامدا بىر ئوردېن، 300 قوي

بىلەن مۇكاپاتلىدى (بۇ قارار ۋە بۇ قارارنىڭ ئىجراسى ئۈچۈن چاغدىكى ئۈيغۇرچە، قازاقچە ۋە باشقا تىللاردىكى گېزىتلەردە ئېلان قىلىنغان).

× × ×

مېنىڭ بۇ تارىخىي ئەسلىمىنى يېزىشتىكى ئاساسلىرىم:

1 – مەن ئۆچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي نىلىقىنىڭ ئۇلاستاي تېغىدىن باشلانغان چاغدا ۋە ئۇنىڭدىن كېلگىرى، شۇ يەردە باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇتقۇچى ئىدىم، دېمەك، ئىنقىلابنىڭ باشلىنىشىنى كۆزۈم بىلەن كۆرگەن.

2 – 1945 – يىلى 10 – ئايدا، نىلقا ناھىيىسىدە ئىنقىلاپ باشلانغانلىغىنىڭ بىر يىللىغىنى خاتىرىلەش، تەنتەنە قىلىش زور يىغىنىغا مۇخبىر سۈپىتىدە قاتناشقان ۋە مۇشۇ جەريانىدا خەمىت تۇختى ئىككىمىز بىرلىكتە پاتمە مۇسلىموۋ بىلەن كۆرۈشۈپ، يېرىم كۈن سۆھبەتتە بولۇپ، ئىنقىلابنىڭ باشلىنىش ئەھۋالىنى ئاڭلىغان.

3 – ئۆچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى مەزگىلىدە ۋە ئازاتلىقتىن كېيىن بايچۇرىن قاتارلىق يولداشلار بىلەن ئىلىدا بىللە بولغان، شۇ جەريانىدا بۇلاردىن بىر قىسىم مەسىلىلەرنى ئۇققان.

4 – بۇ يىل (1984 – يىلى) ياز پەيتىدا نىلقا ناھىيىسىگە بېرىپ، نىلقىدا ئىنقىلاپ قوزغىغان ۋە ئىنقىلاپقا باشتىن – ئاخىر قاتناشقان: نۇرغالى، مولداجان، ئۇرالباي، ماناپ قاتارلىق يولداشلار بىلەن كۆرۈشۈپ، ئىنقىلابنىڭ باشلىنىشى ئەھۋالىنى يەنە بىر قېتىم ئاڭلىدىم. جۈملىدىن، نىلقا ناھىيىلىك پارتكوم ۋە خەلق كومىتېتىدە ئىشلەۋاتقان ۋە ئۆچ

ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ باشلىنىشىنى تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىپ كېلىۋاتقان شامائ (شامەشرەپ)، مەمەتقان، شوكەمان، دەۋلەتقان، قاڭباقوۋ قاتارلىق يولداشلار بىلەن سۆھبەتلىشىپ پىكىر ئالماشتۇردۇم.

دېمەك، ئەسلىمىنى خېلى پىششىق ۋە ئىشەنچلىك دېيىشكە بولىدۇ.

شۇنداقتىمۇ بەزەن سەۋەپلەر تۈپەيلىدىن ئەسلىمىدە يەتەرسىزلىكلەرنى يوق دېيەلمەيمەن. شۇڭا سەبداشلارنىڭ كۆرۈپ چىقىپ تۈزىتىش، تولۇقلاش توغرىسىدا پىكىر بېرىشىنى ئۈمىت قىلىمەن.

1984 – يىلى ئۆكتەبىر، ئۈرۈمچى.

مۇندەرىجە

ئەجداتلارنىڭ روھىدىن ئۆگىنىپ، جۇڭخۇا ئېلىنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن تىرىشايلى ..... چى گو 1

ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى ھەققىدە...ياسىن خۇدابەردى 14

شىنجاڭ 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋىغا ئائىت ئەھۋاللار ھەققىدە ئەسلىمە ..... ساۋدانوپ زايىر 63

ئۈچ ۋىلايەت مىللى ئارمىيە 1 - سۆيىدۈك پىيادە پولكىنىڭ دۇنياغا كېلىشى ۋە ئۇنىڭ بىرىنچى ئۆتكەن يولى توغرىسىدا ئەسلىمە.....ئىسمائىلوپ مەھەممەت 185

قانداق قىلىپ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىغا قاتناشقانلىغىم توغرىسىدا قىسقىچە ئەسلىمە..... تۇرغانوۋ ئوسمان 242

ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ باشلىنىشى ھەققىدە ئەسلىمە.....قۇربان ئېلى ئوسمانوۋ 260

新疆文史资料选辑(16)（维吾尔文）

中国人民政治协商会议新疆维吾尔
自治区委员会文史资料研究委员会编

新 疆 人 民 出 版 社 出 版
（乌鲁木齐市解放路306号）
新疆新华书店发行　新疆医学院印刷厂印刷
787×1092毫米 32开本9.125印张
1985年1月第1版 1985年1月第1次印刷
印数：1——13,500

统一书号：M11098·157　定价：0.93元

（内 部 发 行）